

Filosofia i Teologia a *Incerta Glòria* Joan Sales repensa mig segle de cultura catalana

Josep-Ignasi Saranyana i Closa

**Reial Acadèmia de Doctors
Real Academia de Doctores - Royal Academy of Doctors**

Josep-Ignasi Saranyana (Barcelona, 1941) cursà ciències polítiques i econòmiques a la Universitat de Barcelona i a la Universidad Complutense de Madrid. Estudis institucionals de teologia al Collegio Romano della Santa Croce. Ordenació sacerdotal a Madrid l'any 1968, incardinat a la Prelatura de l'Opus Dei.

Doctor en teologia (Universidad de Navarra), 1972; i doctor en filosofia i lletres, secció de filosofia (Universidad Pontificia de Salamanca), 1997.

El 1979, investigador científic al CSIC (Instituto Francisco Suárez, Madrid). El 1987, professor ordinari d'història de la teologia a la Universidad de Navarra. Ara n'és professor ordinari emèrit. Membre "in carica" del Pontificio Comitato di Scienze Storiche (Città del Vaticano) des del 1999.

Ha dirigit 68 tesis doctorals (de teologia, filosofia i història de l'Església). Va fundar la revista *Anuario de Historia de la Iglesia* (Pamplona) i en va ser el primer director (1992-2010). Ara n'és director honorari.

Medalla de Plata de la Universidad de Navarra (1995). Medalha São Bento de Estudos Teológicos (Rio de Janeiro, 2002). Membre corresponent de les institucions següents: Real Academia de la Historia (Madrid), Academia Mexicana de la Historia, Academia Colombiana de Historia Eclesiàstica, Academia Colombiana de la Historia, Academia Nacional de la Historia (Lima) i Academia Puertorriqueña de la Historia. Columnista de *La Vanguardia* (des de 2001).

Dues línies principals d'investigació: història de la filosofia i teologia medievals i del Renaixement; i història de la teologia a Amèrica Llatina. És autor de 27 llibres i ha dirigit 14 volums col·lectius. Ha escrit 300 treballs d'investigació per a revistes científiques i obres col·lectives; i 16 veus per a diccionaris especialitzats.

Filosofia i Teologia
a *Incerta Glòria*
Joan Sales repensa
mig segle de cultura
catalana

Excm. Sr. Dr. Josep-Ignasi Saranyana i Closa

Filosofia i Teologia a *Incerta Glòria*

Joan Sales repensa mig segle de cultura catalana

Discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Doctors, com
Acadèmic Numerari, a l'acte de la seva recepció
el 28 de gener de 2016.

Excm. Sr. Dr. Josep-Ignasi Saranyana i Closa
Doctor en Filosofia i Doctor en Teologia

I contestació de l'Acadèmic de Número

Excm. Sr. Dr. Francesc Torralba i Roselló
Doctor en Teologia i Doctor en Filosofia

COL·LECCIÓ REIAL ACADEMIA DE DOCTORS

Reial Acadèmia de Doctors
Real Academia de Doctores - Royal Academy of Doctors

www.radd.eu

© Josep-Ignasi Saranyana i Closa

© Reial Acadèmia de Doctors.

La Reial Acadèmia de Doctors, bo i respectant com a criteri d'autor les opinions exposades en les seves publicacions, no se'n fa responsable ni solidària.

Queden rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del «Copyright», sota les sancions establertes en les lleis, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars d'ella mitjançant lloguer o préstecs públics.

Producció Gràfica: Ediciones Gráficas Rey, S.L.

Imprès en paper offset blanc Superior per a la Reial Acadèmia de Doctors.

ISBN: 978- 84- 608-5239-1

Dipòsit Legal: B 1473-2016

Imprès a Espanya - Printed in Spain - Barcelona

Data de publicació: gener 2016

ÍNDIX

AGRAÏMENTS	11
DISCURS D'INGRÉS	15
INTRODUCCIÓ.....	15
1. <i>Incerta glòria</i> , una troballa inesperada	15
2. Desacord entre els crítics, tot i que no tant	20
3. Molt més que una novel·la de guerra o una novel·la catòlica	22
4. Els protagonistes i l'estructura	25
5. El tema del meu assaig.....	28
a) <i>Filosofia a Incerta glòria</i>	30
b) <i>Teologia a Incerta glòria</i>	33

PRIMERA PART: FILOSOFIA

CAPÍTOL PRIMER

INCERTA GLÒRIA COM A CRÒNICA D'UNA ÈPOCA

1. El positivisme científic.....	37
2. Hegel, Marx i la imaginació.....	39
a) <i>Hegel i Marx contraposats</i>	39
b) <i>La imaginació en la síntesi hegeliana</i>	43
3. Krause i els nous corrents pedagògics.....	49
4. Nietzsche i l'anarquisme català	54
5. “Modestíssima gallina del corral de Kierkegaard”	60
a) <i>Sobre l'angoixa</i>	60
b) <i>Kierkegaardians a Catalunya</i>	65
c) <i>Tres referències kierkegaardianes</i>	72
d) <i>Alguns trets de la filosofia kierkegaardiana</i>	73
e) <i>Per què Sales va sintonitzar amb Kierkegaard?</i>	76
6. El son, la vigília i el vol astral.....	77
a) <i>L'espiritisme a Barcelona</i>	77
b) <i>El tricotomisme i l'ànima astral</i>	79
7. Consideració final	83

CAPÍTOL SEGON

SALES I LA REACCIÓ METAFÍSICA D'ENTREGUERRES

1. El gir metafísic	87
2. Recordant algunes tesis metafísiques de Heidegger	91
3. Ens i ser.....	95
4. Existir o no-existir	100
5. Per què el ser i no més aviat el no-res (Heidegger <i>versus</i> Leibniz)	107
6. El recurs a la fantasmagoria	115
<i>a) Ser-tal-cosa i ensems no-ser-tal-cosa .....</i>	<i>116</i>
<i>b) El binomi essentia i esse .....</i>	<i>121</i>
7. Sales en el solc de sant Agustí i de Leibniz	126
<i>a) L'obsccè i el macabre .....</i>	<i>126</i>
<i>b) L'instant i el temps .....</i>	<i>129</i>

SEGONA PART: TEOLOGIA

CAPÍTOL TERCER

LA FE

1. Preliminars	135
2. La fe i les obres.....	137
<i>a) La gràcia i les virtuts sobrenaturals.....</i>	<i>137</i>
<i>b) Quelcom sobre el jansenisme .....</i>	<i>143</i>
<i>c) Una discussió antiluterana?.....</i>	<i>147</i>
3. Creure	149
<i>a) Cap a la fe primera (la Trini Milmany).....</i>	<i>150</i>
<i>b) De la primera fe a la segona fe (Mn. Cruells).....</i>	<i>158</i>
<i>c) "La ullera de llarga vista".....</i>	<i>169</i>
<i>d) De la natura amunt cap a Déu i de Déu al gaudi de la natura .....</i>	<i>176</i>

CAPÍTOL QUART

LA CREU

1. Els tres nivells semàntics d' <i>Incerta glòria</i>	181
<i>a) Primer nivell: la glòria incerta col·lectiva .....</i>	<i>181</i>
<i>b) Segon nivell: la glòria certa de la Creu.....</i>	<i>185</i>
<i>c) Tercer nivell: Shakespeare a desgrat de tot .....</i>	<i>189</i>
2. Teologia de la Creu <i>versus</i> teologia de la glòria	190
3. Sobre el colofó d' <i>Incerta glòria</i>	193
<i>a) De la constel·lació de l'Escorpí a la constel·lació del Cigne .....</i>	<i>194</i>
<i>b) El til·ler de Sant Gervasi i l'estrella del vespre.....</i>	<i>198</i>

EPÍLEG

L'UNIVERS ONÍRIC DE JOAN SALES

- 1. Salvador Dalí i Joan Sales 203
- 2. La psicologia profunda i la seva projecció extramental 207
- 3. La darrera aparició de Lamonedà i la seva mort 212

BIBLIOGRAFIA.....219

DISCURS DE CONTESTACIÓ.....233

Publicacions de la Reial Acadèmia de Doctors 249

❖ AGRAÏMENTS

“Toda influencia sufrida supone una afinidad electiva”
(Étienne Gilson)*

És just que abans d'entrar en matèria esmenti algunes persones que m'han ajudat d'una o altra manera en la redacció d'aquest assaig. El llic. Isidor Ramos, redactor en cap de la revista *Temes d'avui*, em va facilitar les primeres aproximacions bibliogràfiques al tema d'aquesta monografia. El Dr. Enric Vila i Delclòs, de la Universitat Ramon Llull, ha simplificat molt la meva recerca, en fer-me entendre el perquè del rebuig postbèl·lic de Sales, pels uns i pels altres, independentment de la seva catolicitat, i l'ostracisme que va patir. La llic. Ana Eva Fraile García, redactora de *Nuestro Tiempo*, m'ha enviat l'entrevista que Joan Sales va concedir a aquesta revista de Pamplona l'any 1983, tres mesos abans del seu traspàs. L'enginyer i assagista Josep M. Tarragona, que conegué personalment Joan Sales, m'ha aconsellat, en la fase embrionària de la redacció, la lectura del canonge Carles Cardó i Sanjoan, com a font teològica primordial de Sales. El Dr. Lluís Clavell, de la Pontificia Universitat della Santa Croce, m'ha assessorat sobre la lectura que fa Cornelio Fabro dels texts de Søren Kierkegaard. El Dr. Vicente Balaguer, de la Universitat de Navarra, m'ha fet entendre la complexa terminologia que a hores d'ara empren els hermeneutes.

Mereixen una referència especial el Dr. Pere Lluís i Font, professor emèrit de la Universitat Autònoma de Barcelona i vicepresident de la Fundació Joan Maragall, que m'ha orientat

---

*. Étienne GILSON, *El filósofo y la teología*, trad. cast., Ediciones Guadarrama, Madrid 1967, p. 195.

en la qüestió de la catolicitat de Joan Sales i sobre els corrents filosòfics a Catalunya en els anys anteriors a la contesa civil, guiant-me fins a Carles Lluch i Carme Arnau, especialistes en temes salesians; i el Dr. Ramon Alcoberro, professor de la Universitat de Girona, que ha respost sempre, amb promptitud i paciència, les meves consultes: sense la seva ajuda no me n'hauria sortit en la qüestió de l'espiritisme a Catalunya entre 1929 i 1939, tan important per comprendre l'anarquisme català, ni en les influències de Nietzsche en l'anarquisme, ni en altres assumptes que són al rerefons d'*Incerta glòria*.

Un particular agraïment al Dr. Alfredo Rocafort i Nicolau, president-degà de la Reial Acadèmia de Doctors, i a tots els col·legues acadèmics, per la seva afectuosa acollida en aquest doct i centenària institució, honra de la Ciutat de Barcelona. Vull esmentar molt en particular l'acadèmic Dr. Josep Gil i Ribas, bon amic i company en tasques teològiques, per haver estat el primer a parlar-me d'aquesta reial acadèmia i a qui dec segurament les gestions inicials que m'han portat fins a l'ingrés d'avui.

En acabar, és just que mencionï especialment el col·lega acadèmic Dr. Francesc Torralba, de la Universitat Ramon Llull, que m'ha menat pel laberint kierkegaardia i nietzscheà sense perdre-m'hi, cosa que considero gairebé miraculosa. Cal que li agreixi de tot cor la seva contestació al meu discurs, brillant com totes les seves intervencions, ben arrelades en la imponent tradició especulativa europea, sobretot danesa i alemanya, pietista i alhora il·lustrada, la qual cosa li permet navegar amb gran competència tant per les qüestions filosòfiques contemporànies com pels intricats viaranyes de la teologia hodierna.

*

Em sap molt de greu que la meva mare Maria Teresa Closa, que va fer els estudis a la Universitat Autònoma de Barcelona

dels anys trenta, i que va ser companya d'aula de Núria Folch i Pi, l'esposa de Joan Sales, no puguí ser aquí amb nosaltres: malauradament, ja gairebé centenària, va morir fa poc més d'un lustre. A la meva germana Zoila, present en aquest auditori, va tot el meu agraïment per facilitar-me la tasca d'escriure la monografia que ara presento, disposant les coses de manera que la meva feina hagi estat més plaent i eficaç.

Barcelona, 6 de gener de 2016

INTRODUCCIÓ

“Refractari als jocs de l’enginy, especialment dur en la resolució d’endevinalles i jocs d’habilitat, aquell problema intrincat que em plantejava el destí se m’apareixia com terriblement difícil”
(Pere Calders)¹

1. *Incerta glòria, una troballa inesperada*

El poeta estatunidenc Donald Sam Abrams, establert a Catalunya des dels anys setanta del segle passat, notable coneixedor de l’obra literària de Joan Sales (1912-1983), va escriure, quan se celebrava el centenari del naixement de Sales, unes paraules que em semblen adients per encapçalar aquest discurs d’ingrés en la Reial Acadèmia de Doctors. Abrams deia: “La primera direcció [és a dir, el primer repte en el centenari] és aconseguir la canonització definitiva i inqüestionable d’*Incerta glòria* com una de les novel·les fonamentals de la literatura catalana de tots els temps, una novel·la que mereix un lloc al costat de *Vida privada* de Josep Maria de Sagarra, *Bearn* de Llorenç Villalonga, *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda i *Crist de 200.000 braços* d’Agustí Bartra, referents centrals de la narrativa moderna.”² I tot seguit afegia: “I un cop s’hagi assolit l’objectiu de la canonització definitiva i irrefutable de la novel·la, s’hauria de continuar la tasca en l’esfera internacional, demostrant que és una novel·la que pertany al cànon de la literatura universal.” Estic absolutament d’acord amb Abrams, encara que potser caldria

---

1. Pere CALDERS, “Pista fantasmal”, dins *Tots els contes*, Edicions 62, Barcelona 2008, p. 48. (*Off de record*: sembla com si Pere Calders m’hagués conegut!)

2. D[onald] Sam ABRAMS, “Joan Sales: la recepció difícil de *Viatge d’un moribund*”, a *Relleu. Revista trimestral de pensament i cultura*, 3a època, 112 (2012) p. 23-31 (aquí p. 23).

afegir a la seva enumeració la novel·la *Solitud* de Víctor Català (pseudònim de Caterina Albert).

Tot i haver-se publicat per primer cop l'any 1956, encara que en versió abreviada, molts catalans no es van assabentar d'*Incerta glòria* sinó amb la normalització política, o més tard. Així ho testimoniava Xavier Pla, ara catedràtic a la Universitat de Girona, en un acte celebrat a la Biblioteca Central el juny passat, en el qual van ser presentades al públic barceloní les traduccions angleses d'*El quadern gris* i d'*Incerta glòria*. Si no em falla la memòria, el Dr. Pla va començar la seva intervenció dient: "Acabada el 1980 la meua llicenciatura en filologia catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona, ningú no m'havia parlat de Joan Sales, tret d'alguna aïllada al·lusió a classe. Vaig demanar un tema de tesi doctoral al meu mestre i li vaig suggerir Josep Pla. 'Un feixista?', em digué esverat. Molt sobtat li vaig proposar aleshores Joan Sales: 'Un catòlic?', continuà encara més perplex. Així, doncs, vaig optar per anar-me'n a França, per poder llegir ambdós autors amb pau i tranquil·litat, i sense prejudicis."

L'enigmàtic rebuig que va patir Sales per part de la primera generació de postguerra comença a aclarir-se. Val la pena citar una apreciació del Dr. Enric Vila, que ha estudiat la qüestió:

A Sales, com que no se l'ha pogut qualificar mai de franquista ni tampoc de moralista francès, se l'ha ignorat tant temps com ha sigut possible. Sovint he sentit a dir que va quedar fora dels clàssics oficials perquè era catòlic i perquè criticava la FAI, els comunistes i la immigració. És evident que el seu retrat del bàndol republicà contradiu el discurs de les sectes antifranquistes que han dominat el país els últims anys. Tot i així, em fa l'efecte que els problemes de popularitat que ha tingut *Incerta glòria* van

més enllà de les manies dels diversos colorins polítics. [...] *Incerta glòria* toca tendre no pas perquè digui que en una guerra no hi ha bons ni dolents, sinó perquè treballa amb la idea que el pacifisme és una perillosa hipocresia i que en el resultat d'un enfrontament bèl·lic hi ha una lliçó moral, gairebé diria que divina, que els vençuts convé que aprenguin. Posem Juli Soleràs d'exemple. El fet que el personatge que genera més adhesions entre els lectors de la novel·la acabi devorat per la amoralitat dels seus discursos, em sembla una manera fantàstica d'explicar que l'autodestrucció és el destí cantat d'una cultura que no és capaç de defensar res concret fins a les últimes conseqüències.³

No us escandalitzeu gaire, doncs, que, tot i haver-se publicat *Incerta glòria* en la seva edició definitiva l'any 1971 (val a dir, l'edició sencera en quatre parts, incloent-hi "El vent de la nit"), jo no m'assabentés de la seva existència fins el 2005. Potser podria al·legar com a excusa que aleshores jo vivia fora de Catalunya d'ençà de quaranta anys abans i que no seguia gaire de prop la producció literària en català. Tanmateix, a la Universitat de Navarra, on treballava, no tots anaven tan desorientats com jo. Em vaga que l'any 2005 es va posar de moda, si més no entre els filòsofs de la meua universitat, la lectura d'*Incierta gloria*. Editorial Planeta acabava de publicar, en efecte, una reimpressió de l'edició castellana de 1969, segons la traducció que havia preparat Carlos Pujol Jaumandreu, sobre un text català quasi definitiu.⁴ En tot cas, recordo com si fos ara que el Dr. Ángel Luis González, catedràtic de metafísica, m'engegà un diumenge

---

3. Enric VILA DELCLÒS, "Sales i la guerra", conferència donada a Girona el 27 d'abril de 2012, en un cicle organitzat per l'Òmnium Cultural. Extracte de la conferència a: www.enricvila.cat/2012/04 (consulta 25 d'agost de 2015). Per al text complet de la conferència, vegeu la Bibliografia general d'aquest llibre.

4. Per primer cop, l'Editorial Planeta la va publicar en castellà l'any 1969.

de fa deu anys: “Com és que encara no has llegit aquest llibre? És cosa magnífica. Parla de la darrera contesa civil i de la teva terra.” Tenia el llibre a les mans. Tanmateix, el que vaig retenir d’aquella conversa va ser que *Incierta gloria* era un assaig sobre la Setmana Tràgica! Ignorava, a més, que *Nuestro Tiempo*, una revista de la meua Universitat de Navarra, havia publicat la que potser va ser última entrevista que Joan Sales concedí abans de morir; una llarga conversa de caràcter autobiogràfic on aclareix alguns aspectes cabdals de les seves pretensions literàries i dels projectes que tenia i que, malauradament, la seva prematura mort escapçà.⁵

Així, doncs, i a desgrat de tots els indicis i pistes que em portaven cap a *Incerta glòria*, vaig seguir capficat en les meves investigacions medievals i renaixentistes, preterint completament aquesta novel·la, sense adonar-me tampoc que el novel·lista era germà del Dr. Francesc Sales i Vallès, que havia estat professor meu d’estadística a la Facultat de Ciències Polítiques i Econòmiques de Barcelona.

Les coses canviaren, però, en regressar a Barcelona l’any 2010. Passejant per la Via Augusta, vaig entrar a tafanejar a la llibreria Garbí, que es troba vora de casa, i adreçant-me directament i sense embuts a l’encarregada de la llibreria (que després he sabut que es diu Joana Simón Cazorla), li vaig etzibar, bé que suauament, perquè sóc molt tímid: “Perdoni’m, senyora: acabo de retornar a Barcelona després de mig segle i m’agradaria llegir una bona novel·la catalana i ben llarga, que m’ajudés a recuperar el

---

5. Cf. l’entrevista a: Josep Maria TARRAGONA, “Una conversación con Joan Sales”, *Nuestro Tiempo*, 348-349 (1983) 50-55. Aquesta entrevista va eixir a l’agost de 1983, és a dir, quatre mesos abans del traspàs de Joan Sales. Sales parla dels seus projectes: “Pienso escribir otra novela, totalmente distinta. Tengo 70 años y acabo de jubilarme. Fíjese que todos llegan a los 90: Mompou, Miró, Foix. Tengo, por lo tanto, bastante tiempo por delante. También me gustaría escribir algún tipo de memorias, que complementarían las cartas de Màrius Torres” (p. 55).

català perdut i a millorar-lo. Què em recomana?” I vet aquí que ella, decidida i sense cap mena de dubte, m’allargà l’edició d’*Incerta glòria* publicada pel “Club dels Novel·listes”, tot dient-me: “Tingui, faci’m cas, li agradarà molt i li farà servei.”

Tant bon punt a casa i encetada la lectura, vaig ensopegar amb la fantàstica “Confessió de l’autor”:

Hi ha un moment de la vida que sembla com si ens despertéssim d’un somni. Hem deixat de ser joves. [...] ¿I què era, ser joves? [...] Una tempesta tenebrosa travessada de llampecs de glòria –d’incerta glòria–, un dia d’abril...

Un fosc afany ens mou durant aquells anys turmentats i difícils; busquem, conscientment o no, una glòria que no sabríem definir. La busquem en moltes coses, però sobretot en l’amor –i en la guerra, si la guerra se’ns entravessa. Tal va ser la meva generació. [...]

Som pecadors amb una gran set de glòria. I és que la glòria és el nostre fi.

“Renoï, vaig pensar: amb un començament així, anem bé; la cosa promet; em sembla que m’agradarà.” I tant que prometia! Em trobava davant d’una obra mestra, la lectura de la qual em va copsar de tal manera durant moltes setmanes, que més que llegir-la gairebé la meditava, en prenia notes, subratllava paràgrafs, recollia idees, tornava endarrere repassant algunes escenes, escrivia comentaris en els marges. Així, doncs, al llindar de la meva vellesa havia ensopegat amb la joia més preuada de la novel·lística catalana contemporània (és a dir, posterior a 1930), amb el permís de Josep M. de Sagarra, Mercè Rodoreda, Llorenç Villalonga i potser també del *Jo confesso* de Jaume Cabré!

Com agrair a aquella bona i experta llibretera el seu suggeriment? Crec que es mereix un esment en aquesta introducció com a senyal del meu reconeixement, tot i que ella potser no se n'assabentarà mai, que ha estat anomenada en el marc d'aquesta docta sessió. Gràcies, Joana, per la seva indicació!

2. Desacord entre els crítics, tot i que no tant

No tot, però, han estat elogis per part de la crítica. Pere Calders, el més gran entre els escriptors surrealistes de la postguerra, decebut perquè la seva novel·la *Ronda naval sota la boira* no havia guanyat el premi Joanot Martorell, del qual era jurat Joan Sales, escrivia al crític Joan Triadú: “Potser una de les coses que he après amb el pas del temps és que quan algú [en referència a Sales] es creu en possessió de la veritat i se sent empès a imposar-la poden esperar-se tota mena de desastres” (al·ludint al fet que Sales rebutjava tota novel·la fantàstica i, fins i tot, la imaginativa i el conte).⁶

Així, doncs, no tot han estat flors i violes. Entre les crítiques negatives, que no n'hi manquen, potser la més extrema i punyent ve de Margarida Casacuberta, professora de la Universitat de Girona, en un assaig aparegut a la revista *Avenç*. Després de repassar l'estil, l'estructura i el contingut de la novel·la salesiana, acaba amb aquesta afirmació contundent:

Davant tot això cal demanar-se, finalment, per què *Incerta glòria* ha passat a comptar amb un grau d'acceptació com el que l'enquesta citada al principi demostra. Probablement, l'explicació més plausible té a veure amb el

---

6. Cf. Joan TRIADÚ, “Pere Calders entre dos premis: del Víctor Català al Sant Jordi”, a Rosa Cabré (ed.), *Pere Calders o la passió de contar*, Universitat de Barcelona - Eumo, Capellades 1997, p. 50. Citat per Carme ARNAU, *Compromís i escriptura. Lectura d'Incerta glòria de Joan Sales*, Editorial Cruïlla, 2003, p. 48.

moment històric actual i amb les (re)visions de la Guerra Civil. De la mateixa manera que la conjuntura dels anys seixanta i setanta a Catalunya pot ajudar a entendre la tèbia recepció d'*Incerta glòria*, el moment d'ara serà determinant a l'hora d'analitzar la sobrevaloració de l'obra de Sales, tan per damunt dels seus mèrits literaris estrictes.⁷

Tornem al poeta Sam Abrams, esmentat al començament d'aquesta introducció. Després de les seves paraules canonitzadores de la novel·la de Sales, afegeix: "*Incerta glòria* s'ha de llegir i estudiar amb tota la fondària possible, des de tots els punts de vista necessaris: textualisme, teoria literària, crítica literària, filosofia, teologia, història, sociologia, psicologia..." Carme Arnau encara ho ha concretat més:

[*Incerta glòria*] és un mirall dirigit cap endins i no cap enfora, interessat a reflectir les preocupacions metafísiques, més que no pas les psicològiques dels personatges. És, a més, una novel·la escrita en un català col·loquial, fàcilment entenedor per a tots els lectors, ric i cuidat, mai vulgar. Tots aquest trets poden definir *Incerta glòria* [...]. Una definició que els mots *vida, veritat i testimoniatge*

---

7. Margarida CASACUBERTA, "*Incerta glòria*, una novel·la desventurada?", *Avenç* 333 (març 2008) 40-50. Sobre el català que tant desagradà a la Dra. Casacuberta, llegiu: Marta PASQUAL I LLORENÇ, *Creativitat i subversió en les reescriptures de Joan Sales*, Universitat de Girona (tesi doctoral), Girona 2011, p. 168: "[...] no va ser fins [...] a partir de l'any 1959, després de treballar en col·laboració amb l'editorial Ariel i després de produir-se la desvinculació definitiva entre Club dels Novel·listes i el segell Aymà, que Sales va culminar el seu procés formatiu. A partir d'aquest moment, convertit en el director de l'editorial, es va poder centrar en l'objectiu ja esmentat de 'publicar novel·les que fessin lectors'. Un objectiu que, segons Sales, només podia assolir-se, d'una banda, a partir de la utilització del model lingüístic i estilístic [...] que sabia 'fugir de dos extrems igualment nocius i estèrils: el d'una llengua artificiosa, morta, llibresca, i el d'un patuès corromput i vulgar'. Naturalitat per damunt de tot; i d'altra, tenint cura de tots els elements que conformaven la novel·la, des del més secundari dels personatges fins al títol de l'obra [...]"

acaben d'arrodonir. Sense oblidar un catolicisme que la marca d'una manera progressiva.⁸

Així, doncs, preocupacions metafísiques més que no pas psicològiques, segons l'Arnaú, cosa que caldrà matitzar al llarg d'aquest estudi i molt particularment al final de tot, en l'epíleg.

3. Molt més que una novel·la de guerra o una novel·la catòlica

Per tancar la qüestió, relativa a les pretensions de Sales en escriure la seva novel·la, cal encara preguntar-se si, com s'ha dit, Sales volia oferir en clau catòlica un testimoni de les seves experiències bèl·liques des de la perspectiva dels vençuts.

Per aclarir-ho, escau reproduir el testimoniatge retut sobre aquest assumpte per Carlos Pujol, gran amic de Sales i traductor seu al castellà. Quan Pujol recorda que a la primavera de 1969 es va restablir a Espanya la censura prèvia i que per tal motiu l'Editorial Planeta va haver de lliurar la traducció castellana al censor,⁹ comenta:

Abans de publicar el llibre [en castellà] es va haver d'enviar a la censura i la sorpresa va ser que no van tocar ni una coma, absolutament res. Jo vaig fer un pròleg perquè el censor el llegís primer de tot i pensés que efectivament la novel·la parlava només accidentalment de la Guerra Civil, i que aquesta n'era només el marc històric com un

---

8. Carme ARNAU, *Compromís i escriptura*, cit., p. 55.

9. Carlos Pujol es confon en afirmar, en la seva testimonial, que l'estat d'excepció es va declarar per "la primavera de 1970". L'estat d'excepció, que va suposar la suspensió de les garanties "constitucionals" bàsiques, va durar des del gener de 1969 fins a les acaballes del març i, un altre cop, del desembre de 1970 al juny de 1971. L'ensopegada de la traducció castellana de la novel·la va ser arran del primer estat d'excepció.

altre qualsevol, que no tenia cap importància, perquè realment es tractava d'un conflicte humà, de personatges i sentiments. Aquest pròleg va agradar molt a Sales, que no tenia res a dir-hi, i només em va fer una petita observació molt encertada.¹⁰

Així, doncs, no pretenia Sales que la seva novel·la es classifiqués com a “novel·la de guerra”, tot i que la guerra d'Espanya hi té un paper destacat.

A l'entrevista publicada a la revista *Nuestro Tiempo*, abans referida, Sales diu taxativament:

Incerta glòria es efectivamente una novela autobiográfica. La guerra es el telón de fondo y sucede en teatros bélicos que conocí muy bien –el frente de Aragón– por estar destinado allí. Los pueblos son reales, aunque cambiando el nombre. Los personajes, directamente inspirados en los de aquel momento. El argumento, en cambio, es inventado. Tiene que haber un argumento en toda novela y la vida casi nunca lo proporciona. [...] Pero *Incerta glòria* no es una novela bélica, aunque tenga un fondo de guerra.¹¹

Per tant, tot i haver-hi molta guerra, *Incerta glòria* no és una novel·la de guerra. Potser per això va ser una novel·la molt incòmoda des que va eixir per primera vegada el 1956.¹² Per què?

10. Carlos PUJOL, “La traducció al castellà d’*Incerta glòria*”, a *Quaderns. Revista de traducció*, 18 (2011) 25-28 (aquí p. 27). Pujol es refereix a una petita controvèrsia que aquest pròleg va generar entre ell i Sales. Pujol hi citava un vers d’Antonio Machado, que Joan Sales volia que es recollís en un altre lloc.

11. Josep Maria TARRAGONA, “Una conversación con Joan Sales”, a *Nuestro Tiempo*, cit., p. 52-53.

12. Sobre les edicions catalanes d’*Incerta glòria*, vegeu: Núria FOLCH I PÍ, “Preàmbul. La llarga història d’*Incerta glòria*”, a Joan SALES, “*Incerta glòria* seguida d’*El vent de la nit*”, Club Editor (“El Club dels novel·listes”, 8), Barcelona ¹²2008, p. 7-19. D’ara endavant citaré sempre aquesta edició, la 12a, de Club Editor,

Xavier Pla, que ha estudiat el tema, arriba a conclusions que em semblen versemblants: “És certament una novel·la sobre la guerra d’Espanya, però la seva pretensió era probablement més alta, més ambiciosa, més polèmica: era donar la guerra amb tota la seva complexitat, evitant-hi una visió massa simplificada de divisió entre bons i dolents, des d’una perspectiva nacionalista catalana, republicana, però alhora catòlica; i que denuncia amb virulència tant el feixisme com l’anarquisme, tant els *negres* com els *rojos*. Potser per aquesta raó, quan la novel·la de Sales va ser publicada per primer cop a Catalunya, l’any 1956, la indiferència o la indignació muda dels uns i el ressentiment o la pura hostilitat dels altres van acollir amb un respectuós silenci la publicació d’una obra definitivament incòmoda per a la crítica catalana.”¹³

Tampoc és una “novel·la catòlica”, en el sentit tècnic de l’expressió. Tot i ser Sales un bon catòlic, retornat a la fe cap a finals de 1936 o començaments de 1937, després d’un llarg itinerari interior, i recuperada també la pràctica religiosa més endavant, potser l’any 1943, quan era a Mèxic;¹⁴ i a desgrat que hi desenvolupi molts (per no dir gairebé tots) els trets característics de la “novel·la catòlica”, no volia de cap manera –si més no quan va

---

publicada l’any 2008, només amb el títol seguit de la pàgina referida.

13. Xavier PLA, “*Incerta glòria* de Joan Sales o una poètica de l’excés”, a *Estudi General*, 22 (2002) 529-553 (aquí p. 531). Cf. especialment Josep-Vicente GARCÍA I RAFFI, “Bibliografia de Joan Sales. Obra i recepció crítica”, a *Estudis Romànics* [Institut d’Estudis Catalans], 34 (2012) 431-459.

14. Sales revela a Mercè Figueras: “[...] sento com mai en tants anys un impuls de tornar a aquesta religió que ha inspirat tantes persecucions al llarg dels segles”, en una carta adreçada a ella el 2 d’agost de 1936 (cf. Joan SALES, *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d’un moribund*, Club Editor, 22007, carta n. 6, p. 24.). A una posterior del 13 d’agost, dirigida a Figueras, fa explícita referència a Déu, com demanant perdó per la seva vida passada. Les cartes del Nadal de 1936, dirigides tant a Mercè Figueras com a Màrius Torres, mostren ja una atmosfera creient. Sobre la vida de Sales, ja que malauradament ens hem quedat sense la biografia promesa per Montserrat Casals, el millor resum és: Jordi DE NADAL, “Joan Sales (1912-1983). Nota biogràfica”, a *Relleu. Revista trimestral de pensament i cultura*, 3a època, 112 (2012) 32-39.

eixir l'edició definitiva d'*Incerta glòria* l'any 1971– que aquesta fos llegida, ras i curt, com una “novel·la catòlica” en el sentit rigorós del concepte, sinó més aviat com un “conflicte humà, de personatges i sentiments”, homes i dones a la recerca del paradís perdut.

4. Els protagonistes i l'estructura

Els personatges principals de la novel·la són: Lluís de Brocà i Ruscalleda, jove burgès català, llicenciat en dret, descregut, oficial de l'exèrcit republicà al front d'Aragó i finalment ric fabricant de fideus a l'exili, que recupera a les acaballes de la novel·la l'esperit combatiu i la fe;¹⁵ Trini Milmany i Catassús, geòloga i companya (després esposa) d'en Lluís, filla d'anarquistes, convertida a la fe catòlica; Ramon de Brocà, destinatari de les cartes del seu germà Lluís, religiós de Sant Joan de Déu, mort jove relativament, tres anys després d'acabada la guerra;¹⁶ Juli Soleràs, l'amic d'en Lluís i de la Trini, personatge estrafolari i sempre contradictori, que va etzibant estirabots i mor a la fi de la contesa, el veritable protagonista de la novel·la; Cruells (de qui no se sap el nom propi), seminarista durant la guerra i alferes-practicant, que esdevé prevere després del 1940 i pateix una crisi de fe, de la qual se'n surt amb una ajuda sobrenatural extraordinària; el Dr. Gallifa, jesuïta, màrtir durant la contesa civil, conseller espiritual de Cruells; Rodolf Lamoneda

---

15. *Incerta glòria*, cit., p. 763. En Lluís i la Trini recuperen llur esperit combatiu (“Jo estava amb en Lluís i la Trini, ¡com brillaven els seus ulls! ¡Els d'en Lluís igual que els de la Trini! Com cantava en Lluís [el Virolai], amb quina veu potentíssima, com semblava transfigurat, ¡tornava a tenir vint anys!”) a conseqüència de la manifestació del 18 de maig de 1967, quan, sent a Barcelona, a punt de retornar a Xile, participen a la manifestació del carrer Ganduxer, davant el col·legi de les Teresianes, demanant “Volem bisbes catalans”, i la policia (els *grisos*) fa estralls entre els manifestans. Cf. Josep MASSOT I MUNTANER, *Església i societat a la Catalunya contemporània*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2003, p. 75-77.

16. *Incerta glòria*, cit., p. 629.

i Gallifa, nebot del P. Gallifa, l'etern fracassat, dependent de farmàcia abans de la guerra i confident de la policia després de la contesa, assassinat misteriosament vora la parròquia de Mn. Cruells, prop de la frontera francesa, obsessionat per escriure una novella que superés *Le rouge et le noire* de Stendhal (=Henri Beyle) i per ser més famós que Eugeni d'Ors;¹⁷ Llibert Milmany, germà de la Trini, que sempre sura, tant a la rereguarda barcelonina durant la guerra, com en la postguerra franquista, paradigma del triomfador arribista; i la Carlana, senyora del castell d'Olivel de la Virgen, abans minyona a Barcelona, que fa d'espia per als feixistes, arriba a baronessa l'any 1945, i té un paper rellevant en la fugida cap a Amèrica d'en Lluís de Brocà, la Trini i el Ramonet, fillet d'ambdós.¹⁸

L'estructura de la novel·la en quatre parts és relativament senzilla. Les dues primeres es conformen seguint la correspondència de Lluís de Brocà dirigida al seu germà Ramon (primera part) i les cartes de la Trini a Juli Soleràs (la segona). La tercera i quarta part tenen forma autobiogràfica: Cruells recorda la seva infància i la guerra (tercera part); i rememora els trenta anys posteriors a la guerra, els avatars del seu ministeri, tortuós i complex, i la retrobada amb en Lamonedà (quarta part). La quarta part s'ha editat algunes vegades separadament, amb el títol *El vent de la nit*, tot i que Sales la va ajuntar a la resta de la novella en l'edició definitiva de 1971. Sense la quarta part, no podríem interpretar ni comprendre el rerefons de les tres primeres i restaríem a l'escapça del missatge central de la novel·la.

Abans de tancar aquest paràgraf, m'agradaria reproduir els elogis dels personatges que en va fer Rodoreda, que aleshores resi-

17. Quatre vegades surt Eugeni d'Ors a *Incerta glòria* (cit., p. 527, 710, 714 i 732), sempre en un context irònic i un xic humorístic. Per entendre la ironia, cal llegir l'article "Els òrsides", a *Quaderns de l'exili*, III/12 (1945) viii-x.

18. *Incerta glòria*, cit., p. 680.

dia a Ginebra. Vet aquí com van anar les coses. El dimarts 18 de desembre de 1962, Armand Obiols enviava una carta des de Viena a Mercè Rodoreda, entusiasmat amb *Incerta glòria*. L'havia llegit en francès. Entre altres coses li deia: “He llegit més de dues-centes pàgines de la novel·la de Sales. Hi ha coses realment esplèndides –moltes. [...] Te la duré divendres. [...] *La plaça del Diamant* i *Incerta glòria* són les dues millors novel·les publicades d'ençà de *Solitud*.”¹⁹

Rebuda la novel·la, Mercè Rodoreda es posa de ferm a llegir-la, i pocs dies després, el 6 de gener de 1963, escrivia a Sales el següent:

Estimat amic Sales: Acabo de llegir *Incerta glòria*.²⁰ És una novel·la que s'ha de llegir, almenys, dues vegades. La primera lectura ha equivalgut, i potser ho dic de manera massa gràfica, “a un cop de puny al ventre”. És una senyora novel·la: plena, brillant, rica a més no poder. Tan diferent de la literatura trista i falsa que es fa a casa nostra... Encara no m'he refet d'aquesta lectura. Les descripcions de paisatges, moltes són impressionants, d'altres inefables, totes tan vives que sembla que no pugui ésser. Hi ha dues dones en *Incerta glòria*, que fan venir ganes de treure's el barret. Tant l'una com l'altra; i tan diferents l'una de l'altra. Les escenes de guerra són les millors que he llegit. Els personatges importants –els tres– amb tantes facetes. Soleràs. El capellà, meravellós, difícil, perquè si no s'és escriptor amb gruix, un personatge com el del capellà pot fer caure en el més risible dels ridículs. I com a personatge de gran classe: el temps. [...] I encara una al-

---

19. Armand OBIOLS [=Joan Prat i Esteve], *Cartes a Mercè Rodoreda*, pròleg d'Anna Saludes i Amat, Fundació La Mirada, Sabadell 2010, p. 361-362.

20. L'ha llegida en la traducció francesa que li ha portat Armand Obiols.

tra cosa: ni un sol crític de *La plaça [del Diamant]*, no ha tingut l'encert d'agermanar-la –tan diferent– amb *Incerta glòria*. [...] Perquè aquestes dues novel·les són les dues úniques novel·les a Catalunya, que donen l'època. [...].²¹

L'endemà Joan Sales contestava a Mercè Rodoreda:

[...] La vostra carta, ni cal dir-ho, m'ha agradat moltíssim. Us erreu quan dieu que “cap crític” no ha vist el parentiu entre *Incerta glòria* i *La plaça del Diamant*: la benemèrita Paulina Crusat²² el veié de seguida! [...].²³

Penso que aquests dos trets epistolars, ara transcrits, no necessiten gaire comentari, perquè són prou expressius. Cal afegir, amb tot, que la Rodoreda parla després de llegir la traducció francesa, més extensa que la primera catalana, però encara molt més curta que la definitiva de 1971.

5. El tema del meu assaig

He decidit fer foc nou, perquè no em veia amb cor d'afegir res d'interessant a les magnífiques anàlisis d'*Incerta glòria* que ens han presentat fins ara Núria Folch i Pi (l'esposa de Sales), Xavier Pla, Carme Mestre, Donald Sam Abrams, Carles Lluch,

---

21. Mercè RODOREDÀ - Joan SALES, *Cartes completes (1960-1983)*, a cura i amb pròleg de Montserrat Casals i Couturier, Club Editor, Barcelona 2008, p. 157-158, carta 82 (Ginebra, 6 de gener de 1963).

22. Novel·lista, traductora i crítica literària, Paulina Crusat nasqué a Barcelona el 1900, i va morir a Sevilla el 1981. Va tenir un paper molt rellevant a l'hora de traduir al castellà la poesia catalana del segle XX i fer conèixer la literatura de casa nostra al món literari de Madrid i Sevilla, on era desconeguda. Cf. María del Carmen GONZÁLEZ, *La memoria en las novelas de Paulina Crusat. Una lectura en clave autobiográfica*, The Ohio State University, tesi doctoral en filosofia, Columbus (Ohio) 2003, 336 p. (*pro manuscripto*).

23. Mercè RODOREDÀ - Joan SALES, *Cartes completes (1960-1983)*, cit., p. 159, carta 83 (Barcelona, 7 de gener de 1963).

Carlos Pujol, Enric Vila i Delclòs, Joan Triadú, Montserrat Casals, Josep-Vicent García i Raffi i Marta Pasqual, oferint-nos la història redaccional de la novel·la, el seu context històric, l'anàlisi estructural del llibre, la psicologia dels protagonistes, l'estil literari salesià, el seu vocabulari i els seus barbarismes, el marc autobiogràfic, el ritme poètic del relat, les fonts literàries que més hi han influït, la recepció per part de la crítica i tantes i tantes consideracions, totes valuosíssimes i suggeridores, que mostren que aquesta novel·la és una deu inesgotable d'idees i de reflexió, com ho són al cap i a la fi tots els clàssics. Només m'atreviré amb les idees metafísiques i teològiques de la novel·la, que componen les àrees de coneixement a les quals m'he dedicat, amb més o menys fortuna, al llarg de la meva vida acadèmica.

Vet aquí dos aspectes d'*Incerta glòria* fins ara potser poc treballats. Primer de tot, la metafísica que rau en la base de la novel·la; i, després, el pensament teològic del relat. Sam Abrams, al capdavant també poeta, ha escrit que *Incerta glòria* “és un viatge moral en el qual un moribund assedegat deambula, com fantasmal, en un complex escenari simbòlic i oníric d'angoixa metafísica”.²⁴ Sobre la segona fita que em proposo, cal dir, amb Carles Lluch, que *Incerta glòria* estableix, com a tesi central, que “l'home sent de manera innata una ànsia d'absolut, de 'glòria', que només pot ser acomplida per la transcendència, per Déu”.²⁵ I això ens mena cap a la teologia.

---

24. D[onald] Sam ABRAMS, “Joan Sales: la recepció difícil de *Viatge d'un moribund*”, cit., p. 30. Aquí hi ha una referència a l'estreta relació temàtica d'*Incerta glòria* amb el poemari *Viatge d'un moribund*, l'únic poemari que tenim de Sales, que es publica com a apèndix a Joan SALES, *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit.

25. Carles LLUCH, *Novel·la catalana i novel·la catòlica. Sales, Benguerel, Bonet*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2014, p. 123.

a) *Filosofia a Incerta glòria*

Pel que fa a la filosofia d'*Incerta glòria* o, més aviat, a la seva metafísica, crec que la meva pretensió de novetat no requereix gaires justificacions, perquè fins ara no he trobat res de rellevant que abordi el tema *in recto*, tret de les al·lusions de Sam Abrams i, sobretot, de Carme Arnau. Esporgar, doncs, les seves idees filosòfiques em sembla que és una via poc transitada; un argument, en definitiva, que podré desenvolupar amb relativa facilitat i fins potser amb èxit.

Per començar, cal que ens referim primer a una carta que, des del front d'Aragó, Lluís de Brocà escriu al seu germà Ramon, que s'ha fet frare de Sant Joan de Déu. Som al mes de juny de 1937. Parlant del seu amic Juli Soleràs i del seu caràcter estrafolari, diu el següent:

[...] És ell qui em va iniciar en els misteris de l'espiritisme, la teosofia, Freud, l'existencialisme, el sobrerealisme i l'anarquisme; alguna d'aquestes coses podia semblar nova aleshores –quan vam acabar el batxillerat, l'any 1928, en fa prop de deu. Del marxisme, sempre em deia que no valia la pena; que no era més que una lata i pura vulgaritat: “Poca imaginació –precisava–, no et fiïs mai de ningú que no tingui imaginació: sempre et clavarà la lata.”²⁶

Vet aquí que tot d'una, gairebé al començament de la novel·la, Joan Sales ens dóna les coordenades de les seves reflexions filosòfiques juvenils, que després desenvoluparà al llarg de les dues primeres parts, servint-se de les inesperades aparicions

---

26. Joan SALES, *Incerta glòria*, cit. p. 31. Una altra al·lusió a l'espiritisme de Soleràs a la pàgina 223, quan la Trini recorda les converses que tenien a la torre Lluís i ella amb en Juli, abans de la guerra, quan els visitava a les tardes.

del gran Juli Soleràs i posant en boca seva uns monòlegs impressionats, que caldrà escorcollar a fons. Al començament de la tercera part, Soleràs desapareix misteriosament (som a finals d'octubre del 1937) i ja no en sabrem res més fins que se'ns comenci a aclarir el misteri de la seva desaparició quatre mesos després, quan es confirma que és a l'altra banda del front.²⁷

El seu estrany i estrambòtic tarannà provoca tota mena de comentaris entre la senyora Puig, esposa del doctor Puig, metge de la brigada, i en Lluís de Brocà, durant el “dinar de gala” del 16 de desembre de 1937, al Villar, “en honor de la nostra santa patrona”:

—¿Qui és aquest Soleràs de qui parlen tant? —preguntà la senyora Puig a en Lluís.

—Jo també m'ho pregunto —respongué ell—; ¿qui és, en fi, en Soleràs? ¿Potser una hipòtesi? ¿Un trencaclosques? Donaria qui sap què per saber-ho.

—En Soleràs, senyora —intervingué el comandant [Rosich]—, és algú que desapareix sense deixar vestigis; fantasmagoria, vet-ho aquí.²⁸

---

27. Segons Cruells: “En Soleràs havia desaparegut cap a la fi del mes d'octubre [de 1937] d'una manera sobtada. A partir d'un bon dia no se n'havien tingut més notícies, com si l'hagués engolit la terra. [...] havien suposat al principi que s'havia passat a la nostra rival, la ‘brigada dels peus plans’, però havíem acabat per saber que els dels ‘peus plans’ no en tenien pas més notícies que nosaltres” (*Incerta glòria*, cit., p. 393). Hi ha altres referències a la seva desaparició durant el “dinar de gala” a l'Olivar, una de les seqüències més còmiques i reeixides de la novel·la (*Incerta glòria*, cit., p. 450 i 453-454). Finalment Sales narra la trobada de Lluís de Brocà amb Juli Soleràs, que presència Cruells, a la trinxera de l'altra banda, per demanar-li el sèrum antidiftèric per al seu filllet Ramonet. Soleràs li comunica, aleshores, que la Carlana és una espia i que l'endemà començarà la gran ofensiva de les tropes franquistes al front d'Aragó, i que s'afanyi (cf. *Incerta glòria*, cit., p. 522). Aquest encontre té lloc el dia 8 de març de 1938.

28. *Incerta glòria*, cit., p. 453-454.

També en Cruells expressa la seva perplexitat quan descriu Soleràs a la Trini, en la conversa que ambdós mantenen a l'Olivar, poc després de Reis, mentre el front és mort i en Lluís i en Picó són a la “terra de ningú”:

En Soleràs és un trencaclosques, com en Lamonedada.²⁹ ¡Com ho som tots! Però el trencaclosques Soleràs és més complex que cap altre; un s’hi perd. Hi ha en el cas Soleràs enigmes molt més inquietants que aquest que a vostè la preocupa; perquè, al capdavall, si s’hagués passat als feixistes, això seria comprensible. Quants d’altres s’hi ha passat abans que ell; si li digués que jo mateix una vegada... No; l’enigma d’en Soleràs no és tan senzill com això.³⁰

La seva mort s’esclarirà a la quarta part de la novel·la, explicada per Lamonedada,³¹ i amb aquesta narració s’elucidarà el gran misteri d’aquesta enigmàtica figura, cabdal per copsar el missatge de la gran epopeia salesiana.

Tothora “torbador, excèntric i al·lucinat, [Soleràs és] un dels personatges de ficció més fascinants de la literatura catalana contemporània”, com molt encertadament el qualifica el crític Xavier Pla.³² És sempre esperat pels protagonistes de la novel·la i també pels lectors; i amb uns acudits que sovint ens fan recargolar de riure i més vegades encara ens deixen seriosos i pensatius, teixeix un magnífic tapís, de tots colors, on se situen les preferències filosòfiques de Sales i també les seves desqualificacions. Així, doncs, caldrà que ens prenguem amb molta

---

29. Lamonedada adquirirà una importància primordial a la quart part de la novel·la.

30. *Incerta glòria*, cit., p. 490-491.

31. *Incerta glòria*, cit., p. 738.

32. Xavier PLA, “*Incerta glòria* de Joan Sales o una poètica de l’excés”, a *Estudi General*, 22 (2002) 532.

seriositat les seves reflexions, perquè basteixen el moll especulatiu de la novel·la. Sales hi va de debò, quan el fa parlar. “El personatge de Soleràs, que es reclama des de les primeres ratlles de la novel·la (‘Pensava trobar en Juli Soleràs’, diu Lluís, p. 25), és el contrapunt dialèctic del narrador i porta un dels fils de connexió (o volguda inconnexió) que travessen tota l’obra.”³³ Ho subratlla Sales expressament quan li fa dir a Cruells, en una llarga conversa amb la Trini: “Només que em sembla reconèixer en les idees de vostè [de la Trini] la influència de les seves; cosa que no m’estranya, ja que ens ha influït a tots. ¡Impossible conèixer un noi com en Soleràs sense sofrir-ne la influència!”³⁴

b) *Teologia a Incerta glòria*

No em resultarà tan fàcil, en canvi, estudiar els corrents teològics subjacents a *Incerta glòria*. Sales no esmenta cap teòleg professional, tret de Pierre Teilhard de Chardin, i a més solament el cita a l’edició francesa, car el passatge va ser suprimit en les edicions catalanes.³⁵ A les *Cartes a Màrius Torres*, però, apareixen, si més no, dues referències al Dr. Carles Cardó i Sanjoan (1884-1958), “la figura intel·lectual més representativa [de l’Església catalana]”;³⁶ i, també: “l’Església [catalana] tenia per primat el cardenal Vidal i Barraquer i com a pensador més significat el doctor Cardó”.³⁷ La devoció de Sales pel Dr.

33. Mercè BOIXAREU, “La *Incerta glòria* de Joan Sales, o la llum d’un món desventurat”, *Relleu. Revista trimestral de pensament i cultura*, 3a època, 112 (2012) 17.

34. *Incerta glòria*, cit., p. 487.

35. “En un fragment de *Gloire incertaine* que fou eliminat en les edicions catalanes, la tieta de Cruells s’escandalitza en veure les lectures del seu nebot sacerdot, que l’identifiquen com un capellà avançat.” Estupefacta, la tieta hi descobreix Teilhard, i entre escarafalls comenta: « Et Teilhard de Chardin surtout! Ah, ce Teilhard de Chardin! Notre grand-papa le macaque... » (Carles LLUCH, *Novel·la catalana i novel·la catòlica*, cit., p. 120n).

36. Joan SALES, *Cartes a Màrius Torres*, cit., carta 136 (de 5 de juny de 1938), p. 393.

37. Joan SALES, *Cartes a Màrius Torres*, cit., carta 137 (de 9 de juliol de 1938), p. 401.

Cardó es va materialitzar en publicar-li una col·laboració en el darrer número de *Quaderns de l'exili*, editat al març-abril de 1947,³⁸ i en tenir cura de l'edició de la seva obra completa en retornar de Mèxic el 1948.

Primer de tot, dues paraules de justificació, perquè s'han escrit moltes coses en els darrers anys sobre la qüestió “cristiana” a Sales, és a dir, sobre si *Incerta glòria* és o no una novel·la catòlica. La qüestió de la “catolicitat” d'una novel·la és, en efecte, un tema complex que, si el seguíssim, ens introduiria en un laberint molt erudit i difícil. Apunta a la discussió sobre l'estatut epistemològic de la “novel·la catòlica de segona generació”, és a dir, la novel·la publicada, particularment a França, després de la Segona Guerra Mundial, tema al qual el Dr. Carles Lluch ha dedicat moltes pàgines en els seus assaigs salesians.³⁹

No em sento facultat per entrar en el debat sobre la novel·la catòlica, d'altra banda tan atractiu. M'estimo més vorejar la discussió sobre si *Incerta glòria*, a desgrat que Sales no volia que de cap manera se l'inscrivís en aquesta categoria, va ser *de facto* o no una novel·la catòlica; i prefereixo anar per altres viaranyes, per albirar quina era la teologia que manegava Sales, en fer parlar de temes teològics els capellans de la seva novel·la (sobretot en Cruells) i, més encara, la Trini Milmany, quan explica el seu procés de conversió, sense oblidar, per descomptat, els soliloquis d'en Juli Soleràs i d'en Lamonedà.

---

38. Carles CARDÓ, “Montserrat, penyora divina”, a *Quaderns de l'exili*, V/26 (1947) xvi-xix.

39. A més de Carles LLUCH, *Novel·la catalana i novel·la catòlica. Sales, Benguerel, Bonet*, cit., vegeu també: ÍD., *La novel·la catòlica a Catalunya. Precedents teòrics (1925-1936)*, Cruïlla (Premi Joan Maragall 1998), Barcelona 2000; i ÍD., *Joan Sales i la novel·la catòlica*, Fundació Joan Maragall (Quaderns 104) / Claret Editorial, Barcelona 2013.

És obvi que Sales havia llegit i admirava els grans escriptors de “novel·la catòlica”, com ara Nikos Kazantzakis, André Malraux, Julien Green, Graham Greene, Miguel de Unamuno i molt especialment Georges Bernanos, sense oblidar el nostre Xavier Benguerel. Fins i tot alguns els va traduir al català. Però, pel que fa al tema que ens hem proposat estudiar, i com diria Josep Maria de Sagarra, “tot això no són influències; són només ressonàncies”.⁴⁰

La veritable influència teològica li ve, com després esbrinarem seguint Carme Arnau,⁴¹ de les converses amb el Dr. Carles Cardó i d’haver editat les obres d’aquest teòleg català, exiliat a Suïssa i retornat a Barcelona al capvespre de la seva vida; sense oblidar el fons luterà que Sales pot haver assimilat llegint Kierkegaard, ni el pòsit jansenista, tan feixuc, que jau en les trames dels novel·listes francòfons catòlics. Això, com és lògic, pesa més en *El vent de la nit*, la quarta part d’*Incerta glòria*, que en les tres primeres, encara que sense perdre mai aquell humor tan català i surrealista, que dilueix i fa més lleugera la discussió teològica sobre l’aquí i el més enllà. I no es menyspreï, mai de la vida, la forta empremta paulina que hi trobem arreu, sobretot de la Carta als Romans i de la Carta als Gàlates.⁴²

*

En definitiva, nosaltres treballarem *Incerta glòria*, com ja s’ha dit, des de la perspectiva metafísica i teològica; i, quan sigui adient, faré alguna referència a les notes finals de Sales en la

---

40. Josep M. DE SAGARRA, *Memòries*, pròleg de Miquel Batllori, Edicions 62, Barcelona 2012, p. 916.

41. Carme ARNAU, *Compromís i escriptura*, cit., p. 168-171.

42. Per a una visió panoràmica del pensament cristià a Catalunya durant el segle XX, veieu Josep GIL I RIBAS, *El desafiament de la laïcitat*, Cossetània Edicions, Valls [Tarragona] 2011, vol. 10, p. 230-231 i 274-276, amb bibliografia.

seva traducció d'*Els germans Karamàzov*, a les seves *Cartes a Màrius Torres*⁴³ i a la correspondència entre Mercè Rodoreda i Joan Sales, editades a *Cartes completes (1960-1963)*.

---

43. Sobre la versemblança d'aquesta correspondència hi ha un problema crític important, després que la Dra. Pilar Puidemon Monclús publicués, en la seva tesi doctoral (1996), la correspondència de Sales amb Mercè Figueras, transcrita sobre els originals conservats, i la comparés amb l'edició que en féu Sales. Sembla que Sales va modificar el text algunes vegades. No se sap si també va modificar, tot i les notes que hi afegí, les cartes dirigides a Màrius Torres, incloses en el mateix volum que les anteriors citades, car ell va destruir els originals en donar-los a la impremta. Carles LLUCH, *Novel·la catalana i novel·la catòlica. Sales, Benguerel, Bonet*, p. 58, n. 145.

PRIMERA PART: FILOSOFIA

“Suele decirse que la historia es siempre historia contemporánea. La historia de la filosofía no es ninguna excepción” (Eusebi Colomer)⁴⁴

Capítol primer

INCERTA GLÒRIA COM A CRÒNICA D'UNA ÈPOCA

1. El positivisme científic

No se m'acut millor manera de començar aquest capítol que reproduint un dels exabruptes de Juli Soleràs; una intervenció que la Trini li retreu en una de les seves cartes: “A tu t'agrada dir estirabots; [i] no t'adones del mal que unes paraules poden fer.”⁴⁵ La Trini recorda, en efecte, una reunió de joves anarquistes que somniaven que tard o d'hora el positivisme científic vindria a racionalitzar la societat. En aquella assentada Soleràs pronuncià de sobte una sentència lapidària i alhora ben còmica, que deixà a tots bocabadats: “És evident que quan sabrem l'edat exacta, amb un error no superior als sis minuts i tres segons, d'un os bertran fossilitzat de diplodocus, tots els homes serem germans.”⁴⁶ La Trini rememora aquella poca-soltada mentre afirma: “[Jo] havia respirat en família un gran respecte per les ciències positives i una total indiferència per allò que en diuen *metafísica*.” Som a l'any 1929 o 1930.

---

44. Eusebi COLOMER, *El pensamiento alemán de Kant a Heidegger*, Editorial Herder, Barcelona 1990, III: “El postidealismo: Kierkegaard, Feuerbach, Marx, Nietzsche, Husserl, Scheler, Heidegger”, p. 27.

45. *Incerta glòria*, cit., p. 223.

46. *Incerta glòria*, cit., p. 216.

L'acudit de Soleràs té, per tant, una importància cabdal per comprendre l'interès polèmic de Sales per rehabilitar la metafísica. I cal pensar que els destinataris de l'estirabot de Soleràs no són només els joves llibertaris d'abans de la contesa civil, que conspirin a les acaballes de la Dictadura de Primo de Rivera, sinó molt particularment els positivistes de l'Espanya dels cinquanta, anteriors a les revoltes del 1968. L'esmentat interès per la metafísica el trobem ja a *Quaderns de l'exili*, en la necrològica que Joan Sales va dedicar al Dr. Serra Húnter:

Jaume Serra Hunter, mort el desembre passat [1943] a Cuernavaca, havia nat el 1878. Va estudiar a la facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona. L'ambient positiviste predominava a les darreries del segle passat. El positivisme limitava la filosofia al paper d'una mena d'enciclopèdia o síntesi de les ciències positives, i considerava tota metafísica com a impossible. Serra Hunter va ser un dels primers, en els Països de Llengua Catalana, a trencar amb el positivisme, i a afirmar de nou la possibilitat de la metafísica.⁴⁷

Aquí hi escauen algunes consideracions històriques, per tal de posar-nos d'acord sobre aquest corrent filosòfic que anomenem *positivisme*. Pel comentari de la Trini, és obvi que ella havia estat educada en l'aversion a l'espiritualisme metafísic; aquesta repugnància era una característica cabdal del positivisme d'Auguste Comte (1798-1857). Si a més llegim amb atenció l'estirabot de Soleràs, comprovarem que aquells joves anarquistes pretenien reformar la societat, tal com també ho va voler Comte, mitjançant el saber científic. Això implicava –i Comte s'hi va entestar al llarg de tota la seva vida– elaborar una filosofia de la història, que justificués que els intents reformistes anteriors (el teològic

---

47. [Joan SALES], "Serra Hunter", a *Quaderns de l'exili*, II/5 (1944) iii.

i el metafísic) havien fracassat, i que calia preparar l'aparició de la tercera reforma, que, segons ell, serà la "positiva". D'aquesta brollarà l'estat positiu, que implicarà la renúncia a tota transcendència i la imposició de la llei general de l'experiència, no només en el món físic, sinó també en l'anàlisi científica dels fenòmens espirituals, socials i morals.

Ara bé: a més dels qui han seguit de prop les teories de Comte, hi ha hagut un munt de pensadors que, per extensió, han estat nomenats "positivistes", perquè expressen llur simpatia pel fenomenisme, el naturalisme i el cientisme. És difícil esbrinar a qui volia referir-se Sales, en aquest episodi de la seva novel·la. En tot cas, tant si volia parlar expressament de les idees de Comte, com si d'altres positivistes més o menys emparentats amb el pensador francès, la trobada dels joves anarquistes reflecteix un clima palesament antimetafísic i per extensió, i en general, poc amic dels planteigs filosòfics.

2. Hegel, Marx i la imaginació

a) Hegel i Marx contraposats

Hi ha, a *Incerta glòria*, cinc referències explícites a Georg Friedrich Hegel (1770-1831) o al hegelianisme, i una al·lusió genèrica. Aquesta última és tal vegada la més important i per això la reservem per al final.

Cinc esments presenten el hegelianisme, si més no el d'esqueres, com a sinònim del marxisme o emparentat amb ell, en context crític. El primer va en una pregunta directa i impertinent del comandant de la brigada al comissari polític assignat a aquesta unitat militar, i en la resposta del comissari. Lluís de Brocà ho recull en una carta al seu germà Ramon. Diu el comandant Rosich:

—[...] ¿Què en penses, Rebull? En qualitat de comissari polític, ets capaç d’haver-te empassat les obres completes de Hegel.

—Hegel ha estat superat fa temps —va pontificar el comissari; i de moment [...] la conversa va derivar cap a les influències de Hegel que es troben en *El Capital* de Marx, subtil qüestió filosòfica que ja pots comptar si ens apassiona gaire.⁴⁸

La segona menció es troba en una carta de la Trini a Soleràs, en la qual recorda les reunions clandestines dels estudiants a les acaballes de 1930:

D’aquests [comunistes] n’hi havia de moltes varietats i calibres [...] i encara uns que condemnaven, deien, aquella atomització del marxisme en sectes renyides a mort i n’havien fundat una altra “d’unificació dialèctica”. Sempre estaven amb allò de la dialèctica de Hegel, la tesi, l’antítesi, ells pretenien ser la síntesi.⁴⁹

Les paraules de la Trini, referint-se a les discussions sobre la dialèctica hegeliana, traspuen avorriment i decepció, i em fan venir a la memòria unes paraules del Dr. Leonardo Polo, quan en un dels seus llibres considera la crítica kierkegaardiana a Hegel, en un epígraf que titula “Una impresión de inanidad”. Cito Polo literalment: “Aplicar el método dialéctico al pasado es un pretensioso contrasentido. Hegel no lleva a efecto lo que dice hacer, porque todos los contenidos de su construcción los ha debido aprender en los libros. Pero si no ha inventado nada,

---

48. *Incerta glòria*, cit., p. 106.

49. *Incerta glòria*, cit., p. 292.

no ha hecho nada (se entiende en términos hegelianos). Ahora es oportuno explorar la decepción derivada.”⁵⁰ Aquest desençís que produeix Hegel, superat l'enlluernament que provoca la seva monumental lògica, va motivar l'especulació crítica del “segon” Kierkegaard, de la qual parlarem més endavant, i de la qual també es fa ressò Sales a la seva novel·la.⁵¹

Descobrim la tercera referència a Hegel en una carta de la Trini a Soleràs, quan ella recorda la intervenció de Juli en el paranímf de la Universitat de Barcelona, en pronunciar un vibrant discurs condemnatori d'Alfons XIII. Quasi al final del discurs, i referint-se al rei, va cridar:

Ni heglia ni nietzscheà; ¡ni proletari ni superhome!⁵²

Aquesta frase s'inscriu també en la línia d'emparentar el marxisme amb el hegelianisme, almenys a un tipus de hegelianisme, que tothom anomena “hegelianisme d'esquerres”.

La quarta citació que acosta hegelianisme i marxisme es localitza igualment en la correspondència de la Trini a Soleràs, quan ella rememora una trobada dels estudiants i dels anarquistes al carrer de l'Hospital. En aquella tumultuària reunió

---

50. Leonardo POLO, *Hegel y el posthegelianismo*, Eunsa, Pamplona 21999, p. 107. La frase de Polo continua així: “No se puede sostener que la interpretación de la historia equivalga al ejercicio de su autogénesis. Todos los contenidos están dados ya, y la supresión y guarda de tal dación no es tan fácil como estima Hegel, que se ha limitado a entenderlo –a veces muy bien– y a ordenarlos dialécticamente –con éxito desigual–. Ahora es cosa de preguntar si, por lo menos, Hegel ha inventado su método. Pues tampoco: el proceder dialéctico se insinúa ya en Fichte [...]”

51. Les obres de Kierkegaard es classifiquen en tres seccions, que són també successives des del punt de vista cronològic: a) el cicle de Regina (la seva estimada, amb la qual no va contraure matrimoni); b) l'intermedi filosòfic; c) el cicle de cristianitat. Cf. Cornelio FABRO, “Kierkegaard, Søren Aabye”, a *Gran Enciclopedia Rialp*, Madrid 61989, XIII, p. 771.

52. *Incerta glòria*, cit., p. 303.

Juli va improvisar unes paraules en mig d'un guirigall impressionant:

Si hi ha algú que es pensi ser una àguila hegeliana o nietzschiana, que em tiri el primer ou. [...] ¡He estat a Rússia i Alemanya! ¡Sé de què va! ¡Sé com les gasten els hegelians i els nietzscheans!⁵³

Aquí s'al·ludeix als fruits que s'havien derivat dels sistemes de Hegel (els marxismes) i de Nietzsche (els feixismes, sobretot el nacionalsocialisme). Tal vegada les paraules de Soleràs tenen un punt d'anacronisme, perquè s'emmarquen en uns aldarulls estudiantils a les acaballes de 1930, quan el nazisme encara no havia mostrat la seva pitjor cara. El tarannà diabòlic de Hitler no començaria a emergir fins que va ser nomenat canceller d'Alemanya, el 30 de gener de 1933.

Les quatre mencions suara evocades contenen, doncs, tres elements comuns: 1r) que Marx deriva de Hegel; 2n) que Hegel (pare dels marxismes) s'identifica amb els anhels del proletariat o bé promou les esperances del proletariat, mentre que Nietzsche ho fa amb el nacionalsocialisme i provocà altres expectatives utòpiques o pseudomessiàniques, i 3r) que l'idealisme hegel·lià fa avançar la història recolzant-se sobre la dialèctica tesi-antítesi, i cercant un superior i millor estadi intrahistòric, que serà la seva síntesi. Tot això és de manual i, per si mateix, no demostraria cap coneixement filosòfic especial de Sales. I, a més a més, sembla que tampoc Sales s'hi va voler entretenir gaire. Però, no ens refiem de les aparences, perquè Sales coneixia molt bé el sistema hegel·lià i el marxisme: no debades havia pertanyut uns cinc anys al Partit Comunista Català.

---

53. *Incerta glòria*, cit., p. 307.

b) *La imaginació en la síntesi hegeliana*

La cinquena referència a Hegel i Marx té molta més substància. Es troba dins un llarguíssim soliloqui de Soleràs a l'habitació de Lluís de Brocà, el qual jeu al llit amb febre i se l'escolta, mentre els companys de la brigada són al front resistint una escomesa dels franquistes. Pràcticament a les fosques, recolzant les cames sobre la taula, Soleràs parla lentament, mentre beu canya. Som a l'agost de 1937, al poble d'Olivel.

¿Què dius? ¿Que t'estranya que jo m'hagi empassat el Carnegie?⁵⁴ ¿Jo m'ho he empassat tot, absolutament tot! Inclosos els *Sermons fúnebres* de Bossuet!⁵⁵ Si bé, ¿vols que et sigui franc?, hi ha una lata més fabulosa encara i és *Das Kapital*. ¿Crec ser l'única persona en tot el món que se l'hagi empassat de cap a peus! ¡I en alemany! Pse, no creguis pas que ho dic per donar-me importància. Els marxistes... mmm... No són més que hegelians, però hegelians d'esquerres, és a dir, que han suprimit de Hegel tot allò que tenia d'imaginació. Ara bé, no et fiïs mai de gent sense imaginació, creu-me; ja t'he avisat altres vegades. ¿Són temibles! Sense imaginació no hi pot haver humor; de la mateixa manera que tallarien el coll a mitja humanitat per imposar *Das Kapital* com a lectura obligatòria a totes les classes de pàrvuls, qualsevol dia seran capaços de dedicar-se a l'erudició exhaustiva. És una veritable llàstima que no hagi cregut mai en el meu do de profecia, Lluís; ¿una veritable llàstima! Fins ara havies de ser krau-

---

54. Es refereix a Andrew Carnegie (1835-1919), un empresari estatunidenc, d'origen escocès, un dels homes més rics del món, que va escriure les seves memòries i alguns llibres, amb unes recomanacions per enriquir-se començant del no-res, com havia estat el seu cas.

55. Jacques-Bénigne Bossuet (1627-1704) va ser un teòleg francès, eminent predicador, el qual pronuncià a París dotze *Oraisons Funèbres*, considerades unes veritables peces mestres d'eloqüència.

sista si volies guanyar per oposició una sòlida plaça de pedant inamovible; doncs, bé, ja t'ho profetitzo des d'ara: dia vindrà que tots els pedants seran marxistes.⁵⁶

Primer de tot cal una mica de context. Per boca de Soleràs, Sales al·ludeix a dues situacions històriques ben concretes: d'una banda, el marxisme del Partit Comunista Català, en el qual va militar de 1929 a 1934, a tot estirar; i, d'altra, el marxisme de “rostre humà”, més o menys influït per l'italià Antonio Gramsci (1891-1937), estès profusament a l'Espanya dels cinquanta i seixanta, de la mà de la resistència antifranquista. Liderat a casa nostra pel clandestí PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya), aquest darrer marxisme va dominar durant més de dues dècades la vida cultural catalana, marginant l'activitat literària salesiana. Sales coneixia bé el marxisme i l'havia patit. És molt probable –pel que li fa dir a Soleràs– que hagués llegit directament Marx. No crec, tanmateix, que se l'hagués empassat sencer, ni de bon tros en alemany, que no llegia. Això forma part de l'aire estrambòtic i esperpèntic que vol estampar en el posat de Soleràs.

El més important de la crítica rau en la frase en la qual acusa els marxistes de manca d'imaginació. Aquesta qüestió té una gran volada especulativa. En afirmar que els marxistes han suprimit la *imaginació* que hi ha a Hegel, s'entra en una de les qüestions cabdals i més difícils del hegelianisme.

L'argument de la *imaginació* apareix altre cop, encara que no vinculat al hegelianisme, en una carta de la Trini a Soleràs. La Trini li recorda les passejades pels carrers de Barcelona quan anaven a vendre, sense sortir-se'n, el periòdic anarquista *La Barrinada*. Durant aquelles llargues caminades per la ciutat ve-

---

56. *Incerta glòria*, cit., p. 205.

lla, Soleràs feia moltes confidències a la noia. En una, el xicot parlà de la seva tia i dels refredats que ell patia quan era petit:

No he conegut mai ningú –em deies– amb tanta imaginació: en ella [la tieta de Soleràs] la imaginació, com una planta monstruosa, s'ha expandit a costa de les altres potències com si les hagués ofegades. No bé em sentia unes dècimes de febre ja sabia el goig que m'esperava: ¡L'abolició de la realitat! Sí, la realitat quedava abolida amb el baf de la primera tisana d'arrels de malví que em feia prendre,⁵⁷ perquè darrera la tisana venien les increïbles històries que improvisava sense cansar-se.⁵⁸

Hi escau, doncs, que diguem algunes coses sobre la *imaginació*, assumpte primordial no només en el hegelianisme, sinó també en el marxisme i en tota la tradició filosòfica occidental.

Pels peripatètics i els medievals, la *imaginació* és un sentit intern (com ho són també el sentit comú i la memòria sensorial), encarregat de produir la imatge o “fantasma”, és a dir, una còpia immanent de la realitat externa, encara material o sensible, però a punt per ser “desmaterialitzada” per l'intel·lecte actiu o agent. Tal “abstracció” produeix una nova espècie immaterial, ara apta per imprimir-se en l'intel·lecte passiu o pacient, que és essencialment immaterial. Aquest procés genera el concepte formal o espècie expressa. El concepte formal es troba, doncs, a l'avantsala del coneixement, car solament li falta una última passa: que l'intel·lecte passiu o pacient, fecundat per l'espècie expressa, digui la seva paraula concebent el *verbum* o concepte objectiu. Ara, aquest concepte objectiu ha de ser comparat amb

---

57. Les arrels de malví s'empren per guarir les afeccions del tracte respiratori superior i inferior, com ara la tos i la bronquitis.

58. *Íncerta glòria*, cit., p. 342.

la imatge (creada per la imaginació). Això és la famosa conversió “ad phantasmata”, en la qual intervé una nova facultat anomenada “cogitativa”.

El que acabo d’esmentar és conegut i es pot trobar a qualsevol manual d’història de la filosofia o de psicologia teòrica, amb més o menys detall. En el rerefons de tota l’argumentació hi ha el convenciment que el singular és inefable. El coneixement només es produeix, per tant, quan l’universal abstracte es compara amb el singular extramental. Aleshores, i solament aleshores, puc dir: això és *un* arbre, *un* gos, *una* rosa.

Ara bé, d’ençà de l’edat moderna, és a dir, des del segle XVII, una nova funció de la imaginació s’imposà, en la consideració dels filòsofs postcartesians, a la percepció de la imaginació com una potència merament reproductora, tal com l’havien descrit els clàssics. Escoltem l’explicació d’un especialista: “Hegel critica y abandona la dualidad de receptividad y espontaneidad, y con ello la dualidad entre sensibilidad e inteligibilidad.” Això vol dir que l’àmbit de la sensibilitat interna, on radica la memòria sensorial, i l’àmbit pròpiament intel·lectual, que els clàssics havien considerat diferents, ara s’identifiquen. En conseqüència, “el contenido sensible no es para Hegel menos ideal y espontáneo que el contenido inteligible. La racionalidad humana es la sustancia única, fuera de la cual no hay absolutamente nada que pueda actuar sobre ella. Esto significa más claramente que los objetos no son en verdad cosas que causen el conocimiento de sí mismos en una subjetividad considerada correlativamente como una cosa que los refleja o representa; la subjetividad es, en rigor, el espacio lógico en el que se constituye idealmente un sistema de objetos al que se le atribuye realidad.”⁵⁹ Això impli-

---

59. Héctor FERREIRO, “La teoría hegeliana de la imaginación”, a *Revista de estudios hegelianos*, 1 (2012) 18.

ca, en definitiva, que la memòria sensible ha de ser considerada d'altra manera, i que cal adjudicar-li una funció diferent.

Anul·lada, doncs, la dualitat entre el món mental i el món extramental, de manera que tot és merament intel·lectual, ja no hi ha cosa externa o transcendent que caldrà preparar i adobar, per tal de ser coneguda. La cosa ja no actua sobre l'intel·lecte, provocant el coneixement. La subjectivitat ja no reflecteix la realitat extramental, perquè no n'hi ha. Com Soleràs diu, recordant les gripes patides quan era un nen i s'escoltava les rondalles de la tieta, "la realitat quedava abolida amb el baf de la primera tisana d'arrels de malví que em feia prendre". I això li produïa un plaer extraordinari!

Amb tot, també hi ha una "abstracció" en la síntesi hegeliana, encara que en un sentit diferent que en Aristòtil. Aquesta evolució semàntica ha estat ben descrita per Héctor Ferreiro: "El sentido de la abstracción en la teoría del conocimiento de Hegel no gira, pues, como lo hace, por ejemplo, en las filosofías de inspiración aristotélica, en torno al conocimiento de la 'forma' –o esencia– del objeto sensible. La abstracción es para Hegel solo un momento pasajero –aunque necesario– en el proceso mediante el cual el sujeto disocia su primigenia unidad inmediata con el objeto sensible singular, y se separa y distancia del mismo para poder luego mediarlo y comprenderlo."⁶⁰ Encara que l'abstracció no contradiu la unitat fonamental del subjecte i l'objecte, postulada per Hegel; tanmateix ja no la podem entendre com els antics i medievals. L'abstracció és ara el distanciament o allunyament, dins l'intel·lecte, entre l'intel·lecte i l'objecte. Puix que ha canviat la manera de concebre l'abs-

---

60. Héctor FERREIRO, "La abstracción en la teoría del conocimiento de Hegel" (*pro manuscripto*), a http://saber.ucv.ve/ojs/index.php/rev_af/article/viewFile/3619/3465 (consulta l'11 de setembre de 2015).

tracció, canviarà també la consideració de la imaginació, que intervé en aquest procés. Així, doncs, ¿què és la imaginació en el sistema hegel·lià?

Vet aquí com ho explica Ferreiro: “Ahora bien, *resemantizada* dentro de estos márgenes precisos, también en la teoría del conocimiento de Hegel la *imaginación* ocupa una posición intermedia entre la intuición sensible del objeto y su comprensión en el elemento ideal del lenguaje; en este nuevo contexto, sin embargo, sensibilidad e inteligibilidad no deben ser entendidas ni en la línea de la filosofía antigua y medieval como las esferas respectivas de lo material y lo inmaterial, ni en la línea de la filosofía kantiana como las de lo receptivo y lo espontáneo. En la filosofía de Hegel, todo contenido resulta al final haber sido siempre ideal; el proceso cognitivo del que la *imaginación* es tan solo un momento, es precisamente el proceso de explicitación de esa exhaustiva idealidad originaria de toda determinación cognoscible.”⁶¹

Per tant, la imaginació té per a Hegel un protagonisme cabdal. Ens permet, segons el filòsof alemany, reconèixer que tot el que podem copsar és ja dins nostre. Per ella ens adonem de la identitat originària entre el coneixement i el conegut, alhora que els distingim. Abolir la imaginació significaria, des d'aquesta perspectiva, renunciar a reconèixer el poder creatiu de la intel·ligència. Així, doncs, quan Sales apunta que els marxistes són hegelians d'esquerres, “que han suprimit de Hegel tot allò que tenia d'imaginació”, vol dir que els marxistes han renunciat d'antuvi, encara que sense adonar-se'n, a entendre la història i a influir-hi. Només deixar-se portar.

---

61. Héctor FERREIRO, “La teoría hegeliana de la imaginación”, cit., p. 18-19.

3. Krause i els nous corrents pedagògics

Hi ha una altra consideració dins el llarguíssim monòleg de Soleràs a la cambra de Lluís –el qual roman enfebrat a Olivell, com ja s’ha dit–:

Fins ara havies de ser krausista si volies guanyar per oposició una sòlida plaça de pedant inamovible; doncs, bé, ja t’ho profetitzo des d’ara: dia vindrà que tots els pedants seran marxistes.⁶²

El krausisme tornarà a sortir en una de les cartes de la Trini Milmany. Fent un *flashback*, la Trini recorda un esdeveniment a les acaballes de la monarquia, probablement a finals de 1930. Els estudiants havien envaït, com una torrentada, el paranímf de la Universitat de Barcelona i decidiren sotmetre a judici el gran retrat d’Alfons XIII, que presidia el saló, abans de calar-li foc.⁶³ Soleràs va ser designat fiscal acusador, i començà el seu discurs dient:

T’acusem de ser rei, de dir-te Borbó, de dur un numeral de mal auguri [...] T’acusem perquè ets llarg de cames i curt de cos [...] T’acusem de fer-te retratar embolicat amb aquest hàbit que sembla un llençol [...].

---

62. *Incerta glòria*, cit., p. 205.

63. Josep Calsamiglia (1913-1982) recorda els aldarulls universitaris: “Ja l’any 28-29 va haver-hi un moviment estudiantil important. [...] El que va passar és que llavors el moviment fort va començar a principi de l’any 29 i al cap d’un any ja havia caigut la dictadura [de Primo de Rivera]; per tant, va ser una mena de tempesta que va crear una mena de convicció de potència exagerada. [...] Tot això va durar el 28-29 fins que van tancar la universitat, que no es va tornar a obrir fins el mes de maig [del 29] amb motiu de la inauguració de l’Exposició Universal de Barcelona [...]” (Jordi GUIU - Gerard VILAR, “Conversa amb Pep Calsamiglia. La filosofia catalana en els anys trenta”, a *Enrahonar. Quaderns de Filosofia*, 28 [1998] 167). L’Exposició Internacional de Barcelona es va inaugurar el 10 de maig del 1929 i es va clausurar el 15 de gener de 1930.

I així continuà, fins a arribar al punt que ens interessa, que és precisament la conclusió del seu parlament:

[...] t'acusem sobretot del més imperdonable dels crims, del crim que la universitat no perdona en els temps que ara comencen, que és de no ser ni hegel·lià ni nietzschèà; ¡ni proletari ni superhome! ¡Intolerable! No has passat mai de krausista i gràcies; qui sap si, en el fons, ni a krausista arribes. ¡Mereixes, doncs, el foc!⁶⁴

Els krausistes eren seguidors del filòsof alemany neokantià Karl Christian Friedrich Krause (1781-1832), introduït a Espanya per Julián Sanz del Río (1814-1869) i adoptat com a guia intel·lectual per la Institución Libre de Enseñanza (ILE), un important moviment educatiu iniciat per Francisco Giner de los Ríos (1895-1915). El krausisme va influir sobretot pels seus plantejaments pedagògics, és a dir, per la implantació de la tolerància com a estil de vida i per posar els infants en contacte amb la natura; per cercar l'harmonia o integració de l'educació intel·lectual, física, estètica, religiosa (entesa com a respecte de totes les creences religioses, sense privilegiar-ne cap); per temptar una educació moral o més aviat ètica, que formés persones íntegres. “Evidentment en el krausisme el de menys era el sistema, no era una doctrina clara i distinta, sinó més aviat una forma de vida i una actitud pedagògica i humana”,⁶⁵ encara que els protagonistes d'aquest corrent didàctic van voler vestir les seves pretensions amb arguments teorètics de caire filosòfic. En efecte: l'any 1922 Lorenzo Luzuriaga va fundar la *Revista de Pedagogía*, una publicació periòdica en la qual la filosofia hi tingué una notable acollida.⁶⁶ Referint-se a Luzuriaga, Àngel

---

64. *Incerta glòria*, cit., p. 303.

65. Jordi GUIU - Gerard VILAR, “Conversa amb Pep Calsamiglia. La filosofia catalana en els anys trenta”, cit., p. 167.

66. “Se publicaron 175 números [de la *Revista de Pedagogía*], entre enero de 1922

Casado ha escrit: “La formación recibida en la ILE, su paso por Alemania y el magisterio de Ortega [y Gasset], son factores que ayudan a explicar la especial sensibilidad ‘filosófica’ de Luzuriaga, de la que ya había dado pruebas en las hojas de ‘Pedagogía e Instrucción Pública’ de *El Sol*. Desde esa perspectiva, la *Revista de Pedagogía*, una de las más prestigiosas de España y Europa, constituye una excelente atalaya a la hora de analizar el binomio filosofía-educación en España, así como su significación en el panorama cultural de nuestro país. Aunque la publicación iba dirigida a los profesionales de la enseñanza, no por ello descuida la *perspectiva filosófica*, desde una especie de ‘acuerdo institucional’ no explícito: la necesidad del pensamiento filosófico para entender y acometer la problemática educativa. El número de trabajos ‘filosóficos’ publicados en la revista, así como la presencia de figuras destacadas de la filosofía española y europea como colaboradores habituales, constituyen un ejemplo de ‘sintonía’ entre ambos campos, que no se ha vuelto a dar en España.”⁶⁷

A Catalunya es tenia àmplia notícia de l’obra educativa de la ILE. Alexandre Galí, promotor de la Mútua Escolar Blanquerna i de moltes altres iniciatives pedagògiques, escapçades en acabar la Guerra Civil, “coneixia el pensament i les realitzacions de la ILE, d’una banda per la *Revista de Pedagogía* que fou un punt important de contacte entre la ILE i el moviment de renovació pedagògica a Catalunya; d’altra per les realitzacions

---

y julio de 1936, con tiradas respetables (4.000 ejemplares en septiembre de 1933), que se distribuían por España, Europa e Hispanoamérica. A esta labor de difusión siguió la colección de ‘Publicaciones de la Revista de Pedagogía’, con obras de destacados autores españoles y extranjeros, muchas de ellas traducidas por primera vez al castellano (65 títulos en el catálogo de 1936)” (Ángel CASADO MARCOS DE LEÓN, “Filosofía y educación en España. Luzuriaga y la *Revista de Pedagogía*”, a *Revista de Filosofía*, II época, 6 [2011] 58).

67. Ángel CASADO MARCOS DE LEÓN, “Filosofía y educación en España. Luzuriaga y la *Revista de Pedagogía*”, cit., p. 59.

a Catalunya durant la República sota la influència de Joaquim Xirau; a més per la seva amistat amb Josep Estalella i, en fi, perquè la seva esposa Josefa Herrera estudià a l'Escuela Superior del Magisterio de Madrid, antesala de contactes amb la ILE".⁶⁸

Doncs bé: aquesta era la Institución Libre de Enseñanza, que Sales va conèixer. Un dels intel·lectuals més compromesos amb el pensament pedagògic de la ILE, i més involucrats amb la seva cosmovisió, va ser el Dr. Joaquim Xirau i Palau (1895-1946), catedràtic de lògica i teoria del coneixement a la Universitat de Barcelona des de 1927 fins que s'exilià a Mèxic a les acaballes de la contesa civil, i també degà de la Facultat de Filosofia i Lletres, quan Sales s'hi va matricular el 1933. Cal recordar que Xirau va dedicar un llibre a la ILE, eixit a Mèxic l'any 1944, és a dir, durant el seu exili: *Manuel B. Cossío y la educación en España*, on parla àmpliament no només de Cossío, sinó també de Giner de los Ríos i molt particularment del krausisme a Espanya.⁶⁹

Encara que satíric i potser exagerat, em sembla il·lustratiu recollir el comentari que fa Josep Maria de Sagarra d'aquest moviment pedagògic; una valoració que reflecteix, segons el meu parer, un punt de vista molt similar al de Sales, si ens prenem seriosament les asseveracions que posa en boca de Juli Soleràs.⁷⁰ Recordem que Sagarra va anar a Madrid a l'octubre de 1916, és a dir, un any després de la mort de Francisco Giner de los

68. Josep MASABEU I TIerno, *Alexandre Galí i la Mútua Escolar Blanquerna*, Impremta Altès, Barcelona 1989, p. 30.

69. Cf. Joaquim XIRAU, *Obras completas*, ed. de Ramón Xirau, Anthropos - Caja Madrid, Madrid 1998-2000, vol. I, p. 3-214.

70. L'admiració de Sales per Sagarra traspua en algun moment de la novel·la, en la qual fins hi trobem algun passatge que recorda *Vida privada*. Vegeu, per exemple, l'escena en la qual "aquella noieta tan buida i agitada" de l'alta burgesia vol avortar (*Incerta glòria*, cit., p. 360-361). Hi ha dues referències simpàtiques a la persona de Josep M. de Sagarra, tal vegada en un context un xic irònic, a *Incerta glòria*, p. 438.

Ríos, i que tractà molt directament el seu germà Hermenegildo Giner de los Ríos i les seves dues germanes, i també Manuel Bartolomé Cossío i altres intel·lectuals més o menys vinculats a la ILE. Va romandre a la capital dos cursos acadèmics. En les seves *Memòries* expressa una sincera veneració per José Ortega y Gasset i especialment per Juan Ramón Jiménez. Tot i així fa l'afirmació següent, que transcriu literalment: “Don Francisco [Giner] era el cavaller de la terrible suggestió i aquella mena de sant sense creences que concretava tot l'esperit i tota la força de la Institución Libre de Enseñanza. Jo no el vaig conèixer personalment, perquè mai no em despertà un interès especial. No dubto que don Francisco fou una figura irreprotxable des del seu punt de vista, però a mi aquestes persones de tanta bondat, de tant sucre i de tant franciscanisme gratuït m'han carregat sempre una mica. En l'Espanya d'aleshores, on les clatellades encara no s'havien produït de debò, aquella mena de laics sublims podien permetre's la voluptuositat de tirar pa a les oques i, de tant en tant, a més del pa, algun tortell estimable. Don Francisco i els de la seva edat, com don Adolfo Posada, com don Manuel Cossío, com el mateix Carracido, i fins, si voleu, el Simarro, eren homes que inspiraven respecte.” I parla seguidament dels deixebles i dels imitadors: “Ara [bé], la tècnica i els imitadors que produïren, i la lacrimògena i falsa sinceritat que escamparen pel país, ja són figues d'un altre paner. Jo he conegut cada sapastre d'aquests que per principis no batejaven les criatures i predicaven la castedat i la gimnàstica sueca, que em varen embafar de seguida per llur vacuïtat i per llur pedanteria insuportables.”⁷¹

---

71. Josep M. DE SAGARRA, *Memòries*, cit., p. 829-830. Cf. José Luis MORA GARCÍA, “La Institución Libre de Enseñanza: una puesta al día desde el rigor”, *Revista de Hispanismo Filosófico*, 20 (2015) 111-119 (amb una àmplia informació, descriptiva i crítica, de les publicacions més recents sobre la ILE).

Després d'aquesta llarga digressió potser s'entendran millor les paraules finals de l'improvisat discurs de Soleràs, condemnant el rei Alfons XIII: "¡Intolerable! No has passat mai de krausista i gràcies; qui sap si, en el fons, ni a krausista arribes. ¡Mereixes, doncs, el foc!"

4. Nietzsche i l'anarquisme català

Dies després del vibrant discurs de Soleràs al paranimf, hi va haver una reunió tumultuària d'estudiants i anarquistes al carrer de l'Hospital, a casa de la Trini, on en Soleràs, l'heroi del dia, va ser invitat a dir unes paraules. Vet aquí com ho recorda la Trini en una de les seves cartes. Em sap greu no reproduir els divertidíssims i aguts comentaris que fa la noia, però no puc copiar-ho tot perquè, si no, no acabaríem mai. Escoltem-nos, si més no, en Soleràs:

Tot el que fem, tot el que puguem fer nosaltres, pobres kierkegaardians que som sense saber-ho... Tot el que puguem fer no és res en comparació del que ja estan fent els hegelians i sobretot del que aviat faran els nietzscheans. [...] No, companys o camarades: a mi no em sap greu de definir-me com una modestíssima gallina del corral de Kierkegaard; si hi ha algú que es pensi ser una àguila hegeliana o nietzschiana, que em tiri el primer ou. [...] ¡He estat a Rússia i Alemanya! ¡Sé de què va! ¡Sé com les gasten els hegelians i els nietzscheans!⁷²

Anem a pams: primer Nietzsche i després Kierkegaard. Eduard Valentí i Fiol assenyala que la primera citació o menció a Nietzsche (a Catalunya i arreu d'Espanya) és de Jaume Brossa,

---

72. *Incerta glòria*, cit., p. 306-307.

al setembre de 1892 a *L'Avenç*.⁷³ El coneixement li venia de la lectura de revistes franceses que ja en parlaven. Més rellevant és recordar, tanmateix, la primera vegada que en va parlar el poeta Joan Maragall, que va ser el 29 d'abril de 1893, en un article publicat al *Diario de Barcelona*, amb el títol “La reforma electoral en Bèlgica”. En aquell article, Maragall veia una connexió entre l'anarquisme i Nietzsche, i deia:

La libertad política no es más que una condición para llegar al poder: la idea de Hobbes ha cristalizado en el moderno anarquismo de Nietzsche, que quiere llevar la libertad hasta el atomismo y una falta de cohesión tales, que los más fuertes en cualquier momento dado pueden sobreponerse a todos los demás sin que el cuerpo social, desleído, sea capaz de ponerles el menor estorbo. Y véase por donde las ideas de libertad e igualdad resultan anti-téticas.⁷⁴

Pocs dies després, el 17 de maig de 1893, Maragall tenia enllestit un segon article sobre Nietzsche també per al *Diario de Barcelona*, amb el qual volia sacsejar una mica més les consciències, potser massa conformistes i adormides, de la burgesia barcelonina. L'article no es publicà, perquè el director del *Diario de Barcelona* no s'hi avingué. Va tenir por i va voler sotmetre l'article a la censura eclesiàstica, que no el passà. Reelaborat i traduït al català, es publicà finalment a *L'Avenç* la segona quinzena de juliol de 1893, amb el pseudònim “Panphilos”.⁷⁵ La versió catalana no ha estat recollida a les *Obres completes* de Maragall,

73. Eduard VALENTÍ I Fiol, *Els clàssics de la literatura catalana moderna*, Curial (Biblioteca de Cultura Catalana, 4), Barcelona 1973: “Joan Maragall, modernista i nietzscheà”, p. 123-151.

74. Eduard VALENTÍ I Fiol, *Els clàssics de la literatura catalana moderna*, p. 137.

75. Sembla que aquesta versió catalana havia estat rebutjada abans per *La Veu de Catalunya*, segons m'informa el Dr. Pere Lluís i Font. L'article es titulà finalment: “Nietzsche”, *L'Avenç* (Barcelona), 15-31 de juliol de 1893, p. 13-14.

que sí que inclouen, en canvi, el primer original castellà, com si hagués estat publicat al febrer de 1893, i, per descomptat, també recullen la important necrològica que Maragall dedicà al filòsof alemany, eixida el 19 de novembre de 1900.⁷⁶

Eugeni d'Ors, comentant les referències de Maragall a Nietzsche, afirmava el següent, segons el resum que en dona Eduard Valentí: “Primer, Maragall només tingué amb Nietzsche una relació passatgera, una aventura de joventut, una escapada que volgué oblidar aviat com a cosa resolta; segon, per raons de prudència mundana, tenint en compte la seva posició dins la societat barcelonina, Maragall es limità a traduir fragments poètics, és a dir, no carregats d'una matèria massa explosiva; tercer, i en tot cas, si pogué arriscar-se a traduir o citar Nietzsche, fou perquè a Catalunya eren molt escasses les persones que tenien una idea del que aquest nom representava.”⁷⁷ La percepció d'Eugeni d'Ors era intel·ligent, però simplificadora, perquè Maragall va ser molt conscient, des de primera hora, de què pretenia en donar a conèixer Nietzsche; i, perspicaç com era, Maragall havia copsat de bell antuvi el nucli central del seu pensament, i el volgué instrumentalitzar a favor d'una causa revolucionària; no pas antiburguesa, sinó més aviat salvadora de la burgesia. Tot i així, hi hagué una evolució en Maragall, en la manera d'interpretar Nietzsche.

En el primer article de 1893, Maragall només enumera la doctrina nietzscheana, però ja hi endevina tota la seva potencia desestructuradora. Hi albira que en recolzar l'elitisme dels poderosos o senyors, és a dir, la moral dels de dalt (*die Herrenmoral*), Nietz-

---

76. Cf. respectivament, Joan MARAGALL, *Obres completes*, p. 904b-906b, 906b-907b.

77. Citat per Eduard VALENTÍ I FIOU, *Els clàssics de la literatura catalana moderna*, p. 133.

sche esmorteix la capacitat de reacció dels de baix, fomentant una moral d'esclaus (*eine Sklavenmoral*). Es fon així la capacitat de reacció dels servents (*die Knechte*) davant l'atropellament que aital majoria silenciosa pateix de part dels qui detenen el poder. Així doncs, seguint l'anàlisi de Nietzsche, no hi ha manera de compaginar llibertat i igualtat, val a dir, i cal optar per l'una o per l'altra, o més aviat per cap de les dues i suspendre el judici. Segons Nietzsche, no hi ha sortida; ens trobem en un atzucac; el món es contradictori.

Una diagnosi tan radical havia d'esverar per força la burgesia benpensant del final de segle, potser massa segura d'ella mateixa, cofoia dels èxits assolits en la industrialització, en la impressionant urbanització de la nova Barcelona, cosmopolita i amant del luxe i de les despeses sumptuàries; una societat, en definitiva, que Maragall coneixia bé, car en participava; una burgesia que llegia el conservador *Diario de Barcelona*. Precisament era aquest neguit el que Maragall cercava de provocar. Sabia on anava i el que pretenia.

L'article maragallià mai publicat al *Diario de Barcelona* comença amb una afirmació gairebé profètica: "Muy pronto será [Nietzsche] el filósofo, el sociólogo-poeta a la moda." Després descriu els trets fonamentals de la doctrina nietzscheana, i acaba amb unes consideracions que paga la pena copiar aquí:

Tras tanta democracia y tantas instituciones democráticas que por temperamento nos repugnan y cansan, el radicalismo aristocrático de Nietzsche, con toda su genial brutalidad, nos refresca y nos infunde consuelo y fortaleza. / Y finalmente hemos creído que no sería ocioso añadir un nuevo dato a lo que ya hemos apuntado otras veces, esto es, que empieza a revestir cierta significación el movimi-

ento de protesta que hace ya tiempo se ha iniciado contra el orden social existente en lo que este tiene de falso, de vacío, de formal, de cuerpo sin alma.

Recordi's que aquest article, rebutjat pel *Diario de Barcelona*, s'hauria d'haver publicat el mes de maig de 1893, i que la bomba del Gran Teatre del Liceu, llançada per l'anarquista Santiago Salvador, explotà el 7 de novembre de 1893, la nit d'inauguració de la temporada operística.

El 19 de setembre de l'any 1900, set anys després de la bomba esmentada, Maragall redactava l'obituari de Nietzsche. L'escrit, que és magnífic, revela un sentiment de profunda tristor pel fracàs no només vital de Nietzsche, mort a les enfosques del seu deliri, sinó també per l'estroncament del seu projecte especulatiu i àdhuc pel seu fracàs vital, que es veia venir: "Nietzsche es un sediento de absoluto, un sediento de Dios; pero no quiso bajarse a beberlo en la fuente de la fe, y murió de sed." Amb tot, el més significatiu d'aquest assaig necrològic és el paràgraf final, que clou la llarga reflexió maragalliana de gaire bé una dècada:

Nietzsche fue así: despreció muchas cosas por repugnancia a lo convencional, a lo mezquino: por amor grande a lo nuevo, a lo que mueve al hombre a altas empresas. En medio de grandes contradicciones que atestiguan su absoluta sinceridad, fue sobre todo una "flecha del anhelo hacia la otra orilla". Dios acoja en ella su alma, en gracia al grande anhelo con que le buscó, aunque fuera por caminos extraviados.

Era la mateixa idea, expressada en els articles de 1893, repetida set anys després, tot i la bomba del Liceu. Maragall, que no condemnava expressament la revolució, alertava tanmateix la

burguesia del perill que s'atansava, recordant-li que encara s'era a temps i que calia anar per feina, afanyant-se a resoldre la gravíssima desigualtat social. No el van escoltar... i va venir el juliol del 1909.

A banda de Maragall, mai atès per la burgesia barcelonina ni entès per ella, fins a l'extrem d'haver de dissimular les seves conviccions per mantenir la seva col·laboració a *Diario de Barcelona*, la recepció de Nietzsche a Espanya va ser especialment intensa entre 1898 i 1914, sobretot entre els pensadors del 98 i en la generació d'Ortega y Gasset, encara que després de la Gran Guerra, amb la derrota dels imperis centrals, començà a empal·lidir la seva estrella. Amb tot, entre els anarquistes pronietzscheans s'inclouen prominents membres espanyols de la CNT-FAI de la dècada de 1930, com Salvador Seguí i l'anarcofeminista Frederica Montseny, els quals citaven la concepció de Nietzsche de la “transmutació dels valors” (*die Umwertung der Werte*), o sigui, l'intent d'establir una nova taula de valors en suport del seu projecte anarquista espanyol.

De Nietzsche, la intel·lectualitat espanyola en va extreure moltes coses. Heus aquí com ho resum el Dr. Sobejano: “En la controversia con el cristianismo, en el replanteamiento de los valores morales y vitales, en la comprensión de los motivos fundamentales del obrar, en la aversión hacia la democracia y el socialismo, en el anhelo de una sobrehumanidad futura, en el culto a la voluntad de poderío, en la visión del tiempo y de la eternidad, en el desapego al romanticismo, en la condena-ción de la decadencia sin lograr rebasarla, en la interpretación de las artes y en otros variados aspectos secundarios, la huella de Nietzsche se trasluce, con mayor o menor precisión y hondura, en muchos escritores españoles cuya aportación es imprescindible para medir la trayectoria de nuestra literatura en

este siglo [XX].”⁷⁸ Tanmateix, en l'àmbit metafísic (és a dir, en l'espai dels filòsofs professionals) el seu influx va ser més minso. Cal subratllar, no obstant això, i pel que fa al nostre tema, que l'anarquisme va extreure de Nietzsche molts arguments per a la seva crítica a la burgesia, que tan sovint va confondre amb el capitalisme liberal extrem. Això explica, tot i que no justifica, el deliri revolucionari dels escamots anarquistes en els primers mesos de la contesa civil espanyola.

5. “Modestíssima gallina del corral de Kierkegaard”

a) *Sobre l'angoixa*

A mida que avança la novel·la coneixem la predilecció de Sales per Søren Kierkegaard. El cita tres cops *nominatim* i li fa dir a Soleràs que és el seu intel·lectual preferit. Tanmateix les referències implícites són més nombroses. Carme Arnau va confrontar el pensament del filòsof danès amb algunes idees de Sales. “La majoria dels personatges d'*Incerta glòria* viuen la religió d'una manera angoixada, amb aquest buf de l'angoixa tan representatiu del segle XX. És una angoixa, un sofriment, que Kierkegaard va considerar l'actitud de l'home conscient davant la vida.”⁷⁹ Arnau va subratllar també que el tema del mal i del pecat, que ocupen un lloc central a *Incerta glòria*, va ser considerat per Kierkegaard com l'origen de l'angoixa; i que la nostra època es caracteritza per ser un temps d'angoixa, mentre que en èpoques de major estabilitat i de més gran seguretat, l'angoixa ha estat desconeguda. Finalment ofereix com a prova de la seva tesi el vers de Charles Baudelaire (1821-1867) escollit per Sales per encapçalar la “Confessió de l'autor”: « Ma jeunesse ne fut qu'un

78. Gonzalo SOBEJANO: *Nietzsche en España*, Gredos, Madrid 1967, p. 10.

79. Carme ARNAU, *Compromís i escriptura*, cit., p. 182.

ténébreux orage » (la meva joventut només va ser una fosca tempesta).⁸⁰

Per no perdre'ns pels laberints semàntics, convé recordar que Kierkegaard emprà el terme *angoixa* en un sentit que s'allunya de la parla comuna i del lèxic mèdic. En la monografia titulada *El concepte de l'angoixa* (1844), potser la seva obra més coneguda, el danès descriu l'angoixa com un estat anímic, encara que no determinat per cap cosa concreta. L'angoixa revela a l'home l'essència finita del seu ésser. Manifesta la nul·litat de l'existència humana davant la infinitud de Déu. Vista així, l'angoixa és una noció filosòfica que apunta tant a la metafísica com a la teologia, tot i que Kierkegaard considerava que no es pot parlar científicament de Déu i que, per tant, no és possible la teologia com a ciència.

A desgrat de la seva vessant psicològica, que és innegable, l'angoixa kierkegaardiana té, doncs, un pregon caràcter filosòficoreligiós desconegut pels existencialistes francesos. El propi de l'angoixa és revelar l'*absurd* del cristianisme, un absurd que precisament constitueix la paradoxa per excel·lència. Cal entendre el terme *paradoxa* no en sentit kantian, és a dir, no com una *antinòmia*, que només admet una discussió lògica i mai existencial; sinó més aviat com l'expressió que els enunciats d'ordre religiós sobrepassen (infinítament) els enunciats d'ordre moral o del comportament. La paradoxa consisteix, per tant, que la nostra finitud, tot i finita, ens empeny a creure l'Infinit. La paradoxa és, doncs, que “l'angoixa enfront del no-res sigui el vector que porta a creure en Déu”.⁸¹

80. Carme ARNAU, “Els protagonistes masculins d'*Incerta glòria*”, a AUTORS DIVERSOS, *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona 2003, I, p. 44.

81. Francesc TORRALBA, “Per què llegir Søren Kierkegaard?”, a AUTORS DIVERSOS,

D'aquesta paradoxa se'n fa ressò Cruells, en una llarga cavil·lació, recordant moltes coses de la seva vida, entre les quals alguns diàlegs amb en Soleràs, com quan Juli li deia:

¡La creu és insuportable d'imaginar! Vet aquí, pobre Cruells, tot el que vam saber fer del nostre Creador una vegada que el teníem en poder nostre...

I reflexiona Cruells en recordar aquestes paraules:

Però en Soleràs errava greument perquè es refusava a admetre amb humilitat la misèria dels nostres mitjans. [...] En Soleràs s'obstinava a mirar fixament l'Obscè i el Macabre como si el tinguessin fascinat; ell, que sabia millor que molts com Déu havia assumit tota la nostra vergonya, ¿no és això el cristianisme? ¿Aquesta absurditat, la follia de la Creu? El cristianisme és estrany, el cristianisme és absurd –i estrany i absurd com és, és l'única resposta.⁸²

“El cristianisme és absurd”. Tot això sembla molt paulí, però és l'antítesi de la teologia paulina. És a l'altre pol de la tradició cristiana clàssica. Sant Pau no va voler sumar-se ni a l'actitud jueva, segons la qual la creu seria com un absurd, ni a la grega, per la qual seria escàndol. Les seves paraules són ben clares: “Perquè, mentre que els jueus demanen prodigis i els grecs saviesa, nosaltres prediquem un Messies crucificat, escàndol per als jueus i niciesa per a les nacions; però per als qui han rebut la vocació, tant jueus com grecs, [prediquem] un Messies que és poder de Déu i saviesa de Déu” (I Cor. 1,22-24). Tampoc sant Pau s'adscriu al “credo quia absurdum” (crec perquè es absurd),

---

Søren Kierkegaard avui. Una invitació a la lectura, Editorial Cruïlla - Fundació Joan Maragall, Barcelona 2015, p. 15-40 (aquí p. 39).
82. *Incerta glòria*, cit., p. 464.

com si l'origen de la fe fos l'absurd. Aquesta frase és una paràfrasi d'un text de Tertul·lià que diu literalment: “[...] mortuus est Dei Filius, prorsus est credibile, quia ineptum est”,⁸³ que cal traduir així: que el Fill de Déu ha mort és totalment creïble, encara que sembli absurd.

L'absurd té, doncs, a Kierkegaard un altre context i un altre sentit, que Sales assumeix aquí en un dels seus personatges. Cruells és kierkegaardia, mentre que la Trini i en Lluís no ho són.⁸⁴ Soleràs va d'un costat a l'altre, fent pensar els protagonistes i provocant-los a la perplexitat. Sales juga, doncs, a moltes bandes. L'admirable és que els personatges, tot i ser tan oposats entre ells, sempre són coherents en llurs conviccions. Sales no s'embolica mai. La novel·la està esplèndidament treballada i és sempre lineal, sense contradiccions.

Tornem al tema. De l'absurd concebut a la manera kierkegaardiana emergeix una gran qüestió metafísica: per què el finit, si ja existeix l'infinit? Aquesta pregunta causa un gran neguit, ja que, tot i preguntar amb ànsia, no s'entén ben bé el que es pregunta, car els termes de la interrogació no es poden copsar, s'esquitllen de la nostra ment. És que potser podem capir els termes de la pregunta, és a dir, què és ser-finit i què és ser-infinit? És obvi que l'interrogant te sentit des del punt de vista formal, però significa igualment alguna cosa en el món extramental?

Vet aquí la distinció cabdal entre *sentit* i *significació*, que ja trobem insinuada pels medievals, particularment per sant Anselm de Canterbury. Amb tot, tal distinció entre sentit (*Sinn*) i sig-

---

83. “Crucifixus est Dei Filius, non pudet, quia pudendum est; // et mortuus est Dei Filius, prorsus credibile est, quia ineptum est; // et sepultus resurrexit, certum est, quia impossibile” (*De Carne Christi* V, 4).

84. Trobareu les reflexions de Lluís de Brocà i Trini Milmany sobre l'absurd i el cristianisme, *infra* capítol IV, § 3 a i 3 b.

nificat o referència (*Bedeutung*) només esdevindrà una qüestió filosòfica primordial per obra de l'alemany Gottlob Frege (1848-1925), anys després del traspàs de Kierkegaard.

Kierkegaard (almenys el “tercer” Kierkegaard) se situa, doncs, en l'àmbit de la *filosofia religiosa* o, per dir-ho amb més propietat, en els fonaments afectius i sensibles de la creença, encara que sense defugir les grans qüestions existencials, és a dir, la dialèctica del ser *versus* el no-res. Tot i que no volia substituir l'ontologia de Hegel per una altra ontologia, com ho han pretès els filòsofs existencialistes del segle XX, va inaugurar una filosofia arrelada a la vida, interessada per l'existència particular de cada ésser humà; i així va protagonitzar “el *gir existencial* de la filosofia, en clara oposició al *gir especulatiu* que, al seu parer, havia pres la filosofia amb l'idealisme alemany”.⁸⁵ D'alguna manera, doncs, a Kierkegaard trobem un toc metafísic, encara que no sistematitzat, paral·lel a una inquietud religiosa evident i “angoixada”.

Tot i no ser un professional de la filosofia, Sales anà més enllà que molts estudiosos, que tal vegada simplifiquen les pretensions kierkegaardianes; i així, enlairant-se especulativament des de l'existència concreta i particular de cada ésser humà, Sales va presentar Kierkegaard (per boca de Soleràs) en dialèctica (si ens és permès dir-ho d'aquesta manera) amb la síntesi hegeliana. I en aquesta contraposició salesiana, el danès sempre venç l'alemany, com després mostrarem amb més deteniment; l'un guanya l'altre, quan els contraposa a la novel·la. Sabia molt bé què pretenia Hegel i què deia; tot i així, reconeguda la potència intel·lectual de Hegel, Sales va preferir sempre Kierkegaard.

---

85. Francesc TORRALBA, “Per què llegir Søren Kierkegaard?”, a AUTORS DIVERSOS, *Søren Kierkegaard avui. Una invitació a la lectura*, cit., p. 17.

Té raó, doncs, la Dra. Arnau, quan conclou la seva anàlisi amb aquesta contundent afirmació: “Els tres personatges d’*Incerta glòria*, individualitats perfectes, creacions convincents, encarnen alhora aquesta *consciència desgraciada*, ja anunciada per Kierkegaard, ben característica del segle que acaben tot just de deixar enrere. És el *pathos* tràgic amb què l’home viu la vida i que els personatges de Sales tan encertadament encarnen.”⁸⁶

b) Kierkegaardians a Catalunya

Ara bé: d’on li venia a Sales un coneixement tan precís de Kierkegaard? És què hi havia una tradició kierkegaardiana a Catalunya, a la qual Sales es va poder afegir i rebre’n la influència?

Cal parlar de dues hipotètiques vies d’influx: les traduccions de Joan Estelrich i l’ambient universitari de la Facultat de Lletres.

El polígraf mallorquí Joan Estelrich (1896-1958), que fou secretari de Francesc Cambó, va ser el primer a publicar a casa nostra, al juny del 1918, unes traduccions del filòsof danès. També va editar uns assaigs a *La Revista* sobre la filosofia del danès, la tardor del 1918 i els primers mesos del 1919. Volia fer un llibre sobre Kierkegaard i quan s’adonà que no se’n sortiria, va imprimir els capítols del llibre fallit en forma d’articles, que anys després, el 1926, serien recollits en un volum, junt amb altres coses seves.⁸⁷

86. Carme ARNAU, *Compromís i escriptura*, cit., p. 198.

87. Cf., pel que fa a les traduccions: Joan ESTELRICH, “El sentiment tràgic de Sören Kierkegaard (viii: Estètica; ix: Ètica)”, *La Revista. Quaderns de publicació quinzenal*, IV/76 (Barcelona 1918) 392-393. Els articles de Joan Estelrich sobre temes kierkegaardians publicats a *La Revista* han estat recollits al llibre: Joan ESTELRICH, *Entre la vida i els llibres*, Universitat de les Illes Balears (Departament de Filologia Catalana) - Abadia de Montserrat, Barcelona 1996, p. 65-218 (reedició). La primera edició d’aquest llibre fou l’any 1926. Sobre l’activitat

El recull aplega també un pròleg que Estelrich havia preparat per al llibre frustrat. L'esmentat prefaci presenta el filòsof danès en un intens i emotiu paràgraf, que es escaient citar aquí:

Poeta, filòsof, profeta? Ell mateix s'ho demanava. Com tots el genis de la preocupació solitària, qualsevol forma d'expressió li servia; el caràcter de la seva producció és d'ésser absolutament espontània; havia de donar expansió a la seva melangia, i s'hi deixava portar tant, que penetrava en la tenebra i arribava a tocar les fites de la follia. Naturalesa mística; és mística, en cert sentit, digué felicitment [Arthur] Schopenhauer [1788-1860], “tota doctrina que tendeix a donar el sentiment directe d'allò que la intuïció (la intuïció sensible, cal entendre) i el concepte, i tot coneixement en general, són incapaços d'atènyer”. Pocs, com Kierkegaard, hauran emprat amb tanta força, el sentiment contra el coneixement discursiu.⁸⁸

Potser Sales va tenir accés a les publicacions d'Estelrich i les va llegir? No ho sé, però ho trobo inversemblant, atesa la seva trajectòria, primer com a estudiant de dret (1928-1932), també com a membre del Partit Comunista Català des de 1929 a 1934, i després com a corrector de proves del diari *La Nau* i dedicat al Servei d'Extensió d'Ensenyament Tècnic de la Generalitat.

Esbrinem, ara, una altra possible via de coneixement. Es parlava de Kierkegaard entre els estudiants de la Universitat de Barcelona (considerada globalment), quan ell es va matricular a dret el 1928? Probablement no se'n parlava. De fet, quan

---

d'Estelrich, cf. Jesús REVELLES, “Joan Estelrich a Galícia. Els contactes peninsulars de la mà dreta de Francesc Cambó”, a *Revista de Llenguas y Literaturas Catalana, Gallega y Vasca*, 19 (2014) 87-98.

88. Joan ESTELRICH, *Entre la vida i els llibres*, cit., p. 155.

Juli Soleràs al·ludeix Kierkegaard en el seu improvisat discurs en el míting estudiantil del carrer de l'Hospital, a les acaballes del 1930, la Trini anota: “No crec que cap dels presents hagués sentit a parlar mai de Kierkegaard.”⁸⁹

És interessant, no obstant això, reproduir uns records de Josep Calsamiglia (1913-1982), en els quals esmenta les influències filosòfiques més importants a la Universitat de Barcelona en els anys de la seva formació (1928-1932) i de la seva brillant docència a la Facultat de Lletres (1933-1936), com a professor auxiliar. Heus aquí el que diu referint-se a l'ambient que es respirava al Departament de Filosofia:

Coneixíem els neokantians [...] tanmateix, això tal vegada només era el rerefons, perquè potser el que ens influïa més era la fenomenologia: [Edmund] Husserl, de qui molt aviat s'havien traduït les *Investigacions lògiques*. A més, i d'altra banda, [Max] Scheler en la vessant ètica; [Martin] Heidegger, que no estava traduït i que coneixíem sobretot per articles, i molt especialment [Søren] Kierkegaard, influenciats en gran mesura per [Miguel de] Unamuno, en particular per la lectura d'*El sentimiento trágico de la vida*.⁹⁰ Lateralment, i això ja obeïa més a la influència de l'esperit de Xirau que a l'ascendència del que es feia a Madrid, coneixíem també [George Edward] Moore, el del[s] *Principia Ethica*.⁹¹

Així, doncs, Kierkegaard era conegut només en petits cercles, com ara el Departament de Filosofia, i els professors probablement se'n feien ressò a les seves classes. Pel que sembla, però,

89. *Incerta glòria*, cit., p. 306.

90. Aquest assaig es va publicar el 1913.

91. Jordi GUIU - Gerard VILAR, “Conversa amb Pep Calsamiglia. La filosofia catalana en els anys trenta”, cit., p. 169.

es tractava d'un coneixement més aviat indirecte, és a dir, per mediació d'altres autors, com per exemple Unamuno. No pareix que les traduccions de Joan Estelrich haguessin tingut gaire repercussió a la universitat, considerada en general. L'influx de Kierkegaard restava circumscrit als pocs estudiants de filosofia "pura" i no transcendia a les altres seccions de Lletres, reduït en tot cas a les idees més generals del pensador danès.

Sabem que l'any 1933 Sales es casà pel civil amb Núria Folch i que la joveníssima Núria es matriculà aleshores a la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona. Contemporàniament, i ja llicenciat en dret, també Sales es matriculà a Lletres, primer a semítiques i després a romàniques, però no a filosofia "pura".⁹² Tanmateix, potser esperonat per les converses amb el seu amic Usall i per altres raons ara difícils d'albirar, Sales va decidir endinsar-se més tard en la filosofia kierkegaardiana.

A favor d'aquesta hipòtesi hi ha una carta de Sales dirigida a Mercè Figueras, el 23 de novembre de 1936, en la qual el novel·lista parla de dos amics seus, Cruells i Enric Usall, col·legues ambdós a l'Escola de Guerra, que Sales freqüentà des de setembre del 1936 fins que fou destinat al front de Madrid. Usall, que morí en combat a l'avantguarda d'Aragó, era un tipus força estrafolari que l'inspirà alguns dels trets que després retrobarem a Soleràs.⁹³ Les paraules d'aquesta carta, algunes literalment repeses a *Incerta glòria*, són:

---

92. *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., carta n. 94 (del 12 d'agost de 1937), p. 281-282. Veg. *infra* en aquest mateix capítol, § 7. *Consideració final*.

93. "[Afegit el 1948: En els combats per la presa de Terol morí l'Enric Usall, però nosaltres havíem de trigar mesos en saber-ho]" (*Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., carta 121, p. 344).

En Cruells és vermellat, l'Usall és pàl·lid; en Cruells és grassó i més aviat petit, l'Usall alt i flac; l'Usall llegeix Schopenhauer, Nietzsche i Kirkegart (que no sé mai si s'escriu així); en Cruells, si sent que parlem de les geòrgiques de Virgili, exclama: –¿En Rovira i Virgili?⁹⁴

Sales no sabia, aleshores, a les acaballes del 1936, com s'escrivia correctament el nom del danès. Aquestes consideracions epistolars testimonien, per tant, que no s'interessava gaire per la filosofia ni estava encara gaire familiaritzat amb el filòsof de Dinamarca, tot i que n'havia sentit a parlar. Per la tardor de 1938 no havia canviat el seu horitzó intel·lectual, quan escrivia al seu amic Màrius Torres:

Estimat Màrius: Admiro la teva heroica decisió d'estudiar filosofia “ja des d'ara”. Potser és el millor que es pot fer en un temps així però el meu cap no dóna per tant.⁹⁵

Penso, doncs, que l'aprofundiment filosòfic de Sales ha de ser posterior al seu exili mexicà,⁹⁶ car no hi trobem cap rastre en les vint col·laboracions que va publicar en els *Quaderns de l'exili* (1943-1947), arreplegades després en un volum, quan retorna a Barcelona.⁹⁷ És innegable que esbrinant aquí i allà, hi ha alguns indicis “existencialistes” en el poemari *Viatge d'un moribund*, bé que molt tènues. Potser es podria citar el poema 34 “Beatus ille”, escrit a l'illa d'Haití, que comença:

94. *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., carta 25, p. 85.

95. *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., carta 146 (del 15 d'octubre de 1938), p. 426.

96. Arribà a Mèxic el 12 de febrer de 1942 i hi va romandre fins a 1948, en què retornà a Barcelona i s'establí al barri del Coll.

97. *Quaderns de l'exili (Mèxic 1943-1947)*, ed. facsímil, Estudis Nacionalistes, Barcelona 1982. Per ser més precisos, cal dir que hi ha una referència filosòfica, de caràcter tècnic, en la necrològica de Jaume Serra Hünter, publicada l'any 1944, ja esmentada. Cf. *supra* capítol I, § 1.

Feliç qui, sense angoixa, sent la veu del rellotge
en la pau d'una cambra que dóna sobre el mar

Se'ns parla d'una angoixa en un context de vida tranquil·la. Les resonàncies horacianes són evidents (com ho expressa sense embuts el títol del poema); tanmateix, cal recordar que Horaci no parla, ni de lluny, d'una angoixa que s'assembla a l'angoixa kierkegaardiana. El poema salesià és més aviat una recreació d'Horaci en clau moderna. Una lectura diferent suposaria incórrer en un flagrant anacronisme.

Potser més propers a les angúnies i neguits existencialistes sonen els versos dedicats a la Nuri, la seva esposa, també escrits a l'illa d'Haití (poema 54):

Germana, ¡quant de fang ens pesa a les sandàlies
i només som a mig camí!

Tal vegada, el més sentit i angoixat poema –tot i que amb una escletxa oberta a l'esperança– el dedicà a Màrius Torres (poema 57), ja difunt. Escrit a Mèxic a l'any 1947, acaba amb aquesta magnífica quarteta (abab):

potser aquests versos meus, de set i angúnia plens,
t'arribin com el bruit confús que fa la fronda
o com el balbuceig dels jaios i dels nens
o els mots d'un adormit que de sobte es deixonda.

L'interès lexicogràfic del poema, aquí parcialment transcrit, és palès. El verb “deixondar”, menys freqüent que “deixondir” (sortir de l'ensopiment o de la indolència), i la forma “jaio” (de “jai”, és a dir, “avi”) en lloc de la més popular “iaio”, criden l'atenció. Però, més encara, el contingut conceptual aquí

expressat: l'angúnia llunyana es percep com un “bruit confús”, una remor remota, que, malgrat ser quelcom inconnex i obscur, ens desperta i ens esperona a seguir avançant.

En conseqüència, el més probable és que en tornar a Barcelona l'any 1948, i en començar una lectura sistemàtica de la novel·la catòlica europea, s'adonés que Kierkegaard (del qual havia sentit algunes coses abans de l'exili) li permetia expressar algunes de les seves preocupacions més pregones. Manllevant idees de Kierkegaard, Heidegger i d'altri, no sabem si llegits directament o potser coneguts mitjançant les referències que en fa Charles Moeller,⁹⁸ Sales s'encerclà dins l'existencialisme europeu, construint-hi un riquíssim univers mental.

No obstant ser autodidacte, va copsar molt bé el cor de les pretensions kierkegaardianes, car les intervencions que posà en boca de Soleràs tenen una fondària especulativa extraordinària, encara que emmarcades per exabruptes i poca-soltades, potser per fer riure o bé pel tarannà optimista i irònic del novel·lista. Així, doncs, no ens sorprèn que els anys seixanta Sales es cartegés amb el filòsof existencialista Gabriel Marcel (1889-1973) i que el mateix Marcel manifestés la seva admiració per la versió francesa d'*Incerta glòria*, eixida al 1962, fent-ho saber per carta al seu traductor Bernard Lesfargues.⁹⁹

---

98. La traducció del primer volum (dels cinc de l'obra completa) es publicà l'any 1955, a l'editorial Gredos, amb el títol Charles MOELLER, *Literatura del siglo XX y cristianismo, 1. El silencio de Dios: Camus, Gide, A. Huxley, Simone Weil, Graham Greene, Julien Green, Bernanos*. Sobre l'impacte d'aquesta obra a Catalunya, cf. les anotacions que en fa Carles LLUCH, *Novel·la catalana i novel·la catòlica*, cit., p. 49-50 i 160. Sales, que escrivia i parlava perfectament la llengua francesa, pot haver conegut aquesta obra anys abans, quan es publicà a Tournai a l'any 1953.

99. Cf. Xavier PLA, “*Incerta glòria* de Joan Sales o una poètica de l'excés”, *Estudi General*, 22 (2002) 552; ÍD., “Joan Sales, una traducció i una novel·la sense punt final”, *Quaderns. Revista de Traducció*, 18 (2011) 9-19.

c) Tres referències kierkegaardianes

La primera referència de Sales a Kierkegaard és en la tercera carta que Lluís de Brocà escriu al seu germà Ramon, des de Castel de Olivo. Parlant d'un viatge que va fer Soleràs en acabar el batxillerat, per Alemanya, Rússia, Hongria i Bulgària, afegeix unes paraules que reproduïxen gairebé a la lletra la carta de Sales a Mercè Figueras, abans esmentada, de novembre de 1936:

Volia països d'aquests que no hi va mai ningú; amb els llibres igual: Schopenhauer, Nietzsche, Kirkegart (no sé si s'escriu així), que, fora d'ell, no sé si ha hagut mai ningú que hagi tingut la paciència d'empassar-se'ls.¹⁰⁰

La segona i tercera citacions es troben en les paraules improvisades per Soleràs en una reunió tumultuària del carrer de l'Hospital, a les acaballes de l'any 30. Sales presenta un Soleràs agut i perspicaç, que comença el seu discurs en un to de modèstia que disposa encara més a favor seu els oients:

Tot el que fem, tot el que puguem fer nosaltres, pobres kierkegaardians que som sense saber-ho...¹⁰¹

I ja més excitat, i cap a la fi del míting, afegeix:

No, companys o camarades [hi havia anarquistes i probablement també comunistes]: a mi no em sap greu de definir-me com una modestíssima gallina del corral de Kierkegaard [...].¹⁰²

---

100. *Incerta glòria*, cit., p. 31.

101. *Incerta glòria*, cit., p. 306.

102. *Incerta glòria*, cit., p. 307.

Compara Kierkegaard amb una gallina, mentre que Hegel i Nietzsche són com les àligues. To i així, prefereix ser gallina que àliga. Per què?

d) Alguns trets de la filosofia kierkegaardiana

Un dels pensadors que més han treballat la filosofia de Kierkegaard ha estat l'italià Cornelio Fabro (1911-1995). Fabro parla de tres cicles principals en l'obra kierkegaardiana (el cicle de Regina, l'estimada amb qui no es va casar; l'intermedi filosòfic; i el cicle de la cristiandat). I també es refereix a tres moments fonamentals de la seva crítica a Hegel: crítica de la identitat entre l'intern i l'extern; crítica de la identitat entre el subjecte i l'objecte (o sigui, entre l'immediat i el mediat); i crítica a la identitat entre el ser i el pensar, val a dir, entre el ser i no-ser.¹⁰³ Aquí ens interessa molt la crítica a Hegel.

La identitat entre l'intern i l'extern equival al que abans hem formulat en termes potser més clars, seguint Héctor Ferreiro, en dir que “la subjetividad es, en rigor, el espacio lógico en el que se constituye idealmente un sistema de objetos al que se le atribuye realidad”.¹⁰⁴ Tot és en la realitat interior o “conceptual”, de tal manera que ja no hi ha espai per a la transcendència entitativa del Ser suprem, i decau així tota vida veritablement espiritual o religiosa. Per tal raó Kierkegaard va poder escriure: “Com més interioritat, menys exterioritat”, i a l'inrevés.

Si s'identifica el subjecte amb l'objecte (tal com pressuposa l'anterior enunciat), l'existència no és res més que una explicitació accidental de l'essència. L'existència queda reduïda amb prou

---

103. Cf. Cornelio FABRO, “Kierkegaard, Søren Aabye”, a *Gran Enciclopedia Rialp*, Madrid 1989, XIII, p. 771-774.

104. Cf. *supra* en aquest capítol 1, § b.

feines a la condició d'una accidentalitat, si es pot parlar pròpiament d'accidentalitat; és no només la distinció entre l'objecte i l'intel·lecte, a desgrat de romandre l'objecte immanent a l'intel·lecte. Això té unes conseqüències importantíssimes en l'àmbit religiós i ètic, car anul·la la diferència essencial entre pecador i pecat, o entre culpable i culpa, de manera que no hi ha possibilitat de ser perdonat, perquè el perdó ha de venir de fora, és a dir, ha de ser transcendent; o no hi ha tan sols ni la possibilitat de pecar realment, perquè tot resideix en la immanència d'una subjectivitat, que és suprapersonal.

Pel que fa al principi de contradicció, Kierkegaard retreu a Hegel que no hagi considerat que només es pot criticar el principi de contradicció des del principi de contradicció, com ja ho havia vist l'Aristòtil. Aquest principi, en efecte, regula tota diferència; i si pogués haver-hi un principi anterior o diferent al de contradicció, per ser anterior hauria de ser diferent, la qual cosa solament es podria saber apel·lant al principi de contradicció. És una argumentació *ad absurdum*, ja que hem de considerar que el principi de contradicció és vertader, per poder demostrar que no és vertader. Així, doncs, no és idèntic ser i no-ser, ni tampoc ser i pensar.

L'existencialisme de Kierkegaard no va, doncs, en la línia de les pretensions existencialistes del segle xx. Té molta més volada metafísica, i això és el que precisament trobarem a *Incerta glòria*.

Cal, doncs, aprofundir la vessant metafísica de l'angoixa kierkegaardiana i no romandre només en l'àmbit de la filosofia religiosa. Ho apunta Francesc Torralba i ho ha desenvolupat àmpliament Leonardo Polo. Enfrontant les conseqüències que comporta l'enderroc de dialèctica hegeliana, diu Polo: "En rigor, lo que parece una génesis dialéctica –aquí suena una pala-

bra importante– es decir, *existencial*, no lo es. Hegel pretende haber realizado una autogénesis; pues bien, existencialmente no la ha realizado; su sentido de la realidad es cualquier cosa menos la realidad que yo-soy o que he-de-llegar-a-ser.”¹⁰⁵ L'única autogènesi és, doncs, el que jo-sóc o millor encara el que jo-esdevindrà. Aquesta manca de contingut veritablement existencial va ser un estímul per a Kierkegaard per reivindicar el gir existencial de la seva filosofia.

Tot i així, cal reconèixer, amb Polo, que en el hegelianisme encara és pot parlar amb sentit d'una autogènesi envers el futur. En efecte, “para no ser vana pretensión, tiene que ser ejercida hacia adelante (no hacia atrás), *lo que exige un proceso de marcha extra muros del pensar*. El planteamiento parece prometedor, pero tiene una contrapartida automática: el presente [ya] no es la síntesis definitiva.”¹⁰⁶ Què vol dir això? Que ensopeguem amb la definició del *temps*. Recordem que la tradició clàssica ha entès unànimement que tota l'essència del temps rau en l'instant; i que l'instant és el present, entès com la frontissa entre el passat i el futur. El present és l'únic que realment és, encara que transitori. D'aquesta qüestió en parlarà molt sovint Sales per boca de Soleràs; i aquesta havia estat també una de les grans preocupacions de Kierkegaard, que va definir l'instant com un àtom d'eternitat. Com a cloenda d'aquest epígraf, no em resisteixo a repetir la famosa definició de Boeci: “L'eternitat és la possessió perfecta i tota alhora d'una vida sense fi”;¹⁰⁷ és, doncs, un present continu que no s'acaba mai.

---

105. Leonardo POLO, *Hegel y el posthegelianismo*, Eunsa, Pamplona 1999, p. 108. El subratllat és meu.

106. *Ibid.*

107. “Æternitas est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio” (BOECI, *De consolacione*, V, pr. 6 [PL 63, 858A]).

e) *Per què Sales va sintonitzar amb Kierkegaard?*

Per què hi hagué tanta sintonia de Sales amb Kierkegaard? Per escatir-ho cal girar la nostra mirada altra vegada cap al polígraf Joan Estelrich. En el pròleg que Estelrich havia preparat al 1918 per al llibre kierkegaardí que mai no va publicar, hi va escriure les paraules següents:

Tots hem passat l'edat crítica en la qual se'ns presenta, exigent, insuperable, *el problema de l'existència*, de la seva raó, de la seva finalitat. Cal encarrilar la inquietud o superar-la; cal resoldre el problema, o fer-ne objecte de viure. Aleshores vaig acudir a les ànimes turmentades que més fortament l'havien sentit [aquest problema].¹⁰⁸

Oi que aquestes paraules d'Estelrich ens fan venir a la memòria moltes expressions repetides per Sales a *Incerta glòria*? A tall d'exemple, vegeu si no és així, aquest cop pensat per Mn. Cruells quan havia perdut la fe:

Jo existia, ja que seguia sentint-me com existent, però ja no era. No era ningú; estava buit. Em sentia a mi mateix com una mòmia; em sentia com des de l'exterior, com si m'hagués tornat extern a mi mateix i em mirés des de fora. I això era insuportable.¹⁰⁹

Estelrich va trobar en Kierkegaard una de les qüestions metafísiques cabdals i que més han impressionat la filosofia contemporània des de Leibniz: quina raó hi ha per a l'existir o, més clar, per què s'existeix o no més aviat no s'existeix. I Sales, també. Hi

---

108. Reproduït per Isabel Graña en l'"Advertiment", a Joan ESTELRICH, *Entre la vida i els llibres*, cit., p. 65.

109. *Incerta glòria*, cit., p. 616.

tornarem més endavant, quan estudiem la metafísica subjacent a *Incerta glòria*, en el capítol vinent. I a més Sales hi descobrí una lectura dramàtica i exagerada de la teologia paulina, que, matisada per ell després, li va servir per esculpir encara més els trets psicològics dels personatges de la seva novel·la.

6. El son, la vigília i el vol astral

a) L'espiritisme a Barcelona

Cal parlar, tot i que breument, de l'espiritisme. Sales hi fa un llarg esment autobiogràfic en una carta dirigida a Mercè Figueras, datada el 13 d'agost de 1936, quan ell encara era a Barcelona, abans d'anar al front de guerra. No el copiaré sencer, perquè és molt llarg, però si els trets principals:

Em dieu [es el *vós* de cortesia] que un dels vostres companys de sanatori és d'una família espiritista [...]; i això em duu a la memòria que jo també en vaig ser durant una temporada ¿què és el que no he arribat a ser, Déu meu, durant els meus vint-i-tres anys que fa que honoro amb la meva presència aquest planeta que n'és tan indigne? [...] Pel que a mi respecta, vaig assistir a una sèrie de sessions que es feien precisament al pis d'en Companys, l'actual president de la Generalitat; era a la rambla de Catalunya i no sols hi vivia sinó que hi tenia el despatx d'advocat. Actuava de mèdium la seva primera dona i sempre hi havia la seva filla, per cert de catorze anys i bufoníssima. Jo encara no coneixia la Nuri¹¹⁰ [...]; hi anàvem uns quants amics del fill d'en Companys de la mateixa edat que ell, tots estudiants i tots –fora d'ell– del Partit Comunista Català.

---

110. Som a l'any 1929, perquè en la carta diu que tenia disset anys quan anava a les sessions espiritistes.

[...] Ens havien dit que se'ls apareixia l'esperit d'en Layret, el diputat obrerista assassinat per les bandes del "sindicat lliure" i que tan amic havia estat d'en Companys.¹¹¹ En Layret, en vida, era coix; coneixien –ens deïen– que era ell perquè la tauleta, durant les sessions mediúmniques, es posava a caminar coixejant exactament com ell. [...] ens seduï la perspectiva d'establir-hi contacte més enllà de la tomba. Les sessions es feien a les fosques, tal com vol la tradició; la tauleta la teníem enmig del cercle i damunt la qual formàvem "la cadena" amb les mans, al cap d'una estona més o menys llarga començava a crepitar i finalment a balancejar-se. Aleshores li feïem preguntes, que responia a cops de pota: un volia dir sí, dos no. La primera pregunta era sempre si coneixia algun dels presents. Doncs bé, la primera vegada que jo hi assistia la tauleta es desplaçà cap a mi. Li vaig preguntar quants anys feia que havia sortit d'aquesta vida i respongué amb set cops de pota.

Jo estava impressionadíssim: eren exactament els que havien passat d'ençà [de] la mort d'un cosí meu de la meva edat, una pobra criatura semi-idiota i que m'havia posat afecte durant les temporades que jo passava a casa seva (vivien a Terrassa i estiuejaven al Masnou). [...]

Sota els efectes de la impressió li anava fent preguntes en veu cada vegada més alta. En Companys, que atenia unes visites al despatx, hagué de venir a advertir-nos: "No cri-deu tant, que us senten els clients." [...] després en Gally, l'Estartús i jo, que érem, com us he dit, comunistes, vam haver de capejar una reprimenda severíssima al partit; van

---

111. Francesc Layret (1880-1920).

estar a punt d'expulsar-nos-en en nom del materialisme dialèctic, incompatible amb l'espiritisme experimental.¹¹²

L'espiritisme a Barcelona començà cap a l'any 1861 en una llibreria de la plaça Reial, de la qual era propietari Maurice Lachâtre, que havia importat els llibres del mestre espiritista francès Alian Kardec (1804-1869), seguidor del pedagog suís Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827). Els espiritistes es van posicionar a favor de la Primera República. Coincidint amb l'Exposició Universal de 1888 se celebrà el primer Congrés Espiritista Internacional, que plantejà la creació de la Federació Internacional Espiritista.¹¹³

Sembla que molt aviat s'establí el vincle entre l'anarquisme i l'espiritisme, segons testimonia Frederica Montseny. Així, doncs, i com escriu Xavier Theros, "l'espiritisme català va tenir una especificitat pròpia, que fins ara no sembla haver interessat gaire els historiadors. Si inicialment va prevaldre el mateix model que es donava a Espanya –on l'espiritisme era propi d'aristòcrates i burgesos amb idees liberals–, a Catalunya aquesta idea va tenir molt de ressò entre les classes populars". En tot cas, durant la Segona República l'espiritisme va conèixer a casa nostra la seva època daurada i va pràcticament desaparèixer en acabar la contesa civil, fins a tornar a ressorgir el 1977. Va ser legalitzat altre cop l'any 1981.

b) El tricotomisme i l'ànima astral

Què cercava Sales en les poques sessions espiritistes en les quals va participar l'any 1929? No se'n treu res de clar de la seva con-

---

112. *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., carta n. 8, p. 35-36

113. Segueixo Xavier THEROS, "150 anys parlant amb els esperits", *El País* (Madrid), 3 de novembre de 2011.

fessió en l'esmentada carta adreçada a Mercè Figueras. Val la pena, amb tot, recollir el comentari final d'aquesta lletra:

En definitiva ho vaig deixar córrer, més que res perquè tot cansa; les sessions mediúmiques vénen a ser sempre el mateix, es fan monòtones i un s'hi sent cada vegada més escèptic. Cert que la tauleta crepita i es balanceja però és a saber per què; no crec que els esperits hi tinguin res a veure.¹¹⁴

Ho va deixar estar, doncs, perquè s'hi avorria. Amb tot, Sales s'aprofità d'aquestes experiències per a la seva novel·la, i quan en parla (per boca de Soleràs) reflexiona sobre el fenomen espiritista i hi fa algunes consideracions interessants.

Un vespre, diu a la novel·la, Soleràs es presentà inesperadament a la infermeria on hi havia Cruells (l'estudiant de capellà que feia la guerra em qualitat d'alferes de Sanitat), i va començar un dels seus llarguíssims monòlegs, com una mena de confessió laica, per dir-ho així. "Érem a darreries de novembre [del 1937] quan vam tenir aquesta conversa". Parla de moltes coses i el soliloqui mena cap l'espiritisme. Heus aquí les seves paraules:

Suposo que és inútil que et digui que els espiritistes són en general una boníssima gent sense fantasia, ja prou feliços quan poden permetre's la innocent il·lusió de xerrar una mica amb les seves estimades ties difuntes. No hi ha res del que ells creuen; els pobres fiambres no hi fiquen el nas per res en aquestes coses. Si fossin ells, què en seria de senzill; però no són ells. Són essers molt més torbadors: som nosaltres mateixos. Es tracta de la nostra "altra vo-

---

114. *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., carta n. 8, p. 37.

luntat”, d’aquell “algú altre” que tots porten a dins sense saber-ho. És ell, aquest “algú altre”, que actua des del moment mateix de la concepció; ell que organitza la matèria en mans, en ulls, en peus, ell que a la pubertat fa créixer de cop i volta aquell pèl que aleshores sorprèn. ¡I ha de què sorprendre’s! Ens sorprenen els fenòmens mediúm-nics fins al punt de no voler-hi creure i en canvi no ens sorprèn gens ni mica la creixença de les ungles o de la barba, com si una cosa no fos tan inexplicable com l’altra.¹¹⁵

Sembla que, per boca de Soleràs, Sales vol reconduir els fenòmens mediúm-nics que havia presenciats quan era estudiant i que tant l’havien impressionat, cap un altra hermenèutica, apropant-se a les interpretacions gnòstiques, preses del món mig platònic. Segons tals doctrines antropològiques, l’home consisteix en una realitat de tres nivells: cos, ànima i esperit. El tricotomisme ve de molt lluny: els grecs en deien *soma-psygé-noûs*; els hebreus, *basar-nefesh-ruah*; i els llatins, *corpus-anima-spiritus*. El tricotomisme és, en el fons, una doctrina epistemològica per solucionar el misteri del coneixement. Admet moltes presentacions, segons els diferents moments històrics i els corrents filosòfics de cada època. En algunes variants, com ara el cas d’Avicenna (980-1037) al final de la seva carrera, s’apel·la al tricotomisme per superar els límits del coneixement racional oferint vies de coneixement pseudomístiques o supra-racionals. Així, doncs, implica una contraposició entre filosofia i saviesa, entesa aquesta com una espècie de coneixement més alt o profund que l’estrictament racional.

En els esmentats contextos intel·lectuals es parla del *vol de l’ànima astral*, en el qual vol l’ànima pot viatjar a través de l’espai i el temps. L’ànima, segons els defensors d’aquestes experiències,

---

115. *Incerta glòria*, cit., p. 384-385.

s'uneix a una part ultrasensible i etèria del cos (seria el cos astral) i constitueix així com una unitat substantiva que pot enlairar-se eixint de l'home terrenal, sense que aquest mori ni se n'adoni. Dormir seria un viatge astral, encara que no en seríem conscients. És curiós que Sales esmenti a *Incerta glòria* tres casos de somnambulisme: el de la Marieta, filla del comandant Rosich, i dos de l'alferes Cruells, mossèn després de la contesa civil. Cal avisar d'antuvi que el somnambulisme té una importància cabdal en el desenvolupament de la trama d'*Incerta glòria*, com posarem de manifest en l'epíleg de nostra monografia. Però, no perdem ara el fil de l'argument.

Referint-se als somnis (o tal vegada més aviat als malsons) que patia abans de la guerra, quan estudiava al seminari, Cruells recorda el següent, dialogant amb si mateix:

Jo havia estat fins a la guerra molt afligit de mals somnis i sovint demanava a Déu la gràcia de no somniar; [...] Els somnis tanmateix són alguna cosa: des del moment que els somniem, és que els duem a dins d'una o altra manera. Els somnis de cada u són per a ell una part d'ell mateix; quina part més estranya, que incoherent, però a despit de tot una part. El seu sentit ens escapa; és ben superficial i ben pobre la interpretació que hi donen els freudians [...] El seu sentit ens escapa i no obstant es presenta estranyament clar en el moment mateix que els somniem. És després que no els comprenem; desperts, no comprenem l'home adormit que érem uns moments abans. D'aquí la vergonya confusa que sent l'home despert davant l'home adormit que era ell mateix i no obstant un altre; la vergonya de no poder controlar aquesta altra part de nosaltres mateixos que són els somnis.¹¹⁶

---

116. *Incerta glòria*, cit., p. 458.

Hi ha aquí una al·lusió explícita a la psicologia profunda de Sigmund Freud (1856-1939), que Sales considera insuficient per resoldre l'enigma del somniar; però hi ha també una referència, tot i que velada, al problema plantejat per René Descartes (1596-1650) relatiu a l'evidència de la realitat, posat de moda a Espanya per Miguel de Unamuno, el 1914, en publicar la seva novel·la *Niebla*.¹¹⁷

Per Descartes el gran problema és, precisament, com puc saber que no estic dormint. Si jo estigués somniant, no hi hauria manera d'esbrinar la vigília del son. La realitat és *extraobjectiva* (és a dir, no constitueix pròpiament objecte del meu coneixement); tanmateix m'hi puc atansar intencionalment i puc afirmar-la per la voluntat. La gran paradoxa és, doncs, que ni la realitat crea el seu propi objecte, ni és intencional en ella mateixa. La realitat s'ha de creure i ha de ser afirmada com a real. En definitiva, el gran valedor del fet que estic despert és Déu, que no permet que un geni maligne m'enganyi.

7. Consideració final

El meu propòsit ha estat, fins ara, mostrar l'afany de Sales per dialogar amb els ambients filosòfics dels primers anys cinquanta del segle passat, demostrant uns coneixements tècnics i històrics en aquestes matèries gens habituals en home de novel·la i de poesia, amb només estudis de jurisprudència. Encara que confessa, en una carta del 12 d'agost de 1937, enviada a Màrius Torres, que ha estudiat a la Facultat de Lletres, solament esmenta haver-hi fet estudis de filologia:

---

117. Cf. Antoni DEFEZ I MARTÍN, "Unamuno, Descartes y la hipótesis del sueño", a *Revista de Filosofía*, 31/1 (2006) 7-20. Més monogràfic i tècnic: Leonardo POLO, *Evidencia y realidad en Descartes*, Eunsa, Pamplona 1963.

Em dius que de vegades et ronda pel cap la idea d'estudiar filosofia “un cop acabada la guerra”. Jo m’hi vaig apuntar, no pas per influència de la Nuri [l’esposa de Sales a la vida real] com suposes, sinó d’en Manuel G. Alba, que al cel sigui; ens atreia l’estudi de l’àrab [...]. Tot se n’havia d’anar en orris amb el 6 d’octubre de 1934, en què, com saps, morí al Centre de Dependents. Sense ell al costat, vaig deixar les semítiques per les romàniques però val a dir que sense matar-m’hi gaire, simplement com a passatemps; en tot cas no era la filosofia pròpiament dita el que m’atreia.¹¹⁸

N’obstant, el que va sentir en el pati de Lletres de l’edifici central de la universitat el va sensibilitzar pels temes filosòfics. Després, quan va tornar a Barcelona, es proposà endinsar-se en els corrents existencialistes de l’època, potser influït per la “novel·la catòlica” europea (principalment francesa), i en les polèmiques encetades per l’idealisme alemany, tal vegada estimulat per les seves converses amb Pep Calsamiglia, director aleshores d’Ariel i bon coneixedor de Hegel i Heidegger, o en preparar l’edició de les obres del teòleg Carles Cardó.

En tot cas, menat pels seus records i les seves experiències vitals, tan intenses i dramàtiques, Sales volgué recrear l’ambient intel·lectual dels anys de la seva joventut, posant en boca dels protagonistes d’*Incerta glòria* trets significatius (dels quals ja hem parlat) dels sistemes filosòfics de Hegel, Kierkegaard, Marx, Nietzsche i les experiències espiritualistes.

Tanmateix, la curiositat i l’erudició filosòfiques de Sales no s’esgoten en les línies especulatives ara esmentades. Hi ha a la seva novel·la una qüestió de caire metafísic d’una volada extraordi-

---

118. *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d’un moribund*, cit., carta n. 94, p. 281-282.

nària, que té una presència continuada en els diàlegs dels personatges, que òbviamment no podem deixar de banda. És el que tractarem en el segon capítol, en el qual veurem Sales dialogant amb sant Agustí, Leibniz i Heidegger. De l'interès de Sales pel surrealisme i sobre la seva admiració per Salvador Dalí, en direm quelcom a l'epíleg conclusiu.

Així, doncs, aquesta novel·la és un testimoni fefaent i ric de tota una època; la crònica d'una etapa del renaixement filosòfic a casa nostra que, dissortadament, s'escapçà durant la contesa civil i la posterior ensulsiada.

Capítol segon

SALES I LA REACCIÓ METAFÍSICA D'ENTREGUERRES

“[...] Si fos milionari algun cop, m'agradaria fundar a Catalunya alguna cosa important de cara als clàssics, perquè em penso que el que fa més falta al nostre país és precisament la lectura dels antics; ¿oi que m'enteneu...?”
(Francesc Cambó)¹¹⁹

1. El gir metafísic

D'ençà de l'arribada de Joaquim Xirau a la Universitat de Barcelona, es començà a parlar de moltes coses a l'edifici central. Com ja s'ha dit, a Lletres bufaven vents neokantians, krausistes o no, polèmics amb Hegel, i interessaven les reaccions antihegelianes de Kierkegaard. Però, la cosa no acabava aquí.

Què és la metafísica i d'on brolla eren, en la dècada dels vint, les dues qüestions que més atreien els filòsofs europeus, quan Sales cursava els seus estudis secundaris i la carrera de dret. A dret no es parlava gaire de metafísica;¹²⁰ i quan ell va ingressar a la Facultat de Lletres, va preferir la filologia a la filosofia. Amb tot, va sentir a parlar d'aquestes coses, com ell mateix testimonia en la correspondència amb Mercè Figueras i Màrius Torres.

Per poder seguir el fil filosòfic d'*Incerta glòria*, cal recordar, primer de tot, alguns episodis dels anys d'entreguerres. Qualsevol historiador de la filosofia deu haver sentit a parlar del llibre

---

119. D'una conversa de Francesc Cambó amb Josep M. de Sagarra, dins Josep M. DE SAGARRA, *Memòries*, cit., p. 1030.

120. Sobre la docència a la Facultat de Dret, tot i que referint-se a uns anys abans que hi ingressés Sales, en parla amb amplitud Josep M. DE SAGARRA a les seves *Memòries*, cit., tercera part, p. 467 s.

Le point de départ de la métaphysique, el conegudíssim i llarg assaig del jesuïta belga Joseph Maréchal. L'any 1922 va publicar el *premier cahier* d'aquesta obra, dels cinc que arribaria a tenir després. Gairebé contemporanis del primer quadern de Maréchal són la famosa tesi d'habilitació de Martin Heidegger *Sein und Zeit*, que data de 1927, i la seva conferència, llegida en prendre possessió de la càtedra a Friburg, al juliol de 1929, titulada *Was ist Metaphysik*. El títol d'aquesta lliçó es podria traduir lliurement: “Què és això que anomenem metafísica?”, o potser millor: “De què parlem quan ho fem de la metafísica?”

La gran figura filosòfica dels anys 30 va ser, sens dubte, el jove Martin Heidegger; i més d'un cop es pot albirar una llunyana influència d'aquest autor en *Incerta glòria*, tot i que mai no hi és esmentat nominalment. Hi ha una certa presència, conscient o no, d'elements formals o temàtics de l'obra de l'alemany a la novel·la salesiana. D'on li podia venir aquesta remota influència heideggeriana? Què sabia Sales de Heidegger? Algú li'n havia parlat? Quan?

Paga la pena tornar al testimoni de Josep Calsamiglia, esmentat en el capítol anterior, on descriu l'ambient filosòfic a les aules de la Universitat Autònoma, en els anys en què Sales les va freqüentar. Heidegger és mencionat per Calsamiglia, tot i que “no estava traduït i que el coneixíem sobretot per articles”.¹²¹ De fet, el gran mestre Xirau no li dedicà cap estudi particular fins l'any 1941, quan ja era a Mèxic; encara que a Barcelona ja s'havia interessat per la fenomenologia, sempre, però, referint-se a Edmund Husserl, antecessor de Heidegger a Friburg.¹²²

121. Jordi GUIU - Gerard VILAR, “Conversa amb Pep Calsamiglia. La filosofia catalana en els anys trenta”, cit., p. 169.

122. Cf. Joaquim XIRAU, “La fenomenologia”, a *Obras completas*, cit., vol. III/2, p. 29-53, en especial les p. 46-53.

N'hi ha prou amb aquesta al·lusió de Calsamiglia per suposar que Sales tenia notícia del substrat diguem-ne “existencialista” de Heidegger, el Heidegger que explora la finitud del ser-ací i la mort com a horitzó vital? Una esgarrifosa exclamació de la Carlana, en el seu magnífic monòleg del 26 d'agost del 37, quan en Lluís va al castell a acomiadar-s'hi, ens ofereix un indicatiu i sembla insinuar-ho. Ella diu, mentre repassa la seva vida:

¡Que no s'acabi tot amb la mort! Déu meu, que no s'acabi tot amb ella, que si no, una és tan poca cosa!¹²³

D'altra banda, la continua referència de Soleràs a l'“obscè i el macabre”, que contagia també la manera de pensar d'en Lluís, ens proposa una altra pista. Lluís exclama, quan visita per primer cop el monestir d'Olivet i es topa amb les mòmies dels frares, tretes dels nínxols pels anarquistes i representant un casori al voltant de l'altar:

El sexe i la mort, l'obscè i el macabre, dos abismes que maregen; [...] ¡Viure, viure d'una vegada per totes, d'una glopada, abans d'anar a parar a la immobilitat total!¹²⁴

A despit dels indicis que trobem aquí i allà, al llarg de la novel·la, i que aniran sortint en aquest capítol, és improbable que Sales tingués notícia directa de l'existencialisme heideggerià abans de la Guerra Civil, encara que pot haver assistit a alguna de les conferències del Dr. Paul Ludwig Landsberg (1901-1944), que, fugint del nazisme, aterrà a casa nostra i va ser professor a la Universitat Autònoma de Barcelona del 1934 al 1936. Landsberg coneixia bé la revolució metafísica plantejada per Heidegger; però, que sapiguem, mai no la va abordar di-

---

123. *Incerta glòria*, cit., p. 141.

124. *Incerta glòria*, cit., p. 62.

rectament en les seves lliçons ni en les seves conferències.¹²⁵ Ara bé, després, quan el seu exili el portà fins Mèxic, Sales pot haver tingut alguna relació amb José Gaos (1900-1969), que allà feia de professor a la Universidad Nacional Autónoma de México i a El Colegio de México, i que preparava aleshores la traducció de *Sein und Zeit* per al Fondo de Cultura Económica, finalment apareguda l'any 1951; o potser va conversar amb Joaquim Xirau, exiliat també a Mèxic i catedràtic a la UNAM, el qual, com ja s'ha dit, va publicar l'any 1941 un excel·lent estudi sobre Heidegger, encara que força breu. En tot cas, en tornar a Barcelona, aquí ja es parlava del filòsof alemany, introduït a la Ciutat Comtal després de la contesa civil pel Dr. Francesc Gomà i Munté (1915-1998)¹²⁶ i per l'editor i professor Josep Calsamiglia (1913-1982).

Una via que caldria explorar, si és que encara viu cap testimoni, és la relació personal de Sales amb el Dr. Calsamiglia, fundador, amb Alexandre Argullós, de l'Editorial Ariel, amb la qual va col·laborar Sales en retornar a Catalunya l'any 1948. Eugenio Trías atesta l'interès de Calsamiglia per Nietzsche i Heidegger, tant en els seminaris privats de filosofia, que organitzà d'ençà del 1960, com en les seves iniciatives docents i editorials, des que es va incorporar a la Universitat Autònoma de Barcelona, l'any 1969.¹²⁷ Calsamiglia era “creyente y cristiano”, recorda Trías; i afegeix que, a desgrat de la gran amistat que es professaven, van discrepar perquè “yo defendía que el filósofo debe tratar sus ideas de manera que configuren un conjunto articulado

---

125. Xavier ESCRIBANO I LÓPEZ, “Paul Ludwig Landsberg, un *cavaller errant de l'esperit* a Barcelona”, a *Revista d'Història de la Filosofia Catalana*, 9/10 (2015) 9-34; i Susanna BOSCH - Glòria PORTELL, “Paul L. Landsberg, d'abisme en abisme. El seu pas per Catalunya”, a *L'Avenç*, 416 (2015) 42-49.

126. Francesc GOMÀ I MUNTÉ, *El concepto de la nada en la filosofía contemporánea*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1959 (inèdita).

127. Eugenio TRÍAS, “Pep Calsamiglia, amigo y maestro”, *Enrahonar. Quaderns de filosofia*, 7/8 (1984) 17-19.

y conexo (cierto que abierto a revisión, a debate, a crítica) y Pep [Calsamiglia] no. Pep no creía en ningún sistema filosófico”. És possible, doncs, que pels dos motius ara esmentats brollés una immediata simpatia de Sales per Calsamiglia, i que el fundador d’Ariel s’interessés molt en la llarga i complexa elaboració de la novel·la *Incerta glòria* i que en parlessin sovint i a fons. Tanmateix, tot el que acabo d’escriure només és conjectura...

Cal considerar també la influència del canonge Cardó, bon coneixedor de Heidegger, com es comprova per l’apèndix del llibre primer del seu *Emmanuel*, una obra que Sales va preparar l’any 1955 per a l’Editorial Ariel. Cardó hi presenta un excel·lent resum de la doctrina heideggeriana sobre el mal i la seva relació amb el no-res: “Heidegger arriba a assentar el principi: *Ex nihilo omne ens fit* (tot ésser és produït pel No-res). Exerg d’aquesta filosofia, si tal nom mereix, podria ser: *In principio erat nihil.*”¹²⁸

2. Recordant algunes tesis metafísiques de Heidegger

Tornem a Heidegger. El filòsof teutó començava la seva lliçó inaugural a Friburg del 1929, abans esmentada, demanant-se què vol dir preguntar metafísicament. Hi ha dues coses que determinen aquesta pregunta, deia: (a) primer de tot, que és l’home el qui pregunta; i, (b) segon, que d’antuvi l’home no s’interessa de veritat tant per una cosa determinada i concreta, sinó més aviat pel tot (“das Ganze”), encara que passant per la cosa concreta.

---

128. Carles CARDÓ, *Emmanuel. Estudis sobre Jesucrist*, Ed. Ariel, Barcelona 1955, p. 45b. En la primera expressió llatina atribuïda a Heidegger hi manquen dues paraules clau. L’original de l’alemany diu: “ex nihilo omne ens qua ens fit”, que canvia el sentit, en el context heideggerià. Pel que fa a la segona, és molt dubtós que és puguí atribuir a Heidegger, *qua talis*. Sobre aquest tema, cf. *infra* capítol IV, §3b.

Les interrogacions més pregones i més interessants són sempre les més universals, com aclarirà a continuació.¹²⁹ En efecte, deliberant sobre la *segona qüestió (b)*, Heidegger sostenia, en comparar la metafísica amb les altres ciències, que les ciències pregunten per aspectes individuals del ser, o sigui, que no pregunten pel ser considerat en la seva totalitat (“das Sein”), ans s’abocuen a les coses-concretes-que-són, és a dir, només contemplen els éssers o ens particulars; mentre que la metafísica pretén copsar el ser en la seva màxima universalitat. Les ciències –tant les experimentals com les de l’esperit– cerquen això-que-és (“das Seiende”). És a dir, el concret i determinat que és al nostre abast pels sentits, susceptible de mesurar-se; la metafísica, en canvi, tendeix cap al ser considerat en la seva summa amplària i en la seva completa integritat, és a dir, “das Sein”. El tema metafísic és la pregunta pel ser considerat en la seva totalitat; una interrogació que és exclusiva de la metafísica, perquè no és a l’abast de les altres ciències (ni a les de l’esperit ni a les positives).

Responent a la *primera qüestió (a)*, Heidegger considerava que la característica més determinant de l’home, fins al punt de constituir-ne la definició, és la seva inevitable determinació a formular-se la pregunta sobre el ser considerat en el seu aspecte generalíssim. Per ser la pregunta més profunda que l’home es pot formular, constitueix també la càrrega més feixuga que ha de portar sobre les seves espatlles i de la qual no es pot alliberar. Això li produeix un neguit continu del qual no es pot sostreure. Vet aquí el que Heidegger denomina “die Sorge”, que alguns, potser influïts per altres corrents, han traduït com “l’angoixa”, que no és ben bé el mateix, encara que s’hi assembla molt. Jo prefereixo parlar de “neguit” o “desassossec”, que té una vessant més activa i estimulante que l’“angoixa”, que més aviat paralitza

---

129. Empro com a sinònims “l’ens”, “l’essent”, “l’existent” i “l’ésser” (en sentit substantiu) per traduir “das Seiende”; per traduir “das Sein” empro “el ser”.

i implica desconexió. Al capdavant, preguntar és una acció i no pas una passió.

Sobre aquesta base, Heidegger inventa el neologisme “das Dasein” (el ser-ací), amb el qual descriu l’home entès com el jo que és-ací, val a dir, com el jo que posseeix la seva existència i se’n fa càrrec, o sigui, se’n adona, que existeix. Per aquesta via no s’exclou del ser l’ens que pregunta, perquè al capdavant l’home que pregunta és també ser. No hi ha res fora del ser.

Aquest neologisme portà Heidegger a una expressió que ha esdevingut tècnica: l’home entès com “qui delimita el no-res” (“der Platzhalter des Nichts”), una expressió que maduraria després de la Segona Guerra Mundial, arribant a una altra formulació que s’ha fet clàssica i que ensems és molt més precisa: “l’home com el pastor del ser” (“der Hirt des Seins”). Així, doncs, la metafísica brolla del desvetllament i ocultament del ser, del joc entre el ser i el no-res; i se situa en l’orde “temporal”, perquè no hi ha anar i venir fora del moviment. El temps mesura el desplegament del ser i la dialèctica entre el ser i l’ens. Cal reconèixer que la tesi heideggeriana és enlluernadora, però té alguns punts febles. Molt suggeridor és el comentari de Leonardo Polo a aquesta qüestió cabdal:

Si el horizonte de la comprensión del ser es el tiempo, la lógica, como articulación, será el tiempo mismo, es decir, la conexión categorial en el sentido de Heidegger. Como es claro, ello comporta una formalización del tiempo en cuanto tal. Ahora bien, esta lógica del tiempo se revelará, al final, carente de sentido o sujeta a dificultades insuperables. En efecto, una formalización, cualquiera que sea, es en presente. Pero entonces el tiempo no es un horizonte más amplio que la presencia. Por otra parte, una consideración lógico formal, cualquiera que sea, es una

determinación. Pero si el sentido del ser es ulterior y superior al ente –incluido el hombre–, ha de negarse que entre ser y ente exista una relación lógica necesaria: el ente puede interpretarse como una manifestación del ser, pero esta manifestación no está sujeta a necesidad alguna. Con otras palabras, el ser se manifiesta como quiere, de modo imprevisible, o aleatorio. Por esta vertiente, el planteamiento de Heidegger se desliza hacia el voluntarismo. De aquí la crisis provocada por su lectura de Nietzsche [al·ludeix a les lliçons de Heidegger sobre Nietzsche, començades l'any 1936].¹³⁰

La formalització del temps, en esdevenir el *temps* una articulació lògica, implica un *present*, car tota construcció lògica s'ha de poder reduir a la construcció més simple, és a dir, la més senzilla: “S és P” (“l'ens és ser”). Les construccions de futur o de passat són de caràcter modal (per exemple: “és probable que l'ens sigui ser”) i no pas categòriques. Per judici categòric s'entén, en la lògica aristotèlica, un judici veritatiu; i en la filosofia kantiana, en canvi, la implicació del subjecte en el predicat de manera incondicionada. Aquí seguim Aristòtil.

Tot això és molt conegut pels especialistes, i no cal que ens hi entretinguem gaire més. Tothom sap que aquestes idees ja les havia encetat Heidegger a la seva tesi d'habilitació titulada *Sein und Zeit* (Ser i temps), publicada l'any 1927, i que les havia desenvolupat a la seva lliçó inaugural friburguesa de 1929, i que mai més no les va abandonar. Un diàleg literari i vital amb aquesta problemàtica heideggeriana (la dialèctica entre “ser i no-res” i el problema del “present” o l'instant) hi és *par tout* a *Incerta glòria*, això sí, sempre matisada per Kierkegaard, com intentaré mostrar a continuació.

---

130. Leonardo POLO, *Hegel y el posthegelianismo*, cit., p. 299.

Amb tot, cal que abans diguem encara quelcom sobre Joseph Maréchal, que l'any 1922 havia publicat el primer dels seus cinc quaderns sobre el punt de partida de la metafísica, una empresa que no va acabar fins al 1955. També Maréchal s'enfrontava amb una dialèctica que travessava tota la història. El jesuïta belga conclouïa, després d'un llarg recorregut multiseular, seguint l'itinerari de la filosofia grega: “Des de la seva albada, l'esperit humà, essencialment unificador, s'enfronta amb la multiplicitat de les dades; es debat contra l'antinòmia de l'u i el múltiple, sense fer-se càrrec immediatament de la veritable magnitud del conflicte.”¹³¹ Així, doncs, la realitat apareix oscil·lant entre la unitat i la multiplicitat. L'home vol restablir-ho tot cap a la unitat i no ho aconsegueix. Això el fa patir, perquè la realitat es mòbil i esmunyedissa. I aquesta dialèctica (“antinòmia”, en diu Maréchal) entre el moment o l'instant i el pas del temps, entre el que sóc i el que esdevindrà, entre el meu origen i la meua fi, entre la unitat i la multiplicitat, el fa patir.

3. Ens i ser

Tant Maréchal com Heidegger, gairebé sincrònicament, reconeixien que des de la seva aurora, la metafísica ha començat amb la pregunta sobre l'existent o l'ens i sobre el ser, és a dir, amb l'antinòmia o dialèctica que els relaciona. I també, com acabem de recordar, la metafísica s'ha iniciat, com a ciència, preguntant per ella mateixa, o sigui, per la seva condició o natura. En tot cas, hi ha tres preguntes (sobre l'ens, el ser i la me-

---

131. “Dès son éveil, l'esprit humain, essentiellement unificateur, se voit aux prises avec la multiplicité des données; il se débat contre l'antinomie de l'Un et du Multiple, sans d'ailleurs prendre immédiatement conscience de l'ampleur réelle du conflit” (Joseph MARÉCHAL, *Le point de départ de la métaphysique*, Charles Beyaert Editeur [Museum Lessianum, Section Philosophique], Bruges 1922, *cahier* I, cap. 2, p. 31).

tafísica) que s'impliquen, de manera que en la circularitat del preguntar rau precisament la dificultat.

Ho recordava Martin Heidegger en pròleg de la seva tesi d'habilitació, en un passatge clàssic, no només per la seva bellesa literària, sinó també per la manera de formular els problemes que planteja; un paràgraf que comença amb una citació de Plató:

“Porque manifiestamente vosotros estáis familiarizados desde hace mucho tiempo con lo que propiamente queréis decir cuando usáis la expresión ‘siendo’ (*seiend*);¹³² en cambio, nosotros, que creíamos otrora comprenderlo, ahora nos encontramos en aporía” (Platón, *El sofista* 244a). ¿Tenemos hoy una respuesta a la pregunta acerca de lo que propiamente queremos decir con la palabra “siendo” (“mit dem Wort *seiend*”)? De ningún modo. Entonces es necesario plantear de nuevo la pregunta por el sentido del “ser” (“und so gilt es denn, *die Frage nach dem Sinn von Sein* erneut zu stellen”). ¿Acaso no estamos también confusos al no entender la expresión “ser” (*Sein*)? Pues así es. Entonces será necesario, por lo pronto, habilitar nuevamente la comprensión acerca del sentido de esta pregunta. La elaboración concreta de la pregunta por el sentido del “ser” (*Sein*) es el propósito del presente tratado. La interpretación del tiempo como horizonte de

---

132. El gran problema, quan s'ha de traduir el text de Plató, és que el llatí, com totes les llengües modernes, manquen de participi de present del verb *ser*. Per traduir el participi present d'*eimi* (*on*), el llatí es va haver d'inventar el neologisme *ens* (que té, tanmateix, sentit substantiu). Aquesta és la causa per la qual Heidegger féu servir aquí el gerundi *seiend* per traduir *on*, que després va substantivar com *das Seiende*. En català el participi present potser es podria expressar amb la paraula *essent*, que a més admet substantivació, o bé *ens*, que equival al neologisme llatí, ja substantivat (*ente*, en castellà, així mateix substantiu).

posibilidad para toda comprensión del ser en general, es su meta provisional.¹³³

Segons Heidegger, són tres les qüestions plantejades: què és l'ens o l'essent o l'ésser (*das Seiende*); què és el ser (*das Sein*); i què és la metafísica. Les dues primeres qüestions aboquen a la diferència ontològica (“die ontologische Differenz”), un neologisme trobat per Heidegger, que distingeix entre l'horitzó de comprensió (*das Sein*) i els ens o essents o éssers intramundans i concrets. Així, doncs, aquesta diferència ontològica neix solament per tematitzar filosòficament la qüestió, perquè aquesta mai no es dóna a la realitat.

Sobre l'esmentada base, Heidegger estableix la seva tesi central metafísica: que *das Sein*, és a dir, el genuí horitzó per a qualsevol comprensió i interpretació del ser o ésser, és el *temps*. Ara bé, per arribar a aquesta consideració “se precisa –com diu Polona una explicación original del ‘tiempo’, partiendo de la temporalidad como ser del ente”.¹³⁴ En paraules potser més planeres: si creiem que l'horitzó de comprensió dels ens concrets és el temps, cal pensar que els ens concrets són constitutivament

---

133. Martin HEIDEGGER, *Ser y tiempo*, pròleg, (1), trad. cast. de Jorge Eduardo Rivera, p. 12 (http://www.magonzalezvalerio.com/textos/ser_y_tiempo.pdf; consulta el 21 de setembre de 2015). He confrontat i corregit aquesta traducció castellana amb l'original alemany, i hi he hagut de fer algunes esmenes. Val la pena, doncs, donar el text alemany: „Denn offenbar seid ihr doch schon lange mit dem vertraut, was ihr eigentlich meint, wenn ihr den Ausdruck *seiend* gebraucht, wir jedoch glaubten es einst zwar zu verstehen, jetzt aber sind wir in Verlegenheit gekommen“ (Plató, *El sofista* 244a). Haben wir heute eine Antwort auf die Frage nach dem, was wir mit dem Wort *seiend* eigentlich meinen? Keineswegs. Und so gilt es denn, die Frage nach dem Sinn von Sein erneut zu stellen. Sind wir denn heute auch nur in der Verlegenheit, den Ausdruck *Sein* nicht zu verstehen? Keineswegs. Und so gilt es denn vordem, allererst wieder ein Verständnis für den Sinn dieser Frage zu wecken. Die konkrete Ausarbeitung der Frage nach dem Sinn von *Sein* ist die Absicht der folgenden Abhandlung. Die Interpretation der *Zeit* als des möglichen Horizontes eines jeden Seinsverständnisses überhaupt ist ihr vorläufiges Ziel.“

134. Leonardo POLO, *Hegel y el posthegelianismo*, cit., p. 320.

temporals. Això implica, òbviament, una noció de temps que s'ha deslligat de la noció vulgar o corrent del temps, fins i tot de la comprensió de temps oferta per tota la tradició filosòfica, des d'Aristòtil fins a Heidegger (aquest exclòs), i que adquireix aquí una nova consideració.

No és la meua intenció continuar l'exegesi d'aquest fragment cabdal de la filosofia contemporània, ni tampoc desenvolupar el suposat enfosquiment de la pregunta pel ser, postulada per Heidegger quan diu:

Ella [la pregunta por el ser] mantuvo en vilo la investigación de Platón y Aristóteles, aunque para enmudecer desde entonces —*como pregunta temática de una efectiva investigación*. Lo que ellos alcanzaron se mantuvo, a través de múltiples modificaciones y “retoques”, hasta la *Lógica* de Hegel. Y lo que, en el supremo esfuerzo del pensar, le fuera antaño arrebatado a los fenómenos, si bien fragmentaria e incipientemente, se ha convertido desde hace tiempo en una trivialidad.¹³⁵

Em sembla una mica pretensió considerar que des de les primeres passes de la filosofia fins a Hegel s'ha avançat tan poc, és a dir, que només s'ha conservat el que van descobrir els grecs, i que després de Hegel tot ha estat una trivialitat. En tot cas, a Barcelona també Joaquim Xirau es feia ressò de la suposada “mediocritat” metafísica posterior a Aristòtil, encara que sense esmentar Heidegger.¹³⁶ Tot i el tàcit acord en aquest

---

135. Martin HEIDEGGER, *Ser y tiempo*, “Introducción” (2), trad. cast. de Jorge Eduardo Rivera, p. 13.

136. “Bergson afirma que la filosofía aristotélico-tomista no es otra cosa que el contenido del ‘sentido común’ articulado en forma sistemática. La afirmación es parcialmente exacta. El mundo en el cual vivimos nuestra vida ‘normal’ es, en efecto, el mundo aristotélico en su adaptación cristiana. Pero la relación entre ambos es exactamente la contraria. No es que Aristóteles tome del ‘sentido

punt, Xirau critica el mestre alemany, bé que tampoc esmentant-lo, en un treball de 1937. Xirau s'adonà del panenteisme que bategava darrera la idea heideggeriana del *ser*, i de l'empobriment que això suposava per a la filosofia. Vet aquí el que va escriure:

Desde su aparición, la nueva física y la nueva filosofía conmueven profundamente esta concepción secular [que l'Univers constitueix un tot orgànic]. Imponen la exigencia de una especie de evidencia –“claridad y distinción”– que solo es posible en un mundo de cosas esencialmente idénticas, comparables, conmensurables. La nueva física y la nueva filosofía exigen una realidad homogénea e intercambiable. Hay que medir todo. La mensura es el acto propio de la *mens*. Se trata de la exigencia del principio de identidad [al·lusió a la seva tesi doctoral sobre Leibniz]. Para esta concepción toda heterogeneidad es contradictoria. Las cosas tienen que ser indiferentes. Las cosas tienen que ser indiferentes, que nada interese, ni lo más “excelso” ni lo más “bajo”, ni el movimiento ni el reposo. [...] Así, cada cualidad es reducida a simple apariencia, espectro de la realidad. Pero con ello todas las cualidades desaparecen. No queda más que el ser idéntico, y este permanece necesaria y eternamente. [...] La antigua policromía se convierte en un mundo gris. [...] Una substancia idéntica

---

común' la ciencia sino que la ciencia aristotélica, resultado y concreción de una larga lucha intelectual contra el común sentir del hombre 'primitivo' penetra todas las capas de nuestra cultura y acaba por convertirse en una convicción 'normal'. Nuestro 'buen sentido' o razón es la decantación de la metafísica helénica iniciada por Parménides y llevada a su perfección por Aristóteles, convertida en tópico, hecha habitual y reducida a una *manera* del pensar. / De ahí su segura petulancia y su oposición a todo lo que signifique aventura o riesgo. La metafísica de las 'formas substanciales' se ha convertido en el común sentir de la mediocridad civilizada y desde su parapeto opone su negativa a todo esfuerzo de creación intelectual" (Xavier XIRAU, "La conquista de la objetividad", a Joaquim XIRAU, *Obras completas*, cit., I, p. 352-353).

constituye la realidad. El ser deviene *unívoco*, no es más que puro ser; la ontología, pura ontología. [...] Spinoza es la figura filosófica en donde culmina esta corriente de pensamiento.¹³⁷

Cal deixar-ho aquí, perquè potser discutir la concepció de l'ens i del ser segons Heidegger ens portaria massa lluny, i perdríem el fil de la nostra exposició. Tot i així, encara n'haurem de dir alguna cosa en el paràgraf vinent.¹³⁸

4. Existir i no-existir

Sales s'havia interessat pel problema de l'existir i del no-res ja abans de la contesa civil espanyola. En una carta dirigida a Mercè Figueras el diumenge 8 de novembre de 1936, mentre s'interroga sobre l'amor i el sofriment, en un context molt poètic, fa les següents consideracions:

Nosaltres mateixos existim, d'això no podem dubtar-ne des del moment que sofrim i estimem, però ¿sabem què som? ¿Ni tan sols si som? / Que existim és indiscutible, però des del moment que no sabem què som ¿com podem estar certs que som alguna cosa? Com que existir sense ser fóra una absurditat, bé hem de creure que, a desgrat de tot, alguna cosa som [...].¹³⁹

---

137. Xavier XIRAU, "El problema del ser y la autonomía de los valores", a Joaquim XIRAU, *Obras completas*, cit., I, p. 332-333). Comentant aquest passatge, cf. Nazzareno FIORASO, "L'antica policromia si trasforma in un mondo grigio. Scienza e vita in Joaquim Xirau" (*pro manuscrito*), p. 6.

138. Josep Ignasi SARANYANA, *Sobre Duns Escoto y la continuidad de la metafísica. Con un epílogo de gramática especulativa*, Eunsa, Pamplona 2014, especialment les pàgines 93-107 i 121-126.

139. *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., carta 22, p. 72.

Hi ha dues consideracions molt pregones en aquestes línies. D'una banda s'afirma l'existència de l'ésser humà, el qual existeix perquè, si no, no podria ser subjecte de patiment i d'amor; i d'altra banda, atès que som o existim, ve la segona pregunta sobre què som. Sales distingeix, doncs, entre existir i ser-una-cosa-determinada. No li suposa cap problema acceptar la realitat de la nostra existència; tanmateix no sap ben bé què som, què és ser-home, i això li produeix una gran perplexitat. La solució més senzilla hauria estat considerar que l'home és un ser que existeix per patir, fent seves, si més no literàriament, unes reflexions kierkegaardianes, que potser aleshores encara no coneixia. Hauria pogut dir que l'angoixa és sempre a l'aguait i que no hi ha forma de desempallegar-se'n. Però no: va més enllà i s'endinsa, tot i que de passada, en un dels temes centrals de la metafísica: la distinció entre existir i ser-tal-cosa.

Comencem per parlar de l'existir, és a dir, del ser.

A despit de la terminologia, que rememora Heidegger, Sales se situa en una altra perspectiva. El punt de vista heideggerià parteix de la diferencia ontològica, o sigui, de la distinció entre *Seiende* i *Sein*, entre *ens* i *ser*. Això ve de lluny. Per trobar els orígens d'aquest binomi potser ens podríem remuntar fins a Meister Eckhart (ca. 1260-1327), que ja havia parlat de la distinció entre *ens* i *esse*. Pocs anys abans d'Eckhart, però, i empeltat en una altra tradició filosòfica, sant Tomàs d'Aquino (1224/5-1274) havia preferit distingir entre *ens* i *essentia*, i en darrer terme entre *id-quod-est* i *quo-est*: és a dir, entre el-que-és-això i allò-per-la-qual-causa-això-és, o encara més precís: entre l'*id-quod-est* i l'*essendi forma*.¹⁴⁰

---

140. Sobre aquestes qüestions medievals podeu trobar alguna informació a: Josep-Ignasi SARANYANA, *La filosofia medieval. Desde sus orígenes patristicos hasta la escolástica barroca*, Euns, Pamplona 32011, en els epígrafs dedicats a Boeci, Tomàs d'Aquino i Meister Eckhart.

Sales, doncs, és més proper a l'especulació medieval que a les cavil·lacions de Heidegger; i, entre les dues línies medievals ara esmentades, s'acosta més a la manera tomasiana d'encarar el problema que a Eckhart. Referint-se a l'home, Sales parla directament d'un existent, però no sap què és aquest ens o ésser concret. Distingeix, doncs, entre l'ens (o l'essent o l'ésser) i la seva essència. I de les dues nocions, la que més l'interessa i el fascina és l'existir, implícita en el sentit actiu del neologisme llatí "ens", que és un participi present introduït tardanament en el llatí clàssic, potser en temps de Juli Cèsar.¹⁴¹ Així, doncs, es decanta més aviat cap a la metafísica (que estudia l'ens com a ens) que cap a la psicologia, tot i gaudir d'una capacitat d'aprofundir en l'esperit humà, destriant les intencions i els pensaments del cor, com pocs escriptors a casa nostra.

He triat sis referències concretes de Sales a aquest tema de l'existir, encara que en contexts molt diferents i unes més extenses que les altres: quatre en boca de Soleràs i una en l'*exergo* que encapçala la quarta part d'*Incerta glòria* i que ve en francès, pres d'Henri Bergson (1859-1941). Hi ha, ultra això, una al·lusió en el poemari *Viatge d'un moribund*, que cronològicament és anterior a *Incerta glòria*. Anem a pams, començant per la novel·la.

1*) La primera vegada que Soleràs parla del tema se situa a Olivel, al front de l'Aragó, el 10 d'agost de 1937. Lluís de Brocà i Juli Soleràs coincideixen sobtadament i comença, com

---

141. Cal recordar que Ramon Llull creà el llenguatge filosòfic català i que fins i tot ens donà una taula alfabètica dels neologismes introduïts, com a apèndix de la seva *Art amativa*: "ens és tota cosa, e tota cosa és ens"; "essència és çò per què ésser és, axí com humanitat és essència per què hom és" (cf. Josep-Ignasi SARANYANA, *Filosofia y Teología en el Mediterráneo Occidental (1263-1490)*, Euns, Pamplona 2003, p. 104-105. Hem accentuat les paraules lul·lianes, per tal de facilitar la comprensió del català del polígraf mallorquí. Amb tot, hem respectat els seus arcaïsmes.

de consuetud, una llarga conversa entre els dos amics, en la qual Juli porta la iniciativa. En un moment determinat Lluís dubta d'algunes de les històries que li conta Juli:

—Fins he arribat a sospitar alguna vegada que la teva tia no ha tingut mai visions.

—¿Poses en dubte l'existència de santa Filomena?

—Una cosa és que existeixi...

—Existir o no existir, *that is the question* [...].¹⁴²

2*) El tema shakespearà reappareix en una imprevista visita de Soleràs a Lluís de Brocà a Olivell, el 19 d'octubre de 1937, poc abans de desaparèixer i passar-se a l'altre bàndol. Li porta les cartes que la Trini li ha escrit durant el primer any i escaig de guerra. La conversa s'allarga, canviant de temes i passant d'una cosa a l'altra, sense cap fil aparent. Juli parla molta estona de la seva tia, de les seves visions (les aparicions de santa Filomena) i de les experiències astrals. De sobte oïm aquestes paraules de la seva boca:

¡Si et pogués fer comprendre [Lluís] els plaers subtilíssims de la fantasmagoria! Ser o no ser al mateix temps (pobre Shakespeare); ser un mateix i ser un altre: ¡ser i no existir, existir i no ser, tot a la vegada! La personalitat desdoblada, l'evasió total, sensació vertiginosa que només pot donar la doble vida.¹⁴³

Deixem de banda si la citació shakespeariana té, en l'original anglès, el sentit que li atribueix Soleràs en la seva intervenció.

---

142. *Incerta glòria*, cit., p. 74. Òbvia referència al *Hamlet* de William Shakespeare. No oblidem la devoció de Sales per Shakespeare, que fins i tot l'inspira el títol de la novel·la i en constitueix com un *leit-motiv*: "The uncertain glory of an April day..."

143. *Incerta glòria*, cit., p. 203.

Sales, que abans, en la seva carta a Mercè Figueras, donava per descomptat que existim, tot i no saber què som, ara comença una nova reflexió, bé que novel·lada, sobre què és existir. És obvi que aquesta indagació l'ha de portar cap a la contraposició entre ser o no-ser, existir o no-existir; i també subsistir essent una cosa i ensems una altra cosa, tema interessantíssim, aquest últim, perquè enceta la definició objectiva del *temps*, la qual resol, en la filosofia aristotèlica i en tota la tradició clàssica, l'enigma esbossat aquí: que una cosa pugui ser i no ser la mateixa cosa, sempre la mateixa cosa si bé que canviada. Encara que Soleràs comença plantejant el problema dins l'àmbit de la psicologia profunda (potser fent l'ullet a Sigmund Freud, quan parla del desdoblament de la personalitat), passa tot seguit a l'ordre metafísic.

3*) La tercera referència a l'existir o no-existir la descobrim en una trobada de Soleràs amb Cruells a la infermeria del front, un punt molt allunyat de la base d'intendència on prestava el seu servei Soleràs. El monòleg llarguíssim de Juli salta, com de consuetud, d'una qüestió a l'altra sense una lògica evident. De sobte es posa a parlar de la raó formal de l'Encarnació del Fill de Déu, tot fent una afirmació extraordinària:

Déu ha volgut descendir del cuc de la terra i no d'una orquídia: confessa que n'hi ha per tornar-se boig si un tracta de comprendre-hi ni borrall.¹⁴⁴

I, després d'un silenci, continua descabdellant la troca:

---

144. *Incerta glòria*, cit., p. 376. Trobem aquí una clara influència del salm 22 (21): “Però jo sóc un cuc, no pas home, / befa de la gent i menyspreu del poble” (Ps. 22,7); i del profeta Isaïes: “No tinguis por, Jacob, pobre verm; Israel, miserable cuc” (Is. 41,14). L'home i el poble d'Israel es comparen amb un cuc, per significar que no són res. Això és, precisament, el que admira Soleràs: que el Déu s'hagi encarnat assumint una natura humana, és a dir, una natura de “cuc”.

El menys que en puguem dir és que tot és inexplicable fora del no-res. És formidable com no s'adonen que, per una equació algebraica infal·lible, no creure en res = creure en el no-res; si no existís res, no hi hauria problema, tot seria clar com l'aigua. El no-res és l'única cosa lògica, racional, lliure de tot misteri, perfectament simple i comprensible; però el no-res és l'únic que no existeix –per definició– i tota existència és misteri. Cosa que equival a dir que pensar és perdre el temps, ja que un no pot arribar enlloc: o bé no hi ha res o bé, si alguna cosa hi ha, és misteri impensable.¹⁴⁵

Cal reconèixer que el tema ara plantejat té un abast extraordinari. Hem anat a ensopegar amb la qüestió més profunda de la metafísica: ¿per què més aviat l'existir que el no-existir? Aquesta pregunta remunta a Leibniz i modernament ha estat represa per Heidegger, i en parlarem amb amplitud en el paràgraf vinent.

4*) Hi torna Soleràs, gairebé amb les mateixes paraules, en el seu últim gran discurs, després de la batalla de l'Ebre, quan vol regressar a les files republicanes i s'endinsa en un bosc seguit per un Lamonedà astorat i espantat:

El no-res seria l'única cosa que no plantejaria cap enigma. Imagina't el no-res, fes un esforç d'imaginació una vegada a la vida: el no-res absolut, el buit total, ¿què dic, el buit? ¡No hi hauria espai! I no obstant, al mig del no-res, un tramvia. Imagina't això, per favor: un tramvia al mig del no-res. [...] Vet aquí, doncs, el no-res absolut, però un tramvia d'aquells al mig; ¡res més que un tramvia! ¿Saps si en plantejaria de problemes filosòfics? ¡Fa esgarrifar! ¡Com discutirien sobre la seva essència i la seva existència!

---

145. *Incerta glòria*, cit., p. 376-377.

El misteri no seria el no-res, sinó el tramvia: ¿qui l'hauria posat al mig del no-res? [...] ¿Quin sentit tindria aquesta expressió “al mig”, tractant-se del no-res? El no-res no té mig ja que no té límits, ¿tindria potser un darrera? ¿El tramvia es trobaria plantat damunt del darrera del no-res com el polissó d'aquelles dames de la *belle époque*? ¿Misteris inescrutables!¹⁴⁶

A banda de la comicitat de l'estirabot, cal reconèixer que la reflexió salesiana té una fondària extraordinària. És obvi que el no-res no té límits i que, per tant, no té ni mig, ni davant ni darrere. El no-res no pot ni tan sols pensar-se. És una abstracció metafísica a la qual no va arribar Aristòtil, i que sorgeix en l'àmbit cristià per poder definir la creació. Tanmateix, un cop posat en circulació aquest “concepte”, si escau expressar-nos així, penetra de manera definitiva en la reflexió metafísica, com ho demostra el discurs de l'existencialisme europeu d'entreguerres, particularment el de Heidegger, i ja no se'n pot prescindir.

5*) Cal fer esment també a l'*exergo* que encapçala la quarta part d'*Incerta glòria*, firmat per Henri Bergson, que diu:

Pel que fa a mi, ja m'estaria bé si es pretengués algun dia que jo mai no he existit.¹⁴⁷

La frase de Bergson és intel·ligentíssima. Vol dir que la discussió sobre la seva existència ja el faria existir, encara que realment no hagués existit; existiria si més no en la discussió i en el pensament dels disputants. I d'aquí, de l'existència pensada a

---

146. *Incerta glòria*, cit., p. 659-660. Un “polissó” era un coixinet que les dones s'ajustaven a la cintura, a la banda del darrere, sobre les natges, sota les faldilles a fi d'augmentar-ne el volum.

147. “Quant à moi, je serais bien content si un jour on venait à prétendre qu'Henri Bergson n'a jamais existé” (*Incerta glòria*, cit., p. 551).

l'existència extramental hi ha només una passa, encara que no sempre... Cal recordar sant Anselm i el seu argument “a simultaneo” i la crítica que li féu sant Tomàs d'Aquino?

6*) Per acabar aquest apartat (seria la sexta al·lusió al tema del ser *versus* no-ser) cal treure a rotlle el poema 58 de *Viatge d'un moribund*, l'únic poemari que va publicar Sales. Porta per títol “Pregària d'un descregut”. Està datat a Coyoacán, un preciós barri colonial de la Ciutat de Mèxic, l'any 1945; i va dedicat al teòleg Carles Cardó, de qui ja tindrem l'ocasió de parlar abundantament en el capítol vinent. El rètol de la composició (que consta de quatre quartetes) és enganyós i ens podria induir a confusió, car en aquella hora Sales ja era creient, en haver retornat a la fe cristiana l'any 1936. A la segona estrofa diu:

Jo no m'he fet. ALGÚ m'ha fet. I Qui em va fer
¿m'haurà fet solament per fer-me i per desfer-me?¹⁴⁸

Aquesta contraposició entre el ser i el no-res mena cap una de les demostracions més consistents i belles de la subsistència de l'ànima humana després de la mort, que per ser espiritual i no constar de parts, no pot ser destruïda, sinó només aniquilada.

5. Per què el ser i no més aviat el no-res (Heidegger *versus* Leibniz)

El títol d'aquest paràgraf, ja anunciat en les línies anteriors, té clares ressonàncies leibnizianes, encara que amb formulació heideggeriana. Cal recordar, abans de tot, que Josep Calsamiglia comentava, en l'entrevista que va concedir el 1981 (encara

---

148. *Viatge d'un moribund*, a *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., poema n. 58, p. 650. Les versaletes són de Sales.

que no publicada aleshores, sinó el 1998), que “al cap d’un mes i mig o dos d’arribar en [Joaquim] Xirau [a Barcelona] vàrem començar a fer lectures que ell ens suggeria sobre determinats autors. Jo, per exemple, el primer autor que vaig agafar va ser Leibniz”.¹⁴⁹ Així, doncs, Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) era conegut en els ambients universitaris barcelonins, i llegit, des del final dels anys vint. Cal recordar, a més, que Xirau va fer la seva tesi doctoral sobre Leibniz.¹⁵⁰ En tot cas, la seva arribada a Barcelona va suposar no només una veritable revolució pedagògica, sinó també una renovació de temes i conceptes filosòfics.

Sales cita Leibniz només un cop, en el context de la discussió sobre si aquest és el millor dels mons possibles, fent-li dir un estirabot a Soleràs sobre la seva tia. Lamonedà, parlant amb Mn. Cruells, recorda aquesta conversa, quan Soleràs ja és mort:

—Sovint em sortia a parlar de la seva tia com si el tema pogués tenir cap interès. “És la millor de les ties possibles —deia—, Leibniz s’hi quedaria embadalit. Sí, la millor de totes! Ara em dóna la gana de dir-ho.”¹⁵¹

Tothom hi deu haver reconegut una referència al “principi de raó suficient”, un dels trets més característics de la filosofia lei-

149. Jordi GUIU - Gerard VILAR, “Conversa amb Pep Calsamiglia. La filosofia catalana en els anys trenta”, cit., p. 164. Calsamiglia parla del segon trimestre del curs 1928-1929.

150. Joaquim XIRAU, *Leibniz: las condiciones de la verdad eterna*, Imprenta de Pedro López, Barcelona 1921, 24 p. (tesi doctoral). És una tesi breu, però de gran densitat, tota dedicada a un estudi lògic del principi d’identitat, seguint punt per punt les intuïcions leibnizianes. Inclòs a: Joaquim XIRAU, *Obras completas*, cit., vol. III/1, p. 3-34.

151. *Incerta glòria*, cit., p. 645. Sobre aquesta qüestió tan interessant, que s’inscriu en el context de la idea il·lustrada sobre el progrés indefinit, cf. Javier AGUADO REBOLLO, “¿Por qué, según Leibniz, vivimos en el mejor de los mundos posibles?”, a *Thémata. Revista de Filosofía*, 42 (2009) 19-37.

bniziana. Però hi ha un altre moment, potser més significatiu encara, en què torna sobre Leibniz, fent-se ressò de les vint-i-quatre proposicions leibnizianes. En el llarg discurs de Soleràs amb Lamonedà, abans esmentat, mentre de mica en mica s'apropa als rengs republicans amb la intenció de passar-s'hi (són a la plana de l'Urgell, el gener de 1939), Juli diu, després de l'estirabot sobre el tramvia al mig del no-res:

¡No hauria d'existir res i no obstant és innegable que existeix alguna cosa! Per més que fessis, sempre alguna cosa existiria. [...] El no-res es bat en retirada, fotut: aquest és el misteri.¹⁵²

Leibniz, en efecte, va escriure un breu opuscle titulat *Resum de Metafísica*, que conté vint-i-quatre escarides proposicions, d'una precisió formal admirable. D'aquestes proposicions va dir Heidegger que el pensament leibnizià hi “ateny el cim de la seva misteriosa transparència”, i les compara amb els noranta paràgrafs de la *Monadologia*, que tenen una construcció similar.¹⁵³

La primera de les esmentades proposicions, segons la versió que en dóna el Dr. Ángel Luis González, és la següent: “(1) Hay en la naturaleza una *razón* de por qué existe algo en vez de nada. Ello es consecuente con aquel gran principio según el cual nada se hace sin razón, de modo que también tiene que haber una razón de por qué existe una cosa en vez de otra.”¹⁵⁴

152. *Incerta glòria*, cit., p. 660.

153. La frase completa de Heidegger és: “Tanmateix, només a aquestes vint-i-quatre proposicions el pensament de Leibniz ateny el cim de la seva misteriosa transparència”. Aquesta frase es troba en el volum *Nietzsche II*, trad. de Juan Luis Vermal, Ed. Destino, Barcelona 2000, en el capítol VIII: “La metafísica como historia del ser”, dins el paràgraf: “Leibniz: la copertenencia de realidad efectiva y representar”, p. 363.

154. Gottfried Wilhelm LEIBNIZ, *Obras filosóficas y científicas*, 2: *Metafísica*, 45:

La segona proposició (2) afegeix que l'esmentada raó de l'existència s'ha de cercar en un ens real, és a dir, en una causa. I la tercera (3) conclou que tal ens ha de ser necessari. I acaba: "Es claro que aquel ente es la razón última de las cosas y se lo puede llamar con un nombre, DIOS."¹⁵⁵

Durant el semestre d'estiu de l'any 1935, Heidegger va dictar un curs a la Universitat Freiburg, publicat posteriorment l'any 1953, amb retocs accidentals, titulat: *Introducci3 a la metafisica*. En aquest curs de 1935 va formular la "primera de totes les preguntes"¹⁵⁶. Despr3s, seguint el fil de Leibniz, la va respondre, encara que per uns viaranyes que potser haurien sorpr3s el mateix Leibniz.

El primer ep3graf d'aquest curs del 35 es titula "La pregunta fonamental de la metafisica"; i les primeres l3nies s3n d'una aital pot3ncia, que ben segur van esporuguir els oients, astorats despr3s d'un espetec intel·lectual tan impressionant. Llegeixo el començament del curs segons la traducci3 castellana m3s habitual:

¿Por qu3 es el ente y no m3s bien la nada? Esta es la pregunta. Probablemente no es una pregunta cualquiera.
"¿Por qu3 es el ente y no m3s bien la nada?" es, al parecer,

Resumen de Metafisica, ed. ngel Luis González, Editorial Comares, Granada 2010, p. 301. Aquest opuscle brev3ssim *Resumen de Metafisica*, que cont3 vint-i-quatre proposicions, pot haver estat escrit cap a l'any 1703. Veieu: Sobre aquest tema: Mar3a Jes3s SOTO, "Leibniz y la metafisica", a *Treinta a3os de estudios leibnizianos* (volum monogr3fic), *Th3mata*, 29 (2002) 203-216; i ngel Luis GONZÁLEZ, "Leibniz: la causa, es decir, la raz3n de la existencia", a Cruz GONZÁLEZ-AYESTA / Raquel LÁZARO, (eds.), *Causality in Early Modern Philosophy*, Olms, Hildesheim 2013, p. 49-67.

155. Gottfried Wilhelm LEIBNIZ, *Obras filos3ficas y cientificas*, 2: *Metafisica*, 45: *Resumen de Metafisica*, cit., p. 301. La majúscula 3s de l'original.

156. Recordem que a la seva lliç3 inaugural del mes de juliol de 1929 es demanava qu3 vol dir preguntar metafisicament. Ara fa ja les dues preguntes metafisiques cabdals, segons el seu parer. Cf. *supra* en aquest cap3tol 2, § 2.

la primera de todas las preguntas. Es la primera aunque ciertamente no lo es en el orden temporal en el que se sucedieron las preguntas. El ser humano singular, lo mismo que los pueblos, pregunta muchas cosas en su histórico camino a través del tiempo. Antes de topar con la pregunta: ¿por qué es el ente y no más bien la nada?, averigua y explora y examina cosas diversas y de muy diversas maneras. Hay muchos que no topan nunca con esta pregunta, si entendemos este topar no simplemente en el sentido de escuchar y leer esta frase interrogativa como mero enunciado, sino en el de preguntar la pregunta, es decir, formularla, plantearla, exigirse a sí mismo el estado apropiado para esta pregunta.¹⁵⁷

Heidegger transforma la pregunta, allunyant-se de Leibniz: ¿Por què es l'ens [i no més aviat el no-res]? ¿Quin és el fonament sobre el qual es recolza? ¿D'on procedeix finalment l'ens?¹⁵⁸ Més endavant distingeix també entre dues aproximacions a la pregunta esmentada: 1a) l'aproximació metafísica (preguntar per l'ens com a ens, *in quantum ens*, dirien els llatins); i 2a) la pregunta pensada des de *Sein und Zeit* (la seva obra *Ser i temps*), on la interrogació es transforma en una pregunta ontològica, val a dir, una pregunta pel ser com a tal ser i com a fonament de l'ens. Ja tenim, doncs, els dos elements de la pregunta ontològica: l'ens (*das Seiende*) i el ser (*das Sein*). Segons Heidegger, la primera proposició de Leibniz fa referència a la pregunta ontològica (*sic!*). Aquesta aproximació a la pregunta hauria astorat el pensador il·lustrat, perquè mai de la vida Leibniz no volgué pensar en un fonament de l'ens que no fos Déu, com ho diu ben clar a la tercera de les seves vint-i-quatre proposicions. Un

---

157. Martin HEIDEGGER, *Introducción a la metafísica*, trad. d'Angela Ackermann Pilari, Gedisa, Barcelona 2003, p. 11.

158. Martin HEIDEGGER, *Introducción a la metafísica*, cit., p 12.

ser general o universal substrat de l'ens entès al marge de Déu, concebut com a diferent de Déu, li hauria semblat un panenteisme insuportable!

Segons Heidegger, les vint-i-quatre proposicions leibnizianes concerneixen immediatament *l'essència de l'existència*. I així, sobre la base d'aquest pressupòsit, Heidegger comenta la proposició primera:

Por eso [perquè fa referència a l'essència de l'existència], la primera de las *Veinticuatro proposiciones* puede comenzar diciendo que “Ratio est in Natura, cur aliquid potius existat quam nihil”: “hay una razón en la esencia del ente en cuanto ente por la que existe algo más bien –es decir con predilección, queriéndolo más– que nada”. Esto quiere decir: el ente es, en su ser, *exigencial* respecto de sí mismo. “Existir” ya quiere decir en sí: querer y poder unificante, que es un llevar al efecto. En la medida en que algo *es*, es también *potius* [quam nihil].¹⁵⁹

Cal entendre, doncs, què vol dir Heidegger amb la seva pregunta: “¿Per què el ser i no més aviat el no-res?” La distinció entre ens i ser és cabdal. Ho explica amb uns exemples que han esdevingut gairebé clàssics. En referir-se a l'Institut Superior de Ciències que veu per la finestra, distingeix entre els elements que el configuren (les parets, els envans, les portes, les finestres, els mobles, les escales), els quals són *ens* diferents, mentre que encara roman sense resposta què és l'institut, que no resulta de la mera juxtaposició o summa dels ens que es troben dins la seva estructura o bé la constitueixen. Sembla, doncs, que el ser

---

159. Martin HEIDEGGER, *Nietzsche II*, cit., p. 364. Aquest text heideggerià pertany al cicle de les lliçons de Friburg, pronunciades entre 1936 i 1940, i està recollit en el volum miscel·lànic *Nietzsche II*.

de l'institut no és res, encara que les seves parts integrals siguin ens o éssers concrets. Tot i així, l'institut no és encara el no-res, quan podria ser-ho.¹⁶⁰

En voler copsar el *ser* sembla com si engrapéssim el buit, perquè el ser pel qual preguntem és gairebé com el no-res. El ser se'ns esmuny dels sentits, ens resulta introbable, s'escapoleix de l'abast del nostre pensament, com si fos el no-res; sembla, doncs, una paraula buida.

Voltem la mirada sis segles enrere. Això del ser vorejant el no-res, al caire de l'abisme, recorda Joan Duns Escot (1266-1308)

---

160. Veiem com ho resumeix Ángel Luis González: “Todo pensar que siga simplemente las leyes del pensamiento de la lógica habitual es, de antemano, incapaz de comprender la pregunta por el ente; cuando se invocan el principio de contradicción y la lógica en general para probar que todo pensar y hablar acerca de la nada es contradictorio, y por eso sin sentido, sólo se llega a una apariencia de rigor y cientificidad. De hecho no es posible hablar acerca de la nada y [tampoco es posible] tratarla como si fuese una cosa exterior; la nada es inaccesible a toda ciencia; quien pretenda hablar de ella no podrá ser necesariamente un científico. Pero –insiste Heidegger– es una gran desdicha creer que el pensar científico es el único pensamiento estricto; la filosofía jamás nace de y por la ciencia, es más, se antepone a ellas y ocupa un puesto de la existencia espiritual por completo diferente; la filosofía y su pensar están en la misma ordenación que la poesía. // En la nada se encuentra una circunstancia peculiar. Veamos. Si simplemente preguntamos por qué es en general el ente, partimos del ente. Éste es. Es dado, se nos opone. Ahora, a este ente, así dado de antemano y sin mediaciones, le preguntamos por su fundamento: ¿Por qué es el ente? ¿Dónde está y qué es su fundamento? Tácitamente se pregunta por otro ente superior. Pero por ese camino la pregunta no se extiende en modo alguno hasta el ente en su totalidad y como tal. Pero si preguntamos la pregunta completa, el añadido (“y no más bien la nada”) impide que, al preguntar, nos situemos inmediatamente frente a un ente dado de antemano: el ente se mantiene problemáticamente en la posibilidad del no-ser. El *por qué* alcanza así un poder e insistencia del preguntar muy diferentes: ¿Por qué el ente es arrebatado a la posibilidad del no ser? ¿Por qué no recae, sin más y constantemente en él? De este modo se aclara que las palabras ‘y no más bien la nada’ no constituyen un añadido superfluo a la pregunta propiamente dicha. La presente interrogación ha de manifestar el ente dentro de su oscilación entre el ser y el no-ser; en tanto el ente se opone a la más extraña posibilidad del no-ser, él mismo está en el ser, aunque jamás haya sobrepasado y superado la posibilidad del no ser” ([A.L.G.], “Martin Heidegger. Introducción a la metafísica”, Pamplona 1981 [*pro manuscripto*], p. 4-5).

quan parla de la univocitat de l'ens. S'escau ara recordar que Heidegger va escriure la seva tesi d'habilitació per a la docència sobre un text de Thomas von Erfurt, que ell prengué aleshores com un opuscle autèntic de Duns. L'ens-comú escotià, que és la més subtil realitat comuna a tot el que existeix, sembla el no-res, però encara no ho és. És el resultat de negar totes les diferències formals que diversifiquen els ens fins a tocar la pura *ratio entis quiditativa* o l'*ens generalissimum*. Malgrat la inequívoca influència de Duns en Heidegger, aquest va donar un gir a la metafísica de Duns Escot, i no només terminològic. El frare franciscà parlà de l'ens ras i curt, i pretengué arribar, mitjançant un procés d'abstracció *sui generis*, a l'essència íntima i última de l'ens (seria l'*essentia entis*, és a dir, un quelcom a nivell intencional); Heidegger, però, en distingir entre ens i ser (*Seiende und Sein, ens i esse*) va trasbalsar les intencions de Duns, cercant com un substrat metafísic i real de tot el que existeix o és ens. Tanmateix, les ressonàncies de Duns Escot en Heidegger hi són i em semblen paleses.¹⁶¹

Així, doncs, el filòsof teutó s'aprofità de les intuïcions metafísiques de Duns Escot, *fluidificant-les*,¹⁶² per avançar cap a la recerca de la unitat entre les categories i els predicables (o sigui, entre l'universal material i l'universal formal), postulant una *protocategoria* que inclogués totes les categories i una *protoforma* que unifiqués tots els predicables, per sobre de les quals hi hauria la unitat entre el ser-pensat i el pensar-el-ser, l'àmbit en el qual s'ubica el *ser* en mode infinitiu, encara que substantivat (*das Sein*).

*

---

161. Cf. Josep-Ignasi SARANYANA, *Sobre Duns Escoto y la continuidad de la metafísica. Con un epílogo de gramática especulativa*, Eúnsa, Pamplona 2014, principalment les p. 55-61, 122-124.

162. He pres l'expressió de Rüdiger SAFRANSKI, *Un maestro de Alemania. Martin Heidegger y su tiempo*, Tusquets Editores, Barcelona 1997.

Malgrat que la temàtica heideggeriana no entrà directament a l'horitzó mental de Joan Sales, quan escrivia la seva novel·la, sinó a tot estirar només d'esquitllada, és palès que s'hi troba. Hi són, si més no, les qüestions que més interessaven l'existencialisme francès i alemany de l'època. Sales fa parlar els seus personatges de les coses discutides a tots els cenacles intel·lectuals d'aleshores (el fonament de l'existir, el sentit del temps i de l'instant, el drama de la mort, l'avui i el demà, l'aquí i el més enllà, el neguit per no copsar el que som, el no-res, l'absurd, la nàusea,¹⁶³ etc.); però ho fa des d'una talaia filosòfica pròpia. La seva perspectiva recorda, encara que de lluny, les reflexions de Xirau, a qui potser va sentir a la Universitat Autònoma de Barcelona, quan la va freqüentar, si be només ocasionalment, d'ençà del 1933. *Incerta glòria* constitueix un testimoni fefaent i molt ben documentat d'una època neguitosa i profunda: la que va de 1918 a 1968. I aquí rau precisament un dels grans mèrits de la novel·la, que esdevé, per aquesta via, alhora clàssica i universal.

6. El recurs a la fantasmagoria

“¿Els altres? ¿Els altres no existeteixen!
Només existeix el jo; fora del jo, només hi ha fantasmagoria”
(Juli Soleràs)¹⁶⁴

Hem analitzar fins ara què és el ser o l'existir, segons Sales, contraposat al no-ser i, més radicalment, a al no-res. Ara cal que

---

163. Sempre en boca de Soleràs, a Olivell, el 10 d'agost de 1937, parlant amb Lluís de Brocà: “El que vindrà després [després de la guerra] serà la nàusea, ¿o potser no n'has sentit a parlar? ¿Decididament no et sona el nom?” (*Incerta glòria*, cit., p. 76). Una altra referència a la nàusea a *Incerta glòria*, cit., p. 589.

164. *Incerta glòria*, cit., p. 654.

parlem d'un altre tema que el preocupava molt: si és pot ser sense ser-tal-cosa, i què és ser-tal-cosa. "Com que existir sense ser fóra una absurditat, bé hem de creure que, a desgrat de tot, alguna cosa som", escrivia Sales a Mercè Figueras l'any 1936. El tema de ser i ser a més alguna cosa és una qüestió que el fa fer rumiar molt.

a) Ser-tal-cosa i ensems no-ser-tal-cosa

L'expressió ser-tal-cosa no s'ha de prendre en el sentit heideggerià, sinó més aviat com un intent de trobar la pròpia identitat. Es tracta, òbviament, d'una qüestió metafísica de gran abast i també d'un problema psicològic, aleshores posat de moda per la psicologia profunda. Les dificultats per arribar a comprendre què som, Sales les expressa sovint apel·lant a la fantasmagoria, és a dir, a l'art de representar figures (en aquest cas personatges) per mitjà d'il·lusions plàstiques que colpeixen la imaginació, produint una sobtada i forta impressió.

"¿O és que som íntegrament fantasmes, núvols sense més esperança que conèixer un moment gloriós, un sol moment, i esvaïr-nos?", escriu en Lluís al seu germà, l'estiu de 1937.¹⁶⁵ És, d'alguna manera, la mateixa idea, aquest cop en boca de Soleràs: "¿Si et pogués fer comprendre [Lluís] els plaers subtilíssims de la fantasmagoria!"¹⁶⁶ O dit pel comandant Rosich: "En Soleràs, senyora, és algú que desapareix sense deixar vestigis; fantasmagoria, vet-ho aquí."¹⁶⁷ La reflexió sobre aquest punt arriba al seu cim quan Cruells, ja ordenat sacerdot, retroba Lamoneda a Barcelona, el nebot del Dr. Gallifa, quatre anys després d'acabada la guerra, és a dir, el 1943:

165. *Incerta glòria*, cit., p. 45.

166. *Incerta glòria*, cit., p. 203.

167. *Incerta glòria*, cit., p. 453-454.

Jo em pensava més que mai que no érem [en Lamonedada i el mateix Cruells que rumia] més que dos fantasmes i em recordava d'en Soleràs (jo aleshores encara creia que en Soleràs vivia, si bé no sabíem on); em recordava d'una vegada que discutíem de fantasmes i que en Picó ens digué que ells, els de la Facultat de Ciències, no hi creien. En Soleràs l'havia tallat: “Però ¿és que hi ha alguna cosa que no ho sigui?” Vet aquí doncs que ara jo tenia al meu costat el fantasma Lamonedada i ell es ficava el dit al nas tot mirant de biaix cap a la peixera.¹⁶⁸

Quan Mn. Cruells, perduda de sobte la fe un matí al llevar-se, s'endinsa pels cataus més sòrdids de la part baixa de Barcelona, emprenent una espècie de pelegrinatge somnàmbul, pronuncia les paraules següents:

Jo mateix era fred absolut i estava buit. Dins meu només hi havia buit absolut, fred absolut, tenebra absoluta. Jo existia, ja que seguia sentint-me com a existint, però ja no era. No era ningú; estava buit. Em sentia a mi mateix com una mòmia; em sentia com des de l'exterior, com si m'hagués tornat extern a mi mateix i em mirés des de fora. I això era insuportable.¹⁶⁹

Així, doncs, Sales planteja una paradoxal antinòmia entre ser i ser-quelcom, de manera que considera la possibilitat de ser, però de no ser una tal cosa concreta i determinada. Com que tal possibilitat sembla contradictòria, perquè a despit de tot sempre som alguna cosa, la solució li ve de considerar que ser-tal-cosa es dilueixi en ser-un-fantasma, una forma fantasmagòrica.

---

168. *Incerta glòria*, cit., p. 561.

169. *Incerta glòria*, cit., p. 616.

Les pàgines finals d'*Incerta glòria* són una constant apel·lació a la dialèctica entre ser de veritat i ser un fantasma, o sigui, una mera creació de la ment. Així, a tall d'exemple, quan Mn. Cruells s'està un dia assegut a la plaça del seu poble, veient com els pagesos baixen de l'autobús que acaba d'arribar de Barcelona, es troba de sobte davant d'en Rodolf Lamonedà, quan de fet havia estat recordant el seu amic Soleràs. Esglaiat exclama:

Però no era en Soleràs, era en Lamonedà. Avançava cap a mi més fantasma que mai i jo em sentia glaçat perquè de veritat no hauria pensat mai veure'l al poble. [...] Érem cap als primers anys seixantes, potser el 62 o el 63.¹⁷⁰

Després comencen altre cop, com abans a la "garçonnière"¹⁷¹ del carrer Tallers, els llarguíssims monòlegs de Lamonedà, estès a la màrfega de la rectoria del poble, de manera que Cruells comenta, recordant els monòlegs d'en Juli al front d'Aragó:

Tot això m'ho anava recitant en la fosca monòtonament i jo sentia més que mai que m'havien parat una trampa, que algú havia substituït en Soleràs per en Lamonedà; perquè allí, en aquella màrfega, hi hauria hagut d'haver en Soleràs i no pas en Lamonedà.¹⁷²

És com si en Lamonedà fos l'altra cara d'en Soleràs, l'anti-Soleràs. Juli havia mort a les mans d'en Rodolf; un fantasma havia assassinat l'altre; la llum havia estat vençuda per les tenebres, que ara ocupen el lloc de la llum. De fet, a Mn. Cruells no se li farà altre cop de dia, fins que desaparegui definitivament el fantasma Lamonedà.

---

170. *Incerta glòria*, cit., p. 682-683.

171. Un apartament de solter.

172. *Incerta glòria*, cit., p. 690.

A la tardor del 68 apareix Lamonedada altre cop, refugiat dins els boscos que volten el poble on Mn. Cruells té la rectoria, poblats d'anarquistes que havien entrat a Espanya amb els maquis i que havien estat dispersats per la Guàrdia Civil. Li ha deixat una nota sobre l'altar de la petita església, fent-se passar per l'altre: "Porta'm pa, estic acorralat. Soleràs". Cruells surt a la recerca del seu amic i en arribar al lloc assenyalat en el paper se n'adona del canvi de persona:

I no vaig poder ofegar el gran crit de la meva decepció:
—¡Lamoneda!¹⁷³

I d'ençà d'aquell moment, i durant tot un hivern, Cruells es troba davant del seu fantasma, tot i que menja i parla amb ell; un fantasma que sembla el doble de Soleràs, però només és la seva part obscura:

[...] i cada vegada em preguntava a mi mateix esbalaït per què la seva cara em donava tal desig de... sí, d'esborrar-la com qui esborra un dibuix mal fet i tornar-la a dibuixar fins que fos la cara d'en Soleràs; perquè altra vegada algú, fent trampa, m'havia posat en Lamonedada allà on hi hauria hagut d'haver en Soleràs. ¡En Lamonedada no era més que una infame caricatura d'en Soleràs! [...] perquè en Lamonedada era l'anti-Soleràs, era l'antihome... ¡era Caín! [...] Ah, per què, per què un home tan espantosament lleig s'havia incrustat en la meua vida com una caparra, per què s'havia hagut de convertir en el meu fantasma inseparable?¹⁷⁴

L'apel·lació de Sales al somnambulisme (recordem que Cruells pateix un parell d'atacs somnàmbuls, i que també la filleta del

---

173. *Incerta glòria*, cit., p. 700.

174. *Incerta glòria*, cit., p. 704.

comandant Rosich sofreix un episodi de somnambulisme en anar a visitar el seu pare al Villar, un poble del front mort, al Nadal de 1937) reforcen la meua convicció que al rerefons de tota la novel·la hi ha aquest joc entre semblar una cosa i ser-ne una altra o ser pura imaginació.

El desdoblament de la personalitat, que potser impressionà molt Sales des de les seves experiències espiritistes anteriors a la guerra, de les quals ja hem parlat amb amplitud,¹⁷⁵ subreptíciament enllaça tota la trama del relat, com una riuada que surt lentament de la mare i vessa sobre el terreny i el cobreix de llot. Aquesta perspectiva ens ofereix una clau per comprendre Soleràs i Lamonedà, dos personatges centrals i alhora misteriosos presents al llarg de tota la trama: el primer assassinat a sang freda pel segon, i el segon apareixent mort sense saber-se qui l'ha matat (potser els maquis que voltaven pels boscos, qui sap si els qui havien patit el seu xantatge, tal vegada la vella i beata Guinarda o un home del poble esguerrat pel turment que va sofrir a mans de la policia...). Una probabilitat fins ara no explorada per la crítica és que el matés el mateix Cruells, expulsant-lo per sempre de la seva imaginació, en un episodi somnàmbul. D'això i també de la influència del *Hamlet* shakespearità en l'estratificació semàntica d'*Incerta glòria*, en tractarem a l'epíleg.

*

Tot i ser un recurs estilístic, amb aquest joc entre ser i no-seres-concret, entre ser real o ser un fantasma, Sales enceta un tema de gran abast metafísic: si es pot ser (si es pot existir) i tanmateix no ser cap cosa determinada. La interrogació que posa en boca de Soleràs és interessantíssima i endevina la tecla:

---

175. Cf. *supra* capítol 1, § 6.

“Però, ¿és que hi ha alguna cosa que no ho sigui?” Cal, doncs, que ens hi aturem una mica.

b) El binomi essentia i esse

Passem a l'anàlisi metafísica del problema. Cal afirmar, a la bestreta, que *ser* (és a dir, el fet d'existir) és sempre quelcom concret, mental o extramental. Tanmateix, el que fa que una cosa existeixi o sigui (l'*esse*, com l'anomenaven els llatins), no té condició essencial. L'*esse* és quelcom afegit a l'essència de la cosa, que pren en consideració els principis essencials de la cosa (val a dir que cada essència té un *esse* que s'hi adequa), tot i que l'*esse* no pertany ni a l'essència de la cosa ni és accidental.¹⁷⁶

Qualsevol cosa que existeix, existeix per un principi actiu que la fa existir, i aquest principi és sempre apropiat a la seva condició essencial. El cavall, per exemple, té la condició natural de cavall (la qual cosa és la seva essència) i té l'existir que li correspon pel fet de ser un cavall. L'home, per la seva banda, existeix com a home, i això té també les seves peculiaritats, car pel fet de ser home té un principi essencial intel·lectual, i pel fet de ser intel·lectual és pel damunt de la matèria. Conseqüentment, el seu existir ha de ser conforme a la seva condició i, ja que l'espiritual no admet la corrupció (perquè no consta de parts), tampoc el seu existir no pot ser corruptible.

L'*esse* o principi actiu que fa existir una essència té condició transcendental o supracategorial. No pot classificar-se dins una de les deu categories aristotèliques. Aquesta tesi va ser, preci-

---

176. Els especialistes hauràn copçat que m'he aproximat a la noció d'*esse* seguint la doctrina de sant Tomàs, tal com la va recullir en les seves notes de classe Siger de Brabant, i es conserven en un manuscrit que es va trobar els anys vint del segle passat. Es tracta d'una noció difícilíssima, que exigeix enlairar-se fins els límits més alts de l'abstracció metafísica.

sament, la gran revolució metafísica inaugurada per Tomàs d'Aquino. D'acord amb la nomenclatura tomasiana, l'*esse*, o encara amb més precisió l'*actus essendi*, no és pròpiament una forma i, per tal raó, no pot ser abstracta i coneguda abstractivament, com ho són totes les essències. Però cal anar amb compte, perquè tampoc es una *Urform*, com pensen els heideggerians, tot i que no Heidegger mateix. L'*esse* només es pot copsar intuïtivament, encara que amb una intuïció peculiar, que no és la intuïció escotista, perquè aquesta intuïció del singular és l'avantsala de l'abstracció del singular.¹⁷⁷ Aquestes coses són molt tècniques i caldrà deixar-les de banda, per no perdre el fil de la nostra narració.

L'*esse* depèn de l'essència, tot i distingir-se realment de l'essència. No hi pot haver, doncs, un *existent* que no sigui res concret, és a dir, que no sigui una cosa determinada. Es pot pensar en un existent que no sigui a l'abast dels nostres sentits, com és el cas d'una idea sense realitat extramental. Tal ésser tindria aleshores només una realitat ideal; seria com un accident o concepte de la meua pròpia ment. La seva existència seria prestada; el seu *esse* seria el mateix *esse* de la ment. Seria, per tant, un ens existent no per si mateix, sinó per un altre. A desgrat de no tenir un *esse* propi, per dir-ho així, sinó prestat, seria sempre un quelcom: un quelcom solament pensat. I això un novel·lista ho pot presentar com un fantasma (una visió, per exemple, producte d'una exaltació momentània de la ment, o d'una il·lusió sensorial o imaginativa).

Meister Erkhart va postular, però, que la primera intel·ligència no és; sinó que és ella precisament la que origina el ser.¹⁷⁸ S'en-

---

177. Josep Ignasi SARANYANA, *La filosofia medieval. Desde sus orígenes patristicos hasta la escolástica barroca*, cit., p. 259.

178. "Utrum in Deo sit idem esse et intelligere [...] quod intelligere est altius quam esse et est alterius condicionis [...]; et ideo in Deo cum esse conveniat

frontava amb aquesta apreciació a l'opinió més generalitzada de la seva època, al llindar del segle XIV, i provocava la perplexitat dels seus contemporanis. Una intel·ligència-que-no-és i, no obstant això, fa ser sembla un assumpte molt modern i de fet ho és. El rebuig general va retardar la recepció de l'eckhartisme. Van haver de passar uns quants segles fins que, a l'albada del XIX, l'idealisme alemany va ressuscitar la qüestió (ser i ensems no-ser-quelcom) i per aquesta via va arribar fins a Kierkegaard. És versemblant, doncs, que Sales ensopegués amb el tema mitjançant la filosofia del danès. El que admira, tanmateix, és l'habilitat de Sales per donar forma literària a una qüestió filosòfica tan tècnica i difícil.

Hem dit que el corrent, tot i que subterrani, arribà fins a l'idealisme. Francesc Torralba recull, en efecte, la reacció del filòsof danès davant les lliçons berlineses de Friedrich Schelling (1775-1854): “Toda realidad tiene una doble vertiente: *quid sit* (lo que es) y el *quod sit* (si es). Del mismo modo la filosofía puede mantener una doble relación. Puede tener concepto sin conocimiento en la medida en que el concepto es expresión del *quid est* y también concepto con conocimiento en la medida en que el concepto es expresión del *quod sit*. Lo que no puede haber es conocimiento sin concepto.”¹⁷⁹ La lectura que fa Tor-

---

creaturis, non est in Deo nisi in causa, et ideo in Deo non est esse, sed puritas essendi” (Meister Eckhart, *Quaestio parisiensis*, n. 5-6, a *Lateinische Werke*, v, p. 42). Aquesta qüestió va ser redactada durant el curs 1302-1303. S'hi poden detectar tres influències importants: d'Albert Magne i la seva doctrina sobre el coneixement místic; dels neoplatònics i la seva teoria segons la qual tot emana de l'U per via intel·lectual; i de Tomàs d'Aquino, que considera que l'intel·lecte és la facultat més alta de l'apetit racional, per sobre de la voluntat. Amb tot, Eckhart en fa una síntesi personal, que tothom considera com l'avantguarda de l'idealisme alemany: el pensar o coneixement abans del ser, la consideració que Déu no és pròpiament ser, ans quelcom per sobre del ser, que nomena “puritas essendi”, etc.

179. Citat per Francesc TORRALBA ROSELLÓ, *Amor y diferencia. El misterio de Dios en Kierkegaard*, Promociones y Publicaciones Universitarias, Barcelona 1993, p. 310.

ralba d'aquest text és la següent: “El concepto sin conocimiento se refiere a la esencia de algo. El concepto con conocimiento se refiere a una esencia existente. Kierkegaard también aceptó la distinción schellingniana entre esencia y existencia, o entre pensamiento y ser. Y pensó que Schelling podía ser la alternativa a la filosofía idealista de Hegel que partía del postulado de la unidad entre el pensamiento y el ser.”¹⁸⁰ Tal com Torralba llegeix Kierkegaard, és lògic que el danès pensés que Schelling podia ser l'alternativa a Hegel. Ara bé: també és possible una altra lectura del text kierkegaardianès esmentat. Sembla, segons la reportació que ens ofereix Kierkegaard de Schelling, que hi podria haver un coneixement de l'existir, que, tot i conèixer-lo, no pogués capir de cap manera què és el que existeix.

Aquesta última interpretació es recolza en l'anàlisi terminològica. Cal recordar que *quid* es el nominatiu neutre de *quis* i que té caràcter interrogatiu. Per tant, *quid sit* s'hauria de traduir: “Què és això?” En canvi *quod* és el nominatiu neutre de *qui* i té caràcter afirmatiu. Conseqüentment, *quod sit* ha de traduir-se: “Això és.” En el primer cas es tracta d'una interrogació sense resposta, segons el filòsof danès (és a dir, un concepte sense coneixement); en el segon, d'una afirmació que inclou contesta (és un concepte amb coneixement, que fa referència a l'existir).

Què seria, doncs, un concepte-sense-coneixement? Seria un concepte buit, un concepte sense contingut, una pura expressió de la facultat cognoscitiva, una acció no cognoscitiva de la facultat cognoscitiva. Tal pensar no seria res més que el mateix pensament que, tot i pensar, no assoleix la seva funció de pensar; un pensar que no pensa res. Un planteig així és inacceptable (i fins i tot, incompreensible) fora del més radical idealisme.

---

180. Francesc TORRALBA ROSELLÓ, *Amor y diferencia*, cit., p. 311.

D'altra banda, un concepte-amb-coneixement seria, segons Kierkegaard (citant Schelling), el coneixement d'un existent en tant que existent i només com a existent, sense saber què és. Això vol dir que la ment es faria una idea de l'existir. Ara bé: què és conèixer l'existir, si no se sap què és el que existeix? Només es pot conèixer el pur existir sense conèixer el que existeix, si el coneixement és el mer desplegament del coneixement. Al desplegar-se, el pensament coneix que coneix. Per aquesta via, el Kierkegaard schellinguà tampoc podia desempallegar-se de l'influx de l'idealisme. No obstant això, el pensador danès va creure, al començament del seu itinerari, que amb aital afirmació havia superar el "tancament" del cercle viciós hegelian, obrint-lo a l'exterior. No va capir, de primeres, que també Schelling postulava que només hi ha pensament sobre pensament. Sols després es va adonar de l'atzucac schellinguà.

Ho diu palesament Torralba en cloure la seva llarga disquisició advertint que Kierkegaard va abandonar Schelling, en copsar el cercle viciós schellinguà: "Finalmente se desilusionó de Schelling, y de su sistema especulativo. Tampoco era válido para descubrir la existencia concreta y real."¹⁸¹ De fet ningú no es pot sostroure a una evidència que dissortadament és indemonstrable: que l'intel·lecte ho coneix tot, tant el que és al defora seu, com dins de si mateix, en aquest cas per la reflexió sobre si mateix.

Els medievals, particularment sant Tomàs, no van distingir, com Schelling, entre *quid est* i *quod est*, sinó entre *quid est* (què és això) i *quo est* (per què o a causa de què és això). El binomi, tot i semblar el mateix, és cosa molt diferent! No hi ha, doncs, manera de defugir que tot existent, ho sigui pel seu propi *esse* o per un *esse* aliè (per exemple quan és quelcom pensat), és

---

181. Francesc TORRALBA ROSELLÓ, *Amor y diferencia*, cit., p. 311.

sempre una tal cosa, mental o extramental. El concepte no és altra cosa, doncs, que un ser diferent (encara que accidental) de l'intel·lecte.

Ara bé, i des del punt de vista literari, el que més s'apropa a la condició impossible de ser o existir i no-ser-tal-cosa és una representació fantasmagòrica, una mera creació imaginativa. I fins a aquest límit sembla arribar Sales quan juga amb el lector, fent-li creure que tant en Soleràs com en Lamonedada són personatges reals, quan potser només són representacions del subconscient dels protagonistes (en el cas de Soleràs) o l'altra cara de tal subconscient (en el cas de Lamonedada).

7. Sales en el solc de sant Agustí i de Leibniz

a) L'obsccè i el macabre

Hi ha un estirabot que Soleràs repeteix contínuament, fins al punt de contagiar els altres protagonistes de la novel·la: "Tot és obsccè i macabre", tot comença en l'obsccè (és a dir amb la concepció) i acaba amb el macabre (o sigui amb la mort). Aquesta poca-soltada, que té una impactant representació en les noccs de les mòmies, al monestir d'Olivell, ofereix un llarg recorregut conceptual molt més dens i ric del que pot semblar a primera vista.

Vet aquí una conversa d'en Soleràs amb en Lluís al juny de 1937:

Tot és porqueria, si ho vols dir així: obsccè i macabre. Escolta, Lluís, ¿et penses que vas néixer d'una altra manera que tothom? ¿I que no acabaràs com tots els altres, fet una indescriptible porqueria? Ja ets prou gran per saber-ho:

l'entrada obscena, la sortida macabra. L'entrada gratis, la sortida a garrotades.¹⁸²

Pocs dies després, el 5 d'agost, Lluís reflexiona al monestir de les mòmies desenterrades pels anarquistes i hi troba alguns senyals, com indicis d'un trencaclosques que a la fi el portaren altre cop fins a l'amic Soleràs:

¿I aquesta idea de posar-les [les mòmies] com si es cassin? L'obscè i el macabre: a la mòmia que fa de nuvi li han encaixat un ciri (potser el ciri pasqual) en forma grotesca... M'agradaria conèixer un desenterrador de mòmies i fer-lo cantar; potser no en trauria res, ells mateixos [els anarquistes] deuen ignorar els simbolismes que els mouen. [...] El sexe i la mort, l'obscè i el macabre, dos abismes que maregen; i és com si el macabre m'hagués parat una emboscada en aquest poble: la *buitrera*¹⁸³ d'una banda, el monestir de l'altra. Davant d'aquelles mòmies tan seques em tornava a la boca aquella set indefinida que havia sentit a la *buitrera*. ¡Viure, viure d'una vegada per totes, d'una glopada, abans d'anar a parar a la immobilitat total.¹⁸⁴

El 22 d'agost un tinent coronel alt i gros es presenta de sobte per revistar les tropes que es troben a Olivell. És l'ocasió que aprofiten el comandant Rosich i el capità Picó per tornar a llurs nínxols les mòmies que havien estat desenterrades pels anarquistes, organitzant una estranya cerimònia. Tota la tropa roman quieta i en silenci davant el monestir. Hi són

182. *Incerta glòria*, cit., p. 40.

183. Era un abocador on els pagesos dels indrets hi llençaven els animals morts, perquè els devoessin els voltors. Els naturals en deien "buitrera" (del castellà *buitre*).

184. *Incerta glòria*, cit., p. 62.

també les autoritats dels pobles veïns i el comitè anarquista. Una marxa fúnebre. En Lluís de Brocà, que fa de cronista, comenta:

Ha arribat el moment. El moment de tornar al misteri el que és el misteri, d'estendre de nou aquell vel amb què s'ha de cobrir el macabre com si fos obscè.¹⁸⁵

El 25 d'agost, durant la tibant conversa que mantenen Lluís i la Carlana al castell d'aquesta, Lluís recorda un dels estirabots de Soleràs: “L'amor es sublim per qui el fa i obscè per qui s'ho mira”¹⁸⁶, i mentrestant li ve a la memòria una escena que havia contemplat als afores del poble, quan un dia feia la migdiada a l'aire lliure i veié com una femella de plegamans s'havia cruspit el mascle un cop fecundada. Un parell de dies després, altre cop parlant amb la Carlana, Lluís fa el següent comentari, recordant l'escena del plegamans:

¿I vol creure que hi ha moments d'exasperació en què envejo el mascle devorat? Almenys va conèixer el seu instant de glòria, incerta tant com vulgui. Un instant, ¡però quina durada! ¡Envejable! ¿Per què viure més? Un instant així val l'eternitat.¹⁸⁷

Podríem seguir amb més citacions, però ja n'hi ha prou per copsar el missatge de Sales i comprendre les seves preocupacions. L'expressió “l'obscè i el macabre” connecta, doncs, primer de tot amb l'“existir o no existir”, formulat per Soleràs apropiant-se paraules shakespearianes, que ja hem analitzat amb detall.¹⁸⁸ També es vincula amb el temps i el seu transcurs o dura-

---

185. *Incerta glòria*, cit., p. 121.

186. *Incerta glòria*, cit., p. 143.

187. *Incerta glòria*, cit., p. 189.

188. Cf. *supra* capítol 2, § 4.

da. Segons es miri, ultra això ens fa pensar en l'eternitat i en la glòria, tant si és efímera com si és eterna. I, finalment, s'associa a una qüestió teològica de gran volada, recordada per la Trini en una de les cartes que escriu a Soleràs, recordant-li una frase seva: "L'obsquè i el macabre, la Creu o l'Absurd."¹⁸⁹ Direm quelcom d'aquesta contraposició teològica en el capítol quart. Ara només reflexionarem sobre la condició de l'instant, l'eternitat i el decurs del temps.

b) L'instant i el temps

El misteri del temps inquietà molt Sales, com ja s'ha vist, i freqüentment se'n fa ressò, posant-ho en boca dels seus personatges. Lluís de Brocà, a tall d'exemple, escriu al seu germà un dia de juliol del 1937, en que se sent melangiós i es troba avorrit i cavil·lós a Castel de Olivo sense res a fer:

El núvol passa, però que esplèndid en el seu aspecte canviant a l'hora de la posta; la roca és sempre igual. ¿Què és la roca i què és el núvol en la nostra vida; què val més dels dos? ¿Quina és part de nosaltres que ha de quedar immutable? ¿I és gaire segur que valgui més que l'altra, la que fuig a cada instant? ¿O és que som íntegrament fantasmes, núvols sense més esperança que conèixer un moment gloriós, un sol moment, i esvair-nos?¹⁹⁰

I com aquesta reflexió n'hi ha moltes més d'equivalents. Sempre conjugant el pas del temps i la corresponent mutació de les coses, amb la fugissera "permanència" de l'instant. Potser és més expressiva encara una contundent sentència d'en Soleràs, a l'agost del 1937, mentre en Lluís se l'escolta. Parlant dels ciris

---

189. *Incerta glòria*, cit., p. 231.

190. *Incerta glòria*, cit., p. 45.

pasquals (és obvi que indirectament fa referència a les noces de les mòmies desenterrades pels anarquistes), diu en Juli:

Però vindrà un any que no s'encendrà [el ciri pasqual].
Un any no tornarà la primavera. ¿No has pensat mai que l'abril, el de la incerta glòria [nova al·lusió a Shakespeare], se'ns està escapant dels dits? I incerta o no, és l'única glòria. Tornant, doncs, als ciris pasquals...¹⁹¹

El temps fuig; s'esmuny de la nostra vida. L'instant, només l'instant, amb tota la seva intensitat, pot esdevenir gloriós. Tanmateix, l'instant és només un moment fugaç.

Francesc Torralba ha parat atenció a l'especulació de Nietzsche sobre l'instant; una meditació que ha influït decisivament en el corrent existencialista, començant pel mateix Heidegger. "No és l'únic pensador que ha obert aquest espai amb una nova reflexió. N'hi ha d'altres, però Nietzsche té la virtut d'expressar aquesta realitat amb bellesa estilística i sensibilitat lírica, sense oblidar la vessant poètica i experiencial de *l'instant*. Segons Nietzsche aquest instant és l'obertura a la totalitat còsmica."¹⁹²

Té raó Torralba, perquè això de l'*instant* ve de lluny i no s'ho va inventar Nietzsche. Ja va interessar, i molt, sant Agustí, no tant, però, per les seves implicacions còsmiques, sinó més aviat com a mida del temps; l'instant entès com a mesura del temps, encara que paregui una contradicció que, el que amb prou feines no-és, pugui amidar el que s'estén amb el canvi i és.

---

191. *Incerta glòria*, cit., p. 75.

192. FRANCESC TORRALBA, *L'eternitat de l'instant. Lectura de Nietzsche*, Pagès editors, Lleida 1994, p. 81.

El tema és molt complicat i, com es sabut, el Doctor d'Hipona li dedicà el llibre onzè de les seves *Confessiones*; un afegit tardà a la seva autobiografia, que va estimular l'especulació dels medievals i moderns, fins a època molt recent, incloent-hi Martin Heidegger.¹⁹³ En aquest llibre onzè descriu, com potser mai abans no ho havia fet ningú, la paradoxa del temps:

Què és, doncs, el temps? Si no se'm pregunta, ho sé; però, si vull explicar-ho a qui em pregunta, no ho sé; tanmateix, i sense vacil·lació, afirmo saber que si no res passés, no hi hauria temps passat; si no res esdevingués, no hi hauria futur; i si ara mateix no hi hagués res, no hi hauria present. ¿Com pot ser que siguin aquells dos temps, pretèrit i futur, si el pretèrit ja no és i el futur encara no és? I el present, si fos sempre, i mai esdevingués pretèrit, ja no seria temps, sinó eternitat. Si, doncs, el que fa que el present sigui temps, és que passa a ser pretèrit, ¿com és que diem que una cosa és, si la seva causa de ser és que no serà; de tal manera que només podem dir de veritat que el temps és, perquè tendeix a no ser?¹⁹⁴

El temps no és altra cosa, doncs, que una mera percepció de la ment. Ras i curt: la mesura del temps és la mesura de la meva pròpia ànima, o sigui, el discerniment dels meus estats de consciència: “Quan mesuro el temps, mesuro la mateixa ànima. Així, doncs, o ella és els temps, o no mesuro els temps.”¹⁹⁵

193. Cf. C. Agustín CORTÍ, “Heidegger, intérprete de San Agustín: el tiempo. Nuevas Fuentes para la recepción heideggeriana de las *Confesiones* de San Agustín”, *Revista de Filosofía*, 32/1 (2007) 143-163.

194. SANT AGUSTÍ, *Confessiones*, XI, 14, 17 (PL 32,816). L'última frase és *étonnant*: “[...] ut scilicet non vere dicamus tempus esse, nisi quia tendit non esse.”

195. “Ipsam [animam] metior, cum tempora metior. Ergo aut ipsa sunt tempora, aut non tempora metior” (SANT AGUSTÍ, *Confessiones*, XI, 27, 36 [PL 32,824]).

La concepció del temps percebut com a realitat psíquica no és incompatible amb el temps entès com quelcom real en les coses. Aquesta seria la vessant aristotèlica del problema, que es fixa en el temps com a mesura del moviment, segons l'abans i el després (el famós *secundum prius ac posterius* de l'escolàstica). Aristòtil, en efecte, va situar el temps en la seva classificació categorial. L'accident *quando* suposa la posició de les coses (l'home inclòs) dins el decurs temporal, copsat aquest com a mesura o durada del moviment, o del repòs. Per tant el *quando* és independent de la nostra ment, és a dir, de la nostra consideració o percepció. És obvi que hi ha un procés objectiu que afecta les coses. Ho veiem arreu: els dinosaures van ser vius i ara només són fòssils, si més no alguns. Això els va afectar a ells independentment de la nostra consideració; més encara, perquè no hi érem quan ells hi eren.

Hi ha, per tant, dos temps: el temps psicològic, que és la *percepció psíquica* tant del nostre envelliment com de la successió dels esdeveniments que ens afecten; i el temps còsmic, que és realment un accident en les coses, la realitat de llur canvi, tant si ens n'adonem com si no.

Cal recordar, ultra això, que els medievals es van entestar a establir la condició ontològica de l'*instans* i el *nunc*, termes llatins que podríem traduir com instant i ara. D'antuvi semblen substantius sinònims. Tant l'un com l'altre són la mesura del temps còsmic o accidental. Per sant Bonaventura, l'ara o l'instant són el principi del temps: "Principium autem temporis est *instans* vel *nunc*."¹⁹⁶ Sant Tomàs, que hi va dedicar un opuscle monogràfic, l'autenticitat del qual encara es discuteix, afirma que "el temps no és altra cosa que el *nunc*".¹⁹⁷

---

196. SANT BONAVENTURA, *II Sent.*, d1, p1, a1, q2, ad4 (Q. II, 23b).

197. "Nihil autem est temporis nisi nunc" (SANT TOMÀS D'AQUINO, *Summa*

Així, doncs, el temps és una successió d'instantos o moments, a desgrat que els instantos passats ja no hi són i els futurs encara no s'han esdevingut. L'únic que podem copsar del temps és el present, l'instant, l'ara. Si la realitat és esdevenir-se, això que en diem *temps* no és altra cosa que un instant que sembla menar cap al no-res: deixa de ser i encara no és. El temps se'ns esmuny de les mans i llisca per l'estretor de l'instant. La reflexió de Sales se situa, doncs, en el marc neoescolàstic, en el qual el temps és una realitat tan tènue, que consisteix a deixar de ser i no ser encara, i això fa patir, neguiteja i àdhuc angoixa!

Torralba ha recollit de Gilles Deleuze (1925-1995) el camp semàntic de *l'instant*, segons la filosofia moderna, la qual cosa pot il·lustrar encara més l'interès de Sales per aquestes elucubracions. Deleuze parla de dues formes de concebre l'instant: com a obertura còsmica (seria la lectura de Nietzsche) i com a obertura a la transcendència (seria el punt de vista de Kierkegaard). “L'instant, segons Kierkegaard, és un àtom d'eternitat, és una participació anticipada en el regne etern, en la Vida eterna. És el punt de connexió, de vinculació entre els cosmos sensible i el cosmos eidètic, etern, perfecte.”¹⁹⁸ La perspectiva kierkegaardiana s'apropa al punt de vista agustinian, perquè l'ànima, que al capdavant és la mesura del temps, té condició eviterna per natura, car només pot ser aniquilada, mai de la vida es descompondrà. Així comprès, l'instant s'esdevé en la vida humana i només en la vida humana. Es tracta, doncs, d'una experiència vital, pròpia i exclusiva del psiquisme superior, és a dir, del caràcter intel·lectual de l'home.

I Sales, per la seva banda, també sembla apropar-se més a la concepció agustiniana que a la nietzschiana i, per tal raó, con-

---

theologia, I, q66, a4, ad 5; ibídem, q46, a3, ad 3).
198. Francesc TORRALBA, *L'eternitat de l'instant. Lectura de Nietzsche*, cit., p. 81.

cep el temps des d'una perspectiva religiosa, situant-se en l'òptica kierkegaardiana.

*

Podríem continuar amb les referències, que n'hi ha moltes a la novel·la, però no guanyaríem res de nou. El tema ja està plantejat i no mostra cap ambigüitat. El que preocupava Sales, com abans Leibniz en els anys de la Il·lustració, no era el binomi ser / no-res, sinó més aviat el binomi existir / no existir, val a dir, quina és la raó de la nostra existència i què som. En definitiva, què hi ha en nosaltres de perpetu i què de contingent; i què és això que es perpetua, la qual cosa al capdavall esdevé el nostre continu present.

❖ SEGONA PART: TEOLOGIA

“Hanc ergo gloriam tota et tuta ambitione concupiscimus”
(sant Bernat)¹⁹⁹

Capítol tercer

LA FE

1. Preliminars

La consideració religiosa de l'existència és contínua a *Incerta glòria* i emergeix, no només en els llargs monòlegs dels protagonistes o en els rics diàlegs dels uns amb els altres, sinó sobretot en la construcció de la mateixa trama del relat. Ultra aquesta atenció religiosa pregonada i evident, hi ha també una preocupació constant per la virtut de la fe.

És obvi que el sentiment religiós i la virtut de la fe són coses diferents; tanmateix són inseparables quan el rerefons del discurs és catòlic, si bé no confessional, com és ara el cas. Ara, però, toca parlar de la fe.

La fe és entesa per Sales com a do de Déu, pel qual creiem en Déu i en tot allò que Ell ens ha dit i revelat. Així considerada, és un regal de Déu que mou el nostre cor i el converteix a Ell, ens obre els ulls de la intel·ligència, ens dona a tots la suavitat de sentir-nos acompanyats i la seguretat de l'aquí i del més enllà. La fe es palesa a *Incerta glòria* amb l'al·legoria del telescopi por-

---

199. “Desitgem, doncs, aquesta glòria [la glorificació en el Crist al final dels temps] amb un afany segur i total” (*Ex sermonibus sancti Bernardi abbatis, sermo 2, a Opera omnia*, Edit. Cister. 5 [1968] 368)].

tàtil o la “ullera de llarga vista, d’aquelles que solien gastar els capitans de marina del segle passat. Desplegada, amida ben bé cinc o sis pams”.²⁰⁰ Propietat d’en Cruells, aquest l’havia rebut com a regal quan als dotze anys va aprovar amb bones notes el seu curs de batxillerat. Aquesta ullera acompanyarà Cruells des dels dotze anys fins a acabar la contesa; la perd durant l’ensulsiada final; i la retrobarà miraculosament trenta anys més tard, amb un simbolisme que s’explica pel seu context.

Vegem, abans de res, a manera de presentació general, la situació de cada un dels personatges en aquesta qüestió cabdal. Després ens concentrarem només en dos d’ells (la Trini i Mn. Cruells), el recorregut dels quals Sales descriu fil per randa al llarg de la seva novel·la.

La Trini Milmany, geòloga, es converteix i es fa batejar durant la Guerra Civil. Ve d’un ambient anarquista i positivista, on mai no havia sentit a parlar de coses de religió.

En Lluís de Brocà, el seu company i pare del seu fill, jurista, havia estat educat en un ambient catòlic burgès, del qual s’allunyà, tot i que sense trencar-hi del tot. La seva conducta, almenys en aquest tema, és poc coherent, amb freqüents infidelitats a la seva companya, esposa després.

En Juli Soleràs, educat en un ambient catòlic, llicenciat en dret, sempre mantingué la fe, encara que barrejada amb un munt de consideracions estrafolàries i curiositats insanes. És el més culte de la colla i és qui més seriosament es pren el tema, a desgrat de tot.

Cruells, seminarista de bona casa, alferes practicant durant la guerra i mossèn després de la contesa civil, sempre al caire de

---

200. *Incerta glòria*, cit., p. 49.

l'abisme quan fa de capellà, perd la fe i la recupera. Com que el seu procés interior ens és narrat amb molt de detall, tindrem ocasió de parlar-ne àmpliament. La sospita de qui escriu aquestes línies és que mai no deixà de creure i que tots els seus problemes religiosos li venen d'un temperament desequilibrat, amb propensió a la neurastènia.

Lamoneda és el personatge més extravagant i fosc, etern estudiant que no acaba la carrera, mig boig, fantasmagòric, del qual se suposa que creu.

El tramat religiós d'*Incerta glòria* s'expressa sovint en categories existencialistes, però s'endinsa també en els ambients teològics catalans d'entre 1920 i 1970. No n'hi ha prou per copsar-lo amb la perspectiva kierkegaardiana, ni tampoc és suficient encabir el relat en les coordenades de la novel·la catòlica francesa d'entreguerres. Sales va fer una reflexió teològica molt interessant, sobretot des de la seva conversió a mitjan 1936, que va projectar en els seus personatges i que caldrà esbrinar. Si no ho féssim, la nostra anàlisi se'n ressentiria i s'esberlaria la tesi del nostre discurs. L'influx del pensament teològic del Dr. Carles Cardó és decisiu per comprendre els trets religiosos fonamentals d'*Incerta glòria*.

2. La fe i les obres

a) *La gràcia i les virtuts sobrenaturals*

No cal dir que Sales no va ser un teòleg professional, però s'ha de reconèixer que les seves afirmacions sobre la fe i el procés de conversió o sobre la pèrdua d'aquesta virtut són molt encertades i d'una penetració extraordinària. Encara sobta més,

però, el planteig que fa d'un tema cabdal de la teologia moderna d'ençà de Luter, tot i que la cosa venia de lluny. Parlo de la relació de la fe amb les obres, i de la seva connexió amb la qüestió de la justificació, la més *frappant* de totes les problemàtiques modernes, ben arrelada en un tema més pregon encara: les relacions de la gràcia amb la llibertat humana.

Comencem per unes llargues i denses reflexions de Mn. Cruells sobre les obres de caritat o de misericòrdia de la seva tieta i sobre el seu propi ministeri en un suburbi barceloní, on va tenir el primer destí pastoral:

Perquè les obres sense la fe són mortes com la fe sense les obres; les obres demanen la fe; perquè tota gràcia és Gràcia como tot amor és Amor i tota glòria és Glòria i res fora de Déu no pot ser gràcia ni amor ni glòria; i qui té la Gràcia cau en gràcia, però la tieta i jo tendim sense adonar-nos-en a predicar als altres una religió que és la nostra i si és la nostra és falsa, perquè només pot ser veritable si és de Déu i Déu és de tots.²⁰¹

Aquests pensaments contrasten amb uns altres del mateix Cruells, vint anys més tard, després d'haver travessat el seu "infern" (que descriuré més endavant) i haver-se'n sortit. Descobreix que el seu "fantasma" Lamonedà ha estat assassinat i que aquest "fantasma" lamonedjà abans havia assassinat el "fantasma" sole-rassià, i en sentir-se deslliurat de tots dos fantasmes i amb una gran serenor d'esperit, comprova que els pagesos del poble de muntanya, que abans no l'anaven a trobar i l'evitaven i l'esquivaven, ara el cerquen:

---

201. *Incerta glòria*, cit., p. 607. Cal recordar que la tieta, que l'havia adoptat de petit i que era molt rica, feia moltes obres de caritat i cercava cabals per finançar els estudis d'aspirants a capellà.

D'ençà que no faig res per atreure'ls, vénen! Perquè tu, Senyor, i no pas jo els atreu, i Tu no imites pas el nostre dialecte pueril. ¡Tu saps parlar a cada u la seva llengua secreta, única, nobilíssima, la llengua natal de l'ànima.²⁰²

Per aquesta via conclou que en l'ordre sobrenatural tot és gràcia: la fe, l'esperança i l'amor. Per descomptat, també l'anhelada glòria, que persegueixen, sense deturar-se davant cap mena d'obstacles i entrebancs, els joves protagonistes masculins de la novel·la. Sales juga amb la grafia de les paraules, oposant *gràcia* a *Gràcia*, *amor* a *Amor*, *glòria* a *Glòria*. Les nocions escrites amb majúscules no són possibles sense Déu, que les regala. Són gratuïtes. La fe, doncs, depèn del sobrenatural. I el mateix es pot dir de l'eficàcia de l'acció pastoral. Tanmateix, tot és també llibertat. En Sales no vol els seus personatges *ad instar iansenistarum*, com si fossin jansenistes, cosa que estudiarem amb més detall.

Sales ho havia posat també en boca de Soleràs quan pretenia apropar-se als rengs republicans per passar-s'hi i arrossegava en Lamonedà (“no l'havia vist mai tan borratxo”, comenta aquest). En aquell camí nocturn per la terra de ningú, entre les trinxeres dels rojos i dels negres, Juli parla i parla, passant d'un tema a l'altre, i de sobte recorda el seu primer amor amb una noieta de dotze anys, filla dels masovers on passava l'estiu quan era un adolescent, i diu:

¡La virtut no és en nosaltres, no som *self-made man*; per nosaltres sols, no som més que merda! La virtut ens ve de fora, però ¿d'on? Si et digués que vaig veure de cap a cap del firmament unes lletres de foc que deien: *No cobejaràs la muller del proïsme...* ¡si et digués que ho vaig veure amb

---

202. *Incerta glòria*, cit., p. 750.

aquests ulls, no em creuries! I bé, les vaig veure, les lletres de foc, anaven de ponent a llevant, i era en ple dia... [...] ¡Al·lucinació? I bé, ¡què té més! És així que ens ve la virtut; ens ve de fora quan menys l’esperem [...].”²⁰³

És el cop de la gràcia, inesperat però real, que ens dóna una força que no surt de nosaltres, sinó que ens ve de fora, col·laborant, això sí, amb la nostra llibertat.

Sales té tota la raó. Des del punt de vista genèticohistòric, juntament amb la gràcia sobrenatural ens vénen la fe, l’esperança i les altres virtuts. Contemplant des dels sacraments de la iniciació, la tradició catòlica recorda que el procés de justificació comença pel baptisme, és a dir, per la incorporació sacramental al Crist, “l’únic Nom que ens ha estat donat en què puguem salvar-nos”.²⁰⁴ L’antic aforisme de començaments del segle XIII “extra ecclesiam nulla salus” (fora de l’Església no hi ha salvació) s’ha de llegir en aquest context, és a dir, que tothom que se salva, tant si ho sap com si no ho sap,²⁰⁵ se salva pel Nom de Jesús, car només hi ha un veritable mitjancer entre Déu i el món (els altres mitjancers ho són per participació d’aquest). Per tal raó el *Ritual romà* exigeix, quan és un adult qui demana el baptisme, que, a més del penediment per motius sobrenaturals dels seus pecats i l’adequada instrucció en els principals misteris de la fe, s’hi disposi “per rectam fide”, per la fe recta. Així, doncs, la fe és al punt de partida de la vida divina en nosaltres i també és l’últim que es perd. Per això la fe es va representar en l’art paleocristià amb la figura de l’àncora, tot i que aquesta

---

203. *Incerta glòria*, cit., p. 661.

204. Carles CARDÓ, *Emmanuel*, cit., p. 15. És obvi que Cardó parafraseja Act. 4,12 (“Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri”).

205. Perquè va per viaranyes de muntanya, a vegades laberíntics i estrets, al marge de l’Església institucional, camins però que arriben a bon port o, si més no, a l’acompliment dels deures de la seva religió o dels que ens imposa la natura.

figuració passà posteriorment a representar també l'esperança teològica.

Cruells reflexiona, en aquestes coordenades, sobre la relació de la fe amb les obres, establint-hi com una biunívoca relació: “Perquè les obres sense la fe són mortes com la fe sense les obres.” És obvi, pel context, que Cruells se sorprèn de l'eficàcia del seu ministeri, gairebé nul·la, quan anà de vicari als Pirineus en tornar de les Antilles, i després molt abundant, sense posar-hi res de la seva part. Que els feligresos abans no acudissin al mossèn, tot i que el coneixien i el vicari els anava a visitar a llurs cases i s'interessava per llurs malalts, demostraria que al començament del seu ministeri muntanyenc les accions pastorals eren mortes, perquè la seva fe estava esmorteïda. Després però de recuperar la fe, superats amb humilitat tants entrebancs i obstacles, els fidels anaven a trobar-lo, encara que el vicari no fes res d'especial per atreure'ls.

Carme Arnau subratlla la profunda evolució de Cruells, des del mossèn revolucionari i activista que apareix a l'edició francesa de *Gloire incertaine*, segur de si mateix i brillant, la qual cosa li provoca dificultats amb el seu bisbe i el porta a ser confinat per dos anys a les Antilles, fins al mossèn més aviat pacífic de l'edició definitiva de 1971, que parla amb suavitat (sobretot després de la seva experiència al Raval) i descansa els joves seminaristes que van a veure'l al poblet d'on és vicari, poc abans de la manifestació dels capellans a la Via Laietana (11 de maig de 1966):

Un dia, una dotzena de seminaristes van venir per sorpresa a veure'm al poble. N'hi havia alguns que eren quasi uns nens encara. Venien a veure el “tristament cèlebre Cruells”, l'ovella sarnosa, perquè volien fer-se sarnosos amb mi [...]. I deixant-los esbalaïts de sorpresa els vaig parlar amb amor del nostre arquebisbe, tan curt el pobre,

tan rural, però tan bo [...]. Però veia prou bé a les seves mirades que els decepcionava, pobres criatures de quinze o setze anys que havien pujat a muntanya creient que hi trobarien un lleó en el seu antre i no hi trobaven més que un vell ploramiques, perquè en veritat ¿què era jo als seus ulls sinó això? [...] Les seves mirades ja no dissimulaven la decepció; callaven, encongits, mirant-se furtivament els uns als altres, i jo comprenia molt bé que no eren pas aquestes les paraules que havien vingut a escoltar dels meus llavis; però en la meva desolació, que no tenia límits, jo no els podia dir d'altres.²⁰⁶

Vet aquí l'explicació que dona Carme Arnau del canvi operat en el personatge, de l'edició francesa a la definitiva: "Cal pensar potser en l'evolució del mateix Sales, més gran, menys combatiu en cada nova edició."²⁰⁷ És a dir, que Sales, en escriure una novel·la riu, fent i desfent el relat, afegint-hi noves coses i traient-ne d'altres, fa evolucionar els personatges al ritme de l'evolució psicològica del l'autor, que es fa gran i més serè. Potser per aquesta raó no se'ns explica, en la versió definitiva de 1971, quina va ser la causa de l'exili de Mn. Cruells a les Antilles. Només s'hi diu:

Quan l'arquebisbe m'interdigué la predicació, vaig desobeir; aleshores em privà de les llicències; no podia dir missa fins a nova ordre, m'era interdit fins i tot portar sotana. Això la meva tia ho va saber: era als seus ulls el fang del deshonor. Als ulls dels altres, era l'aurèola del martiri. S'equivocaven. Jo no era un màrtir; vaig reaccionar molt baixament.²⁰⁸

206. *Incerta glòria*, cit., p. 717-719. Cal avisar el lector que l'esmentada desolació desapareixerà cap a la fi de la novel·la.

207. Carme ARNAU, *Compromís i escriptura*, cit., p. 166.

208. *Incerta glòria*, cit., p. 609-610.

Hi ha un tall o hi manca quelcom, que tal vegada era a la versió francesa i que no es troba ara a la definitiva. Per l'esmentat diàleg de Mn. Cruells amb els seminaristes que el van a trobar al poblet de muntanya, s'endevina el que hi falta.

b) Quelcom sobre el jansenisme

El plantejament de Sales sobre la fe i les obres és obertament antijansenista. Cal la preparació lliure per rebre la gràcia, tot i que reconeix que també la preparació és obra de gràcies actuals, ordinàries o extraordinàries, que col·laboren amb la llibertat (tindrem ocasió de comprovar-ho quan parlem de l'estranya aparició que guiarà Cruells cap al confessorari de Santa Madrona, penedit després de quinze dies de bogeria).²⁰⁹

Com que s'ha parlat, i molt, de la influència de la novel·la catòlica francesa en Sales, i també s'ha discutit a dojo sobre el tarannà jansenista d'alguns novel·listes catòlics d'entreguerres, cal que diguem quelcom sobre aquest moviment religiós, que començà sent només una doctrina teologicomoral per esdevenir finalment una gran opció cultural, que va tenir fortes implicacions polítiques, jurídiques, artístiques i socials. El seu iniciador fou Cornelius Jansen, un venerable prevere flamenc, després bisbe d'Ypres, que va morir l'any 1638 havent deixat una obra extensíssima titulada *Augustinus*, que es va publicar pòstumament el 1640. El fruit darrer i més característic del jansenisme va ser el Sínode de Pistoia (1786).²¹⁰

Els deixebles de Jansen, anomenats jansenistes, es van escampar des de 1650 per tot el món catòlic, encara que més en uns

---

209. *Incerta glòria*, cit., p. 619.

210. Josep Ignasi SARANYANA, "La eclesiologia de la revolució en el Sínode de Pistoia (1786)", a *Anuario de Historia de la Iglesia*, 19 (2010) 55-71.

indrets que en altres. Afirmaven que *l'home justificat*, és a dir, després del sacrifici de Crist a la Creu, no pot observar tots els manaments de la llei moral, per més que s'hi entesti, si abans la gràcia no produeix en la seva ànima un efecte previ dispositiu. Així, doncs, la gràcia de Crist ha de produir en l'home dos efectes (que s'han de separar i no només distingir): primer de tot, guarir la natura humana caiguda (encara que hagi rebut ja el sagrament del baptisme) facultant-la per a merèixer; i després col·laborar amb la llibertat, perquè efectivament mereixi.²¹¹

Com ho argumentaven? L'home en l'estat de justícia original (l'home íntegre) comparat amb l'home caigut i redimit, seria com l'ull sa respecte a l'ull cec (no com l'ull sa en relació amb l'ull malalt, que era l'expressió favorita de la teologia clàssica). L'ull sa hi veu quan hi ha llum. L'ull cec no hi veu encara que hi hagi llum; ha de ser prèviament guarit de la seva ceguesa. Així, doncs, en l'home ja redimit, la gràcia del Crist ha d'actuar en l'ànima per disposar-lo a l'ús de la llibertat. La paradoxa jansenista és que, tot i rebre l'influx necessari de la gràcia sense col·laborar-hi gens ni mica, l'home és lliure. És lliure abans de ser lliure i abans d'exercir la seva llibertat. D'aquesta llibertat en diuen "libertas a necessitate" (lliure en la necessitat). En conclusió: l'home està determinat al mal, per natura, i està determinat al bé, per gràcia.

L'impacte del jansenisme a l'àrea francòfona va ser formidable. Al capdavant va néixer a Flandes, es covà a les Landes (o sigui a les terres atlàntiques del sud de França) i va arrelar a París, a Port Royal. La novel·la catòlica francesa i belga n'és tributària, però no tots els autors ni en la mateixa intensitat. Julien Gre-

---

211. Aquest plantejament jansenista no s'ha de confondre amb el tema de la "doble justificació", defensat pels luterans després de la *Confessio augustana* de 1530. N'hi ha analogies, però el context teològic és molt divers.

en pateix la seva influència, però no Georges Bernanos, segons Moeller.²¹²

Hi ha a *Incerta glòria* trets que recorden la vida turmentada dels capellans de les novel·les catòliques. Això és indiscutible. Cal recordar, no obstant, que la flaire pròpia del jansenisme s'alimenta d'un rigorisme extrem; un tuciorisme que malda per aconseguir el perdó i la salvació, i que pot menar cap a la desesperació en no assolir la meta anhelada. En canvi, el que advertim en el tarannà de Mn. Cruells és una gran inseguretat i una gran propensió als escrúpols, que de mica en mica s'aniran diluint, a mida que el protagonista adquireix més experiència i es deixa penetrar per la gràcia de Déu.²¹³ Hi ha un detall que descriu el temperament de Cruells, quan era seminarista, una manera de ser que, com és obvi, no canviarà mai del tot, encara que s'amortirà amb el pas dels anys:

El doctor Gallifa, tan abstret de les coses banals de la vida diària, posseïa en canvi una rara perspicàcia per a les fonamentals i decisives [...]. I no és pas que el doctor Gallifa fos un confessor d'aquells que pesen escrúpols, oh no; ben al contrari. Jo havia estat fins a la guerra molt afligit de mals somnis i sovint demanava a Déu la gràcia de no somniar; havia tractar així mateix de confessar-me amb el doctor Gallifa. “Fill –m’interrompia–, no em facis perdre temps, que hi ha molta cua.” [...] I jo em quedava amb el meu somni com amb una moneda falsa que no te la volen enlloc; no me’n podia desembarassar.²¹⁴

---

212. Cf. Charles MOELLER, *Literatura del siglo XX y cristianismo*, I: *El silencio de Dios*, trad. Valentín García Yebra, Editorial Gredos, Madrid 1958, p. 377 i 455.

213. En Lluís de Brocà ja havia advertit els escrúpols de consciència de Cruells, quan ell només era seminarista i s'havien conegut feia poc temps al front de guerra (cf. *Incerta glòria*, cit., p. 173).

214. *Incerta glòria*, cit., p. 458.

No s'ha de confondre, doncs, la desesperació i la vida turmentada dels capellans de la novel·la catòlica amb la inseguretat i el neguit de Mn. Cruells, que estan més a prop d'una angúnia i inquietud histèriques que de la depressió i l'enfonsament provocats pel jansenisme francòfon.

Potser pel problema psicològic de base, la seva vida trontolla de manera sobtada quan arriba a mitja vida, produint un veritable terratrèmol, cosa que recorda el famosos versos del Dant al començament de la *Divina comèdia*:

Nel mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura
chè la diritta via era smarrita.²¹⁵

A la meitat del viatge el caminant s'ha perdut i no troba la recta via. Premonitòriament, el P. Gallifa ho havia explicat així al jove seminarista Cruells:

El doctor Gallifa, al seminari, em deia una vegada que la temptació pitjor no se'ns presenta mai en el decurs de la joventut com podria pensar-se, sinó en passar la carena de la cinquantena. Es aleshores que sentim tota la nostra solitud; quan el cor comença a endurir-se i un experimenta la recança d'aquella tendresa que no ha conegut mai, el buit de l'amor com el fardell més feixuc que hem de portar en aquest exili. No hi ha re com el buit.²¹⁶

També a la novel·la Mn. Cruells perd el camí durant uns quinze dies. Es un aclofament existencial momentani, transitori; no té el caire dramàtic i tràgic dels enfonsaments que veiem a les

---

215. *Divina comedia*, Inferno, cant I.

216. *Incerta glòria*, cit., p. 355.

novel·les franceses. És més aviat breu i es resol sense gaires escarafalls. A tot estirar, doncs, *Incerta glòria* es pot classificar en el gènere de la novel·la psicològica, en la qual Sales revela una capacitat d'introspecció en els personatges, tots tan diferents (homes i dones, casats i solters, assenyats i estrafolaris, laics i sacerdots, militars i civils), com potser poques vegades s'ha assolit en la novel·la nostrada, tal vegada amb l'excepció dels personatges femenins de Mercè Rodoreda i de Caterina Albert. A més, l'ànsia de viure, el sentit de l'humor i el to combatiu i optimista de Sales contagia els seus personatges, que mai es rendeixen ni assoleixen els posats pessimistes de la novel·la francesa que, vulgues no vulgues, està contagiada de jansenisme o, potser més encara, de calvinisme o de puritanisme..., tot sigui dit amb el permís de Charles Moeller.

c) *Una discussió antiluterana?*

Tanmateix, el tema que encapçala aquest paràgraf ens obre la porta a una qüestió dogmàtica de gran volada: la necessitat de les obres de la fe per a la salvació: “Perquè les obres sense la fe són mortes com la fe sense les obres; les obres demanen la fe.”

Aquest tema, plantejat palesament per Martí Luter, exigí molta reflexió als teòlegs reunits en les primeres sessions del Concili de Trento (1546-1547); i també va ser un trencaclosques per als mateixos protestants, no resolts fins que va sorgir el pietisme luterà, sintetitzat pel seu gran divulgador Philipp Jakob Spener (1635-1705) en la seva famosa obra *Pia desideria* (publicada el 1675).²¹⁷ Sales no hi vol entrar i de fet no hi entra; o, en tot

---

217. “El pietisme, però, va recuperar el lloc central de les obres. Abans, el pèndul del comportament pràctic, contraposat al principi catòlic ‘justificació per les obres’, oscil·lava perillosament en sentit contrari. La religió no només és convenciment, sinó convenciment i pràctica, una fe que s'exercita en la santificació i en l'amor” (Adolf VON HARNACK, *L'essència del cristianisme*, introducció i traducció de Josep

cas, per molt que he regirat la novel·la pel dalt i pel baix, no he trobat referències expresses a la qüestió luterana enlloc. A tot estirar, només indicis que, tanmateix, proven que Sales n'estava assabentat de la polèmica.

En efecte: cal dir, d'antuvi, que hi ha a tota la novel·la una profunda reflexió sobre els grans trets de la teologia paulina, especialment a la quarta part. S'adverteix que Sales té un coneixement ben assimilat dels continguts fonamentals de l'epístola als Romans (ho esbrinarem quan en el paràgraf vinent parlem de la pèrdua de la fe per part de Mn. Cruells). La novel·la acaba fins i tot amb una citació paulina presa de l'epístola als Gàlates: "Mihi [autem] absit gloriari nisi in Cruce Domini Nostri Iesuchristi" (Gal. 6,14), és a dir: "Quant a mi, Déu me'n guard de gloriar-me de res, si no és de la Creu de nostre Senyor Jesucrist" (segons la bella traducció de la Bíblia de Montserrat).

Sant Pau presenta el tema de la fe i les obres amb tota claredat en aquestes dues epístoles, que Luter va comentar dues vegades en la seva carrera professoral, abans de trencar amb Roma, l'any 1517. No al·ludim aquí a l'epístola de sant Jaume, que Luter va declarar deuterocanònica, és a dir, espúria, i per tant no en va voler saber res. A sant Jaume el tema hi és palès i provocatiu: "¿De què servirà, germans meus, que algú digui que té fe, si no té obres? Pot salvar-lo potser la fe? [...] Així també la fe: si no té obres, és morta en si mateixa. [...] ¿Vols saber, home frívol, que la fe sense les obres és estèril?" (Jm. 2,14-20); i aquí comença una llarga argumentació veterotestamentària. És obvi, tanmateix, que entre les formulacions de sant Pau a Romans i Gàlates, i la Carta de sant Jaume, hi ha diferències importants. Cal aplicar aquí, com arreu, un criteri exegètic bàsic: l'Esclusiva s'ha de llegir com una unitat; aïllar versets extraient-los del seu context ens menaria cap a conclusions incorrectes.

Castanyé, Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona 2010, lliçó setzena, p. 236).

L'analogia entre les paraules de Cruells i els textos paulins és evident, encara que no sembla que Sales vulgui entrar directament en la discussió paulina sobre la salvació per la fe sense obres *versus* la salvació per la Llei. Potser pensava, més aviat, en el gran tema de les arrels cristianes de Catalunya, que ell havia après del bisbe Josep Torras i Bages (1846-1916), a qui se cita amb molta freqüència als *Quaderns de l'exili*, particularment al número 24, corresponent a l'any 1946.²¹⁸ El número 26, que va ser el darrer publicat, corresponent a l'any 1947, tot ell gairebé dedicat a Montserrat amb motiu de la gran concentració que s'hi va celebrar per l'entronització de la Mare de Déu, també hi ha referències a Torras i Bages. Aquesta concentració, a més de l'innegable sentit religiós, va tenir també caire polític, perquè va ser la primera vegada que, després de la contesa civil, el catalanisme es va poder reunir a milers sense prohibició. Però Sales hi va veure no només els dos sentits (polític i religiós), sinó molt més: hi va intuir la transcendència de la màxima de Torras i Bages: "Catalunya serà cristiana o no serà." Vet aquí la fe i les obres...

3. Creure

A *Incerta glòria* hi trobem descrits dos itineraris a la fe, ben diferents: d'una banda, la conversió, cal anomenar-la així, de la Trini Milmany durant el primer any de guerra; d'altra, la pèrdua de la fe per part de Mn. Cruells i la posterior recuperació. Són dos processos diferents, com és obvi, descrits magistralment per Sales, en els quals trobem alguns trets autobiogràfics, tot i que els personatges són ben diferents per la seva pròpia

---

218. Per a un estudi detallat de les cites de Torras i Bages a *Quaderns de l'exili*, cf. Carles Lluch, *Novel·la catalana i novel·la catòlica*, cit., p. 64, nt. 164. Sales escriu sempre "Torres i Bages" en lloc de "Torras i Bages".

condició: una dona i un capellà; una dona sense conviccions religioses, filla d'anarquistes, i un capellà de bona casa.

a) Cap a la fe primera (la Trini Milmany)

La Trini Milmany conta la seva conversió en unes cartes que escriu a Juli Soleràs la primavera de 1937. Se'n dedueix que Juli era ja creient i que suaument, gairebé sense que ella se n'adonés, l'anava preparant per rebre la fe. Tanmateix, quan ella es converteix, ell es queda parat, perquè no s'ho esperava.

La primera carta és del 12 d'abril de 1937. La Trini explica els seus antecedents intel·lectuals. Prové d'un ambient positivista i anarquista, on mai de la vida es parlava de religió. Mai havia entrat en una església. El primer cop va ser quan un dia, passejant per Barcelona, mentre s'entestaven a vendre el setmanari anarquista *La Barrinada*, Soleràs la va invitar a entrar a Santa Maria del Mar. Ella ja havia començat la carrera de geològiques a la universitat. L'escena se situa al curs 1929-1930. Ella es va sentir incòmoda i fins i tot una mica irritada, en veure l'emoció que envaïa el seu acompanyant mentre eren al temple.

Van passar els anys i ja en plena Guerra Civil, sense saber, però, per què, la Trini va a començar a anar a misses clandestines:

Jo et devia una explicació, ja que si vaig a missa t'ho dec en definitiva a tu; però ¿quina explicació donar-te, si no n'acabo de trobar ni per a mi mateixa?²¹⁹

A la carta següent, del 16 d'abril de 1937, la Trini recorda un fet que la va colpir moltíssim i que potser va ser decisiu perquè comencés a practicar la religió cristiana, sense ser-ho encara:

---

219. *Incerta glòria*, cit., p. 217.

l'assassinat d'un sacerdot prop de casa seva, la matinada del primer dia d'agost del 36:

Era molt vell, amb la sotana verdosa de tan gastada, molt apedaçada i sargida. Tenia els ulls i la boca molt oberts. Esglaiada, vaig fer in xiscl i vaig cridar la minyona. [...] Una setmana després em vaig trobar, de la manera més inesperada, en una missa clandestina.²²⁰

La invitació li va venir d'una antiga coneguda pobra, viuda d'un anarquista que havia estat molt amic del pare de la Trini. Aquesta dona la va portar fins a unes golfes, al Raval de Barcelona, on va oir la missa. “¿Per què la viuda havia tingut l'acudit de dir-me ‘segueix-me’, sabent com sabia que jo no era catòlica?”²²¹

La Trini identifica amb gran vivesa l'ambient de les golfes, els mobles, la calor i la xafor, i s'entreté sobretot en descriure el capellà, que molt més endavant sabrem que era el vell jesuïta P. Gallifa. El pinta com només ho pot fer una dona de sentiments molt delicats (quina capacitat la d'en Sales d'entrar en el món femení!):

Devia tenir uns vuitanta anys i anava vestit com els obrers vells, amb uns pantalons de vellut apedaçats, una brusa i espartenyas. Per dir missa s'havia tirat la casulla per damunt; per sota la casulla li sortien els camals dels pantalons, cosa que li donava un aire més aviat ridícul. Els seus gestos eren feixucs com els d'algú que ja no pot amb el seu cos; a les genuflexions, més que agenollar-se es deixava caure com una massa inerta i el cop que donava amb els genolls feia ressonar l'empostissat de la tarima. Quan

---

220. *Incerta glòria*, cit., p. 219.

221. *Incerta glòria*, cit., p. 220.

es girava per donar-nos la benedicció, la seva mirada em recordava els ulls oberts de l'assassinat... ¡Quina mirada, Déu meu! ¿Per què diuen que l'ànima és invisible?²²²

Aquestes línies, que configuren un dels paràgrafs més preuats de la novel·la, si més no al meu entendre, recullen a les acaballes les úniques paraules que el capellà els predicà un cop: “Fills, vet aquí que l'Església ha tornat a les catacumbes. Jesús ens mostra la seva faç coberta de sang i d'escopinades com aleshores que Pilat digué: vet aquí l'home.”²²³

I ara el baptisme de la Trini, que arribà per la insistència d'en Soleràs. Ella protestava, en una carta del 3 de maig del 37, per la seva obstinació en aquest punt, però finalment li va fer cas. Abans, no obstant això, van passar algunes coses i moltes reflexions de la interessada:

Ara, vull dir en aquest moment, amb franquesa, em sento més aviat irritada contra mi mateixa d'haver cedit a la teva insistència: ¿per què una persona tan intel·ligent com tu ha de donar tanta importància a un ritu tan extern com és el baptisme? Sí, ja ho sé: tot allò dels sagraments, de la gràcia sobrenatural que infonen... ¡si et digués que l'únic sagrament que veig clar és el matrimoni! [...] Però el baptisme... què vols que t'hi digui. Que tirant-li una mica d'aigua al cap acompanyant-ho d'unes paraules màgiques obtenim que se salvi algú que, si no, es condemnaria, ¿és que realment queda encara ningú capaç de creure una tal... bestiesa? Perdona, però bé t'he de dir les coses tal com les sento.²²⁴

---

222. *Incerta glòria*, cit., p. 221.

223. *Incerta glòria*, cit., p. 221-222.

224. *Incerta glòria*, cit., p. 226.

Narra després com es va topar amb els Evangelis:

Perquè va ser poc després que em vas regalar –també pel meu sant– aquells Evangelis en un sol volum; sempre més, d'ençà d'aleshores, he tingut aquest volumet damunt la taula. Encara hi ha el mateix senyal, entre les pàgines on tu l'havies posat; obrint pel senyal, vaig trobar aquell passatge famós on Jesús diu que per salvar-nos hem de menjar la seva carn i beure la seva sang. [...] Vaig repassar tot el volum, curiosa de veure si havies subratllat altres passatges; però no. ¡Només aquest! I a la pàgina blanca de guarda, havies escrit: “La Creu o l’Absurd.”²²⁵

Finalment ve la conversió:

Unes setmanes després m'estava asseguda a la meua butaca, al peu de la finestra com de costum; era una tarda clara de desembre [del 1936] i jo mirava fixament l'estrella del vespre que anava baixant cap a l'horitzó i es va pondre. Jo, amb la boca oberta i la mirada perduda, creia veure la cara d'un d'aquells idiotes, aquell que s'havia orinat,²²⁶ i al mateix temps sentia com una veu molt llunyana que em deia: “L'oscè i el macabre, la Creu o l'Absolut.” Tractava de comprendre com és que un moment abans l'estrella del vespre era allí, tan brillant; i ara ja no hi era ¡i era com si no hi hagués estat mai! Què llarg pot ser un instant, l'instant que separa allò que ja no és d'allò que encara era... [...] I de sobte em va semblar que aquell tronc estúpid, el tronc pelat del til·ler que jo veia a contrallum sobre el cel de la posta, em va semblar que a

225. *Incerta glòria*, cit., p. 228-229.

226. Es refereix a una visita que havia fet a l'Hospital de Sant Joan de Déu, on el frare Ramon de Brocà, germà d'en Lluís, prestava el seu ministeri entre els més desvalguts.

aquell pal obscè i macabre li naixia un altre pal transversal... ¡alguna cosa a què arrapar-se! “La Creu o l’Absurd!”, em repetia sense acabar-ho de comprendre. [...] Aleshores vaig comprendre el vers antic: O Crux, ave, spes unica.²²⁷

Sales podria haver completat el relat de la conversió de la Trini amb una citació paulina de la Carta als Corintis: “Perquè, mentre que els jueus demanen prodigis i els grecs volen saviesa, nosaltres prediquem el Messies crucificat, escàndol per als jueus i niciesa per a les altres nacions; però per als qui han rebut la vocació, tant jueus com grecs, un Messies que és poder de Déu i saviesa de Déu” (I Cor. 1,22-24). Perquè la característica fonamental del cristianisme és la Creu.

L’administració del baptisme a la Trini, un baptisme d’amagat i en una casa senyorial al barri antic, propietat d’una família benestant barcelonina, és explicada en la carta següent, del 7 de maig. El capítol és notable per la descripció de l’ambient, els mobles, les converses dels assistents i llur caracterització psicològica, el posat del jove mossèn, neguitós perquè la cerimònia s’endarrereix, la reacció de la Trini que internament comparava la humilitat del capellà que els deia la missa a les golfes i el to enèrgic del jove prevere, que li desagradava, etc. Amb tot, no afegeix res de nou des del punt de vista teològic, i el podem deixar de banda, tot i ser una peça literària superba.

Tornem, doncs, a l’escena d’aquell capvespre, quan la Trini va observar atentament el til·ler, que sembla transformar-se en una creu. En el relat que fa la Trini hi surt la contemplació de

---

227. *Incerta glòria*, cit., p. 231-232. La traducció d’aquest verset és: “Salve, oh Creu que ets la nostra única esperança.” És el començament de la novena estrofa d’un himne que es va cantar per primer cop l’any 569, quan van ser traslladades les relíquies de la Creu des de Jerusalem a Poitiers. Va ser compost pel bisbe Venantius Fortunatus.

l'espai sideral. La contemplació del cel nocturn és una constant a la novel·la, que té a més una forta component autobiogràfica. Sales era, en efecte, molt afeccionat a l'astronomia. Heus aquí una referència en una carta seva a Mercè Figueras, del 12 de gener del 1938, poc abans de començar la batalla decisiva del front d'Aragó:

A la nit dóna bo de mirar les estrelles. M'he endut de Barcelona alguns llibres d'astronomia i m'hi entretinc amb el practicant [a *Incerta glòria* el practicant és el seminarista Cruells], que també hi és aficionat. A les nits no bufa el vent i Sírius brilla com un arcàngel.²²⁸

L'afició a l'astronomia, a contemplar el cel amb una ullera o telescopi, serà un motiu principal en el procés espiritual de Mn. Cruells d'anada i retorn, com després analitzarem. Ara veiem que també ho és en el cas de la Trini, encara que només d'esquitllada, com ha apuntat tímidament i de passada.

En l'itinerari de la Trini són més decisius, tanmateix, la reflexió sobre el ser i deixar de ser, és a dir, sobre la contingència de totes les coses, àdhuc de la vida humana; i els bons exemples i les bones paraules d'en Soleràs i del P. Gallifa. Ultrà això, és determinant el descobriment de la Creu, *der Leitfaden* (el fil conductor) de tota la novel·la *Incerta glòria*. Així, doncs, la Trini es converteix no només per la lectura de la vida de Jesús en els Evangelis, sinó també per la vivència profunda del patiment i del dolor, que ens permeten recrear espiritualment, amb l'ajut

---

228. Joan SALES, *Cartes a Màrius Torres*, cit., carta 125 (de 12 de gener del 1938), p. 347. Sírius és, vista des de la Terra, l'estrella més brillant del cel nocturn. Sírius brilla tant perquè té brillantor intrínseca elevada i perquè està molt a prop nostre, relativament. Després d'una absència de setanta dies en el cel nocturn, es fa novament visible a l'occident, poc abans de la sortida del Sol, en acostar-se el solstici d'estiu. El testimoni de Sales és exacte, doncs, car la seva descripció se situa a ple hivern, quan Sírius brilla amb tot el seu esplendor.

de la gràcia, la vida del Crist en nosaltres. En definitiva, per la descoberta de la Creu!

Vet aquí, en tot cas, els *præambula fidei*, com en deien els escolàstics, és a dir, aquells esdeveniments o providencials casualitats que ens preparen per rebre la fe, aconduint les nostres disposicions anímiques per ser més dòcils i permeables a la gràcia de la conversió.

Tanmateix, sembla que no hi hagi en tot el relat de la Trini cap referència a raonaments intel·lectuals, que també s'inclouen en els *præambula fidei*, segons la tradició teològica. Només s'alludeix al fet que, avorrida a casa seva, sense la conversa d'en Soleràs i entristida per no rebre amb la freqüència desitjada les cartes del seu company Lluís, s'entrega novament a la lectura dels manuals de geologia. En lloc d'anar al cine, com feia tanta gent a Barcelona, "faig una cosa equivalent: m'empasso llibres i més llibres de geologia. Havia avorrit els meus estudis poc després de casada (si puc dir casada, en el meu cas); i ara m'hi arrapo de nou per no sentir-me tan sola i tan buida."²²⁹ I acaba la seva carta amb unes paraules premonitòries de la seva conversió: "recordant una cara com aquella [la del P. Gallifa a les golfes quan els celebrava la missa] sento que entre aquest món i l'altre no hi ha envà".²³⁰ Aquí vindrien com l'anell al dit unes consideracions de sant Pau als cristians de Corint: "¿On és el savi? ¿On és el lletrat? ¿On és el qüestionador d'aquest món? Déu, ¿no ha fet tornar nècia la saviesa del món? En efecte, ja que el món, per mitjà de la saviesa, no ha conegut Déu en la saviesa de Déu, Déu ha volgut salvar els creients per la niciesa d'allò que prediquem" (I Cor. 1, 20-21).

---

229. *Incerta glòria*, cit., p. 218 (carta de la Trini a Soleràs, datada el 16 d'abril del 1937).

230. *Incerta glòria*, cit., p. 222.

Ara bé, els estudis de geologia tampoc la satisfan, no l'omplen, no la fan emergir de l'ensopiment i del tedi. I en mig d'un gran neguit recorda unes paraules de Soleràs, un dia que va visitar el matrimoni per la tarda: “Ja està vist: venim de l'obsccè i anem al macabre.”²³¹ La Trini hi afegeix que, en sentir aquest estirabot, “tot em va semblar inútil des d'aleshores, estudiar els mol·luscs del carbonífer o posar fills al món, des del moment que el món no tenia ni podia tenir cap solta. [...] L'obsccè d'una banda, el macabre de l'altra. ¿Quin sentit podia tenir res, si tot es reduïa a això?”²³²

Així, doncs, és clar que hi ha hagut reflexió en el procés, i que la gràcia sobrenatural s'ha valgut de raonaments sobre el món, el seu sentit, l'actual constitució física de l'Univers, i la vida i la mort, per remoure la sensibilitat de la jove mare. No obstant això, aquests raonaments han estat tan intuïtius i fugissers, que si no parem molta atenció a les cartes de la Trini no ens adonarem que hi van ser. En aquest punt, però, es manifesta la gran diferència entre els caràcters de la Trini i de Mn. Cruells, com comprovarem més endavant. En tot cas, en el procés cap a la fe no hi podia faltar el moment intel·lectual, perquè la fe es raonable.

Aquest comentari ve a tomb, perquè el Dr. Carles Cardó, el gran amic de Sales i el seu inspirador en les qüestions teològiques, va remarcar amb molta insistència el protagonisme del raonament en el camí cap a la fe i en la seva conservació (suposada la gràcia, com és obvi). Cal només llegir el pròleg al seu *Emmanuel*, perquè la cosa quedi definitivament aclarida:

No. No privem el Cristianisme, i molt en particular l'Església Catòlica, de la glòria de defensar i delimitar exacta-

---

231. *Incerta glòria*, cit., p. 223.

232. *Incerta glòria*, cit., p. 223.

ment els furs de la raó. La demagògia sentimental podrà provocar tempestats d'emoció, crits d'entusiasme, potser fins i tot llàgrimes, però seran meteors passionals fugaços. La raó és sòlida i permanent. [...] La capitulació davant de l'irracionalisme ens portaria lluny. Si tal renúncia es generalitzava, no dubtem que els enemics de la fe [...] ho aprofitarien immediatament per tornar a la tesi, avui finada, de la incompatibilitat entre la raó i la fe, llavors revivificada per nosaltres mateixos.²³³

b) De la primera fe a la segona fe (Mn. Cruells)

El cas de mossèn Cruells és ben diferent. Arran de la interdicció i la privació de les llicències, Mn. Cruells va perdre la fe. Som a l'any 1949. Com ja s'ha dit, a l'edició definitiva d'*Incerta glòria* no se'ns expliquen els antecedents d'aquesta sanció disciplinar eclesiàstica. Sales es limita a insinuar que el capteniment sacerdotal de Cruells havia desagradat molt als seus superiors.²³⁴

Endevinem que havia estat un capellà revolucionari i que per tal raó l'havien enviat a les Antilles (recordem que Sales hi va passar un temporada quan es va exiliar d'Europa, abans d'anar a parar a Mèxic i que, potser per això, fa que el seu personatge recalci al Carib). Hi llegim, per exemple: “[...] en aquells temps que, vicari de suburbi, jo donava aquelles conferències

---

233. Carles CARDÓ, *Emmanuel*, cit., p. 11-12.

234. És versemblant que Sales parlés amb Carles Cardó, bé per carta, bé directament amb ell, quan el canonge va tornar a Catalunya l'any 1954, sobre la situació de l'Església a Catalunya abans de la guerra civil i després de la desfeta de 1939. Recomano llegir “El gran refús”, que havia de ser el capítol VIII de l'obra de Carles CARDÓ, *Les dues tradicions. Història espiritual de les Espanyes*, que va romandre inèdit, per voluntat de l'autor, fins que es va publicar pòstumament per l'editorial Claret (Barcelona 1994). Ha estat reproduït a Josep GIL i RIBAS, *Pensament cristià i Catalunya*, Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona 2009, p. 191-245.

que l'arquebisbe prohibí [...]”.²³⁵ Eren xerrades a la gent del barri, homes i dones humils que patien molt per les precàries condicions de llur vida: la pobresa, els habitatges insalubres, les urbanitzacions a mig fer, sense clavegueram, sense llum ni aigua corrent...

Així, doncs, l'exili i les circumstàncies que el van provocar poden haver-lo disposat a perdre sobtadament la fe, després d'un llarg procés interior del qual ni ell mateix n'havia estat conscient.

En aquest procés hi poden haver influït també raons de caràcter teològic. Sembla que Cruells havia començar a entrar per vies escatològiques molt sospitoses:

¿És que el misteri d'iniquitat ha de durar fins al judici, és que l'ombra de l'Anticrist ha de cobrir-nos fins a la teva segona vinguda? El meu arquebisbe m'havia prohibit de parlar d'aquestes coses fosques que em preocupaven cada vegada més, d'aquest enigma de la fi del món, que no acaba d'arribar mai i que no obstant va començar, tal com Tu havies predit, poc després de la teva mort.²³⁶

El moment de la fi del món i de la segona vinguda del Messies en glòria i majestat (la *parusia*), va anguniar els cristians de primera hora. Només cal obrir les dues cartes de sant Pau als Tessalonicencs, que són les primeres que va dictar, per comprovar-ho. En la primera de les dues hi podem llegir: “Pel que fa al temps i al moment, germans, no teniu necessitat que us escrigui; vosaltres mateixos sabeu prou bé que el dia del Senyor vindrà com un lladre a la nit [...]” (I Te 5,1-2). Tan-

235. *Incerta glòria*, cit., p. 673.

236. *Incerta glòria*, cit., p. 724-725.

mateix, la cosa no minvava i els tessalonicencs van començar a creure que la segona vinguda del Messies era imminent. Sant Pau, doncs, va haver d'escriure'ls una segona vegada: "A propòsit de la vinguda de nostre Senyor Jesucrist i de la nostra reunió amb ell, us preguem, germans, que no us deixeu agitar i apartar tan fàcilment del bon sentit, ni alarmar per una suposada imminència del dia del Senyor, encara que sigui per una revelació d'esperit, o per una paraula, o una carta, com si vinguessin de part nostra. Que ningú no us enganyi de la manera que sigui" (II Te 2,1-3). Ara bé: un petit incís de sant Pau en aquesta segona carta, lluny d'apaivagar els esperits, encara els va convulsar més, en explicar els senyals que precediran la fi del món: "[...] perquè, si primer no ve l'apostasia i no es manifesta l'home d'impietat, el fill de perdició, el que s'enfronta o s'alça contra tot allò que s'anomena Déu o objecte de veneració, fins al punt d'asseure's al temple de Déu, mostrant-se ell mateix com si fos Déu..." (II Te 2,2-4).

Les dues cartes de sant Pau als Tessalonicencs pertanyen, segons els paulinistes més reconeguts catòlics (com ara Lucien Cerfaux) a la primera etapa de sant Pau, és a dir, el primer moment de la seva maduració de la doctrina cristiana. L'ur *Sitz im Leben* (el lloc geogràfic i cultural) és encara el substrat judaïc. A aquest període primer corresponen les dues cartes esmentades (anteriors, per tant, a l'any 50) en el qual se'ns presenta l'Església com una comunitat escatològica.²³⁷

---

237. Cf. Claudio BASEVI, *Introducción a los escritos de san Pablo. Su vida y su teología*, Ediciones Palabra, Madrid 2013, p. 371. La tercera etapa dels escrits paulins correspon al període entre l'any 52 i el final del tercer viatge (aprox. l'any 58) i es reflecteix en les grans epístoles (Galates, les dues als Corintis i Romans). A la tercera fase pertany la visió apocalíptica o còsmica (és el temps en què va romandre a Efes). No es confongui la fase paulina escatològica (quan serà la fi del món) amb la fase paulina apocalíptica o còsmica (la comparació de l'Església *in terris* amb l'Església *in Patria*, i la qüestió del Crist còsmic).

No n'hi hagué prou, tanmateix, amb la moderació paulina per esvair les tensions escatològiques del tessalonicencs. Potser per influència gnòstica, la cosa va continuar en alguns cercles i àdhuc es va estendre a altres regions, de manera que el gran sant Ireneu de Lió i altres dels segles II i III van incórrer en determinats tipus de mil·lenarismes (que és una forma d'escatologisme), fins que en el segle cinquè sant Agustí hi va posar una mica d'ordre, a les acaballes de la seva vida, en els darrers tres llibres de la seva immortal obra *De ciuitate Dei*, encara que reconeixent que ell també hi havia incorregut temps enrere: “Nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando” (lib. XX,7).²³⁸

Potser el text més lluminós sobre aquesta complexa qüestió va ser escrit per sant Bernat, a la primera meitat del segle dotzè: “Estem assabentats d'una triple vinguda del Senyor. A més de la primera i de l'última, hi ha una vinguda intermèdia. Aquelles dues són visibles, però aquesta no ho és. En la primera, el Senyor es va manifestar a la terra i va conuiu amb els homes [...]. En l'última, tots veuran la salvació de Déu [...]. En la intermèdia, en canvi, que és oculta, només els elegits veuen el Senyor en el més íntim de si mateixos i, d'aquesta manera, llurs ànimes se salven. Així, doncs, en la primera el Senyor va venir en carn i debilitat; en la segona, en esperit i poder; i en l'última, en glòria i majestat”.²³⁹

---

238. El text fonamental en què es recolzen el mil·lenaristes és Apoc. 20,1-10, en el qual s'afirma un regne de Crist amb els seus justs de mil anys de duració abans de l'escatologia o segona vinguda del Messies en glòria i majestat. Durant aquests mil anys intrahistòrics, el diable o Satanàs romandrà encadenat. Passats els mil anys, el dimoni serà alliberat i podrà sotmetre a greus temptacions les nacions de la terra, encara que per curt temps, abans de la seva derrota definitiva i total, que s'esdevindrà a la fi de la història, amb la segona vinguda del Messies. Hi ha hagut diferents tipus de mil·lenarismes, ara defensats per alguns corrents protestants, amb importants diferències entre ells.

239. BERNARDUS CLARÉVALLENSIS, *Sermones* (Sermo 5 in Adventu Domini, 1-3: *Opera omnia*, Edit. cisterc. 4 [1966], p. 188-190).

Doncs bé: és interessant que de totes aquestes coses escatològiques (que en part li havien estat imbuïdes per Monsenyor Pinell de Bray, un amic de la seva tieta que vivia a París i els visitava quan venia a Barcelona),²⁴⁰ Cruells en parlés sovint amb el seu arquebisbe, que se l'escoltava:

Haig de dir en consciència que no m'ho va pas prohibir de motu proprio [parlar d'aquestes coses] sinó després de consultar alguns dels millors teòlegs amb qui s'aconsellava en aquestes matèries. Fins diré que al principi, abans que consultés amb els teòlegs, quan jo li havia començat a parlar d'aquests temes de la fi del món i de l'Anticrist, més aviat jo veia que es trambalsava, que trontollava, que estava a un pas de sentir-se guanyat a la manera de veure. [...] Els teòlegs el van alarmar dient-li que allò, si bé ortodox en última instància, “tenia una certa sentor com d'heretgia”; esborronat a la paraula “heretgia”, em va manar, millor dit em va suplicar amb tota l'ànima que no en parlés mai més amb ningú, que fes fins i tot un esforç per no pensar-hi. Vaig obeir mentre fou el nostre arquebisbe [...].²⁴¹

D'on li venien a Sales (expressats per boca de Mn. Cruells) els coneixements d'aquestes qüestions escatològiques, de matriu jueva? He dit que d'ençà de sant Agustí, a començaments del segle v, l'expectativa escatològica havia minvat. Tot i així, sempre que hi hagut una època de crisi, l'escatologisme ha tornat a aparèixer, bé que amb diferents accents i modulacions. Precisament a començaments del segle xx s'havia produït un d'aquests periòdics ressorgiments. Va ser amb motiu de l'anomenada “crisi modernista”, que afectà particularment el món catòlic

---

240. Cf. *Incerta glòria*, cit., p. 356.

241. *Incerta glòria*, cit., p. 725.

francès, molt sacsejat aleshores per la pressió liberal de la Tercera República francesa, de tarannà obertament antieclesiàstic, i pel repte historicista que havia presentat el teòleg protestant alemany Adolf von Harnack, l'any 1900, en les seves cèlebres lliçons a Berlín sobre "l'essència del cristianisme".²⁴²

El principal exponent francès d'aquesta crisi va ser Alfred Loisy (1857-1940), qui va defensar, en dos petits llibres molt difosos i llegits,²⁴³ i ben aviat traduïts a la llengua castellana, les tesis següents: 1a) que la decepció escatològica dels primers cristians va provocar la fundació de l'Església, amb caràcter substitutori del que Crist havia predicat (el ja pròxim adveniment del Regne de Déu); 2a) que Crist no va tenir, almenys en un primer moment, clara consciència de la seva divinitat, sinó només després d'un procés de maduració interior; i 3a) que hi ha un hiatus insuperable entre el Jesús històric (el Jesús dels Evangelis) i el Crist de la fe (és a dir, el Crist que creiem que és el Fill de Déu encarnat). Com era d'esperar, davant d'unes propostes que buidaven completament la transcendència de la revelació cristiana, el magisteri pontifici va reaccionar amb fermesa. Les decisions disciplinàries i doctrinals del papa Pius X van tenir un ampli eco, que va arribar a casa nostra, i que, a més, Sales degué conèixer de primera mà, per les seves relacions amb França.

És molt probable que Joan Sales també tingués coneixement d'aquest afer, per les traces que se'n detecten en la producció literària de Miguel d'Unamuno i pel procés canònic que va obrir el bisbe de Madrid contra Xavier Zubiri en els primers anys vint,²⁴⁴ del qual se'n va parlar a dojo, sobretot després de

---

242. Adolf VON HARNACK, *Das Wesen des Christentums*, Leipzig 1900.

243. Alfred LOISY, *L'Évangile et l'Église* (Paris 1903) i *Autour d'un petit livre* (Paris 1904).

244. Cf. Jordi COROMINAS - Joan Albert VICENS, *Xavier Zubiri. La soledad sonora*, Taurus, Madrid 2005, p. 133-155

la contesa civil, quan Zubiri va venir de catedràtic a Barcelona, dispensat del celibat sacerdotal i casat amb Carmen Castro. Una altra via per la qual devien arribar a Sales notícies sobre el “modernisme” pot haver estat l’encíclica *Humani generis*, del papa Pius XII, publicada a l’agost de 1950.

Tornem a Cruells. S’escau que aquí recollim la colpidora descripció que fa de la seva pèrdua de la fe:

Vaig perdre la fe. Un dematí em vaig despertar sense; em desperto i vet aquí que ja no la tenia, aquella fe que no m’havia faltat mai, que no m’havia posat mai cap problema, cap dubte. Em vaig despertar sense fe com m’hauria pogut despertar sense cartera, per obra d’un lladre de nit. Però jo tenia la meva cartera, ben inflada aleshores, inflada a rebentar en aquella època [eren uns quartos que li havien vingut per herència familiar]. Jo no sentia més que un buit a dins, un estupor; m’havia adormit la vetlla resant com de costum i vet aquí que, despertant-me, ja no tenia fe. L’havia perdut dormint, ¿quin dels meus somnis me l’havia fet perdre? ¡Impossible recordar aquell somni atroç durant la qual m’havien amputat!²⁴⁵

Tanmateix, el que ens interessa ara és esbrinar com justifica Sales una pèrdua tan sobtada de fe, sabent, com sabem, que la fe és com una àncora, que s’esborra molt difícilment. L’única pista que se’ns dóna és que Cruells va desobeir, si més no en algunes coses: “Quan l’arquebisbe m’interdigué la predicació, vaig desobeir.” N’hi ha prou amb desobeir?

Depèn del que s’entengui per desobeir. Si la desobediència comporta un replanteig de la vocació sacerdotal, cosa que de

---

245. *Incerta glòria*, cit., p. 610.

vegades pot succeir, quan les mesures disciplinàries vénen per un capteniment sacerdotal que les autoritats eclesiàstiques consideren inadequades, aleshores és possible que una cosa arrossegui l'altra, i que d'uns dubtes referents a la condició sacerdotal es transiti als dubtes sobre els articles de la fe, i que tot se'n vagi en orris. Tanmateix, i pel que la novel·la ens narra a continuació, més aviat sembla que no hi hagué en aquest cas una positiva pèrdua de la fe, sinó més aviat una fugida de la condició sacerdotal (o dels seus deures), sense saber ben bé on anar, desorientat completament.

Cruells afegeix en el seu relat autobiogràfic de la pèrdua de la fe: “La nit d'aquell dia vaig emprendre aquell pelegrinatge somnambúlic”²⁴⁶ (som al mes de setembre de 1949) pels carrers més estrets, tortuosos i foscos del Raval, refugiant-se finalment en el catau d'una “dallonses”, compartint durant quinze dies l'habitació amb ella, el seu pinxo i el seu gos, mentre la parella el plomava. Per la referència al somnambulisme, Sales ens vol presentar el cas com una espècie de reacció neuròtica, la qual cosa no és precisament una pèrdua de la fe. “Jo sentia el desig de caure en un abisme sense fi com ens succeeix de vegades en somnis.”²⁴⁷ Tot i així, la providència no el deixava de la mà:

Un vespre, amb gran sorpresa de part meva, és de l'existència de Déu que els va donar per discutir. És que aquell dia ella s'havia arribat a la basílica del Pi per dur un ciri a sant Pancràs, de qui era molt devota, i ell en feia befa. [...] “Si no creus en sant Pancràs ni en Déu, ¿em diràs qui va fer el món, les persones, els gossos i tot plegat?”²⁴⁸

---

246. *Incerta glòria*, cit., p. 611.

247. *Incerta glòria*, cit., p. 613.

248. *Incerta glòria*, cit., p. 615.

Un dels dies va patir un atac de catalèpsia del qual es va recuperar amb prou feines. Finalment decidí sortir del catau, aprofitant que el pinxo i la prostituta eren al cine, no sense fer rebentar el gos, a qui subministrà un bocí de carn enverinada. És el record que els volia deixar d'aquells dies d'infern. (El detall del gos enverinat, explicat amb una engruna d'humor, que sortirà un altre cop més endavant, trenca el to tràgic i dramàtic del relat i l'allunya completament de l'ambient que pinten els novel·listes francesos de la novel·la catòlica, que moltes vegades és depriment.)

Sortint del catau (“¡Quina alegria!”²⁴⁹) té la misteriosa aparició del P. Gallifa, que el condueix fins al confessorari de la parròquia de Santa Madrona, vora al port.²⁵⁰ Era el 25 de desembre. Quan havia perdut la fe, Cruells s’anava dient: “Tantes galàxies, tantes galàxies, ¿per què? Totes iguals, milers de milions de galàxies uniformement repartides en un espai sense fi, ¡quina monotonia, quina falta d’imaginació!”²⁵¹

Vint anys més tard, però, Cruells torna a apreciar la bellesa de l’Univers. “Vet aquí, ja sóc quinquagenari, tota la meva joventut perduda en aquest túnel interminable...”,²⁵² és a dir, som ja al 1967. El vicari del poble torna a contemplar el cel, quan comença a sentir-se vell i enyora els anys de joventut, amb una misteriosa referència al pecat original:

I ens anem transmetent el plany de generació en generació com un eco que ve d’aquell crit punyent d’Adam quan perdé el Paradís. Tot això i res més que això: una bellesa sense límits però incomprendible. Perduts en la bellesa de l’Univers com el nen en un bosc; submergits,

---

249. *Incerta glòria*, cit., p. 618.

250. *Incerta glòria*, cit., p. 619.

251. *Incerta glòria*, cit., p. 610.

252. *Incerta glòria*, cit., p. 672.

petits monstres de lletjor, en un oceà de bellesa. Enllà Sírius, enllà de les galàxies, a distàncies que desafien tota imaginació, la bellesa sense ribes encara ens mira, incomprendible, freda, estrangera. I d'eco en eco es perpetua el crit punyent del primer home que va deixar de ser jove, aquell tenebrós udol que ve de la fondària de les edats.²⁵³

*

La descripció del procés interior de Mn. Cruells ens ofereix un itinerari espiritual certament dramàtic, però no desesperançat. Sales el presenta més aviat com un fenomen d'enfredoriment de la virtut de la fe en un context d'un cert desequilibri psíquic, que ve de lluny i que s'agreuja pels factors del context. Se li havia enfosquit el caràcter.

Ja hem parlat dels escrúpols i els malsons que afligien de jove el seminarista Cruells, i com anava sovint a confessar-se amb el Dr. Gallifa, que se'l treia de sobre, dient-li: “No em facis perdre el temps, que hi ha molta cua.” També hem fet referència als dos atacs de somnambulisme que va patir: el primer cop d'adolescent i el segon quan va anar al front d'Aragó, uns episodis sempre relacionats, cal recordar-ho, amb la “ullera de llarga vista” o petit telescopi que li va regalar la tieta en complir dotze anys i treure bones notes en els exàmens escolars.

Som davant el cas d'un mossèn que, per raons diverses, es va neurotitzar fins a perdre la fe, o a pensar que l'havia perduda. Algunes circumstàncies li venien del seu temperament, predisposat als desequilibris; altres, d'origen exogen, estaven provoca-

---

253. *Incerta glòria*, cit., p. 672-673.

des per les particularitats del seu entorn ministerial (primer un suburbi pobríssim i després un poble miserable d'alta muntanya), pel moment teològic i el polític espanyol, i potser també per la solitud i el seu *exili* a les Antilles. En tot cas, el mateix Sales insinua la neurosi, quan escriu, posant-ho com a reflexió de Cruells, que acaba de fer cinquanta-cinc anys:

Ara els seminaristes em demostren un gran afecte; ja em perdonen que sigui un vell acabat, un neurastènic, un visionari i fins i tot reaccionari; m'ho perdonen tot, pobres fillets.²⁵⁴

Amb tot, el procés interior de pèrdua de la fe, si se'n pot dir així, i de recuperació, també està molt ben descrit al començament de la novel·la, en aquella llarga conversa entre en Juli Soleràs i en Lluís de Brocà, quan aquest el va a trobar a Castel de Olivo, el 10 d'agost de 1937. Parla primer en Lluís i després li respon en Soleràs:

—Deixa els ciris pasquals en pau. Jo sóc descregut, però respecto les coses sagrades.

—Tot al revés de mi. Jo hi crec. Si no hi cregués, ¿quin gust podria donar-me fer-ne befa? ¿Si pogués deixar de creure! ¿Com us envejo, els que no creieu o us penseu que no creieu! Tu, per exemple, tens la sort de les sorts. Quan la fe et seria una nosa, et desapareix; quan la necessites, et torna. No ho neguis: el teu mecanisme és aquest. ¿Un mecanisme immillorable! Jo, en canvi, funciono al revés: la fe em barra el camí quan més la voldria perdre de vista i quan la crido no ve.²⁵⁵

---

254. *Incerta glòria*, cit., p. 763.

255. *Incerta glòria*, cit., p. 75.

c) “*La ullera de llarga vista*”

Hi havia, en aquell temps, una esfínx de basalt
 en un astre remot –un món desert i erràtic
 que al telescopi es veia enorme i enigmàtic–.
 (Joan Sales)²⁵⁶

Ja hem recordat l'afició de Sales per l'astronomia, testimoniada per una carta dirigida a Mercè Figueras, el 12 de gener de 1938.²⁵⁷ En l'esmentada carta comenta que s'havia endut de Barcelona alguns llibres d'astronomia i que s'hi entretenia amb el practicant, que també hi era aficionat. I parla expressament de l'estrella Sírius, que després eixirà repetidament a *Incerta glòria*. El practicant alferes serà el Mn. Cruells de la novel·la, seminarista durant la guerra i ordenat prevere després de la contesa. La ullera, com ja hem esmentat més amunt, es l'al·legoria de la virtut de la fe. Cal, tanmateix, que fem un recorregut per tots els moments en què la ullera o telescopi apareix, abans d'avançar conclusions.²⁵⁸

La primera referència a la ullera la trobem al començament de la novel·la, en una carta que en Lluís escriu al seu germà el 15 de juliol de 1937. Hi descriu els companys que li han tocat a la companyia. Exposant-me a repetir algunes paraules ja citades, copio un bon tros de la carta:

256. *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., poema n. 6, p. 597.

257. Cf. en aquest capítol III, § 3a, *supra*, nota 228.

258. Carme Arnau ha subratllat també la importància simbòlica d'aquest instrument astronòmic, tot i que amb una interpretació una mica diferent de la meua: “Cruells, a més, es relaciona estretament amb un objecte ben significatiu, del qual no se separa mai: una ullera de llarga vista, amb la qual contempla el cel, l'espai on es troben les estrelles que representen l'eternitat, en contrast evident amb la finitud de l'home, amb una vida terrenal. A més, Cruells té un telescopi a la seva torre, que confirma aquest interès” (Carme ARNAU, *Compromís i escriptura*, cit., p. 100).

Queda en Cruells, l'alferes-practicant. Resulta devot de [Charles Pierre] Baudelaire. Se'n sap llargues tirades de memòria [...]. És el benjamí del batalló (vint anys acaba de fer) i quan surt amb mi a passejar s'enduu una mena de telescopi portàtil o potser més exactament “una ullera de llarga vista” d'aquelles que solien gastar els capitans de la marina del segle passat. Desplegada, amida ben bé cinc o sis pams. Diu que li va regalar la seva tia quan va fer dotze anys i que no l'ha desamparada mai en tot el transcurs de la guerra; plegada fa poc embalum –les seves peces es fiquen una dins l'altra. Té molta més potència que els meus prismàtics d'oficial; com que, quan sortim junts, allarguem les nostres passejades fins molt tard, em fa mirar Júpiter amb el seu telescopi: es distingien perfectament els quatre “satèl·lits de Galileu” al costat del planeta com quatre pèsols al costat d'una pruna, tres a l'esquerra i un a la dreta. L'endemà aquest havia desaparegut; l'endemà passat només se'n veien dos. Després vam tornar a veure tots quatre, ara dos a la dreta i dos a l'esquerra. [...]²⁵⁹

És interessant comprovar la referència al descobriment de Galileu, que va permetre postular al matemàtic italià que no tot girava al voltant de la terra, dins el sistema solar, primer pas cap a l'heliocentrisme. Sabem, a més, que arran d'aquest regal, Cruells començà a interessar-se seriosament pels fenòmens astronòmics. Vet aquí un detall que té un caire autobiogràfic,

---

259. *Incerta glòria*, cit., p. 49-50. A més de les referències directes a Galileu n'hi ha moltes d'indirectes, en emprar, sempre en boca se Soleràs, la famosa dita galileana: “Eppur si muove” (es mou, a desgrat de tot). Aquesta dita s'ha d'interpretar de manera diferent, segons el context. Sovint indica que, malgrat el binomi “obscc-macabre”, és a dir, naixement-mort, la història segueix el seu curs i no s'atura. Sobre el procés a Galileu, cf. Mariano ARTIGAS - William R. SHEA, *Galileo en Roma. Crònica de 500 dies*, Ediciones Encuentro, Madrid 2003, pàssim.

perquè també Sales s'havia emportat al front uns llibres d'astro-nomia. Vegem el que diu Cruells:

Poc després que la tieta m'hagué regalat aquell telescopi, vaig comprar una *Astrologia popular* de Camille Flammarion; amb quina voracitat m'empassava aquell gros volum il·lustrat, fins que la tieta me'l prengué per cremar-lo: acabava de saber que Flammarion havia estat in illo tempore un dels capitostos de l'espiritisme.²⁶⁰

La segona vegada que surt el telescopi és en un relat del dia 9 d'octubre de 1937. Ja hi ha hagut una dura batalla en la qual els republicans han aturat un atac dels feixistes. Durant la batalla en Lluís ha matat, en defensa pròpia, un alferes de l'antre bàndol i no pot evitar el record d'aquesta mort, atès que l'alferes mort es deia igual que el nebot de la tia Olegària, la vella que l'al·lotja a casa seva al poblet d'Olivel de la Virgen (ho sap perquè troba una carta a la roba del mort). El rosec de consciència el perse-gueix tothora. És amb en Cruells i comença com una espècie de confessió laica amb ell, una llarga confidència. Eren tots dos sols mentre miraven el cel amb la ullera. El novel·lista comenta: "El telescopi havia quedat ben oblidat damunt la roca."²⁶¹ De sobte li entren les presses a en Cruells, que se'n va a corre-cuita. No queda clar si s'emporta la ullera o se l'oblida.

La referència següent ve al començament de la tercera part, quan Cruells enceta la seva autobiografia. Referint-se a monsenyor Pinell de Bray, amic de la seva tieta que la visitava sovint quan venia de París a Barcelona, escriu el següent:

---

260. *Incerta glòria*, cit., p. 755. Nicolas Camille Flammarion (1842-1925), amic d'Allan Kardec, el codificador de l'espiritisme, es va convertir ell mateix en espiritista convicte. El seu llibre *Astronomie populaire* (publicat l'any 1880) va ser un supervendes i va ser traduït a moltes llengües.

261. *Incerta glòria*, cit., p. 173.

Prenia en aquell temps per parlar amb mi aquell to condescendent amb què ens dirigim a un nen que ja ha arribat a l'edat de la raó; ja tenia aleshores dotze anys –era quan la tieta, per celebrar les meves bones notes, m'acabava de regalar aquell telescopi–, i algunes de les seves frases velades, vellutades, plenes de vagues al·lusions a coses que jo no comprenia, em feien pensar en certs passatges de l'Apocalipsi que aleshores jo havia llegit per primera vegada. La tieta l'escoltava com un oracle.²⁶²

Quan en Cruells li va comunicar a la seva tieta que volia ser prevere, la tieta ho va anunciar a monsenyor Pinell de Bray, aprofitant una visita que va fer a Barcelona:

—El noi se'ns vol fer capellà; vicari de barriada... [...]
—[...] La dèria de la barriada obrera li passarà amb el temps, com la del telescopi; són guilladures d'adolescent.²⁶³

A les darreries de 1937, quan rep l'última visita d'en Soleràs, abans que aquest canviï de bàndol, Cruells recorda els dos episodis de somnambulisme que havia patit:

A dotze anys, poc després que la tieta Llúcia m'hagués regalat aquell telescopi amb motiu d'unes matrícules d'honor, jo havia tingut [...] un atac de somnambulisme i en Soleràs era l'únic de la brigada a qui ho havia explicat. Em van trobar passejant per la vora del terrat de la torre on vivíem, a Sarrià, com si tot caminant mirés amb el telescopi, però amb els ulls clucs [...]. Ja incorporat en Lluís a la brigada, vaig tenir el segon: els soldats de la ronda

---

262. *Incerta glòria*, cit., p. 356.

263. *Incerta glòria*, cit., p. 365.

de nit em van trobar pels carrers d'Olivet de la Virgen caminant adormit i també com si mirés amb el telescopi [...].²⁶⁴

Durant la retirada de les poques tropes que havien sobreviscut a la desfeta de la seva brigada, torna a aparèixer el telescopi:

En Picó [que comandava els pocs soldats que havien pogut fugir] m'havia encarregat que des d'aquell cim escrutés l'horitzó cap a ponent amb el meu telescopi, força més potent que els seus prismàtics.²⁶⁵

Això vol dir que a l'octubre del 1937, després d'una llarga conversa amb en Lluís, i tot i haver quedat oblidat el telescopi sobre una roca, Cruells l'havia recuperat. Tanmateix, l'acabà perdent en l'ensulsiada final. Això ens ho explica més endavant. Cal situar-se a l'any 1942, quan després de passar uns mesos en un camp de concentració, haver acabat els estudis seminarístics i haver estat ordenat prevere, Mn. Cruells comença a deprimir-se:

Sense el doctor Gallifa [del qui s'havia perdut el rastre al desembre de 1936], sense en Lluís [que havia passat a l'altre bàndol el mateix dia que va començar la gran ofensiva de Franco al front d'Aragó], sense en Soleràs [desaparegut la tardor de 1937 i de qui no tindrà notícies fins més endavant] jo em sentí tallat de tot i de tothom [...] tan arran de la demència, que de vegades durant hores no pensava més que en el meu telescopi, aquell telescopi de la meva infància que m'havia seguit durant tota la guerra i

---

264. *Incerta glòria*, cit., p. 381. Aquest segon episodi apareix un altre cop a *Incerta glòria*, cit., p. 50; el narrador és en Lluís, que escriu al seu germà.

265. *Incerta glòria*, cit., p. 540.

que finalment havia perdut, just en els últims dies, durant la desfeta final. No em passava pel cap que hauria pogut comprar-me'n un altre; un altre no hauria estat aquell, no hauria estat el de la meva infància, no hauria estat el que feiem servir per mirar les estrelles en Lluís i jo en aquell temps, aquell temps de guerra –el de la guerra– que ara em semblava tan feliç i tan llunyà com el Paradís perdut.²⁶⁶

Ara la història de la ullera fa un salt de trenta anys i ens situa a començaments de 1969. Cruells acaba d'acompanyar a l'aeroport el seu amic Lluís, que s'ha convertit en el fabricant més important de pasta de sopa de l'Amèrica Llatina i ve de tant en tant a Barcelona. Lluís li ha deixat lliscar a la butxaca de la sotana un sobre amb deu mil pessetes, sense que Mn. Cruells se n'adonés. Quan les descobreix, a punt de tornar-se'n cap al poble, "borratxo d'alegria" se'n va cap a una botiga de penja-i-despenja, on, a més de comprar un vestit complet per a Lamonedà, amagat prop del poble del vicari i que vol passar-se a França, "vaig comprar per a mi la ullera de marina, la meva, la meva d'altre temps". Tres mil pessetes li van costar. Vet aquí el relat autobiogràfic:

Sí, l'hi havia vista feia setmanes, i era la meva. ¡Qui sabrà mai per quins estranys camins havia anat a parar en aquella botiga de penja-i-despenja al cap de trenta anys! [...] Era la meva ullera. [...] ¡El meu telescopi d'altre temps, l'única cosa que jo enyorava del temps en què vivia amb la tieta! [...] Vet aquí que la tornava a tenir, podria veure altra vegada les anelles de Saturn i els satèl·lits de Júpiter com abans, quan m'agradava tant seguir-los una nit darrera l'altra en les seves anades i vingudes al voltant del

---

266. *Incerta glòria*, cit., p. 558.

planeta com quatre pèsols entorn d'una pruna; i Venus com una lluna petita i Mart tan rogenic... [...] el telescopi de la meva infància, perdut en els últims dies de la guerra i ara trobat tan inesperadament [...].²⁶⁷

L'endemà torna al poble, amb la roba que havia comprat i el telescopi, “ple d'alegria perquè ara podria persuadir-lo [a en Lamonedà] que se n'anés per sempre i jo quedaria altra vegada sol i tranquil al poble”.²⁶⁸

Però, el telescopi es perd altre cop: “L'havia perdut de nou. L'havia perdut precisament d'ençà d'una setmana, ¿me l'hauria deixat al portamaletes de l'autobús en el meu últim viatge? El xofer de l'autobús em deia que no l'havia pas trobat, misteri...”²⁶⁹

En aquestes cavil·lacions estava, anant cap a l'amagatall d'en Lamonedà, per comprovar si ja se n'havia anat cap a França, quan se'l trobà amb el crani esquerdat, vestit amb la roba que ell li havia portat de Barcelona, assegut a la porta de la cabana on s'havia refugiat durant tantes setmanes. Darrere la cabana, a quatre passes, entre els esbarzers, Cruells va retrobar el telescopi: “per això el torno a tenir; per això ja no em desempara en els meus passeigs solitaris”.²⁷⁰

L'al·legoria de la ullera, com ja s'ha dit, simbolitza la fe. Això sembla palès. Ara bé, cal subratllar a més un altre detall. Quan Cruells perd la fe (aquell matí en què es llevà i ja no creia), s'anava dient: “Tantes galàxies, tantes galàxies, ¿per què? Totes iguals, milers de milions de galàxies uniformement repartides en un espai sense fi, ¿quina monotonia, quina falta d'imagina-

267. *Incerta glòria*, cit., p. 742-744.

268. *Incerta glòria*, cit., p. 746.

269. *Incerta glòria*, cit., p. 747.

270. *Incerta glòria*, cit., p. 760.

ció!”²⁷¹ Ara que l’ha recuperat diu: “I la nit és immensa i ja no em fa angoixa amb les seves galàxies innumbrables d’ençà que la fe i l’esperança m’han tornat; ara ja em fa companyia altra vegada, la companyia d’abans, la de sempre, aquesta companyia de l’infinit que seria inexplicable si no fos la Teva obra ; la indícidle companyia de tants milions d’estrelles germanes nostres ja que son criatures teves.”²⁷²

De cop i volta, Cruells redescobreix el significat pregon de la creació. Sense la fe, li semblava un avorriment insuportable. Ara, amb la fe, li és motiu d’una joia indescriptible l’observació de l’Univers sideral. És curiós, però els sentiments (sempre acompanyats d’una reflexió intel·lectual de caràcter cosmològic) semblen seguir un itinerari invers als ensenyaments de sant Pau als Romans. Ara bé: si ens hi fixem bé, Sales no fa altra cosa que seguir sant Pau, que va a Déu per la natura i de Déu torna al món creat.

D’altra banda, hi ha aquí també una picada d’ullet a la ciència com a camí envers Déu, per les dues al·lusions als satèl·lits de Júpiter i al cas Galileu que trobem a *Incerta glòria*.

d) De la natura amunt cap a Déu i de Déu al gaudi de la natura

L’ascens de la raó des de les coses creades fins a descobrir l’Ésser suprem, a qui anomenem Déu, és la via que des dels temps de l’hellenisme ens proposa la Bíblia en el llibre de la Saviesa per descobrir l’existència del Creador. No sabem qui en va ser l’autor, ni quan es va escriure aquest opuscle. Probablement va ser un jueu de la diàspora, perquè l’escrigué en grec; bon coneixedor de la cultura egípcia, no sabem si en el segle II o I abans de

---

271. *Incerta glòria*, cit., p. 610.

272. *Incerta glòria*, cit., p. 761.

Crist. El passatge més conegut referit al nostre tema és al capítol tretzè: “Són, realment, vans fins al moll dels ossos, tots els homes que ignoraven Déu, i pels béns visibles no foren capaços de conèixer el qui és, ni reconegueren l’artífex, en fixar-se en les obres” (Sa 3,1). I a continuació desenvolupa aquesta tesi, amb exemples adients i assequibles.

Sant Pau, educat en el judaisme més observant, però ensems bon coneixedor de la cultura grega, perquè va néixer i viure a Tars, una ciutat molt hel·lenitzada, ara al sud de Turquia, prop de la frontera siriana, va recollir l’argument de la Saviesa al començament de la seva Carta als Romans, redactada potser cap a l’any 57 de la nostra era. Sant Pau s’estén sobretot en les conseqüències morals que comporta tancar els ulls a la natura, que ens parla obertament del seu Creador. La seva diatriba contra els pagans comença així: “La ira de Déu, en efecte, es revela des del cel contra tota impietat i tota injustícia dels homes que posseeixen la veritat, però es comporten injustament; perquè allò que pot ser conegut de Déu els és manifestat, ja que Déu els ho ha manifestat. En efecte, allò que ell té d’invisible, com el seu poder etern i la seva divinitat, des de la creació del món es fa visible a la intel·ligència a través de les seves obres, de manera que són inexcusables; ja que després de conèixer Déu, no el glorificaren ni li donaren gràcies com a Déu, sinó que es van abandonar als seus vans pensaments i se’ls va entenebrir el cor insensat. Pretenent de ser savis, es tornaren necis [...]” (Rom. 1,18-21).

Sales se’n fa ressò, de la doctrina paulina, posant-ho en boca de Mn. Cruells, si bé en un context més ampli:

Jo em responia a mi mateix: la bellesa del món anuncia un Creador, la seva tristesa el proclama crucificat, l'atrocitat amb el seu riure es denuncia com a botxí [...]²⁷³

Tornem al text paulí als Romans. Si ens hi fixem bé, ens parla de dos itineraris: un primer itinerari de caràcter sobretot intel·lectual (de baix cap amunt, es a dir, de l'efecte a la causa, per dir-ho ras i curt) i un camí no només intel·lectual, sinó també amb importants conseqüències morals i antropològiques, de la causa als seus efectes propis (de dalt cap a baix).

D'antuvi cal afirmar que l'existència de Déu no és cosa òbvia, val a dir, cosa que es pugui deduir de la mera consideració de l'essència divina, tal com va pretendre sant Anselm en el seu cèlebre argument "a simultaneo". Sant Tomàs, que ho va veure molt clar, va excloure de la seva teodicea el planteig anselmià i va preferir la via paulina, encara que formulada amb una gran precisió tècnica, que aquí només apuntarem i que amb tot detall es pot llegir al començament de la primera part de la *Summa theologiae*. Són les conegudes cinc vies "a posteriori", que tenen més moll o substància metafísica que no sembla a primera vista.

S'escau recordar, a la bestreta, que Tomàs d'Aquino era primer de tot teòleg, tot i que va anar molt lluny en filosofia. A la seva *Summa theologiae* pren com a punt de partida la fe. Ultra això, i perquè les vies siguin convincents, cal posar molt bé llurs fonaments metafísics. Primer, que l'enteniment humà és capaç de conèixer tot el que és, és a dir, que està obert a qualsevol ser, a tot el que és, de manera que Déu, que és un *ens*, no queda *a priori* exclòs de la capacitat humana de coneixement, encara que limitada. I després cal anar als efectes propis de Déu, segons la nostra experiència, i d'ells fins a la seva causa pròpia. Això

---

273. *Incerta glòria*, cit., p. 671.

suposa acceptar també, la qual cosa és discutida pels postkantians, que el principi de causalitat té validesa extraexperimental, és a dir, que val també per a causalitats que no són a l'abast de l'experiència sensorial. Així mateix, convé acceptar la impossibilitat d'un procés infinit de causes essencialment i actualment subordinades en el present.

Doncs bé: en el cas de Cruells veiem que, quan s'enfosqueix la seva fe (tot i que ell digui que l'ha perdut), no entén la natura ni sap apreciar la seva bellesa: més aviat tanta galàxia l'avorreix i li produeix tedi. No obstant això, quan recupera la fe l'Univers se li presenta altre cop com una estructura harmònica, riquíssima i bella, que li produeix fruïció i l'omple de pau.

El segon punt, és a dir, les dues referències a Galileu (el tema dels satèl·lits de Júpiter), entronca amb la racionalitat de la fe o, per a ser més precisos, amb la compatibilitat entre el coneixement científic (tant de les ciències positives com de les ciències de l'esperit) amb el coneixement fiducial o per mitjà de la fe. Aquest va ser un tema molt grat i recurrent en la teologia de Cardó, del qual ja hem dit alguna cosa.²⁷⁴ N'hi haurà prou amb citar el següent text del canonge: “La capitulació davant de l'irracionalisme ens portaria lluny. Si tal renúncia es generalitzava, no dubtem que els enemics de la fe –no en mancaran mai– ho aprofitarien immediatament per tornar a la tesi, avui finada, de la incompatibilitat entre la fe i la raó, llavors revivificada per nosaltres mateixos.”²⁷⁵

Sales està convençut que la fe no es cap entrebanc o destorb per a la intel·ligència i el gaudi del món; ans tot al contrari: la fe constitueix una ajuda valuosíssima per poder fruit de les coses

---

274. Cf. en aquest capítol III, § 3 a.

275. Carles CARDÓ, *Emmanuel*, cit., p. 12.

creades i per portar una vida quieta i tranquil·la, com sant Pau, tan estimat per ell, recorda als cristians tessalonicencs: “Però us exhortem a progressar més i més, a posar el vostre honor a viure en pau, a ocupar-vos dels propis afers, i a treballar amb les vostres mans, tal com us vam recomanar; així us comportareu decorosament amb els de fora, i no us faltarà res” (I Te. 4,10b-12).

Capítol quart

LA CREU

—Enllà del temps que es fon,
sobre un altre turó tres altres creus plantades.
Pel sol que es va aclucant les ombres allargades,
veig la del mig que arriba als quatre extrems del món.
(Joan Sales)²⁷⁶

1. Els tres nivells semàntics d'*Incerta gloria*²⁷⁷

a) Primer nivell: la glòria incerta col·lectiva

La novel·la de Sales comença amb Shakespeare i acaba amb sant Pau als Gàlates. Comença invocant una glòria incerta i conclou amb la glòria certa que és la Creu. S'inicia amb un planteig naturalista, per dir-ho així; és a dir, una òptica des de les passions humanes, tan del grat del dramaturg anglès, i acaba parlant en termes que semblen soteriològics. Tot i així, caldrà anar amb compte, perquè potser hi ha més d'una lectura possible de la fi de la novel·la.

---

276. *Viatge d'un moribund*, a *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, cit., poema 92/III, p. 678.

277. "La interpretació semàntica o semiòtica és el resultat del procés mitjançant el qual el destinatari del text, davant la manifestació lineal d'aquest, l'omple de significat. La interpretació crítica o semiòtica, en canvi, és aquella per la qual se cerca d'explicar per quines raons estructurals el text pot produir aquelles (o altres d'alternatives) interpretacions semàntiques" (Umberto ECO, *I limiti dell'interpretazione*, Ed. Bompiani, Milà 1990, p. 29). Sobre aquest tema, vegeu també: Vicente BALAGUER BELTRÁN, "Antes del comentario. La centralidad de la noción de texto en la hermenéutica de Paul Ricoeur", dins Esteban TORRE - José Luis GARCÍA BARRIENTOS (eds.), *Comentario de textos literarios hispánicos. Homenaje a Miguel Ángel Garrido*, Editorial Síntesis, Madrid 1997, p. 21-33.

Les primeres paraules de la “Confessió de l’autor” són:

The uncertain glory of an april day... Tot devot de Shakespeare coneix aquestes paraules –i si jo hagués de resumir la meua novel·la en una sola ratlla, no ho faria pas d’altra manera.²⁷⁸

Les paraules finals, amb les quals acaba la novel·la, preses de Gal. 6,14, són:

*Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini Nostri Jesuchristi.*²⁷⁹

És un verset paulí que la Bíblia de Montserrat tradueix: “Quant a mi, Déu me’n guard de gloriar-me de res, si no és de la Creu de nostre Senyor Jesucrist”; és a dir, no vull cercar cap altra glòria que no sigui la Creu del Crist crucificat.

Les dues referències a la glòria (a l’obertura i a la cloenda de la novel·la) tenen òbviament diferents capes semàntiques, que caldrà escatir.

Xavier Pla recorda que la novel·la “deu el seu títol a un vers de Shakespeare extret del final de la tercera escena del primer acte de *The Two Gentlemen of Verona*, ‘the uncertain glory of an April day’, elegit naturalment en record d’un intens dia de primavera, el 14 d’abril de 1931, símbol de totes les il·lusions d’una generació. Però, a més, el vers apareix dins una bella estrofa que, alhora, resumeix i avança moltes de les coses que Sales desenvoluparà en la seva novel·la: ‘O, how this spring of love resembleth / The uncertain glory of an April day,/ Which

---

278. *Incerta glòria*, cit., p. 21.

279. *Incerta glòria*, cit., p. 764.

now shows all the beauty of the sun,/ And by and by a cloud takes all away!' (Oh, com aquesta primavera d'amor s'assembla / a la glòria incerta d'un dia d'abril, / que ara mostra tota la bellesa del sol, / i que a poc a poc un núvol s'emporta!).²⁸⁰ Les paraules de Proteus en aquesta escena de la comèdia *Els dos gentilhomes de Verona* parlen d'il·lusions perdudes, i perdudes van ser, en efecte, les il·lusions del catalans, quan Francesc Macià va proclamar la República catalana el 14 d'abril del 31 i tot se'n va anar en orris en pocs dies. Aquest seria el primer nivell semàntic de la novel·la i el més evident.

La tesi de Xavier Pla, pel que fa al 14 d'abril, es confirma llegint la correspondència de la Trini a en Juli Soleràs. Heus aquí un testimoni, en una carta seva de 16 de maig de 1937:

¡Era una època exaltant aquella primavera de 1931! ¿N'hi haurà mai més cap de tan primavera com aquella? En Lluís i jo i tots nosaltres, els estudiants revolucionaris, ens havíem trobat al palau de la Generalitat el 14 d'abril aquella tarda inoblidable, quan el coronel Macià proclamà la República Catalana [...] ¡Quina glòria la d'aquell 14 d'abril! Tot el país feia olor de farigola florida, de terra que surt d'una llarga hivernada; i nosaltres, tan joves i tan lliures, ¡amb la sensació que no ens havia calgut sinó venir al món per fer-lo canviar! ¿Qui ens hauria pogut posar la brida? ¡Tota la terra feia olor de farigola, de Pasqua de Resurrecció! Era la glòria d'un dia d'abril i aleshores no sospitàvem que fos tan incerta; qui podia pensar-se que aquella alegria excitant acabaria cinc anys després en la més absurda de les carnisseries... L'únic que en tenia com

---

280. Xavier PLA, "Incerta glòria (1956)", a *Visat*, "la revista digital de literatura i traducció del PEN català", n. 3 (abril 2007) <http://www.visat.cat/traduccion-literatura-catalana/esp/articulos/60/115/0/2/0/xavier-pla.html> (consulta 2 de desembre de 2015).

un pressentiment eres tu; però de tu, aleshores, ¡en fèiem tan poc cas!²⁸¹

Sembla indiscutible, doncs, que Sales aplica el verset de Shakespeare a la història de Catalunya i als fets del 14 d'abril de 1931; que parla de la glòria de la nació catalana, que després de patir una llarga hivernada, és a dir, un període de segles en els quals havia estat sotmesa a tota manca de llibertats, finalment les recupera, bé que per molt poc temps. Una glòria que hauria durat el temps que tarda un llampec a creuar el cel, és a dir, menys d'un segon. Un glòria efímera. Veritablement un instant.

Vet aquí per què Juli Soleràs està obsessionat per l'instant.²⁸² El present és solament un instant. La fugacitat esdevé així constitutiu essencial de tota la realitat i, per descomptat, també de tot sentiment col·lectiu. No hi ha res que duri. Els imperis se succeeixen els uns als altres; les glòries nacionals son fugisseres; les alegries col·lectives tenen només un moment de glòria, per tornar a la rutina i a la foscor i al desencís. Un dia de sol de primavera només dura fins que apareix el primer núvol.

Hi ha, doncs, molts indicis que Sales va començar la novel·la volent escriure l'epopeia del poble català, a imatge i semblança del viatge d'Ulisses, qui, cercant d'arribar a la seva Ítaca, supera tota mena d'entrebancs, esculls, sirenes perilloses, fins i tot travessa els inferns, deturant-se a parlar amb els morts. No oblidem l'afició del jove Sales per l'espiritisme. No obstant això, i a l'inrevés de l'*Odissea*, a la fi tot acaba en un gran desencant, una decepció monumental, un desencís tràgic. Recordem l'escena verídica, segons testimoni del mateix Sales, a la frontera francesa, quan, en el moment d'abandonar Catalunya, la multitud

---

281. *Incerta glòria*, cit., p. 270.

282. Cf. *supra*, capítol II, § 7 a i b.

que fugia de les tropes franquistes va entonar el Virolai. Ho recorda Cruells:

¡Com podria oblidar mai aquell moment, quan arribats a la carena dels Pirineus i mirant allà lluny la gran plana amb tot els pobles i ciutats que fumejaven, com un adéu a la pàtria crucificada que anàvem a abandonar vam entonar el Virolai! Tots, fins els anarquistes: que en aquells últims dies anàvem tots barrejats en el galimatias indescriptible de la desfeta suprema.²⁸³

No sé si els cantaires de 1939 van arribar fins a l'estrofa que reprodueix tot seguit, que hauria estat la més adient i expressiva en aquelles hores d'ensulsiada:

Doneu consol a qui la pàtria enyora
sens veure mai els cims de Montserrat;
en terra i mar oïu a qui us implora,
torneu a Déu els cors que l'han deixat.

Ara bé: si les coses són com ens diu Xavier Pla, ¿per què acaba la novel·la amb sant Pau, quan és obvi que l'apòstol dels gentils rebutjava tota idea de glorificació col·lectiva, bé de raça o de cultura?

b) Segon nivell: la glòria certa de la Creu

Tot i que la hipòtesi del Dr. Pla és versemblant, cal assajar una altra aproximació hermenèutica davant de l'oposició entre l'encapçalament i la cloenda. ¿Tal vegada de la idea primitiva d'una

---

283. *Incerta glòria*, cit., p. 463. El Virolai torna a sortir en la manifestació del carrer Ganduxer, davant les Teresianes, el 18 de maig de 1967 (cf. *Incerta glòria*, cit., 763), en un context molt diferent, aquest cop ple d'esperança i de nova il·lusió.

glòria col·lectiva, reconquerida per un poble amb tant de patiment i, d'altra banda, tan efímera, Sales va passar significativament a la glòria entesa com un objectiu que tothom persegueix al llarg de la seva existència i que s'assoleix només a l'instant final?

No sembla desraonat pensar que en oposar Shakespeare a la teologia paulina amb la qual clou la novel·la, Sales va pensar que la visió fatalista, gairebé heracliana, tan dramàtica i pròpia del dramaturg anglès, no és autènticament cristiana. És humana, pregonament humana, bellament humana, però no transcendeix l'humà, tot i les referències religioses que no hi manquen.

Xavier Antich ho recordava fa poc, potser amb mica d'exageració: "És difícil contradir Harold Bloom quan parla de Shakespeare com 'l'inventor de l'humà', com aquell que va donar forma a la manera que ens hem pensat i descrit durant segles, com el primer a posar, per escrit, la veu interior a través de la qual modulem la nostra identitat i la consciència de les nostres accions."²⁸⁴ N'hi ha hagut molts, d'escriptors, que han sabut posar per escrit el més pregon i sublim de l'esperit humà, i no només el més turmentós i passional. Òbviament, Shakespeare n'és un dels més rellevants. És indiscutible que Shakespeare s'emporta tots els honors, en "la fascinació pels personatges excessius, hiperbòlics; el paper del monòleg i del diàleg com a motors de l'acció; la rellevància del desig i del dispositiu circular en la nostra concepció del món; la dificultat d'encarar-nos, directament, amb la presentació o representació d'allò que, per obscè, no voldríem veure...". Des de la perspectiva de la construcció dramàtica, cal reconèixer sense embuts que Juli Soleràs i Rodolf Lamonedà són personatges tan passats de mida, que es podrien

---

284. XAVIER ANTICH, "Shakespeare, guionista invisible", a *La Vanguardia*, 7 de desembre de 2015, p. 30.

encabir en qualsevol de les comèdies de Shakespeare. Tanmateix, Sales va voler anar més enllà. Aquesta seria la segona etapa, l'etapa de l'elaboració psicològica dels personatges. Tanmateix, el tarannà dels protagonistes salesians transcendeix l'esfera passional i sublimment humana de Shakespeare.

A mesura, doncs, que redactava la seva “novel·la riu”, a recer d'unes conviccions cristianes cada vegada més fermes i arrelades, i envalentit per unes escomeses cada cop més febles de la censura franquista, Sales s'hauria sentit més lliure i creador. I sense abandonar el rerefons de l'epopeia col·lectiva, hauria transformat a poc a poc (encara que no del tot) el planteig original en una descripció de l'itinerari psicològic i vital (al capdavant religiós) que tothom es proposa alguna vegada al llarg de la seva existència. D'aquesta manera, la seva novel·la va esdevenir clàssica, per sobre de les coordenades geogràfiques i temporals. El canvi va ser afavorit, a més, per les traduccions que va escometre en tornar a Barcelona l'any 1948. Ho escrivia palesament en la “Nota dels editors catalans” que va afegir el 15 d'abril de 1961 a la seva versió d'*Els germans Karamàzov*:

Estimat lector, per descregut que et pensessis ser, ¿no és la pregunta *d'on venim i on anem*, i l'altra pregunta, germana d'aquesta, *què és el bé i què és el mal*, allò que més t'inquieta en el fons més amagat de la teva consciència?²⁸⁵

Aquesta hipòtesi de treball, que acabo de formular, només es podrà provar fefaentment quan tinguem a l'abast una edició crítica d'*Incerta glòria*, incloent-hi també els canvis introduïts en l'edició francesa i en l'edició castellana, que es van interferir en el camí de preparació de l'edició catalana definitiva de

---

285. Joan SALES, “Nota dels editors catalans”, a Fiódor DOSTOIEVSKI, *Els germans Karamàzov*, Club Editor, Barcelona 2014, p. 972.

1971; sense menysprear, per descomptat, els testimonis epistolars postbèl·lics (sobretot la correspondència amb el traductor francès Bernard Lesfargues, amb el traductor castellà Carlos Pujol i amb el filòsof francès Gabriel Marcel). Dit ras i curt: no ho podem fer fins que no tinguem un estudi dels estrats redaccionals de la novel·la.

Heus aquí un primer testimoni d'aquest hipotètic canvi, des de la psicologia social o col·lectiva a la psicologia profunda i individual, en una carta d'en Lluís de Brocà al seu germà Ramon, el 8 de juliol de 1937, en què li descriu el paisatge d'Olivet de la Virgen. És un text que ja hem citat més amunt, però referit a un altre tema. Abans l'he emprat per estudiar les relacions entre l'instant i el temps; ara el vull adduir en aquesta nova perspectiva: la glòria col·lectiva *versus* la glòria individual.

Al fons, unes muntanyes de roca pelada tanquen el terme. De vegades tenen un núvol damunt; la roca i el núvol, la permanència i l'evanescència. El núvol passa, però que esplèndid en el seu aspecte canviant a l'hora de la posta; la roca és sempre igual. ¿Què és una roca i un núvol en la nostra vida; què val més dels dos? ¿Quina és la part de nosaltres que ha de quedar immutable? ¿I és gaire segur que valgui més que l'altra, la que ens fuig a cada instant? ¿O és que som íntegrament fantasmes, núvols sense més esperança que conèixer un moment gloriós, un sol moment, i esvair-nos?²⁸⁶

Sales fa dir a en Lluís coses de gran transcendència, com de consuetud. Tothom cerca la seva glòria i, llevat de la benaurança eterna, tota glòria en la història personal és cosa fugissera; és només un instant que se'ns esmuny d'entre les mans. Tot just

---

286. *Incerta glòria*, cit., p. 45.

admet el gaudi d'un instant: un vist i no vist! Això exigeix que una part de nosaltres sigui immutable (és a dir, subsistent).

En la seva carta, Lluís de Brocà glossa en termes pessimistes la frase shakespeariana que encapçala la novel·la. La set de gloria, que en moments de la vida es fa dolorosament aguda, quan finalment s'assoleix, s'esvaeix tot seguit, com el sol el mes d'abril. A tot estirar, només dura un segon.

De mica en mica, però, i després de moltes turbulències, patides per tots els personatges, Sales arribarà a la conclusió paradoxal que només la Creu pot assadollar la set de glòria que tots experimentem. Sales comença de la mà de Shakespeare i acaba arrambat a sant Pau. Enceta la novel·la invocant una glòria incerta d'un poble i conclou que la glòria certa de cadascú sols es troba a la Creu.

c) Tercer nivell: Shakespeare a desgrat de tot

Ara bé: tot i el dit fins ara, Sales mai no va abandonar la seva devoció per Shakespeare. No el va voler condemnar en nom del cristianisme. Per l'influx del dramaturg anglès, se submergí cap a nivells més profunds i imperceptibles, que poden passar desapercibuts quan aquesta novel·la només es llegeix un cop i el lector no para gaire atenció a l'últim rerefons temàtic. Si ens capbussem en aigües profundes arribarem a tocar el tercer nivell semàntic, del qual direm quelcom a l'epíleg, al referir-nos a l'univers oníric d'*Incerta glòria*.

*

Quedem-nos ara per ara en el segon nivell, en el qual Sales enfronta la visió de la glòria shakespeariana amb la glòria que ens ofereix el cristianisme.

2. Teologia de la Creu *versus* teologia de la glòria

Cal aquí que esmentem, per entendre les relacions entre la Creu i la glòria, una polèmica de començaments del segle XVI, entre la lectura que Luter féu de sant Pau i la lectura que hi oposaren els teòlegs tridentins, uns anys més tard.

La teologia luterana va afectar, primer de tot, la doctrina de la justificació, en oferir una interpretació de Rom. 1,17 que, si bé no era completament nova, ningú, fins a Luter, n'havia extret totes les conseqüències.

El text discutit diu literalment: “Ja que en l’evangeli es revela la justícia de Déu, de fe en fe (*ex fide in fidem*), tal com està escrit: *Qui és just per la fe viurà.*”²⁸⁷ No cal recordar que l’expressió “justícia de Déu” és fonamental en el corpus paulí i que inclou una gran riquesa semàntica. En la teologia cristiana tradicional s’havia interpretat de dues maneres: com referida a aquella perfecció divina (és a dir, a un atribut diví) mitjançant la qual Déu sempre aconsegueix les seves promeses; o bé com l’estat de justícia en el qual l’home és constituït just, per la gràcia que Déu infon en la seva ànima.

Una tradició tardana, testimoniada per Gabriel Biel (1415-1495), va introduir, però, una lectura formalista del text paulí, en la línia de la no-imputació del pecat, volent dir que la remissió del pecat hauria consistit simplement en la no-imputació de la pena, sense que la infusió de la gràcia merescuda pel Crist guarís o afectés intrínsecament el pecador *in statu viae*, és a dir, mentre és viu. Déu, doncs, mogut per la seva liberalitat, hauria decidit acceptar l’home pecador no imputant-li el pecat, sense

---

287. Theobald BEER, “La *theologia crucis* de Luter”, a *Scripta theologia*, 16 (1984) 747-780.

que res canviés en el pecador. En aquestes coordenades teològiques cal entendre el sentit luterà de la justificació: “ex fide in fidem” (de fe en fe, o sigui, des de la fe cap a la fe). Segons el Reformador, aquest passatge voldria significar que nosaltres *creiem*, per la fe (això seria la “fe fiducial”), que Déu ara no ens imputa el pecat (primera justificació, merament extrínseca), i també *creiem* que a la fi de la nostra vida serem transformats interiorment i veritablement perdonats (segona justificació, per poder gaudir de la benaurança).

En tal context, el sintagma *theologia crucis* (teologia de la creu) va assolir en la teologia luterana un significat ben diferent de l'habitual en la tradició cristiana anterior. Abans *theologia crucis* significava la veritable transformació interior del pecador per la gràcia merescuda pel Crist en morir a la Creu. La *theologia crucis*, doncs, conduïa a la *theologia gloriæ*: l'una obria la porta a l'altra. Des de la disputa de Heidelberg, de 1518, Luter va establir una dialèctica entre la *theologia crucis* i la *theologia gloriæ*. La *theologia gloriæ* seria tant la teologia escolàstica com la teologia mística. La *theologia crucis*, en canvi, subratllaria, segons Luter, la incompatibilitat entre el coneixement natural i el sobrenatural, d'una banda, i la completa alteritat de Déu respecte al món, de l'altra, de manera que des del món no hi hauria manera d'arribar al coneixement de Déu. En tal context, com més pura sigui la fe, més absurda apareix al sentit comú; de manera que la justícia divina serà tant més justa com més injusta sembli. L'absurd de la Creu esdevé paradoxalment el moll del cristianisme (d'això ja n'hem parlat en fer referència al “tercer” Kierkegaard²⁸⁸).

A partir d'aquest concepte revolucionari de justificació, molts articles de la fe cristiana van canviar de contingut objectiu, tot

---

288. Cf. *supra*, capítol I, § 5 d.

i mantenir la mateixa formulació o molt semblant. Per copsar-ho, només cal llegir amb atenció, inserida en el seu context teològic, la famosa *Confessio augustana* de 1530, redactada a la Dieta d'Augsburg pels teòlegs protestants, per tal de legitimar-se davant l'emperador Carles V.

Molt s'ha discutit sobre l'originalitat de Luter. Ve a tomb recordar que el món cultural bíblic del Reformador, amb la seva particular tensió antropològica entre el bé i el mal, depèn d'alguns comentaristes medievals de sant Pau i d'un sector de la tradició agustiniana medieval. Tanmateix cal reconèixer també que Luter va establir una hermenèutica bíblica bàsicament original. En lloc de la conciliació habitual, pròpia de l'escolàstica catòlica, entre sant Pau (la justificació per la fe sense obres) i sant Jaume (la justificació per les obres de la fe), el Reformador va proposar una exegesi contextualitzada, en la qual no s'avalua tant la veritat de l'hagiògraf, com la possibilitat que, pel seu context, un autor hagi de ser preferit a un altre o fins i tot descartat.

*

S'escau encara una consideració final, per comprendre sant Pau, i ho faig amb paraules del biblista Claudio Basevi: “No es la antropología el elemento fundamental de la teología paulina, sino la cristología en cuanto elemento salvífico histórico. Por lo tanto, el primer núcleo del Nuevo Testamento fue el anuncio de la salvación en Cristo. Sin embargo, la consideración antropológica es inevitable: la teología del Nuevo Testamento, y en particular la de san Pablo, es también una antropología”.²⁸⁹

---

289. Claudio BASEVI, *Introducción a los escritos de san Pablo*, cit., p. 360.

Aquesta observació em pareix important i convé no oblidar-la. Si Joan Sales va voler endinsar-se en el solc paulí, caldrà presuposar que no només volia oferir-nos una novel·la psicològica (tot i que ho va fer de manera magistral), ans volia meditar sobre el sentit i la destinació de la vida humana. Si d'això se'n vol dir novel·la catòlica, d'acord; però, al meu entendre, ell va anar molt més enllà que d'una reflexió sobre la punyent qüestió del pecat i del perdó, que és l'argument central i típic de la novel·la catòlica d'entreguerres, tant francesa com anglesa. Volia esbrinar què és el bé i què és el mal, i d'on venim i on anem, o sigui, els temes de la gran filosofia i teologia existencialista. Sota aquesta llum, *Incerta glòria* esdevé veritablement un testimoni de l'època *sub specie catalaunica*.

3. Sobre el colofó d'*Incerta glòria*

Obscura terra de Jerusalem
on la més alta Creu va ser plantada...
(Màrius Torres)²⁹⁰

La novel·la acaba, com ja s'ha dit, amb el text paulí "Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini Nostri Jesuchristi", que Sales pren de l'epístola als Gàlates, una carta que va ser escrita amb força probabilitat cap a l'any 54, al començament del tercer viatge paulí. La carta té molt present el decret del concili de Jerusalem, celebrat l'any 50, en el qual s'havien establert les bases de convivència entre les dues comunitats cristianes: els cristians procedents del judaisme i els cristians provinents de la gentilitat.

---

290. Màrius TORRES, *Campo Santo* (tercera versió), novembre del 1938. Sales cita solament el segon vers: "L'amor és la claror que ens ve de dalt; aquest món no seria més que un mal somni sense aquesta claror, l'única, que ens ve de dalt de la muntanya 'on la més alta creu va ser plantada'" (*Incerta glòria*, cit., p. 720).

La llei de Moisès havia quedat superada per la nova llei i ja no estava vigent. Tot i així, els judaïtzants anaven d'una banda a l'altra, esvalotant les comunitats fundades per sant Pau. Van arribar fins a la Galàcia, al bell mig de l'actual Turquia asiàtica, on es troba ara la capital Ankara. Pau es revoltà contra la intromissió d'uns ambaixadors que ningú no havia enviat i que circulaven pel Pròxim Orient embolicant-ho tot i provocant l'angoixa dels cristians vinguts de la gentilitat. En aquest context sant Pau féu l'exclamació: “¡Déu me'n guard de gloriar-me de res que no sigui la Creu del Crist!” La meua glòria, doncs, no és ni la raça, ni la circumcisió, ni la llei mosaica ni el Temple de Jerusalem: només la Creu de Jesucrist. Una glòria entesa no tant com a honra personal, notorietat, prestigi o superioritat, sinó en sentit típicament soteriològic. Sales, fent seves les paraules de sant Pau, volia acabar la seva novel·la dient-nos: la meua salvació rau en la Creu de Crist; consisteix en la salvació que el Crist crucificat m'ha merescut; en res més puc depositar la meua esperança. Aquest és el sentit últim i definitiu de la meua vida i de tot l'humà i àdhuc de tot l'Univers.

Podríem adduir, per justificar-ho, un bon nombre de passatges, però sols en presentarem dos.

a) De la constel·lació de l'Escorpi a la constel·lació del Cigne

Com ja s'ha dit, Sales va tenir una gran afició a l'astronomia, que traslladà als seus personatges d'*Incerta glòria*. De vegades parla del cel en termes que, llegits amb veu alta, com ens suggerix el poeta Sam Abrams, tenen un ritme líric esplèndid. A tall d'exemple i distribuïnt-ho com si fos una quarteta, escoltem el text següent:

El Sagitari brandava el seu arc d'estrelles / en el cor mateix
de la Via Làctia, / allà on aquesta té una densitat / com de
núvol de pols de diamants.²⁹¹

Doncs bé. En el context de l'observació del cel trobem algunes pistes que ens ofereixen el salt de l'epopeia col·lectiva catalana (com diria el poeta Pere Casaldàliga: "Somos soldados derrotados de una causa invencible, la causa de los derechos humanos, que son derechos divinos"), a la poesia heroica de la salvació eterna.

El 23 de juny de 1937 Lluís de Brocà manté una llarga conversa amb Juli Soleràs, durant la qual Lluís fa al seu amic una pregunta impactant:

—¿I què se'n treu de comprendre?

De cop i volta, Juli es posa sentimental i comença a parlar, mentre el seu company l'escolta en silenci, per acabar, com sempre, amb un estirabot:

—Es veu que... es veu que, decididament, no has provat res. ¡I hi ha tantes coses dignes de provar-se! Per exemple, ajeure's damunt l'herba, si pot ser a la canícula, al capaltard; quan l'herba, escalfada tot el dia, exhala aquell perfum aspre com d'aixella de pagesa jove. Ajeure's de cara al cel un capaltard de primeries d'agost, quan Scorpio arrossega per l'horitzó la seva interminable cua [...]. ¡Scorpio! És la meva constel·lació predilecta, t'ho dic en confiança: aquella cua que es redreça, plena de verí, damunt l'Univers... Als homes ens falta això, una cua com la de Scorpio, capaç d'injectar verí a l'Univers. No em miris amb

---

291. *Incerta glòria*, cit., p. 72.

aquesta cara; saps que tinc raó i que la possessió d'una tal cua seria una legítima satisfacció per a tota la família. Em refereixo a la família humana. Ja que no la tenim, ens queda el recurs d'ajeure'ns de cara al cel i aleshores... ¡Verticalment i amb tota la fúria! Però et retorna, et retorna al mig de la cara. Newton diria que això passa en virtut de la llei de la gravetat; allà ell amb les seves manies, si no hi sabia veure altra cosa, si no sabia comprendre. Comprendre és això: rebre, sense parpellejar, entre els dos ulls la pròpia escopinada, l'imponent gargall; sentir tota la freda ràbia de la nostra immensa impotència. [...] Tot és porqueria, si ho vols dir així: obscè i macabre.²⁹²

Sens dubte, aquesta és una manera de contemplar el cel: descobrint-hi la impotència humana davant la grandor i la majestat del cosmos, i comprovant a més que ni tan sols som capaços d'enverinar l'Univers sense fer-nos mal a nosaltres mateixos, és a dir, sense sortir-ne ensems perjudicats. L'escopinada ens cau a sobre.

És probable que Juli al·ludeixi al pecat original que arrossega la família humana des del començament. En tot cas, ningú no es pot sostreu a la llei de Déu, Senyor de l'Univers. Comprendre, en el seu sentit més pregon, equival a copsar el mal en el món i a capir la impotència humana per fer-lo, si Déu no ens ho concedeix. Al capdavall, la llibertat, en la qual rau l'origen del mal moral, és un do inserit en la natura intel·lectual. Amb tot, l'home, ésser racional per excel·lència, ni tan sols pot fer el mal que vulgui, si Déu no li ho permet; i quan li ho permet, Ell ho fa per raons que no són a l'abast del nostre enteniment.

Vet aquí el gran misteri del mal, del qual es fa ressò contínuament Juli Soleràs i que va ser, en els anys en què Sales redactava

---

292. *Incerta glòria*, cit., p. 39-40.

la seva novel·la, una de les qüestions preferides per l'existencialisme. Carles Cardó comença el ja citat apèndix sobre “La idea de Déu i el mal” amb aquestes paraules: “L'especulació filosòfica ha hagut d'encarar-se amb el fet de l'existència del mal i establir-ne o la incompatibilitat o la conciliació amb l'existència i la providència de Déu. Cada escola ha proposat la seva solució i és cosa notable que, en general, com per una llei lògica immanent, la idea de cada escola sobre Déu i les seves relacions amb el món i l'home resulta en funció de la idea que s'ha fet del mal”.²⁹³ Cardó repassa, a continuació, les propostes dels estoics, Spinoza, Hegel, Heidegger, Sartre i altres pensadors menys rellevants o, si més no, menys coneguts en àmbits no especialitzats. No cita, però, sant Tomàs d'Aquino, que dedicà al tema la seva llarga qüestió disputada *De malo*, obsessionat per resoldre el debat maniqueu. En tot cas, el punt de partida de la seva reflexió, i també el de tots els pensadors catòlics medievals i post-medievals, és el decret anomenat *Firmiter*, del concili del Laterà IV (1215), l'assemblea ecumènica més important de tota l'edat mitjana, tant per les seves propostes doctrinals, com també per les seves disposicions canòniques.

Tornem, però, al relat d'*Incerta glòria*. Hi ha hagut una sagnant escaramussa entre els republicans i els franquistes, que els rojos han pogut repel·lir. Som a Falguera de los Cabezos, l'onze d'octubre de 1937, quatre mesos després de la conversa abans esmentada entre Lluís i Soleràs. Després de la batalla, en Lluís escriu al seu germà Ramon. El seu heroic capteniment li ha valgut l'ascens a tinent:

---

293. Carles CARDÓ, *Emmanuel*, cit., p. 43. Hi altres anàlisis de Cardó en les quals aborda el misteri del mal: “El problema del mal”, dins ID., *L'Evangeli d'avui*. I. *D'Advent a Pasqua*, Ed. Ariel, Barcelona 1954, p. 145-147 (és una homilia predicada el 3 de febrer de 1935, sobre Mt. 13,24-30); i també a *Emmanuel*, lib. 5, § 8, p. 195-211 (“Jesucrist i el mal”).

Faig cada nit la ronda de les posicions i acabada la ronda m'assec en un lloc solitari i busco la Creu del Cigne. ¡Com m'ha arribat a obsessionar! La creu, ¿què és? Una màquina simple i enginyosa com en sabia inventar el geni dels antics; una màquina d'allargar l'agonia... Una cosa atroç. "Pren la teva creu i segueix-me." ¿No hi ha, doncs, més camí que el sofriment?²⁹⁴

La visió de la constel·lació del Cigne (conceptualment contraposada a la constel·lació de Scorpio) ens enfronta amb el mal més atroç: la mort del Fill de Déu a la Creu, la qual és paradoxalment el camí de la nostra salvació o, per dir-ho provocativament, de la nostra veritable humanització. El mal no seria possible, si no hi hagués Déu, com ja s'ha dit, perquè res no seria. Si Déu, però, permet el mal, és per salvar-nos sorprenentment pel camí de la Creu. Aquesta és la gran paradoxa del cristianisme. Des del punt de vista astronòmic, el dilema de la constel·lació de l'Escorpió es resol contemplant la constel·lació del Cigne.

b) El til·ler de Sant Gervasi i l'estrella del vespre

Anem ara a la rereguarda, on la Trini espera, avorrida, les cartes d'en Lluís i d'en Soleràs, i també les contesta. El 3 de maig del 37 escriu a en Juli explicant-li la seva conversió, de la qual ja n'hem parlat a desdir.²⁹⁵ Trobem a la Trini a la torre de Sant Gervasi, asseguda a la seva butaca, al peu de la finestra com de costum. És el mes de desembre del 36. El tema s'introdueix un altre cop amb una observació astronòmica, aquest cop referida

294. *Incerta glòria*, cit., p. 177. La Creu del Cigne és una constel·lació de l'hemisferi nord, que travessa la Via Làctia, també coneguda com la Creu del Nord, per oposició a la Creu del Sud, car els estels formen en ambdós casos una creu imaginària.

295. Cf. *supra* capítol III, § 3 a.

a Venus, l'estel del vespre, perquè es veu durant tres hores abans de l'ocàs i, un altre cop, com l'estel de la matinada, quan torna a eixir tres hores abans de la sortida del sol:

Jo mirava fixament l'estrella del vespre que anava baixant cap a l'horitzó i es va pondre. [...] i sentia com una veu molt llunyana que em deia: "L'oscè i el macabre, la Creu o l'Absolut." Tractava de comprendre com és que un moment abans l'estrella del vespre era allí, tan brillant; i ara ja no hi era ¡i era com si no hi hagués estat mai! Que llarg pot ser un instant, l'instant que separa allò que ja no és d'allò que encara era... ¡el passat de fa un instant és tan passat com el de fa milions de segles!²⁹⁶ I de sobte em va semblar que aquell tronc estúpid, el tronc pelat del til·ler que jo veia a contrallum sobre el cel de la posta, em va semblar que a aquell pal oscè i macabre li naixia un altre pal transversal... ¡alguna cosa a què arrapar-se! "La Creu o l'Absurd!", em repetia sense acabar-ho de comprendre. [...] Fou aleshores que vaig comprendre les teves paraules: la Creu o l'Absurd; aleshores vaig comprendre el vers antic: O Crux, ave, spes unica (Salve, oh Creu que ets la nostra única esperança).²⁹⁷

Novament l'obsessió per comprendre, ara com abans, l'origen del mal i el sentit de la història. Òbviament no parla aquí de la salvació d'un poble, sinó del sentit de la personal existència. Es necessita un pal per arrapar-se i no caure en el no-res. Cal aga-

---

296. No oblidem que la Trini és geòloga i que aleshores ensenyava a la Universitat de Barcelona. En un altre moment la Trini repeteix la mateixa idea. Som al "front mort" de l'Aragó, després de Reis del 38. Parlant amb en Cruells, diu: "Ara bé, vostè ja sap que sóc geòloga; diguem, més modestament, professora de Geologia. En geologia els segles són un sospir i els mil·lenaris un somni; no és sinó el milió d'anys que comença a tenir una mica de consistència per a nosaltres" (*Incerta glòria*, cit., p. 484).

297. *Incerta glòria*, cit., p. 231-232.

far-se a una taula de salvació per no ser absorbit per l'absurd. I el que dona sentit a tot és la Creu; si no, l'Absurd.

És interessant, pel que acaba d'escriure la Trini, que no és la Creu, la que se'ns presenta com l'absurd, sinó que la Creu se'ns ofereix precisament com la manera d'escapar del dilema. La Creu s'oposa a l'Absurd.²⁹⁸ No oblidem, però, que la Trini es fa totes aquestes reflexions quan ja és cristiana de desig i rumia rebre el baptisme. És la fe la que l'ajuda a resoldre el dilema. Per aquesta via es comprova un altre cop que la fe és un punt de partida que, lluny d'enfrontar-se a la raó, l'esperona i la fa arribar molt més enllà del que podia imaginar.

La caiguda que s'evita arrapant-se al pal transversal podria ser una picada d'ull a Heidegger, si més no al Heidegger que Sales coneixia mitjançant Carles Cardó. Recordem que Cardó s'havia permès recapitular la filosofia del teutó en dues expressions excitants, que ja hem citat: "Heidegger arriba a assentar el principi: *Ex nihilo omne ens [qua ens] fit* (tot ésser [quant a ésser] és produït pel No-res). Exerg d'aquesta filosofia, si tal nom mereix, podria ser: *In principio erat nihil*".²⁹⁹ La primera afirmació és literalment de Heidegger a *Was ist Metaphysic?*, encara que amb l'afegitó que va entre claudàtors. La segona és de Cardó i potser es podria discutir si pròpiament respon al pensament de l'alemany.

El sentit que Heidegger va donar a la primera expressió no és pas cristià, tot i que les paraules semblin les mateixes que emprava la teologia catòlica en definir què és crear. Primer de tot, perquè no tot ésser es fa del no-res, car també Déu és ésser. A la filoso-

---

298. Vet aquí una posició representada per en Lluís i la Trini contrària a la de Cruells, i apartada així del planteig kierkegaardia. Sobre la paradoxa del cristianisme, segons Kierkegaard, cf. *supra* capítol I, § 5 a.

299. Carles CARDÓ, *Emmanuel*, cit., p. 45b. Cf. *supra* capítol II, § 1.

fia alemanya que ve de la Il·lustració, hi ha sempre una espècie d'autogènesi de tot el que és, sense excloure-hi el primer ésser, que també és l'últim. És obvi, en canvi, que cal excloure Déu d'aquest procés, ja que és Déu l'únic que preexisteix al no-res, del qual Ell “extreu” (*feri*, diu la teologia catòlica) el creat.

Pel que fa a la segona expressió, escau dir que no és pròpiament heideggeriana. El no-res de Heidegger no és el *nihil* de l'escolàstica. El problema és, sobretot, i com ja vam estudiar en el capítol segon, el perquè el ser i no més aviat el no-res (per mantenir la frase tal com la va formular Heidegger, prenent-la de Leibniz). I això val tant per a l'ordre metafísic com en l'ordre soteriològic.

Més tècnicament que a la Trini, li fa dir Sales a Mn. Cruells, quan ja quinquagenari mira cap endarrere i examina la seva vida sacerdotal:

¿Per què ens has tret del no-res si tot en nosaltres pesa cap al no-res? Res sinó la teva mà no ens sosté sobre l'abisme. I l'eco va passant de generació en generació des de la fundadora de les edats; el clam tenebrós del Paradís perdut ens ve a la gorja quan, abocant-nos sobre el pou del passat, en comptes de la nostra cara hi veiem reflectida la d'un desconegut.³⁰⁰

Com és obvi, la diferència entre les dues expressions (la de la Trini i la de Mn. Cruells) no només és qüestió tècnica. La perspectiva de la noia és fonamentalment soteriològica; la del mossèn és més aviat metafísica o, si més no, teològica. La Trini s'arrapa al pal de la Creu on troba la seva salvació i roman tranquil·la en la seva fe i la seva esperança, com després se'ns dirà,

---

300. *Incerta glòria*, cit., p. 674.

en descriure les successives vingudes del matrimoni Brocà-Milmany a Barcelona des de l'Amèrica del Sud. Cruells, en canvi, ofereix, potser pel seu caràcter complex i fins i tot una mica neurotitzat, una visió més dramàtica del pecat i de l'existència humana, que mai no l'abandona.

Cruells seria, en definitiva, la representació dels pensadors existencialistes cristians, lluitant amb l'existencialisme heideggerià i sartrià. Sales, però, s'apunta a la primera visió del cristianisme, la de la Trini, perquè sempre, al bell mig dels raonaments més sublims i tràgics, hi posa el toc de la ironia, l'humor, l'estirabot, la poca-soltada i l'astracanada. Per això li fa dir al pare de la Trini, un vell i convençut anarquista, quan es refugia a la torre de Sant Gervasi per uns dies, fugint de les escomeses dels altres anarquistes que el volen pelar, i descobreix que la seva filla s'ha fet catòlica:

¡És tan bonic creure en alguna cosa, de creure-hi amb tota l'ànima, de creure-hi tant que arribes a sentir que no series mai feliç com en el moment de donar la vida per aquella fe!³⁰¹

---

301. *Incerta glòria*, cit., p. 321.

L'UNIVERS ONÍRIC DE JOAN SALES

“Vet aquí que el fantasma s’ha sortit de fer-me venir al seu cau,
ara com ho faré per esmunyir-me...”
(Cruells)³⁰²

1. Salvador Dalí i Joan Sales

Al final de la meua introducció esmentava, tot i que d’esquitllada, l’interès de Sales pel surrealisme i la seva admiració per Salvador Dalí. Cal només parar atenció en l’article signat per Ferran Pol a *Quaderns de l’exili*, dedicat al pintor empordanès, per copsar-ho. Allí hi llegim: “En Dalí expressa magistralment el pensament del nostre grup, quan s’alça contra la mania negativa, quan vol edificar, quan vol crear”.³⁰³ El pintor representa, per als redactors de *Quaderns de l’exili* l’actitud positiva que lluitava aleshores contra el tarannà negatiu que es respirava en els ambients mexicans de l’exili republicà. Tot i que Dalí es manifestava com un català anticatalanista, una paradoxa mai resolta per la historiografia (ni pel propi interessat) i òbviament coneguda pel grup dels *Quaderns*, se’l feien seu amb tots els honors i l’entusiasme.

Hi ha unes línies a la ressenya redactada per Ferran de Pol que són amb tota probabilitat del mateix Sales (corrector, al

---

302. *Incerta glòria*, cit., p. 633.

303. Ferran DE POL, “La *Vida secreta* de Salvador Dalí”, a *Quaderns de l’exili*, IV/18 (1946) v-viii, concretament a la p. vi b. És curiós que en aquesta nota s’empra el terme “sobrerealisme”, en lloc dels més habituals “surrealisme”, “suprerealisme” o “superrealisme”. Ferran de Pol (1911-1995) tornà de l’exili, com també Sales, l’any 1948.

capdavall, de les proves d'impresió), perquè s'hi reconeixen no només el vocabulari (“capaltard”, “glòria”) i altres girs sintàctics salesians, i les seves preferències gramaticals més característiques, com ara el rebuig a formes cultes del llenguatge (“llur” i “llurs”, substituïts pels més populars “el seu / la seva / els seus / les seves”); sinó perquè en aquelles ratlles també s'hi troba una temàtica que després eixirà al bell mig d'*Incerta glòria*. Parlant, a l'esmentada recensió, del contrast entre la tècnica daliniana i la manca de professionalitat que es respirava a l'escoles madrilenyes, on Dalí va estudiar pintura fins l'any 1926, hi llegim:

I tots es creien que en els seus estudis, un capaltard, havien tingut, entre els seus dits inhàbils i emporcats, l'àngelica Glòria i que l'havien estuprada. [...] Però, dies enllà, un home va i pregunta:

—¿Què diu el rellotge de la història, Gala?

—En l'esfera del rellotge de la història, després del quart dels *ismes*, va sonar l'hora de l'individu... [...]

El triomf d'en Dalí no és el triomf de la psicoanàlisi, ni de cap teoria extrapictòrica. El triomf d'en Dalí és simplement la victòria d'un gran pintor.³⁰⁴

A banda de l'al·lusió al gran quadre *La persistència de la memòria*, o *Els rellotges tous*, pintat l'any 1931, és a dir, a l'estètica morfològica del tou i el dur, Ferran de Pol (potser Sales) fa explícita la seva admiració pel pintor de Port Lligat, que, “quan va saber el seu ofici, es llençà a la conquesta de l'irracional, a l'objectivació plàstica de somnis, d'angoixes, de vertígens, d'idees inconfessables”.³⁰⁵

---

304. Ferran DE POL, “La *Vida secreta* de Salvador Dalí”, cit., p. vi b.

305. *Ibid.*

També hi ha en aquest article una referència a les premonicions i a la contraposició entre el ser i el no-ser, que recorden les grans qüestions que després descobrirem repetides a *Incerta glòria*. En efecte, parlant de la primera trobada de Dalí amb Gala, comenta:

Abocats l'un i l'altre a la follia, donats d'una fonda sensibilitat, es van reconèixer: ¿era ella, l'esperada, aquella que no podia faltar a la cita que en Dalí [en somnis, quan era adolescent] li havia dat, en la cruïlla del ser o del no ser!³⁰⁶

Els somnis i els fantasmes són a tot arreu, a *Incerta glòria*, com ja he esmentat.³⁰⁷ No ens ha d'estranyar, doncs, que Sales contemplés amb curiositat i interès l'obra daliniana, la qual pretenia explorar els nous corrents de la psicoanàlisi o, millor dir, de la psicologia profunda. També Sales va aspirar a *Incerta glòria* a submergir-se en les capes profundes de l'esperit humà, endinsant-se pels més foscos i estrets viaransys on somnis i realitat de vegades conflueixen i es confonen.

Quan es llegeix la novel·la per segona o tercera vegada s'esberlen les primeres interpretacions del relat. Els qui sovintegen la crítica literària l'han descrit com una novel·la de guerra, o una novel·la catòlica, on hi ha obsessió sexual en els personatges masculins, com la crònica de l'epopeia col·lectiva del poble català, i de moltes altres maneres. Tot això és veritat i cal mantenir-ho. Tanmateix, si ens aboquem per les escletxes que ens obren els enigmàtics Soleràs i Lamonedà, se'ns obre un món oníric insospitat. I la clau per entrar a aitals fondàries és en Cruells, primer un angelical seminarista i després un mossèn que no se'n surt amb el món que l'envolta, i sempre un perso-

---

306. *Ibid.*

307. Cf. més amunt el capítol II, § 6.

natge neurotitzat, veritablement dostoievskià, digne de la més seriosa reflexió. D'acord, per tant, amb la Rodoreda: "El capellà, meravellós, difícil, perquè si no s'és escriptor amb gruix, un personatge com el del capellà pot fer caure en el més risible dels ridículs."³⁰⁸ Amb tot, cal advertir que en el joc triangular dels tres papers hi ha molt més que tres personatges meravellosos amb moltes facetes. De cap manera, doncs, no es pot llegir *Incerta glòria* prescindint de la quarta part, "El vent de la nit", perquè trairíem la voluntat de l'autor i se'ns esmunyiria el sentit últim de l'obra, tot sigui dit amb l'ànim de provocar una mica els especialistes salesians. No sé si tal vegada sóc massa agosarat, però em calia dir-ho.

Al llarg de la meua monografia (ho he recollit fins i tot al títol) he afirmat que el llibre és un testimoni feient i ric de tota una època; la crònica d'un renaixement filosòfic i teològic a casa nostra que, dissortadament, s'escapçà durant la contesa civil i la posterior ensulsiada. És innegable que *Incerta glòria* és això; tanmateix, si anem a les capes més profundes d'aquesta obra monumental, ensopeguem amb missatges més pregons que cal ara, si més no, encetar. En tot cas, heus aquí una reflexió de Cruells que sembla que m'autoritza a continuar per aquesta via:

Cada u tragina dins seu un pou el fons del qual li és desconegut, si tant és que arriba a tenir un fons. Alguna rara vegada hi descendim, però és en somnis; i un cop desperts ja no hi comprem res.³⁰⁹

Ja he parlat en el capítol segon de la fantasmagoria com a recurs literari salesià per abordar el problema de ser o no-ser. Ara, tot i el risc de repetir algunes referències salesianes, vull només

---

308. Mercè RODOREDÀ - Joan SALES, *Cartes completes (1960-1983)*, cit., p. 157.

309. *Incerta glòria*, cit., p. 491.

apuntar la importància del recurs al món oníric en la construcció de la trama i el desenvolupament de la novel·la.

Avançant una hipòtesi de treball, podríem dir que tot l'argument del relat es desenrotlla en un joc entre el conscient i el subconscient, en un anar i venir del pensament i el desig, a la realitat i la història. Mitjançant aquest recurs retòric, Sales escomet la difícil empresa de caracteritzar l'espirit d'un poble i, en definitiva, l'ànima d'una època, la que va de la Primera Guerra Mundial fins a la revolució del 1968. A més, solament per aquesta via –és a dir, apel·lant a l'anàlisi profunda– podem resoldre l'enigma, que tant ha intrigat els crítics, de l'assassinat de Lamonedà, a les acaballes de la novel·la; i per què Cruells se sent alliberat en descobrir el seu cadàver al llindar de la cabana.

El fons humà i el col·lectiu constitueixen, doncs, un gran misteri que cal explorar. I això és el que pretén Sales en la seva gran novel·la, en recórrer a un univers oníric de gran bellesa.

2. La psicologia profunda i la seva projecció extramental

Durant la conversa amb la Trini al poble de Santa Espina, poc després de la festa de Reis de 1938, mentre el front és mort, Cruells afirma: “En Soleràs és un trencaclosques, com en Lamonedà. ¡Com ho som tots!”³¹⁰

Les aparicions i sobtades desaparicions, de vegades durant mesos i anys, de Juli Soleràs i de Rodolf Lamonedà els fan realment fantasmagòrics, tot i ser personatges reals. Semblen només existir en la ment dels qui conversen amb ells, com si només fossin projeccions de llurs subconscients. Això ens portaria, com tot

---

310. *Incerta glòria*, cit., p. 490.

lector avesat deu haver intuït, al primer acte de *Hamlet*, escenes quarta i cinquena. Quan al príncep danès s'apareix el fantasma del seu pare, l'hereu del regne dubta (tot és dubtar en aquesta tragèdia) sobre la realitat de l'aparició i sobre la veritat del missatge de l'aparició. A l'acte tercer tenim, a més, teatre dins el teatre (segona escena)³¹¹, quan uns comedians representen un assassinat i Hamlet demana uns retocs en el llibret, per tal que l'assassinat representi l'assassinat del rei tal com el fantasma del rei li havia explicat que havia succeït. Aquest *Konstrukt* ens porta d'una fantasmagoria a una altra fantasmagoria, de manera que la realitat comença a ser una construcció del subconscient. La ficció, la qual és, segons Mario Bunge, el món propi *der Konstrukten* (dels constructs), ens mena a un món en el qual la realitat i la ficció es confonen.

El *Hamlet* conegut i editat es basa, segons la crítica, en l'*Ur-Hamlet*, un *Hamlet* primitiu d'origen desconegut, el qual, per la seva banda, sembla remuntar fins a llegendes que es troben a tota l'àrea indoeuropea. En tot cas, l'aparició d'un fantasma, els llargs soliloquis, el dubte omnipresent i el tema del ser o no-ser poden haver influït molt en Sales, bé directament des de Shakespeare o bé per altres vies. A tall d'exemple, a *Els germans Karamàzov* hi ha fantasmes que s'apareixen a Ivan Fiódorovitx (en aquest cas el dimoni); Ivan pateix d'al·lucinations, desvaris i malsons... i es parla de pràctiques espiritistes.³¹²

---

311. Hamlet: “[...] que l’acció s’aparelli amb la paraula i la paraula amb l’acció, tenint compte, especialment de no anar mai més enllà de la naturalitat de la natura; car, estrafer-la, és contrariar ço que la representació escènica es proposa, que, des del seu principi fins avui, ha estat i és, de posar-li a la natura, tal como sigui, un mirall al seu davant, perquè es vegi la virtut amb la seva fisonomia pròpia, el menyspreable amb la seva pròpia cara, i el cos i edat del temps en son ésser i forma.” (segons la traducció de Magí Morera i Galícia).

312. Fiódor DOSTOIEVSKI, *Els germans Karamàzov*, cit. p. 789-810. En aquest capítol novè del llibre onzè hi ha molts temes que apareixen a *Incerta glòria*.

Recordem ara unes reflexions de Cruells, quan l'any 1943 es retroba amb Lamonedada a la ronda de Sant Pau de Barcelona. No s'havien vist des del juliol del 1936, durant l'incendi dels Carmelites de la Diagonal, cantonada amb Roger de Llúria. Encara que sense reconèixer-lo, l'havia albirat en el bar: "El meu fantasma es mirava aquell riu de gent [de la ronda] a través del vidre de la peixera: es tractava d'un home que semblava haver passat els cinquanta anys".³¹³ De sobte, s'alça el fantasma, que és Lamonedada, i s'acosta al mossèn: "El fantasma avançava cap a mi amb la tassa i el croissant."³¹⁴ Després d'asseure's al seu costat i d'haver-se cruspit el primer brioi, li demana que l'inviti a un altre cafè, perquè està mort de gana. Mentre se'l pren, Cruells se'l mira, fa memòria i reflexiona. És un text que ja he citat i que cal reprendre, però des d'una perspectiva diferent:

Jo em pensava més que mai que no érem [en Lamonedada i el mateix Cruells que rumia] més que dos fantasmes i em recordava d'en Soleràs (jo aleshores encara creia que en Soleràs vivia, si bé no sabíem on); em recordava d'una vegada que discutíem de fantasmes i que en Picó ens digué que ells, els de la Facultat de Ciències, no hi creien. En Soleràs l'havia tallat: "Però ¿és que hi ha alguna cosa que no ho sigui?" Vet aquí doncs que ara jo tenia al meu costat el fantasma Lamonedada i ell es ficava el dit al nas tot mirant de biaix cap a la peixera.³¹⁵

Aquest fenomen dialèctic entre inconscient (o subconscient) i món extramental assoleix la seva màxima expressió en el som-

---

313. *Incerta glòria*, cit., p. 560.

314. *Incerta glòria*, cit., p. 561.

315. *Incerta glòria*, cit., p. 561.

nambulisme, quan el somnàmbul interactua amb la realitat extramental, en la qual viuen els altres, sense adornar-se'n, però influït per les circumstàncies reals que l'envolten.

Sales explora aquesta qüestió inquietant oferint-nos dos episodis de somnambulisme patits per Cruells i dos més que no són presentats com a tals, però que també semblen ser-ho. Hem presentat ja dels dos primers. Amb tot, i per facilitar la comprensió del relat novel·lístic, tot i resultar potser una mica repetitiu, cal recordar-los ara.

El primer dels episodis somnàmbuls el patí Cruells quan tenia dotze anys. En el relat autobiogràfic llegim:

A dotze anys, poc després que la tieta Llúcia m'hagués regalat aquell telescopi amb motiu d'unes matrícules d'honor, jo havia tingut en efecte un atac de somnambulisme i en Soleràs era l'únic de la brigada a qui ho havia explicat. Em van trobar passejant per la vora del terrat de la torre on vivíem, a Sarrià, com si tot caminant mirés amb el telescopi, però amb els ulls clucs; si la tieta no m'ho hagués dit, jo no ho hauria sabut mai, ja que quan un es desperta no recorda res.³¹⁶

El segon episodi és descrit per en Lluís en una de les cartes al seu germà Ramon:

Dies després en Cruells ens va donar aquella sorpresa. [...] Devia ser la una de la matinada, el poble dormia profundament, no feia lluna i no se sentia res més que el crit compassat d'un xut en el pollancre de la font quan vet aquí que els de ronda van veure venir un home cap a les

---

316. *Incerta glòria*, cit., p. 380-381.

eres, als afores; era un soldat i els estava apuntant amb una arma que, de lluny, semblava un morter del 50. [...] Era en Cruells amb el seu telescopi. Tenia els ulls clucs, estava profundament adormit i adormit i ullcluc caminava amb la seva ullera de llarga vista fent el gest d'apuntar-la. Després per ell hem sabut que havia tingut anteriorment altres atacs de somnambulisme, però fa anys. [...] En primer lloc: he localitzat l'al·lucinació. Tot ha vingut d'aquelles conferències teòriques i pràctiques.³¹⁷

Aquests són els dos episodis descrits. És interessant constatar que sempre van lligats a un moment especial estressant i que en els dos episodis Cruells porta a les mans el telescopi.

Ara bé, sembla que hi ha un altre succés, una mica boirós, que pot haver estat també un atac somnàmbul barrejat amb moments de vigília. En aquest cas, Cruells no porta el telescopi i només recorda alguns dels fets, mentre que d'altres no se'n recorda, per haver patit –diu ell mateix– un atac de catalèpsia durant el desenvolupament del llarg episodi: “La nit d'aquell dia [després de despertar-se havent perdut la fe] vaig emprendre aquell pelegrinatge somnambúlic” que va durar quinze dies, fins la seva confessió a Santa Madrona.³¹⁸ “Vaig viure quinze dies a l'infern. Com un somnàmbul. Com el que sóc.”³¹⁹

En tot cas, pel que hem recollit fins ara, ens trobem davant d'una personalitat propensa a patir aquests estats patològics, similars al somni, encara que no psicòtics, durant els quals l'afectat pot realitzar activitats motores senzilles i fins i tot molt

---

317. *Incerta glòria*, cit., p. 50-51.

318. *Incerta glòria*, cit., p. 611.

319. *Incerta glòria*, cit., p. 609.

complexes. Per exemple, la bibliografia reporta alguns casos d'assassinats durant l'estat somnàmbul i fins i tot intents de realitzar accions sexuals.

Roman el quart episodi somnambúlic.

3. La darrera aparició de Lamonedada i la seva mort

Anem ara a la darrera aparició de Lamonedada, que aquest cop es presenta sense avisar al poblet on Cruells fa de vicari. Som a la tardor de l'any 1968. Sobre l'altar el mossèn troba una nota: "Porta'm pa,esticacorralat, Soleràs."³²⁰ En el paper hi havia un plànol que assenyalava l'itinerari on es trobava el signant, a unes cinc hores caminant des del poble, en un lloc on hi havia les ruïnes d'un molí. I en arribar-hi, "no vaig poder ofegar un crit de la meva decepció: —¡Lamoneda!"³²¹

Durant uns quants mesos, totes les setmanes Cruells li portarà menjar un cop per setmana, mentre Lamonedada viu en una cova, somniant a passar a França, fugint de la policia espanyola, que el persegueix per haver fer xantatge a un fabricant important de Barcelona (alhora que també el persegueixen els sicaris del fabricant, per fer desaparèixer proves comprometedores). Durant una de les visites, Cruells s'assabenta que Lamonedada va matar Soleràs quan aquest volia retornar a les files republicanes:

Jo sabia, per fi, com havia mort en Soleràs: "Era perillós, en Soleràs. ¿Què podia fer, sinó? El vaig liquidar..."³²²

---

320. *Incerta glòria*, cit., p. 698.

321. *Incerta glòria*, cit., p. 700.

322. *Incerta glòria*, cit., p. 738.

Es confirma, doncs, la intuïció de Cruells, que

en Lamonedada no era més que una infame caricatura d'en Soleràs. [...] Perquè en Lamonedada era l'anti-Soleràs, era l'anti-home... ¡era Caín! [...] ¿Per què s'havia convertit en el meu fantasma inseparable? [...] Vaig començar a sentir aquell desig, el desig d'esborrar aquella criatura insuportable [...] Hi ha veritablement dins meu un criminal ben arrupit, ben dissimulat.³²³

Una de les nits, que Lamonedada continua recitant l'esbojarrada novel·la que escriu i que vol publicar tant sí com no quan passi a França, i que té ben marejat Cruells, d'escoltar-lo hores i hores cada vegada que li porta menjar:

De cop i volta va dir [Lamoneda] amb veu mudada, com algú que es desperta bruscamment:

—Però ¿quina hora és? ¿I què fas, aquí fora [de la cabana]? ¿Passes el rosari? Bah, deixa aquesta creu [es refereix a una creu de ferro que hi havia davant la cabana], no és res. No existeix res.

Silenci. I la seva veu, ara molt baixa:

—¿O és que em vols matar?

Jo no em movia. Va dir de sobte, en un to immensament decepcionat:

—No existeix res. Ni tan sols la duquessa Atalanta [una de les protagonistes de la seva novel·la].

Una goteta de suor molt freda relliscà i tremolà com si fos d'argent viu damunt les meves vèrtebres; aleshores ell rondinà aquestes sorprenents paraules:

—No existeix res més que el sofriment.

---

323. *Incerta glòria*, cit., p. 704.

Vaig caure de genolls, estava romput de fatiga; la meua mà s'arrapava a la barra de ferro [de la creu]. Ell exhalà un crit escanyat:

—Només crec en el sofriment.

És aleshores que es posà a gemegar d'aquella manera tan estranya, com un gos.³²⁴

Han passat ja unes quantes setmanes (potser alguns mesos) i som a 1969. Cruells acaba de rebre un sobre amb deu mil pessetes d'en Lluís Brocà, en la seva darrera visita a Barcelona. Feliç, va a una botiga de penja-i-despenja i compra roba per a Lamonedà, per tal que pugui passar a França, i recupera el seu telescopi, que troba sorprenentment a la mateixa botiga. Torna al poble i porta la roba a Lamonedà. Està feliç, no només perquè ha recuperat el telescopi de la seva infància, sinó també perquè finalment deixarà de veure Lamonedà:

L'endemà vaig arribar al poble amb tot allò que havia comprat, ple d'alegria perquè ara podria persuadir-lo que se n'anés, que se n'anés per sempre, i jo quedaria altra vegada sol i tranquil al poble, sol i tranquil [...].³²⁵

“Una setmana s'havia escolat” i Cruells el creu ja a França. De bon matí, acabada la missa, empren el camí de l'Estret del Molí, per comprovar que efectivament Lamonedà ja no hi és. Com que és de dia fa el camí més de pressa, en menys de tres hores.

De bona gana m'hauria endut el meu telescopi (d'ençà que el tornava a tenir m'acompanyava com en altre temps a totes les meves passejades), de bona gana me l'hauria endut sota el braç, però l'havia perdut de nou. L'havia

---

324. *Incerta glòria*, cit., p. 741.

325. *Incerta glòria*, cit., p. 746.

perdut precisament d'ençà una setmana, ¿me l'hauria deixat al portamaletes de l'autobús en el meu últim viatge? El xofer de l'autobús em deia que no l'havia pas trobat, misteri... [...] M'absorbia un desig tèrbol de reveure aquell lloc on m'havia vingut la suor de l'angoixa més estranya de la meua vida, on havia estat a punt de sucumbir a la temptació més criminal i irresistible de tota la meua vida; jo volia assaborir aquell paratge en pau.³²⁶

I quan arriba al Molí, es troba Lamonedada mort al lllindar de la cabana.

Tenia el crani esquerdat. La barra transversal de la creu de ferro es veia llançada a terra, al costat seu. [...] Duia posat aquell vestit complet de quadros cridaners [que Cruells li havia comprat]. [...] Tenia la novel·la sobre els genolls.³²⁷

El misteri de l'assassinat de Lamonedada ha atret l'atenció dels crítics. Cruells no sap qui ha comès l'assassinat. Pot haver estat un esguerrat, sotmès a turment per la policia després de la guerra, que vagabundejava pels afores del poble; potser la vella Guinarda, que l'espiaava contínuament i volia denunciar-lo al bisbat i a la policia; potser els sicaris del fabricant barceloní sotmès a xantatge... Perquè el mòbil dels assassins no havia estat pas el robatori, ja que a l'americana del mort hi van trobar tots el diners que Cruells li havia donat per sobreviure a França fins que se situés.

Però vet aquí que en un petit detall, que Sales deixa caure sense donar-hi gaire importància, s'hi pot trobar la clau que desxifra el misteri de la mort de Lamonedada:

---

326. *Incerta glòria*, cit., p. 747.

327. *Incerta glòria*, cit., p. 747.

Vaig retrobar el telescopi. És per això que el torno a tenir. El vaig retrobar darrera la cabana, entre els esbarzers. Sí, era allà, a quatre passes del cadàver, aquest desventurat telescopi que jo creia perdut altra vegada; i a les nits, entre dos sons, sento una opressió intolerable. ¡Si n'és tot plegat d'incomprensible! Arribo a dubtar que en Lamonedada hagi existit mai, ¿no seria una creació monstruosa dels meus somnis?

Però si realment va existir, no si no era un fantasma de la meua imaginació, ¿quin misteri la seva mort! Perquè va morir crucificat. Va morir per mitjà d'una creu; d'un cop al crani amb aquell braç de ferro de la creu.³²⁸

Tot fa pensar que l'assassí ha estat Cruells durant un episodi de somnambulisme. Recordem que en els anteriors episodis descrits (quan tenia dotze anys i quan havia anat al front de guerra) sempre portava a les mans el telescopi. Sempre, a més, els havia precedit alguna impressió forta. En aquest cas, l'estranya sensació la nit en què Lamonedada li parlava sense parar de la seva novel·la.

En qualsevol cas, per agafar la barra de ferro el somnàmbul havia de deixar de banda el que portava a les mans. Cruells hauria deixat caure el telescopi. Vet aquí per què l'havia perdut i per què el retrobà vora el lloc del crim, entre els esbarzers que envoltaven la cabana.

El més interessant, però, és que els malsons hagin estat eliminats per altres malsons. El fantasma Soleràs, abatut pel fantasma Lamonedada; el fantasma Lamonedada, esborrat pel fantasma Cruells (és a dir, el Cruells actuant fantasmagòricament durant un episodi de somnambulisme). Tot plegat, el dubte que ens

---

328. *Incerta glòria*, cit., p. 759.

roman després d'una segona o tercera lectura d'*Incerta glòria* és si res del que ha passat ha succeït realment, o més aviat tot no ha estat un malson, del qual cal desprendre's despertant a la realitat... ¿Serà aquesta la veritable lliçó d'aquest gegant i epopeic relat?

En tot cas, i com a homenatge a Shakespeare, que va inspirar el títol i potser també l'estrat més pregon de la novel·la, res millor que acabar amb uns versos del famós monòleg de Hamlet en l'acte III (escena primera) de l'homònima tragèdia, en la traducció del poeta Magí Morera, la primera eixida en llengua catalana i la que potser Sales tingué a les seves mans.

Morir, dormir: res més. I dir que acaben
amb un son les tristors i els mil encontres
dels quals la cara és natural hereva,
és una fi que desitjar deuríem
devotament. Morir, dormir. Dormir!³²⁹

---

329. Tanmateix, no podem assegurar que Sales tingués a les mans aquesta traducció, tot i ser la primera íntegra i l'única fins als anys vuitanta, perquè el traductor comença el cèlebre monòleg de Hamlet amb les paraules següents: "Viure, o no viure: la qüestió és aqueixa." Sales, en canvi, juga sempre amb la traducció més habitual i literal: "Ser o no ser, aquesta es la qüestió".

❧ BIBLIOGRAFIA

a) FONTS PRINCIPALS

AGUSTÍ D'HIPONA, sant, *Confessiones* (PL 32, col. 659-868; el llibre XI a les columnes 809-826).

CARDÓ, Carles,³³⁰ *Càntic nou. Poemes religiosos*, Ed. Ariel, Barcelona 1951, xi + 109 p.

CARDÓ, Carles, *L'Evangelí d'avui*, Ed. Ariel, Barcelona 1954, 2 vols.

CARDÓ, Carles, *Emmanuel. Estudi sobre Jesucrist*, Ed. Ariel, Barcelona 1955, 261 p.

CARDÓ, Carles, *El diàleg interior*, Ed. Ariel, Barcelona 1956, 274 p.

CARDÓ, Carles, *La nit transparent*, Ed. Ariel, Barcelona 1957, 193 p.

CARDÓ, Carles, *La moral de la derrota i altres assaigs*, Ed. Ariel, Barcelona 1959, 374 p. (obra pòstuma).

ESTELRICH, Joan, "El sentiment tràgic de Søren Kierkegaard (viii: Estètica; ix: Ètica)", a *La Revista. Quaderns de publicació quinzenal*, IV/76 (Barcelona 1918), p. 392-393.

---

330. "Les obres de Cardó a [Editorial] Ariel van ser preparades per Sales (per exemple amb la compilació de sermons i d'articles en diverses biblioteques i arxius), segons el testimoni de Núria Folch i Pi; tanmateix no apareix el seu nom entre els crèdits de la publicació per diferents motius" (Josep-Vicente GARCÍA I RAFFI, "Bibliografia de Joan Sales. Obra i recepció crítica", a *Estudis Romànics* [Institut d'Estudis Catalans], 34 [2012] n. 34).

HEIDEGGER, Martin, *Nietzsche II*, trad. de Juan Luis Vermal, Ed. Destino, Barcelona 2000, 492 p.

HEIDEGGER, Martin, *Introducción a la metafísica*, trad. d'Angela Ackermann Pilari, Gedisa, Barcelona ²2003, 189 p.

HEIDEGGER, Martin, *Ser y tiempo*, trad. cast. de Jorge Eduardo Rivera (http://www.magonzalezvalerio.com/textos/ser_y_tiempo.pdf; consulta el 21 de setembre de 2015). Edición electrónica de www.philosophia.cl / Escuela de Filosofía Universidad ARCIS.

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm, *Obras filosóficas y científicas*, ed. Ángel Luis González, 2: *Metafísica*, 45: *Resumen de Metafísica*, Ed. Comares, Granada 2010.

MARAGALL, Joan, *Obres completes*, pròleg a l'obra catalana per Josep M. Capdevila; pròleg a l'obra castellana per Miquel dels Sants Oliver, Selecta, Barcelona 1947 (primera edició en un sol volum), 1893 p.

OBIOLS, Armand [=Joan Prat i Esteve], *Cartes a Mercè Rodoreda*, pròleg d'Anna Saludes i Amat, Fundació La Mirada, Sabadell 2010, 408 p.

RODOREDA, Mercè - SALES, Joan, *Cartes completes (1960-1983)*, a cura i pròleg de Montserrat Casals i Couturier, Club Editor, Barcelona 2008, 1114 p.

SALES, Joan *et al.*, *Quaderns de l'exili. Mèxic 1943-1947*, presentació d'Heribert Barrera, Estudis Nacionalistes, col.l. "Documents", Barcelona 1982 (primera edició facsímil).

SALES, Joan, "Incerta glòria seguida d'*El vent de la nit*", Club Editor, col.l. "El Club dels Novel·listes" 8, Barcelona ¹²2008, 765 p.

- SALES, Joan, *Cartes a Màrius Torres*, seguides de *Viatge d'un moribund*, Club Editor, Barcelona 2007, 685 p.
- SALES, Joan, “Nota dels editors catalans”, a DOSTOIEVSKI, Fiódor, *Els germans Karamàzov*, versió catalana de Joan Sales i revisió d'Arnau Barrios, Club Editor, Barcelona 2014, p. 971-975.
- SHAKESPEARE, William, *Hamlet*, trad. de Magí Morera i Galícia, pròleg de Joan Triadú, Editorial Selecta (Biblioteca Selecta, 366), Barcelona 1964. Primera edició de 1920.
- XIRAU, Joaquim, *Leibniz: las condiciones de la verdad eterna*, Imprenta de Pedro López, Barcelona 1921, 24 p. (extracte de la tesi doctoral). Reproduït a XIRAU, Joaquim, *Obras completas*, III/1, p. 3-34.
- XIRAU, Joaquim, *Obras completas*, a cura de Ramon Xirau, Anthropos - Caja Madrid, Madrid 1998-2000 (tres toms en quatre volums).

b) ESTUDIS

- ABRAMS, Sam [Donald], “Joan Sales: la recepció difícil de *Viatge d'un moribund*”, a *Relleu. Revista trimestral de pensament i cultura*, 3a època, 112 (2012) 23-31.
- AGUADO REBOLLO, Javier, “¿Por qué, según Leibniz, vivimos en el mejor de los mundos posibles?”, a *Thémata. Revista de Filología*, 42 (2009) 19-37.
- ANTICH, Xavier, “Shakespeare, guionista invisible”, a *La Vanguardia*, 7 de desembre de 2015, p. 30.

- ARNAU, Carme, *Compromís i escriptura. Lectura d'Incerta glòria de Joan Sales*, Editorial Cruïlla, Barcelona 2003, 205 p.
- ARNAU, Carme, “Els protagonistes masculins d'Incerta glòria”, a AUTORS DIVERSOS, *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, vol. I, Publicacions Universitat de Barcelona, Barcelona 2003, p. 39-57.
- ARTIGAS, Mariano – SHEA, William R., *Galileo en Roma. Crònica de 500 días*, Ediciones Encuentro, Madrid 2003, 238 p.
- BALAGUER BELTRÁN, Vicente, “Antes del comentario. La centralidad de la noción de texto en la hermenéutica de Paul Ricoeur”, dins TORRE, Esteban - GARCÍA BARRIENTOS, José Luis (eds.), *Comentario de textos literarios hispánicos. Homenaje a Miguel Ángel Garrido*, Editorial Síntesis, Madrid 1997, p. 21-33.
- BALAGUER BELTRÁN, Vicente, “La cuestión hermenéutica en el documento ‘Sobre la interpretación de la Biblia en la vida de la Iglesia’”, a *Scripta theologica*, 27 (1995) 163-177.
- BASEVI, Claudio, *Introducción a los escritos de san Pablo. Su vida y su teología*, Ediciones Palabra, Madrid 2013, 396 p.
- BEER, Theobald, “La *theologia crucis* de Lutero”, a *Scripta theologica*, 16 (1984) 747-780.
- BOIXAREU, Mercè, “La *Incerta glòria* de Joan Sales, o la llum d'un món desventurat”, a *Relleu. Revista trimestral de pensament i cultura*, 3a època, 112 (2012) 16-20.
- BOSCH, Glòria - PORTELL, Susanna, “Paul L. Landsberg, d'abisme en abisme. El seu pas per Catalunya”, a *L'Avenç*, 416 (2015) 42-49.

- BRUFAU, Eduard, “El llegat literari i espiritual de Joan Sales”, a *Catalunya Cristiana*, 22 d’abril de 2012, p. 3.
- CACHO VIU, Vicente, *La Institución Libre de Enseñanza*, ed. crítica de Octavio Ruiz-Manjón, Fundación Albéniz – Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, Madrid 2010, xlvii + 559 p.
- CARDONA, Carlos, “Presentación”, dins CARDÓ, Carles, *Emmanuel*, Ed. Rialp, Madrid 1989, p. 5-16.
- CASACUBERTA, Margarida, “*Incerta glòria, una novel·la desventurada?*”, a *L’Avenç* 333 (2008) 40-50.
- CASADO MARCOS DE LEÓN, Ángel, “Filosofía y educación en España. Luzuriaga y la *Revista de Pedagogía*”, a *Revista de Filosofía*, IIª època, 6 (2011) 53-62.
- CASALS I COUTURIER, Montserrat, “La rigorosa glòria de Joan Sales”, *La Vanguardia, Culturals*, 513 (18 d’abril de 2012) 2-5.
- COLOMER, Eusebi, *El pensamiento alemán de Kant a Heidegger*, Editorial Herder, Barcelona 1990, III. *El postidealismo: Kierkegaard, Feuerbach, Marx, Nietzsche, Husserl, Scheler, Heidegger*, 686 p.
- COROMINAS, Jordi –VICENS, Joan Albert, *Xavier Zubiri. La soledad sonora*, Taurus, Madrid 2005, p. 887.
- CORTÍ, C. Agustín, “Heidegger, intérprete de San Agustín: el tiempo. Nuevas Fuentes para la recepción heideggeriana de las *Confesiones* de San Agustín”, a *Revista de Filosofía*, 32/1 (2007) 143-163.
- DEFEZ I MARTÍN, Antoni, “Unamuno, Descartes y la hipótesis del sueño”, a *Revista de Filosofía*, 31/1 (2006) 7-20.

ECO, Umberto, *I limiti dell'interpretazione*, Ed. Bompiani, Milà 1990, 369 p.

ESCRIBANO I LÓPEZ, Xavier, “Paul Ludwig Landsberg, un *cavaller errant de l'esperit* a Barcelona”, a *Revista d'Història de la Filosofia Catalana*, 9/19 (2015) 9-34.

ESTELRICH, Joan, *Entre la vida i els llibres*, pròleg d'Isabel Graña, Universitat de les Illes Balears (Departament de Filologia Catalana) - Abadia de Montserrat, Barcelona 1996, xxvii + 344 p. La primera edició d'aquest volum és de l'any 1926.

FABRO, Cornelio, “Kierkegaard, Søren Aabye”, dins *Gran Enciclopedia Rialp*, Madrid ⁶1989, XIII, p. 771-774.

FERREIRO, Héctor, “La teoria hegeliana de la imaginación”, a *Revista de estudios hegelianos* 1 (2012) 16-26.

FERREIRO, Héctor, “La abstracción en la teoría del conocimiento de Hegel” (*pro manuscripto*), a: http://saber.ucv.ve/ojs/index.php/rev_af/article/viewFile/3619/3465 (consulta l'11 de setembre de 2015).

FIORASO, Nazzareno, “L'antica policromia si trasforma in un mondo grigio. Scienza e vita in Joaquim Xirau”, a: <http://univr.academia.edu/NazzarenoFioraso/Papers> (consulta el 22 d'octubre de 2015; *pro manuscripto*).

FOLCH I PI, Núria, “Preàmbul. La llarga història d'*Incerta glòria*”, a SALES, Joan, “*Incerta glòria* seguida d'*El vent de la nit*”, Club Editor, col.l. “El Club dels Novel·listes” 8, Barcelona ¹²2008, p. 7-19.

GARCÍA I RAFFI, Josep-Vicente, “Bibliografia de Joan Sales. Obra i recepció crítica”, a *Estudis Romànics*, 34 (2012) 431-459.

GIL I RIBAS, Josep (ed.), *Pensament cristià i Catalunya. Joan Maragall, Carlos Cardó, Joan Baptista Manyà, Bartomeu Xiberta*, introducció i selecció de texts de Josep Gil i Ribas, Ed. Pòrtic - Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona 2009, 349 p.

GIL I RIBAS, Josep, *El desafiament de la laïcitat*, dins ÍD., *Història del pensament cristià*, Cossetània Edicions, Valls (Alt Camp), 2011, vol. 10, 325 p.

GOMÀ I MUSTÉ, Francesc, “Heidegger explicat per Francesc Gomà i Musté”, a *Ateneu - Revista de Cultura*, 2a època, n. 5, 6, 7, (febrer, abril i juny 1993), a <http://www.alcoberro.info/V1/heidegger3.htm> (consulta el 4 d'octubre de 2015).

GONZÁLEZ, María del Carmen, *La memoria en las novelas de Paulina Crusat. Una lectura en clave autobiográfica*, The Ohio State University, tesi doctoral en filosofia, Columbus (Ohio) 2003, 336 p. (*pro manuscripto*).

[GONZÁLEZ, Ángel Luis], “Martin Heidegger. Introducció a la metafísica”, Pamplona 1981, 17 p. (*pro manuscripto*).

[GONZÁLEZ, Ángel Luis], “Martin Heidegger. ¿Qué es metafísica?”, Pamplona 1981, 8 p. (*pro manuscripto*).

GONZÁLEZ, Ángel Luis, “Leibniz: la causa, es decir, la razón de la existencia”, a GONZÁLEZ-AYESTA, Cruz, i LÁZARO, Raquel (eds.), *Causality in Early Modern Philosophy*, Olms, Hildesheim 2013, p. 49-67.

GUIU, Jordi - VILAR, Gerard, “Conversa amb Pep Calsamiglia. La filosofia catalana en els anys trenta”, a *Enrahonar. Quaderns de Filosofia*, 28 (1998) 163-170. L'entrevista es va fer al mes de febrer del 1981, tot i que no es publicà fins el 1998.

LLUCH, Carles, *Joan Sales i la novel·la catòlica*, Fundació Joan Maragall (Quaderns 104) - Claret Editorial, Barcelona 2013, 31 p.

- LLUCH, Carles, *La novel·la catòlica a Catalunya. Precedents teòrics (1925-1936)*, Cruïlla (Premi Joan Maragall 1998), Barcelona 2000, 176 p.
- LLUCH, Carles, *Novel·la catalana i novel·la catòlica. Sales, Benguerel, Bonet*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2014, 310 p.
- MASABEU I TIERNO, Josep, *Alexandre Galí i la Mútua Escolar Blanquerna*, Impremta Altès, Barcelona 1989, 316 p.
- MASSOT I MUNTANER, Josep, *Església i societat a la Catalunya Contemporània*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2003, 660 p.
- MOELLER, Charles, *Literatura del siglo XX y cristianismo*, I: *El silencio de Dios*, trad. Valentín García Yebra, Editorial Gredos, Madrid 2^a1958, 514 p.
- MORA GARCÍA, José Luis, “La Institución Libre de Enseñanza: una puesta al día desde el rigor”, a *Revista de Hispanismo Filológico*, 20 (2015), p. 111-119.
- NADAL, Jordi de, “Joan Sales (1912-1983). Nota biogràfica”, a *Relleu. Revista trimestral de pensament i cultura*, 3a època, 112 (2012) 32-39.
- PASQUAL I LLORENÇ, Marta, *Creativitat i subversió en les reescriptures de Joan Sales*, Universitat de Girona (tesi doctoral), Girona 2011, 376 p. (*pro manuscripto*).
- PLA, Xavier, “*Incerta glòria* de Joan Sales o una poètica de l'excés”, a *Estudi General*, 22 (2002) 529-553.
- PLA, Xavier, “*Incerta glòria (1956)*”, a *Visat*, “la revista digital de literatura i traducció del PEN català”, 3 (abril 2007).
<http://www.visat.cat/traduccions-literatura-catalana/esp/ar->

- tibles/60/115/0/2/0/xavier-pla.html (consulta 2 de desembre de 2015).
- PLA, Xavier, “Joan Sales, una traducció i una novel·la sense punt final”, a *Quaderns. Revista de Traducció*, 18 (2011) 9-19.
- PLA, Xavier, “La glòria certa de Joan Sales”, a *Valors, idees, actituds. Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*, 18 (2012) 5-18.
- POLO, Leonardo, *Evidencia y realidad en Descartes*, Eunsa, Pamplona 1963 (²1996), 308 p. (també a *Obras completas de Leonardo Polo*, Serie A, 1, Eunsa, Pamplona 2015).
- POLO, Leonardo, *Hegel y el posthegelianismo*, Eunsa, Pamplona ²1999, 348 p.
- PUIMEDON MONCLÚS, Pilar, *Joan Sales. La responsabilitat d'un supervivent*, Universitat de Barcelona, Facultat de Filologia (tesi doctoral), Barcelona 1996 (*pro manuscripto*).
- PUIMEDON MONCLÚS, Pilar, “La correspondència entre Mercè Rodoreda i Joan Sales”, a *El contemporani. Revista d'història*, 16 (1998) 23-26.
- PUJOL, Carlos, “La traducció al castellà d'*Incerta glòria*”, a *Quaderns. Revista de Traducció*, 18 (2011) 25-28.
- REVELLES, Jesús, “Joan Estelrich a Galícia. Els contactes peninsulars de la mà dreta de Francesc Cambó”, a *Revista de Lengües y Literaturas Catalana, Gallega y Vasca*, 19 (2014) 87-98.
- RICOEUR, Paul, *El conflicto de las interpretaciones. I. Hermenéutica y psicoanálisis*, trad. de Hiber Conteris, Ed. Megápolis, Buenos Aires 1975, 120 p.
- SAFRANSKI, Rüdiger, *Un maestro de Alemania. Martin Heidegger y su tiempo*, trad. de Raúl Gabas, Tusquets Editores, Barcelona 1997, 543 p.

SAGARRA, Josep M. de, *Memòries*, pròleg de Miquel Batllori, Edicions 62, Barcelona 2012, 1073 p.

SÁNCHEZ COSTA, Enrique, *El resurgimiento católico en la literatura europea moderna (1890-1945)*, Ediciones Encuentro, Madrid 2014, 364 p.

SARANYANA, Josep Ignasi, *Filosofia y Teología en el Mediterráneo Occidental (1263-1490)*, Eunsa, Pamplona 2003, 214 p.

SARANYANA, Josep Ignasi, “La eclesiología de la revolución en el Sínodo de Pistoia (1786)”, a *Anuario de Historia de la Iglesia*, 19 (2010) 55-71.

SARANYANA, Josep Ignasi, *La filosofía medieval. Desde sus orígenes patristicos hasta la escolástica barroca*, Eunsa, Pamplona ³2011, 545 p.

SARANYANA, Josep Ignasi, *Sobre Duns Escoto y la continuidad de la metafísica. Con un epílogo de gramática especulativa*, Eunsa, Pamplona 2014, 137 p.

SOBEJANO, Gonzalo, *Nietzsche en España (1890-1970)*, Editorial Gredos, Madrid 1967, 687 p. (²2009, 705 p.).

SOTO, María Jesús, “Leibniz y la metafísica”, a *Treinta años de estudios leibnizianos*, volum monogràfic de *Thémata*, 29 (2002) 203-216.

TARRAGONA, Josep Maria, “Una conversación con Joan Sales”, a *Nuestro Tiempo*, 348-349 (1983) 50-55.

THEROS, Xavier, “150 anys parlant amb els esperits”, a *El País* (Madrid, 3 de novembre de 2011). http://elpais.com/diario/2011/11/03/quaderncat/1320285388_850215.html (consulta 31 d'agost de 2015).

- TORRALBA, Francesc, *Amor y diferencia. El misterio de Dios en Kierkegaard*, Promociones y Publicaciones Universitarias, Barcelona 1993, 383 p.
- TORRALBA, Francesc, *L'eternitat de l'instant. Lectura de Nietzsche*, Pagès editors, Lleida 1994, 181 p.
- TORRALBA, Francesc - BOADA, Ignasi (coord.), *Søren Kierkegaard avui. Una invitació a la lectura*, Cruïlla - Fundació Joan Maragall, Barcelona 2015, 152 p.
- TORRALBA, Francesc, *Alteritat, abisme i paradoxa. José María Valverde, lector de Kierkegaard*, Universitat Ramon Llull (Publicacions de la Facultat de Filosofia), Barcelona 2015, 154 p.
- TRIADÚ, Joan, "Joan Sales. *Incerta glòria*", a *Qüestions de vida cristiana*, 29 (1965); reproduït dins TRIADÚ FONT, Joan, *La ciutat dels llibres*, Proa, Barcelona 1999, p. 130-139.
- TRÍAS, Eugenio, "Pep Calsamiglia, amigo y maestro", a *Enrahonar. Quaderns de filosofia*, 7/8 (1984) 17-19.
- VALENTÍ I FIOLE, Eduard, *Els clàssics de la literatura catalana moderna*, amb un pròleg d'Antoni Comas, Curial, Barcelona 1973, 245 p.
- VILA i DELCLÒS, Enric, "Sales i la guerra", conferència pronunciada a Girona el 27 d'abril de 2012, en un cicle organitzat per Òmnium Cultural. Text íntegre: "Context de l'obra de Joan Sales", <http://www.enricvila.cat/context-de-lobra-de-joan-sales-conferencia/> (consulta el 25 d'agost de 2015). Versió reduïda: "El context d'*Incerta glòria*", a *Diàlegs*, Institut d'Estudis Humanístics Coll i Alentorn, 57 (juliol-setembre 2012) 49-56 [volum monogràfic dedicat a Joan Sales]. Extracte de la conferència a www.enricvila.cat/2012/04 (consulta el 25 d'agost de 2015).

VILARASSAU, Marc, “Per què cal llegir *Incerta glòria?*, a *Catalunya Cristiana*, 22 d’abril de 2012, p. 4.

Discurs de contestació

Excm. Dr. Francesc Torralba Roselló

Excel·lentíssim Sr. President de la Reial Acadèmia de Doctors,
Excel·lentíssims Srs. Membres de la Reial Acadèmia de Doctors,
Professor Dr. Josep-Ignasi Saranyana,
Senyores i senyors,

I. Trajectòria biogràfica

No és fàcil sintetitzar, en poques paraules, el perfil biogràfic i acadèmic del professor Josep-Ignasi Saranyana. Em correspon, en aquesta resposta, identificar els elements més valuosos de la seva vida acadèmica, així com les aportacions més decisives que ha fet en el camp de les seves disciplines. Agraeixo al President de la Reial Acadèmia de Doctors aquesta responsabilitat i espero poder enaltir dignament la figura i l'obra del candidat.

El professor Saranyana va néixer a la ciutat de Barcelona el 20 de juny de 1941. Fins l'any 1954 va estudiar a l'Escola Suïssa de Barcelona i va prosseguir els seus estudis de batxillerat a l'institut Menéndez Pelayo. En 1959 va realitzar els estudis de Ciències Polítiques i Econòmiques a la Universitat de Barcelona i un cop acabats va marxar a Roma per cursar els estudis de filosofia i teologia. Acabats aquests estudis, va tornar a Espanya i fou ordenat prevere el 25 d'agost de 1968. Posteriorment es va llicenciar en teologia i va defensar la seva tesi titulada *El tiempo y la eternidad. Estudio sobre la Teología de la historia en San Buenaventura*. Aquell mateix any, en 1972, es va incorporar com a professor a la Facultat de Teologia de la Universitat de Navarra en la qual ha desenvolupat tota la seva carrera docent i investigadora.

Durant la dècada dels vuitanta van començar les seves investigacions sobre la història de la teologia llatinoamericana. Al llarg d'aquests estudis mostra com la teologia desenvolupada en aquesta àrea del món neix d'unes arrels comunes de caràcter llatines i europees fins a la irrupció, l'any 1971, de les anomenades teologies de l'alliberament. La seva vocació i estudi de la cultura filosòfica i teològica americana, el van portar a diplomar-se en Estudis Americans per la Universitat Hispanoamericana de Santa Maria de la Rábida i ha ser reconegut com a investigador científic de la Història de la teologia d'Espanya del Consell Superior d'Investigacions Científiques.

Durant aquests anys d'investigació i docència, no abandona els seus estudis de filosofia i teologia medieval. Posteriorment, es doctora en filosofia per la Pontifícia Universitat de Salamanca amb una tesi titulada, *La discusión medieval sobre la condición femenina (siglos VIII al XIII)*.

Durant aquesta dilatada trajectòria docent i investigadora, ha dirigit diferents revistes de prestigi, ha guiat una gran quantitat de tesis doctorals i ha conciliat aquest treball acadèmic amb el seu ministeri sacerdotal dedicat especialment a tasques universitàries.

Aquesta rica trajectòria d'investigador ha estat reconeguda per diferents institucions i acadèmies de tot el món. És membre del *Pontifici Comitè de Ciències Històriques*, acadèmic de número de la *Reial Acadèmia de la Història*, de l'*Acadèmia Mexicana de la Història*, de l'*Acadèmia Colombiana de la Història*, de l'*Acadèmia Puertorriqueña de la Història*, entre altres.

II. Àmbits de l'obra de Josep-Ignasi Saranyana

És difícil poder presentar, d'una manera esquemàtica, la rica i polifacètica personalitat del professor Saranyana i els àmbits de la seva rica i exhaustiva obra. Amb tot, considerem, que, a grans trets, la seva producció es pot organitzar en sis àrees: a. La filosofia i la teologia de l'Edat mitjana, b. Els estudis sobre filosofia i teologia a Amèrica, c. La seva aportació com a historiador de la filosofia i de la teologia, d. Els treballs de traducció de pensadors medievals, e. La seva pròpia especulació filosòfica i teològica i, finalment, f. El seu articulisme.

A més a més d'aquests elements, caldria mencionar, com escriu José Ángel García Cuadrado, “su personalidad de investigador ‘curioso’, infatigable y viajero; así como su talante apasionado; su capacidad de trabajo y de acción (tan difícil de encontrar en los académicos); su pronta disponibilidad sacerdotal; su conversación estimulante y cordial. En definitiva: un maestro universitario”¹.

1. Edat Mitjana: Figures, problemes, conceptes

En els seus estudis de filosofia i teologia medieval s'ha endinsat en l'obra de les fites més excelses del pensament, partint sempre dels textos originals i presentant les claus per a una deguda hermenèutica.

Escriu María Jesús Soto-Bruna: “Desde 1972 hasta la actualidad, no ha cesado de abrir nuevas líneas de investigación sobre el período medieval con unos perfiles e itinerarios tales que determinan incluso una dirección de estudio para la primera épo-

---

1. J. A. GARCÍA CUADRADO, *Josép-Ignasi Saranyana: su aportación medievalista*, en *Revista Española de Filosofía Medieval* 18 (2011) 254.

ca del pensar modern, además de incidir en el propio trayecto medieval”².

Ha fugit de tòpics de manual i de representacions caricaturesques i ha cercat, sempre, de justificar les seves afirmacions a partir dels mateixos textos. Entre les figures medievals que ha estudiat, cal destacar: sant Tomàs, sant Bonaventura, el beat Ramon Llull, sant Anselm, Duns Escot, sant Albert Magne, Joaquim de Fiore, entre altres.

Escriu José Ángel García Cuadrado: “Según Saranyana, la Edad Media está marcada desde sus orígenes por la apropiación receptiva del pensamiento antiguo y patrístico, que al fundirse con la revelación bíblica va gestando una cosmovisión original”³.

El professor Josep-Ignasi Saranyana descriu la seva vocació i passió per aquesta recerca en aquests termes: “La meva investigació medievalística va començar, a les acaballes dels seixanta, de la mà de Sant Bonaventura, amb una tesi doctoral sobre la teologia de la història bonaventuriana, defensada a l’any 1972. Vaig haver de resseguir els vuit feixucs volums de les seves obres completes, en la magnífica edició dels framenors de Quaracchi. Tanmateix, ben aviat em vaig adonar que em calia capbussar-me en la teologia i la filosofia de Tomàs d’Aquino, si volia aclarir-me en el gran debat intel·lectual del segle xiii, provocat, com tothom sap, per la recepció a París del genuí Aristòtil metafísic (on arribà primer de la mà d’Avicenna, després presentat per Averrois, i finalment traduït directament del grec)”⁴.

---

2. M. J. SOTO-BRUNA, *Presencia y manifestación del medievo. Contribuciones de Josep-Ignasi Saranyana al pensamiento medieval*, en *Anuario de Historia de la Iglesia* 20 (2011) 74.

3. J. A. GARCÍA CUADRADO, *Josep-Ignasi Saranyana: su aportación medievalista*, en *Revista Española de Filosofía Medieval* 18 (2011) 251.

4. *Medievalia* 15 (2012) 53.

Ha cercat de mostrar la influència d'aquests pensadors en els filòsofs moderns i contemporanis. D'aquesta manera ha lluitat contra els prejudicis renaixentistes i moderns al voltant de la filosofia medieval i ha estat capaç de fer veure la projecció del pensament medieval en autors com Hegel, fascinat per sant Anselm o bé la petjada de Duns Escot en les divagacions metafísiques de Martin Heidegger.

Escriu Josep-Ignasi Saranyana: “Escoto influyó por dos vías en la síntesis heideggeriana: (a) ofreciéndole la posibilidad de pensar la nada, y (b) brindándole una plataforma para examinar la temporalidad”⁵.

2. *L'americanisme. La passió pel Nou Món*

El volum de publicacions sobre la teologia americana per part del professor Saranyana és molt significatiu. Probablement som davant de la persona del nostre país que coneix millor la rica tradició teològica del continent llatinoamericà. Ha transcendit el tòpic i prejudici euro cèntric i s'ha dedicat a estudiar aquest ric patrimoni de pensament que molts filòsofs i teòlegs europeus desconeixen a fons.

Algunes de les obres més significatives en aquest àmbit són: *Teología profética americana. Diez estudios sobre la evangelización fundante (siglo XVI)* (1991), *La Iglesia católica y América* (1992), *Joaquín de Fiore y América* (1992); *Teología de la mujer, teología feminista, teología mujerista y ecofeminismo en América Latina* (2001); *Cien años de teología en América Latina (1263-1490)* (2003) i *Breve historia de la teología en América Latina* (2009), entre molts altres articles i monografies.

---

5. J. I. SARANYANA, *Sobre Duns Escoto y la continuidad de la metafísica. Con un epílogo de gramática especulativa*, Eunsa, Pamplona, 2014, p. 122.

3. Història de la filosofia i de la teologia

Al llarg de la seva fecunda vida acadèmica, el professor Saranyana ha elaborat manuals d'història de la filosofia i de la teologia que han estat reeditats diverses vegades i que han estat molt emprats en institucions acadèmiques superiors. Cal destacar la *Historia de la filosofia medieval* (1996), la *Historia de la Teologia* (1995), la *Breve historia de la Filosofía Medieval* (2010) i *La filosofía medieval. Desde sus orígenes patrísticos hasta la Escolástica barroca* (2003)

Respecte la seva forma de construir la història de la filosofia, escriu María Jesús Soto-Bruna: “Saranyana ha demostrado asimismo que el examen de la historia de la filosofía medieval es intrínsecamente filosófico, a la vez que entra de lleno en las cuestiones de la dogmática y de la teología. Por otra parte, sus aportaciones a la filosofía sistemática han incitado al investigador contemporáneo al análisis de la dimensión histórica de los conceptos que aborda. El cultivo entonces de la historia de la filosofía medieval debe abordarse como una ‘hermenéutica’ en sentido amplio; esto es, debe tratar a la vez de la lectura, la comprensión y la interpretación de la tradición filosófica”⁶.

L'anomenada *Begriffsgeschichte* en la literatura filosòfica germànica és quelcom molt valorat pel professor Josep-Ignasi Saranyana. Li plau elaborar la història dels conceptes filosòfics i teològics i explorar la diversitat de significats que els conceptes han atresorat al llarg del temps. Aquest capbussament en la història és un poderós antídoto contra la frivolitat i la banalitat filosòfiques.

---

6. M. J. SOTO-BRUNA, *Presencia y manifestación del medievo. Contribuciones de Josep-Ignasi Saranyana al pensamiento medieval*, en Anuario de Historia de la Iglesia 20 (2011) 81.

Per comprendre a fons un autor i la seva obra, el professor Saranyana ha posat l'èmfasi no solament en la història i en les circumstàncies personals que influeixen en l'elaboració d'una tesi filosòfica i teològica, sinó també el marc geogràfic en el qual es desenvolupa aquella tesi. Aquesta és la seva tesi de la regionalització de la filosofia. José Ortega y Gasset subratllava el valor de la *circumstància* i abans que ell, Edmund Husserl, feia referència a la necessitat de conèixer l'*Umwelt* per comprendre el món de la vida de l'autor.

De fet, l'autor no es pot separar del seu context geogràfic. És impossible comprendre Franz Kafka sense conèixer Praga o comprendre Immanuel Kant sense conèixer Königsberg o les elucubracions existencialistes de Søren Kierkegaard, sense haver-se passejat pels carrers de Copenhaguen.

Sobre la regionalització de la filosofia, escriu José Ángel García Cuadrado: "Se trata de una comprensión de la doctrina de un autor en su contexto histórico y doctrinal, fuera del cual el pensamiento queda muchas veces desconectado de la historia y de la vida. El punto de partida de este acercamiento lo constituye, siempre, de modo ineludible, la lectura directa de las obras de un pensador. Pero esa lectura resultaría opaca sin conocer bien la vida y las circunstancias de su quehacer intelectual"⁷.

4. La traducció dels clàssics

És providencial que, avui, dia de la festivitat de sant Tomàs d'Aquino, tingui lloc l'ingrés del professor Saranyana en la Reial Acadèmia de Doctors, perquè un dels autors que ha estudiat

---

7. J. A. GARCÍA CUADRADO, *Josep-Ignasi Saranyana: su aportación medievalista*, en *Revista Española de Filosofía Medieval* 18 (2011) 252.

i ha traduït més al llarg de la seva fecunda activitat com a investigador és, justament, l'autor de la *Summa Teològica*.

Ha traduït diversos textos de sant Tomàs d'Aquino. Entre aquests cal destacar: *Escritos de Catequesis*⁸, *De aeternitate mundi contra murmurantes*⁹, *Compendio de Teología*¹⁰, *Por qué sufren los buenos y triunfan los malos. Comentario literal de Tomás de Aquino al libro de Job* (capítulos 1-3)¹¹.

Gràcies a aquests treballs, s'han difós tesis i textos de sant Tomàs de difícil accés i això ha permès situar la filosofia medieval del nostre país al nivell d'altres llocs del món. La seva traducció, fidel a l'esperit i a la lletra de l'autor, va sempre precedida d'una introducció contextual i biogràfica que permet al lector comprendre el què diu l'autor i per què diu el que diu.

5. *El filòsof i el teòleg*

Josep-Ignasi Saranyana mostra la profunda relació entre la filosofia i la teologia sense negar l'autonomia de cap de les dues disciplines. Subratlla el rerefons teològic de moltes discussions filosòfiques modernes fins i tot en un context de secularització avançada.

Saranyana és un filòsof i un teòleg, però, molt sovint, aquesta doble condició queda eclipsada darrera l'historiador de la filosofia i de la teologia. No es limita a presentar acuradament els

---

8. SANTO TOMÁS DE AQUINO, *Escritos de Catequesis*, Eds. Rialp, Madrid, 1975.

9. IDEM, *De aeternitate mundi contra murmurantes*, en *Anuario Filosófico* 9 (1976) 399-424.

10. IDEM, *Compendio de Teología*, Eds. Rialp, Madrid, 1980.

11. IDEM, *Por qué sufren los buenos y triunfan los malos. Comentario literal de Tomás de Aquino al libro de Job* (capítulos 1-3), Servicio de Publicaciones de Universidad de Navarra, Pamplona, 2010.

grans pensadors medievals i a mostrar les seves aportacions en el patrimoni universal; elabora la seva pròpia reflexió filosòfica i teològica, encara que des de la discreció de l'historiador. No és l'historiador que s'amaga rere una pretesa neutralitat axiològica; és un pensador que es manifesta en primera persona del singular, però que separa nítidament les seves tesis de les que han defensat grans pensadors d'Occident.

Entre les seves pròpies aportacions filosòfiques i teològiques, cal destacar: *Sobre la muerte y el más allá. Medio siglo de debate escatológico* (2010), *Tres lecciones sobre la fe y un epílogo acerca de la libertad religiosa* (2013) i *Sobre Duns Escoto y la continuidad de la metafísica. Con un epílogo de gramática especulativa* (2014) on mostra la seva posició particular en la interpretació de Duns Escot.

Som davant d'un pensador metafísic que articula una bella síntesi entre la fe i la raó, una filosofia, la seva, d'inspiració mediterrània, que creix al redós del gran mestre, sant Tomàs d'Aquino. És un home atent als corrents moderns i contemporanis i defensa, amb èmfasi, la riquesa de la trobada entre el *logos* grec i l'*agape* neotestamentari i la síntesi que se'n deriva.

Escriu Josep-Ignasi Saranyana: “Las diatribas sobre el progreso continuo, la esperanza intramundana y las utopías de variado signo, que hemos visto desde la Ilustración hasta nuestros días, han surgido también en el marco de debates teológicos (católicos o reformados). No se entiendan mal mis palabras, como un alegato contra la autonomía de la filosofía. Lejos de mi intención. No obstante, parece indiscutible que la ciencia teológica estimula, y mucho, la meditación filosófica, cuando busca dar razones de los misterios que son su objeto”¹².

---

12. J. I. SARANYANA, *Sobre la muerte y el más allá. Medio siglo de debate escatológico*, Eunsa, Pamplona, 2010, p. 21.

Saranyana és un pensador metafísic en una època post metafísica, un filòsof que reivindica, contra el fideisme i l'emotivisme, el valor de la racionalitat, sense, per això, esdevenir un racionalista. Participa d'aquella idea que defensa Jürgen Habermas, segons la qual, el filòsof és el guardià de la raó.

No és un pensador racionalista, però dóna valor a la raó i a la intel·ligència per comprendre l'altre i per copsar els continguts fonamentals de la fe. Aquesta defensa de la raó el fa especialment singular en un context com el nostre presidit pel *pensiero debole* (Giani Vattimo) i per la modernitat líquida (Zygmunt Bauman).

En un opuscle que em va regalar fa uns anys, *Tres lecciones sobre la fe y un epílogo acerca de la libertad religiosa* (2013), escriu: “La inteligencia es una *scintilla* divina, una centella caída del cielo, que nos permite traspasar los límites del espacio y del tiempo, y, por ello, establecer conexiones intrahistóricas. Nos faculta, además, para entender la fe de nuestros mayores”¹³.

També la raó, al seu parer, és la que fa possible el diàleg entre religions. Escriu el professor Saranyana: “Solamente el diálogo teológico, entendido como discusión sobre un ordenación lógica de la razones de la fe –un diálogo científico, por lo tanto- puede habilitar un espacio adecuado para la proximidad interreligiosa, en este mundo nuestro completamente globalizado”¹⁴.

---

13. IDEM, *Tres lecciones sobre la fe y un epílogo acerca de la libertad religiosa*, Eunsa, Pamplona, 2013, p. 38.

14. IBÍDEM, p. 110.

6. *L'articulista: de l'anècdota a la categoria*

Saranyana ha conciliat la seva vocació investigadora d'altíssima qualitat amb l'ofici d'articulista. Sempre ha tingut una certa inclinació a publicar en la premsa generalista i en les revistes de divulgació. És un acadèmic que no refusa estar a l'àgora i exposar els seus punts de vista sobre l'actualitat religiosa, cultural i social. No és massa freqüent aquesta doble vocació entre els acadèmics, perquè no és senzill saber articular, a la vegada, un llenguatge adequat al gran públic i, simultàniament, un ús rigorós i científic dels mots.

Va començar a escriure en un diari universitari, *Diagonal*, del col·legi Monterols de Barcelona i des del 2001 podem llegir-lo habitualment a *La Vanguardia*.

El seu articulisme, que mereix ser estudiat a fons i que, tal vegada, ha quedat eclipsat darrera la seva faceta de professor i d'investigador universitari, desplega, de manera molt genuïna, aquella transició tan ben descrita per Eugeni d'Ors: de l'anècdota a la categoria. No és un consumidor de novetats, ni un recol·lector d'efemèrides. Tampoc s'apunta inercialment a l'imperi del que és políticament correcte. Saranyana parteix de l'anècdota, del fet històric concret, per transcendir-lo i conduir el lector cap a la categoria, cap a l'afirmació substancial que, a voltes, té forma d'aforisme.

Escriu, per exemple, el dia 18 de novembre del 2011: "Quizás será el momento de huir de la parcelación del saber y de recuperar la unidad de los saberes" (*La Vanguardia*).

II. Sobre el Discurs d'ingrés

El professor Josep-Ignasi Saranyana ha estat audaç en la tria del tema del seu discurs. Ens ha regalat una lliçó magistral gens fàcil de desenvolupar. Ha volgut explorar el rerefons filosòfic d'una de les grans novel·les de la literatura catalana contemporània, *Incerta glòria*, de Joan Sales.

El seu bagatge filosòfic i teològic li ha permès destriar els conceptes filosòfics que estan al subsòl d'aquesta obra narrativa i, a la vegada, fer explícita la discussió sobre els grans *ismes* del segle XIX i XX (marxisme, positivisme, krausisme, existencialisme, neotomisme) i els grans autors que estan latents en el fil narratiu.

Una tasca, aquesta, gens fàcil, però que ha reeixit brillantment i ens ha regalat un text que esdevindrà un referent en els estudis hermenèutics d'*Incerta glòria*. Mostra les conviccions religioses, morals i filosòfiques de Joan Sales i ens permet comprendre la seva infraestructura filosòfica i teològica, claus decisives per entendre el que diu en la novel·la i com ho diu.

Com les grans novel·les de la història de la literatura, *Els germans Karamàzov* de Fiodor Dostoievski, *Nostra Senyora de París*, de Victor Hugo o *Doctor Faustus* de Thomas Mann, *Incerta glòria* és una novel·la d'un profund rerefons metafísic, moral i religiós que, fins a dia d'avui, no havia estat explorat amb tant rigor i minuciositat.

Li agraïm, doncs, aquesta contribució als estudis literaris catalans, més encara, tenint en compte que Saranyana és, essencialment, un medievalista i no un expert en literatura catalana contemporània.

M'ha interessat especial la recepció de Søren Kierkegaard en el pensament de Joan Sales¹⁵. *Incerta glòria* comença amb una frase extreta d'*El concepte de l'angoixa*, obra pseudònima, signada per *Virgilius Haufnieszis*, que fou publicada a Copenhaguen en 1844: “Abans que res, aquí cal adoptar la precaució dels metges, de no prendre mai el pols sense haver-se assegurat que és el del pacient que prenen i no el propi”.

Saranyana s'endinsa en el pensament filosòfic del principal protagonista i n'extreu les arrels i les tesis bàsiques. Mostra com Joan Sales, home de fe, exposa la seva visió de la condició humana, del destí final, del mal, de la guerra, de l'absurd i de la fe, una visió profundament marcada per l'herència kierkegardiana. Diu Joan Sales en la seva *Confessió de l'autor* del desembre de 1956: “Som pecadors amb una gran set de glòria. I és que la glòria és el nostre fi”.

En *El concepte de l'angoixa*, Kierkegaard afirma que l'instant és un àtom d'eternitat. Joan Sales escriu: “Almenys va conèixer el seu instant de glòria, incerta tan com vulgui. Un instant, ¡però de quina durada! Envejable! ¿Per què viure més? Un instant així val l'eternitat”¹⁶. Per a Kierkegaard, la fe és l'antídot a la desesperació, el moviment de l'infinít, l'argument de l'esperança. Sense Déu, l'existència és buida, un immens oceà sense sentit.

Escriu Joan Sales en boca d'un personatge: “Jo crec amb tota l'ànima que si necessitem tant la poesia com la fe per no sentir-nos molt més desventurats que si no fóssim ni haguéssim estat mai és perquè la poesia i la fe són l'existèn-

---

15. Sobre aquesta qüestió, vegeu: E. GEISLER, *Wer war Joan Sales? Hinweis auf einen Author*, en *Zeitschrift für Katalanistik* 23 (2010) 89-116.

16. J. SALES, *Incerta glòria*, Club Editor, Barcelona, 1999, p. 136.

cia i la vida, perquè sense elles tot aquest món es desfaria en un no-res com una vana fantasmagoria sense cap consistència”¹⁷.

Joan Sales critica amb vehemència el nihilisme i la reducció de la realitat al no res i subratlla, enfront del nihilisme, el caràcter misteriós de la realitat, un misteri que transcendeix la raó humana i que l’empeny a entreveure-hi la presència de Déu¹⁸.

Lluny de les utopies històriques de signe marxista, positivista i anarquista, Joan Sales, seguint també en aquest punt Søren Kierkegaard, subratllar el caràcter contraposat de la condició humana, esquinçada entre el finit i l’infinit, entre la necessitat i la possibilitat, entre la temporalitat i l’eternitat.

Escriu Joan Sales: “¿Per què hauria de ser meravellosa, la humanitat futura? Pobra humanitat, ¿com podrà ser mai futura? Sempre serà present, atroçment present, esquinçada entre dues crides: la de la felicitat, la de la crucifixió”¹⁹.

Aquesta fe que nodreix el personatge central d’*Incerta glòria* és, a la vegada, la seva taula de salvació contra l’absurd, la buidor i el no res, però aquesta fe no se sosté en una demostració, sinó en un acte de confiança. També en aquest punt, Joan Sales és molt proper al fideisme kierkegaardia. Escriu a *El vent de la nit*: “La fe no es demostra; es comunica. Com una flama”²⁰.

---

17. *Incerta glòria*, p. 245.

18. Escriu Joan Sales: “Cal reconèixer que hi ha aquí un misteri; ¡misteri pertot arreu! Només en sentim autèntiques ganes amb aquelles que precisament no es deixen; que els ateus m’expliquin aquest misteri, els fotuts ateus. Però ca, no us saben explicar cap misteri ni res que valgui; només us saben parlar de progrés” (p. 275).

19. *Incerta glòria*, p. 336.

20. *El vent de la nit*, Club Editor, Barcelona, 1999, p. 557.

Acabo. És un goig acollir el professor Josep-Ignasi Saranyana en la Reial Acadèmia de Doctors. La seva personalitat enriquirà significativament els nostres debats i contribuirà a fer créixer intel·lectualment tots els membres que en formem part. Enhorabona.

PUBLICACIONES DE LA REIAL ACADÈMIA DE DOCTORS

Directori 1991

Los tejidos tradicionales en las poblaciones pirenaicas (Discurs de promoció a acadèmic numerari de l'Excm. Sr. Eduardo de Aysa Satué, Doctor en Ciències Econòmiques, i contestació per l'Excm. Sr. Josep A. Plana i Castellví, Doctor en Geografia i Història) 1992.

La tradición jurídica catalana (Conferència magistral de l'acadèmic de número Excm. Sr. Josep Joan Pintó i Ruiz, Doctor en Dret, en la Solemne Sessió d'Apertura de Curs 1992-1993, que fou presidida per SS.MM. el Rei Joan Carles I i la Reina Sofia) 1992.

La identidad étnica (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Ángel Aguirre Baztán, Doctor en Filosofia i Lletres, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Pou d'Avilés, Doctor en Dret) 1993.

Els laboratoris d'assaig i el mercat interior; Importància i nova concepció (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Pere Miró i Plans, Doctor en Ciències Químiques, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Simón i Tor, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1993.

Contribución al estudio de las Bacteriemias (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent II·Im. Sr. Miquel Marí i Tur, Doctor en Farmàcia, i contestació per l'Excm. Sr. Manuel Subirana i Cantarell, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1993.

Realitat i futur del tractament de la hipertròfia benigna de pròstata (Discurs de promoció a acadèmic numerari de l'Excm. Sr. Joaquim Gironella i Coll, Doctor en Medicina i Cirurgia i contestació per l'Excm. Sr. Albert Casellas i Condom, Doctor en Medicina i Cirurgia i President del Col·legi de Metges de Girona) 1994.

La seguridad jurídica en nuestro tiempo. ¿Mito o realidad? (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. José Méndez Pérez, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Ángel Aguirre Baztán, Doctor en Filosofia i Lletres) 1994.

La transició demogràfica a Catalunya i a Balears (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Tomàs Vidal i Bendito, Doctor en Filosofia i Lletres, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ferrer i Bernard, Doctor en Psicologia) 1994.

L'art d'ensenyar i d'aprendre (Discurs de promoció a acadèmic numerari de l'Excm. Sr. Pau Umbert i Millet, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Agustín Luna Serrano, Doctor en Dret) 1995.

Sessió necrològica en record de l'Excm. Sr. Lluís Dolcet i Boxeres, Doctor en Medicina i Cirurgia i Degà-emèrit de la Reial Acadèmia de Doctors, que morí el 21 de gener de 1994. Enaltiren la seva personalitat els acadèmics de número Excms. Srs. Drs. Ricard Garcia i Vallès, Josep Ma. Simón i Tor i Albert Casellas i Condom. 1995.

La Unió Europea com a creació del geni polític d'Europa (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Jordi Garcia-Petit i Pàmies, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Llorc i Brull, Doctor en Ciències Econòmiques) 1995.

La explosión innovadora de los mercados financieros (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Il·lm. Sr. Emilio Soldevilla García, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials, i contestació per l'Excm. Sr. José Méndez Pérez, Doctor en Dret) 1995.

La cultura com a part integrant de l'Olimpisme (Discurs d'ingrés com a acadèmic d'Honor de l'Excm. Sr. Joan Antoni Samaranch i Torelló, Marquès de Samaranch, i contestació per l'Excm. Sr. Jaume Gil Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques) 1995.

Medicina i Tecnologia en el context històric (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Felip Albert Cid i Rafael, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Ángel Aguirre Baztán) 1995.

Els sòlids platònics (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excm. Sra. Pilar Bayer i Isant, Doctora en Matemàtiques, i contestació per l'Excm. Sr. Ricard Garcia i Vallès, Doctor en Dret) 1996.

La normalització en Bioquímica Clínica (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Xavier Fuentes i Arderiu, Doctor en Farmàcia, i contestació per l'Excm. Sr. Tomàs Vidal i Bendito, Doctor en Geografia) 1996.

L'entropia en dos finals de segle (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. David Jou i Mirabent, Doctor en Ciències Físiques, i contestació per l'Excm. Sr. Pere Miró i Plans, Doctor en Ciències Químiques) 1996.

Vida i música (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Carles Ballús i Pascual, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Espadaler i Medina, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1996.

La diferencia entre los pueblos (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Il·lm. Sr. Sebastià Trías Mercant, Doctor en Filosofia i Lletres, i contestació per l'Excm. Sr. Ángel Aguirre Baztán, Doctor en Filosofia i Lletres) 1996.

L'aventura del pensament teològic (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Josep Gil i Ribas, Doctor en Teologia, i contestació per l'Excm. Sr. David Jou i Mirabent, Doctor en Ciències Físiques) 1996.

El derecho del siglo XXI (Discurs d'ingrés com a acadèmic d'Honor de l'Excm. Sr. Dr. Rafael Caldera, President de Venezuela, i contestació per l'Excm. Sr. Ángel Aguirre Baztán, Doctor en Filosofia i Lletres) 1996.

L'ordre dels sistemes desordenats (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques, i contestació per l'Excm. Sr. Joan Bassegoda i Novell, Doctor en Arquitectura) 1997.

Un clam per a l'ocupació (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Isidre Fainé i Casas, Doctor en Ciències Econòmiques, i contestació per l'Excm. Sr. Joan Bassegoda i Nonell, Doctor en Arquitectura) 1997.

Rosalía de Castro y Jacinto Verdaguer, visión comparada (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Jaime M. de Castro Fernández, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Pau Umbert i Millet, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1998.

La nueva estrategia internacional para el desarrollo (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Santiago Ripol i Carulla, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Joaquim Gironella i Coll, Doctor en Medicina i Cirurgia) 1998.

El aura de los números (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Eugenio Oñate Ibáñez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins,

Canals i Ports, i contestació per l'Excm. Sr. David Jou i Mirabent, Doctor en Ciències Físiques) 1998.

Nova recerca en Ciències de la Salut a Catalunya (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excma. Sra. Anna Maria Carmona i Cornet, Doctora en Farmàcia, i contestació per l'Excm. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques) 1999.

Dilemes dinàmics en l'àmbit social (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Albert Biayna i Mulet, Doctor en Ciències Econòmiques, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques) 1999.

Mercats i competència: efectes de liberalització i la desregulació sobre l'eficàcia econòmica i el benestar (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Amadeu Petitbó i Juan, Doctor en Ciències Econòmiques, i contestació per l'Excm. Sr. Jaime M. de Castro Fernández, Doctor en Dret) 1999.

Epidemias de asma en Barcelona por inhalación de polvo de soja (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excma. Sra. Ma. José Rodrigo Anoro, Doctora en Medicina, i contestació per l'Excm. Sr. Josep Llorc i Brull, Doctor en Ciències Econòmiques) 1999.

Hacia una evaluación de la actividad cotidiana y su contexto: ¿Presente o futuro para la metodología? (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excma. Sra. Maria Teresa Anguera Argilaga, Doctora en Filosofia i Lletres (Psicologia) i contestació per l'Excm. Sr. Josep A. Plana i Castellví, Doctor en Geografia i Història) 1999.

Directorio 2000

Génesis de una teoría de la incertidumbre. Acte d'imposició de la Gran Creu de l'Orde d'Alfons X el Savi a l'Excm. Sr. Dr. Jaume Gil-Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques i Financeres) 2000.

Antonio de Capmany: el primer historiador moderno del Derecho Mercantil (discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Xavier Añoveros Trías de Bes, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Santiago Dexeus i Trías de Bes, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2000.

La medicina de la calidad de vida (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Luís Rojas Marcos, Doctor en Psicologia, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Ángel Aguirre Baztán, Doctor en psicologia) 2000.

Pour une science touristique: la tourismologie (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Il·lm. Sr. Dr. Jean-Michel Hoerner, Doctor en Lletres i President de la Universitat de Perpinyà, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Jaume Gil-Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques) 2000.

Virus, virus entèrics, virus de l'hepatitis A (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Albert Bosch i Navarro, Doctor en Ciències Biològiques, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Pere Costa i Batllori, Doctor en Veterinària) 2000.

Mobilitat urbana, medi ambient i automòbil. Un desafiament tecnològic permanent (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Pere de Esteban Altirriba, Doctor en Enginyeria Industrial, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Carlos Dante Heredia García, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2001.

El rei, el burgès i el cronista: una història barcelonina del segle XIII (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. José Enrique Ruiz-Domènec, Doctor en Història, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Felip Albert Cid i Rafael, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2001.

La informació, un concepte clau per a la ciència contemporània (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Salvador Alsius i Clavera, Doctor en Ciències de la Informació, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Eugenio Oñate Ibáñez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports) 2001.

La drogaaddicció com a procés psicobiològic (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Miquel Sánchez-Turet, Doctor en Ciències Biològiques, i contestació per l'Excm. Sr. Pedro de Esteban Altirriba, Doctor en Enginyeria Industrial) 2001.

Un univers turbulent (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Jordi Isern i Vilaboy, Doctor en Física, i contestació per l'Excm. Sra. Dra. Maria Teresa Anguera Argilaga, Doctora en Psicologia) 2002.

L'envelliment del cervell humà (Discurs de promoció a acadèmic numerari de l'Excm. Sr. Dr. Jordi Cervós i Navarro, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Josep Ma. Pou d'Avilés, Doctor en Dret) 2002.

Les telecomunicacions en la societat de la informació (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Ángel Cardama Aznar, Doctor en Enginyeria de Telecomunicacions, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Eugenio Oñate Ibáñez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports) 2002.

La veritat matemàtica (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Josep Pla i Carrera, doctor en Matemàtiques, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques) 2003.

L'humanisme essencial de l'arquitectura moderna (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Helio Piñón i Pallarés, Doctor en Arquitectura, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Xabier Añoveros Trías de Bes, Doctor en Dret) 2003.

De l'economia política a l'economia constitucional (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Joan Francesc Corona i Ramon, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Xavier Iglesias i Guiu, Doctor en Medicina) 2003.

Temperància i empatia, factors de pau (Conferència dictada en el curs del cicle de la Cultura de la Pau per el Molt Honorable Senyor Jordi Pujol, President de la Generalitat de Catalunya, 2001) 2003.

Reflexions sobre resistència bacteriana als antibiòtics (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excm. Sra. Dra. Ma. de los Angeles Calvo i Torras, Doctora en Farmàcia i Veterinària, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Pere Costa i Batllori, Doctor en Veterinària) 2003.

La transformació del negoci jurídic como consecuencia de las nuevas tecnologías de la información (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Rafael Mateu de Ros, Doctor en Dret, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Jaime Manuel de Castro Fernández, Doctor en Dret) 2004.

La gestión estratégica del inmovilizado (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numeraria Excm. Sra. Dra. Anna Maria Gil Lafuente, Doctora en Ciències Econòmiques i Empresarials, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Josep J. Pintó i Ruiz, Doctor en Dret) 2004.

Los costes biológicos, sociales y económicos del envejecimiento cerebral (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Félix F. Cruz-Sánchez, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'Excm. Sr. Dr. Josep Pla i Carrera, Doctor en Matemàtiques) 2004.

El conocimiento glaciar de Sierra Nevada. De la descripción ilustrada del siglo XVIII a la explicación científica actual. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Antonio Gómez Ortiz, Doctor en Geografia, i contestació per l'acadèmica de número Excma. Sra. Dra. Maria Teresa Anguera Argilaga, Doctora en Filosofia i Lletres (Psicologia))2004.

Los beneficios de la consolidación fiscal: una comparativa internacional (Discurs de recepció com a acadèmic d'Honor de l'Excm. Sr. Dr. Rodrigo de Rato y Figaredo, Director-Gerent del Fons Monetari Internacional. El seu padrí d'investidura és l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Jaime Manuel de Castro Fernández, Doctor en Dret) 2004.

Evolución histórica del trabajo de la mujer hasta nuestros días (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Eduardo Alemany Zaragoza, Doctor en Dret, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Rafel Orozco i Delclós, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2004.

Geotecnia: una ciencia para el comportamiento del terreno (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Antonio Gens Solé, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Eugenio Oñate Ibáñez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports) 2005.

Sessió acadèmica a Perpinyà, on actuen com a ponents; Excma. Sra. Dra. Anna Maria Gil Lafuente, Doctora en Ciències Econòmiques i Empresariales i Excm. Sr. Dr. Jaume Gil-Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresariales: "Nouvelles perspectives de la recherche scientifique en économie et gestion"; Excm. Sr. Dr. Rafel Orozco i Delcós, Doctor en Medicina i Cirurgia: "L'impacte mèdic i social de les cèl·lules mare"; Excma. Sra. Dra. Anna Maria Carmona i Cornet, Doctora en Farmàcia: "Nouvelles stratégies oncologiques"; Excm. Sr. Dr. Pere Costa i Batllori, Doctor en Veterinària: "Les résistences bactériennes a les antibiotiques". 2005.

Los procesos de concentración empresarial en un mercado globalizado y la consideración del individuo (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Fernando Casado Juan, Doctor en Ciències Econòmiques

i Empresarials, i contestació de l'Excm. Sr. Dr. Josep Ma. Costa i Torres, Doctor en Ciències Químiques) 2005.

“Son nou de flors els rams li renc” (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Jaume Vallcorba Plana, Doctor en Filosofia i Lletres (Secció Filologia Hispànica), i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. José Enrique Ruíz-Domènec, Doctor en Filosofia i Lletres) 2005.

Historia de la anestesia quirúrgica y aportación española más relevante (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Vicente A. Gancedo Rodríguez, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Josep Llord i Brull, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2006.

El amor y el desamor en las parejas de hoy (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Paulino Castells Cuixart, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Joan Trayter i Garcia, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2006.

El fenomen mundial de la deslocalització com a instrument de reestructuració empresarial (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Alfredo Rocafort i Nicolau, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Isidre Fainé i Casas, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2006.

Biomaterials per a dispositius implantables en l'organisme. Punt de trobada en la Historia de la Medicina i Cirurgia i de la Tecnologia dels Materials (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Josep Anton Planell i Estany, Doctor en Ciències Físiques, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Pere Costa i Batllori, Doctor en Veterinària) 2006.

La ciència a l'Enginyeria: El llegat de l'école polytechnique. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Xavier Oliver i Olivella, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Josep Pla i Carrera, Doctor en Matemàtiques) 2006.

El voluntariat: Un model de mecenatge pel segle XXI. (Discurs d'ingrés de l'acadèmica de número Excm. Sra. Dra. Rosamarie Cammany Dorr, Doctora en Sociologia de la Salut, i contestació per l'Excm. Sra. Dra. Anna Maria Carmona i Cornet, Doctora en Farmàcia) 2007.

El factor religioso en el proceso de adhesión de Turquía a la Unión Europea. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Josep Maria Ferré i Martí, Doctor en Dret, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Carlos Dante Heredia García, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2007.

Coneixement i ètica: reflexions sobre filosofia i progrés de la propedèutica mèdica. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Màrius Petit i Guinovart, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Josep Gil i Ribas, Doctor en Teologia) 2007.

Problemática de la familia ante el mundo actual. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic honorari Excm. Sr. Dr. Gustavo José Noboa Bejarano, Doctor en Dret, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Paulino Castells Cuixart, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2007.

Alzheimer: Una aproximació als diferents aspectes de la malaltia. (Discurs d'ingrés de l'acadèmica honoraria Excma. Sra. Dra. Nuria Durany Pich, Doctora en Biologia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Eugenio Oñate, Doctor-Enginyer de Camins, Canals i Ports) 2008.

Guillem de Guimerà, Frare de l'hospital, President de la Generalitat i gran Prior de Catalunya. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic honorari Excm. Sr. Dr. Josep Maria Sans Travé, Doctor en Filosofia i Lletres, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. D. José E. Ruiz Domènec, Doctor en Filosofia Medieval) 2008.

La empresa y el empresario en la historia del pensamiento económico. Hacia un nuevo paradigma en los mercados globalizados del siglo XXI. (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Excm. Sr. Dr. Guillermo Sánchez Vilariño, Doctor Ciències Econòmiques i Financeres, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Jaume Gil Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques i Financeres) 2008.

Incertesa i bioenginyeria (Sessió Acadèmica dels acadèmics corresponents Excm. Sr. Dr. Joaquim Gironella i Coll, Doctor en Medicina i Cirurgia amb els ponents Excm. Sr. Dr. Joan Anton Planell Estany, Doctor en Ciències Físiques, Excma. Sra. Dra. Anna M. Gil Lafuente, Doctora en Ciències Econòmiques i Financeres i Il·lm. Sr. Dr. Humberto Villavicencio Mavrich, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2008.

Els Ponts: Història i repte a l'enginyeria estructural (Sessió Acadèmica dels acadèmics numeraris Excm. Sr. Dr. Xavier Oliver Olivella, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports, i Excm. Sr. Dr. Eugenio Oñate Ibáñez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports, amb els Ponents Il·lm. Sr. Dr. Angel C. Aparicio Bengoechea, Professor i Catedràtic de Ponts de l'escola Tècnica Superior d'Enginyers de Camins, Canals i Ports de Barcelona, Il·lm. Sr. Dr. Ekkehard Ramm, Professor, institute Baustatik) 2008.

Marketing político y sus resultados (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Excm. Sr. Dr. Francisco Javier Maqueda Lafuente, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials i contestació per l'acadèmica de número Excma. Sra. Dra. Anna M. Gil Lafuente, Doctora en Ciències Econòmiques i Financeres) 2008.

Modelo de predicción de "Enfermedades" de las Empresas a través de relaciones Fuzzy (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Excm. Sr. Dr. Antoni Terceño Gómez, Doctor en Ciències Econòmiques i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Paulino Castells Cuixart, Doctor en Medicina) 2009.

Células Madre y Medicina Regenerativa (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Excm. Sr. Dr. Juan Carlos Izpisúa Belmonte, Doctor en Farmàcia i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Joaquim Gironella i Coll, Doctor en Medicina) 2009.

Financiación del déficit externo y ajustes macroeconómicos durante la crisis financiera El caso de Rumania (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Excm. Sr. Dr. Mugur Isarescu, Doctor en Ciències Econòmiques, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Alfredo Rocafort Nicolau, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2009.

El legado de Jean Monnet (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numerària Excma. Sra. Dra. Teresa Freixas Sanjuán, Doctora en Dret, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Fernando Casado Juan, Doctor en Ciències Econòmiques) 2010.

La economía china: Un reto para Europa (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Jose Daniel Barquero Cabrero, Doctor en Ciències Humanes, Socials i Jurídiques, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Alfredo Rocafort Nicolau, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2010.

Les radiacions ionitzants i la vida (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Albert Biete i Solà, Doctor en Medicina, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. David Jou i Mirabent, Doctor en Ciències Físiques) 2010.

Gestió del control intern de riscos en l'empresa postmoderna: àmbits econòmic i jurídic (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Ramon Poch i Torres, Doctor en Dret i Ciències Econòmiques i Empresarials, i contestació per l'acadèmica de número Excma. Sra. Dra. Anna Maria Gil i Lafuente, Doctora en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2010.

Tópicos típicos y expectativas mundanas de la enfermedad del Alzheimer (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Rafael Blesa, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Josep Llorc i Brull, Doctor en Ciències econòmiques i Dret) 2010.

Los Estados Unidos y la hegemonía mundial: ¿Declive o reinvencción? (Discurs d'ingrés de l'acadèmic corresponent Excm. Sr. Dr. Mario Barquero i Cabrero, Doctor en Economia i Empresa, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Alfredo Rocafort i Nicolau, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2010.

El derecho del Trabajo encrucijada entre los derechos de los trabajadores y el derecho a la libre empresa y la responsabilidad social corporativa (Discurs d'ingrés de l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. José Luis Salido Banús, Doctor en Dret, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Manuel Subirana Canterell) 2011.

Una esperanza para la recuperación económica (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Jaume Gil i Lafuente, Doctor en Econòmiques, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Josep Gil i Ribas, Doctor en Teologia) 2011.

Certeses i incerteses en el diagnòstic del càncer cutani: de la biologia molecular al diagnòstic no invasiu (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Josep Malveyh, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Josep Llorc, Doctor en Econòmiques i Dret) 2011.

Una mejor universidad para una economía más responsable (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Senén Barro Ameneiro, Doctor en

Ciències de la Computació i Intel·ligència, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Jaume Gil i Aluja, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresarials) 2012.

La transformació del món després de la crisi. Una anàlisi polièdrica i transversal (Sessió inaugural del Curs Acadèmic 2012-2013 on participen com a ponents: l'Excm. Sr. Dr. José Juan Pintó Ruiz, Doctor en Dret: “*El Derecho como amortiguador de la inequidad en los cambios y en la Economía como impulso rehumanizador*”, Excma. Sra. Dra. Rosmarie Cammany Dorr, Doctora en Sociologia de la Salut: “*Salut: mitjà o finalitat?*”, Excm. Sr. Dr. Àngel Aguirre Baztán, Doctor en Filosofia i Lletres: “*Globalización Económico-Cultural y Repliegue Identitario*”, Excm. Sr. Dr. Jaime Gil Aluja, Doctor en Econòmiques: “*La ciencia ante el desafío de un futuro progreso social sostenible*” i Excm. Sr. Dr. Eugenio Oñate Ibañez de Navarra, Doctor en Enginyeria de Camins, Canals i Ports: “*El reto de la transferencia de los resultados de la investigación a la industria*”), publicació en format digital www.reialacademiadoctors.cat, 2012.

La quantificació del risc: avantatges i limitacions de les assegurances (Discurs d'ingrés de l'acadèmica numeraria Excma. Sra. Dra. Montserrat Guillén i Estany, Doctora en Ciències Econòmiques i Empresarials, i contestació per l'acadèmica de número Excma. Sra. Dra. M. Teresa Anguera i Argilaga, Doctora en Filosofia i Lletres-Psicologia) 2013.

El procés de la visió: de la llum a la consciència (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Rafael Ignasi Barraquer i Compte, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. José Daniel Barquero Cabrero, Doctor en Ciències Humanes, Socials i Jurídiques) 2013.

Formación e investigación: creación de empleo estable (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Mario Barquero Cabrero, Doctor en Economia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. José Luis Salido Banús, Doctor en Dret) 2013.

El sagrament de l'Eucaristia: de l'Últim Sopar a la litúrgia cristiana antiga (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Armand Puig i Tàrrach, Doctor en Sagrada Escripura, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Jaume Vallcorba Plana, Doctor en Filosofia i Lletres) 2013.

Al hilo de la razón. Un ensayo sobre los foros de debate (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Enrique Tierno Pérez-Relaño, Doctor en Física Nuclear, y contestación por la académica de número Excm. Sra. Dra. Ana María Gil Lafuente, Doctora en Ciencias Económicas y Empresariales) 2014.

Col·lecció Reial Acadèmia Doctors – Fundació Universitaria Eserp

1. *La participació del Sistema Nervios en la producció de la sang i en el procés cancerós* (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Pere Gascón i Vilaplana, Doctor en Medicina i Cirurgia, i contestació per l'acadèmica de número Excm. Sra. Dra. Montserrat Guillén i Estany, Doctora en Ciències Econòmiques i Empresariales) 2014.
ISBN: 978-84-616-8659-9, Dipòsit Legal: B-5605-2014
2. *Información financiera: luces y sombras* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Emili Gironella Masgrau, Doctor en Ciencias Económicas y Empresariales y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José Luis Salido Banús, Doctor en Derecho) 2014.
ISBN: 978-84-616-8830-2, Depósito Legal: B-6286-2014
3. *Crisis, déficit y endeudamiento* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. José Maria Gay de Liébana Saludas, Doctor en Ciencias Económicas y Doctor en Derecho y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Juan Francisco Corona Ramón, Doctor en Ciencias Económicas y Empresariales) 2014.
ISBN: 978-84-616-8848-7, Depósito Legal: B-6413-2014
4. *Les empreses d'alt creixement: factors que expliquen el seu èxit i la seva sostenibilitat a llarg termini* (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Oriol Amat i Salas, Doctor en Ciències Econòmiques i Empresariales, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Santiago Dexeus i Trias de Bes, Doctor en Medicina i Cirurgia) 2014.
ISBN: 978-84-616-9042-8, Dipòsit Legal: B-6415-2014

5. *Estructuras metálicas* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Joan Olivé Zaforteza, Doctor en Ingeniería Industrial y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Xabier Añoveros Trias de Bes, Doctor en Derecho) 2014.
ISBN: 978-84-616-9671-0, Depósito Legal: B-7421-2014
6. *La acción exterior de las comunidades autónomas* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Josep Maria Bové Montero, Doctor en Administración y Dirección de Empresas y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José María Gay de Liébana Saludas, Doctor en Ciencias Económicas y Doctor en Derecho) 2014.
ISBN: 978-84-616-9672-7, Depósito Legal: B-10952-201
7. *El eco de la música de las esferas. Las matemáticas de las consonancias* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Vicente Liern Carrión, Doctor en Ciencias Matemáticas (Física Teórica) y contestación por la académica de número Excma. Sra. Dra. Pilar Bayer Isant, Doctora en Matemáticas) 2014.
ISBN: 978-84-616-9929-2, Depósito Legal: B-11468-2014
8. *La media ponderada ordenada probabilística: Teoría y aplicaciones* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. José María Merigó Lindahl, Doctor en Ciencias Económicas y Empresariales y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Josep Pla i Carrera, Doctor en Ciencias Matemáticas) 2014.
ISBN: 978-84-617-0137-7, Depósito Legal: B-12322-2014
9. *La abogacía de la empresa y de los negocios en el siglo de la calidad* (Discurso de ingreso de la académica numeraria Excma. Sra. Dra. María José Esteban Ferrer, Doctora en Economía y Empresa y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Carlos Dante Heredia García, Doctor en Medicina y Cirugía) 2014.
ISBN: 978-84-617-0174-2, Depósito Legal: B-12850-2014
10. *La ciutat, els ciutadans i els tributs* (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Joan-Francesc Pont Clemente, Doctor en Dret, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Enrique Tierno Pérez-Relaño, Doctor en Física Nuclear) 2014.
ISBN: 978-84-617-0354-8, Dipòsit Legal: B-13403-2014

11. *Organización de la producción: una perspectiva histórica* (Discurso de ingreso de los académicos numerarios Excmo. Sr. Dr. Joaquín Bautista Valhondo, Doctor en Ingeniería Industrial y del Excmo. Sr. Dr. Francisco Javier Llovera Sáez, Doctor en Derecho y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José Luis Salido Banús, Doctor en Derecho) 2014.
ISBN: 978-84-617-0359-3, Depósito Legal: B 13610-2014
12. *Correlación entre las estrategias de expansión de las cadenas hoteleras Internacionales y sus rentabilidades* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Onofre Martorell Cunill, Doctor en Economía y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Josep Gil i Ribas, Doctor en Teología) 2014.
ISBN: 978-84-617-0546-7, Depósito Legal: B 15010-2014
13. *La tecnología, detonante de un nuevo panorama en la educación superior* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Lluís Vicent Safont, Doctor en Ciencias de la Información y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José Daniel Barquero Cabrero, Doctor en Ciencias Humanas, Sociales y Jurídicas y Doctor en Administración y Alta Dirección de Empresas) 2014.
ISBN: 978-84-617-0886-4, Depósito Legal: B 16474-2014
14. *Globalización y crisis de valores* (Discurso de ingreso del académico de Honor Excmo. Sr. Dr. Lorenzo Gascón, Doctor en Ciencias Económicas y contestación por la académica de número Excmo. Sra. Dra. Ana María Gil Lafuente, Doctora en Ciencias Económicas y Empresariales) 2014.
ISBN: 978-84-617-0654-9, Depósito Legal: B 20074-2014
15. *Paradojas médicas* (Discurso de ingreso del Académico Correspondiente para Venezuela Excmo. Sr. Dr. Francisco Kerdel-Vegas, Doctor en Medicina y Cirugía y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José Lloret Brull, Doctor en Ciencias Económicas y Doctor en Derecho) 2014.
ISBN: 978-84-617-1759-0, Depósito Legal: B 20401-2014
16. *La formación del directivo. Evolución del entorno económico y la comunicación empresarial* (Discurso de ingreso de los académicos numerarios Excmo. Sr. Dr. Juan Alfonso Cebrián Díaz, Doctor

- en Ciencias Económicas y Empresariales y del Excmo Sr. Dr. Juan María Soriano Llobera, Doctor en Administración y Dirección de Empresas y Doctor en Ciencias Jurídicas y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Fernando Casado Juan, Doctor en Ciencias Económicas y Empresariales) 2014.
ISBN:978-84-617-2813-8, Depósito Legal: B 24424-2014
17. *La filosofía com a cura de l'ànima i cura del món* (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Francesc Torralba Roselló, Doctor en Filosofia i Doctor en Teologia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. David Jou i Mirabent, Doctor en Física) 2014.
ISBN: 978-84-617-2459-8, Dipòsit Legal: B 24425-2014
18. *Hacia una Teoría General de la Seguridad Marítima* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Jaime Rodrigo de Larrucea, Doctor en Derecho y Doctor en Ingeniería Náutica y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Juan Francisco Corona Ramón, Doctor en Ciencias Económicas y Empresariales) 2015.
ISBN: 978-84-617-3623-2, Depósito Legal: B 27975-2014

Col·lecció Reial Acadèmia Doctors

19. *Pensamiento Hipocrático, Biominimalismo y Nuevas Tecnologías. La Innovación en Nuevas Formas de Tratamiento Ortodóncico y Optimización del Icono Facial* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Luis Carrière Lluch, Doctor en Odontología y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Antoni Terceño Gómez, Doctor en Ciencias Económicas y Empresariales) 2015.
ISBN: 978-84-606-5615-9, Depósito Legal: B 3966-2015
20. *Determinantes de las Escuelas de Pensamiento Estratégico de Oriente y Occidente y su contribución para el Management en las Organizaciones del Siglo XXI.* (Discurso de ingreso del académico Correspondiente para Chile Excmo. Sr. Dr. Francisco Javier Garrido Morales, Doctor en Ciencias Económicas y Empresariales y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José Daniel Barquero

- Cabrero, Doctor en Ciencias Humanas, Sociales y Jurídicas y Doctor en Administración y Alta Dirección de Empresas) 2015.
ISBN:978-84-606-6176-4, Depósito Legal: B 5867-2015
21. *Nuevos tiempos, nuevos vientos: La identidad mexicana, cultura y ética en los tiempos de la globalización.* (Discurso de ingreso del académico Correspondiente para México Excmo. Sr. Dr. Manuel Medina Elizondo, Doctor en Ciencias de la Administración, y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José Daniel Barquero Cabrero, Doctor en Ciencias Humanas, Sociales y Jurídicas y Doctor en Administración y Alta Dirección de Empresas) 2015.
ISBN: 78-84-606-6183-2, Depósito Legal: B 5868-2015
22. *Implante coclear. El oído biónico.* (Discurso del ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Pedro Clarós Blanch, Doctor en Medicina y Cirugía y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Joaquín Barraquer Moner, Doctor en Medicina y Cirugía) 2015.
ISBN: 978-84-606-6620-2, Depósito Legal: B 7832-2015
23. *La innovación y el tamaño de la empresa.* (Discurso del ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Carlos Mallo Rodríguez, Doctor en Ciencias Económicas y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José María Gay de Liébana Saludas, Doctor en Ciencias Económicas y Doctor en Derecho) 2015.
ISBN: 978-84-606-6621-9, Depósito Legal: B 7833- 2015
24. *Geologia i clima: una aproximació a la reconstrucció dels climes antics des del registre geològic* (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Ramon Salas Roig, Doctor en Geologia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Enrique Tierno Pérez-Relaño, Doctor en Física Nuclear) 2015.
ISBN: 978-84-606-6912-8, Dipòsit Legal: B 9017-2015
25. *Belleza, imagen corporal y cirugía estética* (Discurso del ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Josep Maria Serra i Renom, Doctor en Medicina y Cirugía y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José María Gay de Liébana Saludas, Doctor en Ciencias Económicas y Doctor en Derecho) 2015.
ISBN: 978-84-606-7402-3, Depósito Legal: B 10757-2015

26. *El poder y su semiología* (Discurso del ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Michael Metzeltin, Doctor en Filología Románica y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Joaquim Gironella i Coll, Doctor en Medicina y Cirugía) 2015.
ISBN: 978-84-606-7992-9, Depósito Legal: B 13171-2015
27. *Atentados a la privacidad de las personas* (Discurso de ingreso del académico de honor Excmo. Sr. Dr. Enrique Lecumberri Martí, Doctor en Derecho y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Joan-Francesc Pont Clemente, Doctor en Derecho) 2015.
ISBN: 978-84-606-9163-1, Depósito Legal: B
28. *Panacea encadenada: La farmacología alemana bajo el yugo de la esvástica* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Francisco López Muñoz, Doctor en Medicina y Cirugía y Doctor en Lengua Española y Literatura y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. Joan-Francesc Pont Clemente, Doctor en Derecho) 2015.
ISBN: 978-84-606-9641-4, Depósito Legal: B 17701-2015
29. *Las políticas monetarias no convencionales: El Quantitative Easing*” (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Juan Pedro Aznar Alarcón, Doctor en Economía y Administración de Empresas y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José Luis Salido Banús, Doctor en Derecho) 2015.
ISBN: 978-84-608-299-1, Depósito Legal: B 25530-2015
30. *La utopía garantista del Derecho Penal en la nueva “Edad Media”* (Discurso de ingreso del académico numerario Excmo. Sr. Dr. Fermín Morales Prats, Doctor en Derecho y contestación por el académico de número Excmo. Sr. Dr. José María Gay de Liébana Saludas, Doctor en Ciencias Económicas y Doctor en Derecho) 2015.
ISBN- 978-84-608-3380-2, Depósito Legal: B 26395-2015
31. *Reflexions entorn el Barroc* (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Salvador de Brocà Tella, Doctor en Filosofia i lletres, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Josep Gil Ribas, Doctor en Teologia) 2016.
ISBN- 978-84-608-4991-9, Depósito Legal: B 30143-2015

32. *Filosofia i Teologia a Incerta Glòria. Joan Sales repensa mig segle de cultura catalana* (Discurs d'ingrés de l'acadèmic numerari Excm. Sr. Dr. Josep-Ignasi Saranyana i Closa, Doctor en teologia i doctor en filosofia, i contestació per l'acadèmic de número Excm. Sr. Dr. Francesc Torralba i Roselló, Doctor en teologia i doctor en filosofia) 2016.
ISBN- 978- 84- 608-5239-1, Depósito Legal: B 1473-2016

RAD Tribuna Plural. La revista científica

REVISTA 1 - Número 1/2014

Globalización y repliegue identitario, *Ángel Aguirre Baztán* El pensament cristià, *Josep Gil Ribas*. El teorema de Gödel: recursivitat i indecidibilitat, *Josep Pla i Carrera*. De Königsberg a Göttingen: Hilbert i l'axiomatització de les matemàtiques, *Joan Roselló Moya*. Computerized monitoring and control system for ecopyrogenesis technological complex, *Yuriy P. Kondratenko, Oleksiy V.Kozlov*. Quelques réflexions sur les problèmes de l'Europe de l'avenir, *Michael Metzeltin*. Europa: la realidad de sus raíces, *Xabier Añoveros Trias de Bes*. Discurs Centenari 1914-2014, *Alfredo Rocafort Nicolau*. Economía-Sociedad-Derecho, *José Juan Pintó Ruiz*. Entrevista, *Jaime Gil Aluja*.

Edición impresa ISSN: 2339-997X, Edición electrónica: ISSN: 2385-345X
Depósito Legal: B 12510-2014, Págs. 404.

REVISTA 2 - Número 2/2014 Monográfico Núm. 1

I Acto Internacional: Global Decision Making.

2014: à la recherche d'un Humanisme renouvelé de El Greco à Nikos Kazantzakis, *Stavroula-Ina Piperaki*. The descent of the audit profession, *Stephen Zeff*. Making global lawyers: Legal Practice, Legal Education and the Paradox of Professional Distinctiveness, *David B. Wilkins*. La tecnología, detonante de un nuevo panorama universitario, *Lluís Vicent Safont*. La salida de la crisis: sinergias y aspectos positivos. Moderador: *Alfredo Rocafort Nicolau*. Ponentes: Burbujas, cracs y el comportamiento irracional de los inversores, *Oriol Amat Salas*. La economía española ante el hundimiento del sector generador de empleo, *Manuel Flores Caballero*. Tomando el pulso a la economía española: 2014, año de encrucijada, *José María Gay de Liébana Saludas*. Crisis económicas e indicadores: diagnosticar, prevenir y curar, *Montserrat Guillén i Estany*. Salidas a la crisis, *Jordi Martí Pidelaserra*. Superación de la crisis económica y mercado de trabajo: elementos dinamizadores, *José Luis Salido Banús*.

Indicadores de financiación para la gestión del transporte urbano: El fondo de comercio, El cuadro de mando integral: Una aplicación práctica para los servicios de atención domiciliaria, Competencias de los titulados en ADE: la opinión de los empleadores respecto a la

contabilidad financiera y la contabilidad de costes. Teoría de conjuntos clásica versus teoría de subconjuntos borrosos. Un ejemplo elemental comparativo. Un modelo unificado entre la media ponderada ordenada y la media ponderada. Predicting Credit Ratings Using a Robust Multi-criteria Approach.

Edició impresa ISSN: 2339-997X, Edició electrònica: ISSN: 2385-345X
Depòsit Legal: B 12510-2014, Pàgs. 588.

REVISTA 3 - Número 3/2014

Taula rodona: Microorganismes i patrimoni. Preàmbulo, *Joaquim Gironella Coll*. L'arxiu Nacional de Catalunya i la conservació i restauració del patrimoni documental, *Josep Maria Sans Travé, Gemma Goikoechea i Foz*. El Centre de Restauració Béns Mobles de Catalunya (CRBMC) i les especialitats en conservació i restauració, *Àngels Solé i Gili*. La conservació del patrimoni històric davant l'agressió per causes biològiques, *Pere Rovira i Pons*. Problemàtica general de los microorganismos en el patrimonio y posibles efectos sobre la salud, *Maria dels Àngels Calvo Torras*. Beyond fiscal harmonisation, a common budgetary and taxation area in order to construct a European republic, *Joan-Francesc Pont Clemente*. El microcrédito. La financiación modesta, *Xabier Añoveros Trias de Bes*. Extracto de Stevia Rebaudiana. *Pere Costa Batllori*. Síndrome traumático del segmento posterior ocular, *Carlos Dante Heredia García*. Calculadora clínica del tiempo de doblaje del PSA de próstata, *Joaquim Gironella Coll, Montserrat Guillén i Estany*. Miguel Servet (1511-1553). Una indignació coherent, *Màrius Petit i Guinovart*. Liquidez y cotización respecto el Valor Actual Neto de los REITs Españoles (Las SOCIMI), *Juan María Soriano Llobera, Jaume Roig Hernando*. I Acte Internacional: Global decision making. Resum. Entrevista, *Professor Joaquim Barraquer Moner*.

Edició impresa ISSN: 2339-997X, Edició electrònica: ISSN: 2385-345X
Depòsit Legal: B 12510-2014, Pàgs. 376

REVISTA 4 - Número 4/2014

Sessió Acadèmica: La simetria en la ciència i en l'univers. Introducció, evocació del Dr. Jaume Vallcorba Plana, *David Jou Mirabent i Pilar Bayer i Isant*. La matemàtica de les simetries, *Pilar Bayer i Isant*, l'Univers i les simetries trencades de la física, *David Jou Mirabent*. Sessió Acadèmica: La financiación de las grandes empresas: el crédito sindicado

y el crédito documentario. Los créditos sindicados, *Francisco Tusquets Trias de Bes*. El crédito documentario. Una operación financiera que sustituye a la confianza en la compraventa internacional, *Xabier Añoveros Trias de Bes*. Sessió Acadèmica: Vida i obra d'Arnau de Vilanova. Introducció, *Josep Gil i Ribas*. Arnau de Vilanova i la medicina medieval, *Sebastià Giralt*. El *Gladius Iugulans Thomatistas* d'Arnau de Vilanova: context i tesis escatològiques, *Jaume Mensa i Valls*. La calidad como estrategia para posicionamiento empresarial, *F. González Santoyo*, *B. Flores Romero* y *A.M. Gil Lafuente*. Etnografía de la cultura de una empresa, *Ángel Aguirre Baztán*. L'inconscient, femení i la ciència, *Miquel Bassols Puig*. Organización de la producción: una perspectiva histórica, *Joaquim Bautista Valhondo* y *Francisco Javier Llovera Sáez*. La quinoa (*Chenopodium quinoa*) i la importancia del seu valor nutricional, *Pere Costa Batllori*.

El Séptimo Arte, *Enrique Lecumberri Martí*. "Consolatio" pel Dr. Josep Casajuana i Gibert, *Rosmarie Cammany Dorr*, *Jaume Gil Aluja* i *Josep Joan Pintó Ruiz*. The development of double entry: An example of the International transfer of accounting technology, *Christopher Nobes*. Entrevista, *Dr. Josep Gil Ribas*.

Edición impresa ISSN: 2339-997X, Edición electrónica: ISSN: 2385-345X
Depósito Legal: B 12510-2014, Págs. 460

REVISTA 5 - Número 1/2015

Sessió Acadèmica: Salut, economia i societat. Presentació, *M. dels Àngels Calvo Torras*. Descripción y valoración crítica de los diferentes sistemas sanitarios en Europa, *Joaquim Gironella Coll*. Efectos económicos en el sistema público de salud del diagnóstico precoz de las enfermedades, *Ana María Gil Lafuente*. Estar sano y encontrarse bien: El reto, *Rosmarie Cammany Dorr*. What is the greatest obstacle to development? *Alba Rocafort Marco*. Aceleradores globales de la RSE: Una visión desde España, *Aldo Olcese Santoja*. Zoonosis transmitidas por mascotas. Importancia sanitaria y prevención, *M. dels Àngels Calvo Torras* y *Esteban Leonardo Arosemena Angulo*. Seguretat alimentària dels aliments d'origen animal. Legislació de la Unió Europea sobre la fabricació de pinsons, *Pere Costa Batllori*. Panacea encadenada: La farmacología alemana bajo el III Reich y el resurgir de la Bioética, *Francisco López Muñoz*. Laicidad, religiones y paz en el espacio público. Hacia una conciencia

global, *Francesc Torralba Roselló*. Inauguración del Ciclo Academia y Sociedad en el Reial Cercle Artístic de Barcelona. Entrevista, *Dr. José Juan Pintó Ruiz*.

Edición impresa ISSN: 2339-997X, Edición electrónica: ISSN: 2385-345X
Depósito Legal: B 12510-2014, Págs. 356

REVISTA 6 - Número 2/2015

Sessió Acadèmica: Subrogación forzosa del acreedor. Presentación, *José Juan Pintó*. La subrogación Forzosa del acreedor: Concepto, Naturaleza, Finalidad y Efectos, *Alfonso Hernández Moreno*. La utilización de la subrogación forzosa en la práctica: Aspectos relevantes y controvertidos, *Francisco Echevarría Summers*. Methods of Modeling, Identification and Prediction of Random Sequences Base on the Nonlinear Canonical Decomposition, *Igor P. Atamanyuk, Yuriy P. Kondratenko*. Rien n'est pardoné!. *Stravroula-Ina Piperaki*. Seguretat alimentària dels aliments d'origen animal. Legislació de la Unió Europea sobre la fabricació de pinsos II. Pinsos ecològics, *Pere Costa Batllori*. The relationship between gut microbiota and obesity, *Carlos González Núñez, M. de los Ángeles Torras*. Avidesa i fulgor dels ulls de Picasso, *David Jou Mirabent*. Problemática de la subcontratación en el sector de la edificación, *Francisco Javier Llovera Sáez, Francisco Benjamín Cobo Quesada y Miguel Llovera Ciriza*. Jornada Cambio Social y Reforma Constitucional, *Alfredo Rocafort Nicolau, Teresa Freixes Sanjuán, Marco Olivetti, Eva Maria Poptcheva, Josep Maria Castellà y José Juan Pintó Ruiz*. Inauguración del ciclo "Academia y Sociedad" en el Reial Cercle Artístic de Barcelona: Nuevas amenazas. El Yihadismo, *Jesús Alberto García Riesco*. Presentación libro "Eva en el Jardín de la Ciencia", *Trinidad Casas, Santiago Dexeus y Lola Ojeda*. "Consolatio" pel Dr. Jaume Vallcorba Plana, *Xabier Añoveros Trias de Bes, Ignasi Moreta, Armand Puig i Tàrrrech*. Entrevista, *Dr. David Jou Mirabent*.

Edición impresa ISSN: 2339-997X, Edición electrónica: ISSN: 2385-345X
Depósito Legal: B 12510-2014, Págs. 400

REVISTA 7 - Número 3/2015 *Monográfico Núm.2*

II Acto Internacional: Congreso Internacional de investigación "Innovación y Desarrollo Regional". Conferencia Inaugural: Lecciones de la crisis financiera para la política económica: austeridad, crecimiento y retos de futuro, *Aznar Alarcón, P., Gay de Liébana Saludas, J.M., y*

Rocafort Nicolau, A., **Eje Temático 1. Gestión estratégica de las organizaciones:** Diseño, operación y gestión de un modelo de negocio innovador, *Medina Elizondo, M. y Molina Morejón, M.* Matriz insumo producto como elemento de estrategia empresarial, *Towns Muñoz, J.A., y Tuda Rivas, R.* Valoración sobre la responsabilidad social de las empresas en la comarca lagunera, *De la Tejera Thomas, Y.E., Gutiérrez Castillo, O.W., Medina Elizondo, E., Martínez Cabrera, H., y Rodríguez Trejo, R.J.* Factores de competitividad relacionados con la internacionalización. Estudio en el estado de Coahuila, *González Flores. O., Armenteros Acosta, M del C., Canibe Cruz, F., Del Rio Ramírez, B.* La contextualización de los modelos gerenciales y la vinculación estratégica empresa-entorno, *Medina Elizondo, M., Gutiérrez Castillo, O., Jaramillo Rosales, M., Parres Frausto, A., García Rodríguez, G.A.* Gestión estratégica de las organizaciones. Los Estados Unidos de Europa, *Barquero Cabrero, J.D.* El análisis de la empresa a partir del Valor Añadido, *Martí Pidelaserra, J.* Factors influencing the decision to set up a REIT, *Roig Hernando, J., Soriano Llobera, J.M., García Cueto, J.I.* **Eje Temático 2: Gestión de la Innovación y desarrollo regional:** Propuesta metodológica para la evaluación de ambientes de innovación empresariales. Aplicaciones en el estado de Hidalgo, México, *Gutiérrez Castillo, O.W., Guerrero Ramos, L.A., López Chavarría, S., y Parres Frausto, A.* Estrategias para el desarrollo de la competitividad del cultivo del melón en la comarca lagunera. *Espinoza Arellano, J de J., Ramírez Menchaca, A., Guerrero Ramos, L.A. y López Chavarría, S.* Redes de Innovación Cooperativa en la región lagunera. *Valdés Garza, M., Campos López, E., y Hernández Corichi, A.* Ley general de contabilidad gubernamental. Solución informática para municipios menores de veinticinco mil habitantes, *Leija Rodríguez, L.* La innovación en la empresa como estrategia para el desarrollo regional, *González Santoyo, F., Flores Romero, B., y Gil Lafuente, A.M.* Aplicación de la Gestión del conocimiento a la cadena de suministro de la construcción. La calidad un reto necesario, *Llovera Sáez, F.J., y Llovera Ciriza, M.* **Eje Temático 3. Gestión del capital humano y cultura organizacional:** Influencia del capital humano y la cultura emprendedora en la innovación como factor de competitividad de las pyme industriales, *Canibe Cruz, F., Ayala Ortiz, I., García Licea, G., Jaramillo Rosales, M., y Martínez Cabrera, H.* Retos de la formación de empresarios competitivos de la región lagunera, México. Competencias estratégicas gerenciales y su relación con el desempeño económico en el sector automotriz de Saltillo. *Hernández Barreras, D., Villanueva Armenteros,*

Y., Armenteros Acosta, M. del C., Montalvo Morales, J.A. Facio Licera, P.M., Gutiérrez Castillo, O.W., Aguilar Sánchez, S.J., Parres Frausto, A., del Valle Cuevas, V. Competencias estratégicas gerenciales y su relación con el desempeño económico en el sector automotriz de Saltillo, Hernández Barreras, D., Villanueva Armenteros, Y., Armenteros Acosta, M. del C., Montalvo Morales, J.A. Identificación y diseño de competencias laborales en las áreas técnicas de la industria textil en México. Vaquera Hernández, J., Molina Morejón, V.M., Espinoza Arellano, J. de J. Self-Perception of Ethical Behaviour. The case of listed Spanish companies, García López, M.J., Amat Salas, O., y Rocafort Nicolau, A. Descripción y valoración Económico-Sanitaria de los diferentes sistemas sanitarios en el espacio europeo, y de las unidades de hospitalización domiciliaria en las comunidades autónomas de España, Gironella Coll, J. El derecho público en el Quijote. Derecho de gentes y derecho político, Añoveros Trias de Bes, X.

Edición impresa ISSN: 2339-997X, Edición electrónica: ISSN: 2385-345X
Depósito Legal: B 12510-2014, Págs. 558

Francesc Torralba (Barcelona, 1967) va estudiar filosofia en la Universitat de Barcelona i teologia en la Facultat de Teologia de Catalunya. Va acabar la llicenciatura en filosofia en 1990 i va rebre el Premi Extraordinari de Llicenciatura al millor expedient acadèmic. Posteriorment va ampliar estudis a la Universitat de Copenhaguen on va estudiar llengua danesa per fer la seva tesi sobre el pensador Søren Kierkegaard, que va defensar el 1992 i gràcies a la qual va obtenir el Premi Extraordinari de Doctorat a la millor tesi de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona. També va realitzar la Llicenciatura en Teologia (1993) sobre la cristologia de Kierkegaard i va defensar la tesi doctoral en teologia sobre el pensament antropològic del teòleg catòlic Hans Urs Von Balthasar (1997).

En l'actualitat és Professor Catedràtic de la Universitat Ramon Llull de Barcelona. Presideix el Comitè d'Ètica Assistencial de la Fundació SAR-Quavitae, l'Observatori d'Ètica d'Aldeas Infantiles SOS, el Comitè d'Ètica de MC Mutual i el Comitè d'Ètica de la Policia de Catalunya. És director de la Càtedra de Pensament Cristià del Bisbat d'Urgell (des de l'inici el 2004), director de la Càtedra Ethos d'Ètica aplicada a la Universitat Ramon Llull, director del *Ramon Llull Journal of Applied Ethics* i director de l'Anuari *Ars Brevis* de la Fundació Blanquerna. El mes de maig de 2011, va ser nomenat President del Consell assessor per a la diversitat religiosa de la Generalitat de Catalunya i des del desembre de 2011 és consultor del Consell Pontifici de la Cultura de la Santa Seu. La seva obra, que compta amb més de vuitanta títols, ha estat traduïda a l'alemany, al francès, a l'anglès, al portuguès, a l'italià i al romanès.

“Estimat amic Sales: Acabo de llegir *Incerta glòria*. És una novel·la que s’ha de llegir, almenys, dues vegades. La primera lectura ha equivalgut, i potser ho dic de manera massa gràfica, ‘a un cop de puny al ventre’. És una senyora novel·la: plena, brillant, rica a més no poder. Tan diferent de la literatura trista i falsa que es fa a casa nostra... Encara no m’he refet d’aquesta lectura. Les descripcions de paisatges, moltes són impressionants, d’altres inefables, totes tan vives que sembla que no pugui ésser. Hi ha dues dones en *Incerta glòria*, que fan venir ganes de treure’s el barret. Tant l’una com l’altra; i tan diferents l’una de l’altra. Les escenes de guerra són les millors que he llegit. Els personatges importants –els tres– amb tantes facetes. Soleràs. El capellà, meravellós, difícil, perquè si no s’és escriptor amb gruix, un personatge com el del capellà pot fer caure en el més risible dels ridículs. I com a personatge de gran classe: el temps” (Mercè Rodoreda, 1963).

“Cal aconseguir la canonització definitiva i inqüestionable d’*Incerta glòria* com una de les novel·les fonamentals de la literatura catalana de tots els temps, una novel·la que mereix un lloc al costat de *Vida privada* de Josep Maria de Sagarra, *Bearn* de Llorenç Villalonga, *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda i *Crist de 200.000 braços* d’Agustí Bartra, referents centrals de la narrativa moderna. [...] I un cop s’hagi assolit l’objectiu de la canonització definitiva i irrefutable de la novel·la, s’hauria de continuar la tasca en l’esfera internacional, demostrant que és una novel·la que pertany al cànon de la literatura universal” (Sam [Donald] Abrams, 2012).

Josep-Ignasi Saranyana i Closa

1914 - 2014

Col·lecció Reial Acadèmia de Doctors